Nasıl yaşarlardı?

YÜZYILLAR BOYUNCA 300 RÖPORTAJ

Yeniçeri - Kaptanpaşa
İlk insansı yaratık -
Menhir yapımcısı - Sic
Akıncılar - Âşık - Keş
Ünlü kadın şair : Sapl
Cüzamlı - Kutup kâşifi
İskenderiye'de bir bil
Kadı - Mevlevî dervişi
Delphoi râhibesi Pythi
Hunlar - Hintli çileke
Şeyhülislâm - Etrüsk k
Hazreti Muhammed'in sa
Baal râhibesi - Hannib
Germenler - Çinli deni
Mezopotamyalı râhip -
Asurbanipal - Hitit at
Kerbelâ şehidi - Samur
Boşimanlar - Kovboy -

a - Müderris - Şehzade
- Danimarka'lı balıkçı
.don'lu kumaş boyacısı
eşiş - Katedral mimarı
ho - Rodos'lu armatör
i - Simyacı - Şövalye
.lgin - Vesta râhibesi
i - Sadrâzam - Cariye
nia - Olimpiyat atleti
eş - Viking denizcisi
kralı - Etrüsk kadını
ahabesi - İnci avcısı
.bal - Romalı mühendis
izci - Hintli Brahman
- Laurion'daki köleler
tçısı - Bir Aka kralı
ıray - İskoçya dağlısı
- Pony Express - Sepoy

20. YÜZYILIN KİTAPLARI

Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş. tesislerinde dizilmiş ve basılmıştır.

Baskan Yayınları A.Ş. 1978 - İstanbul

Nasıl yaşarlardı?

Yazanlar

Claude Quoniam

Etıenne Sergey

Resimleyen

Alfred Mattauch

BASKAN YAYINLARI

1 İlk İnsansı Yaratık

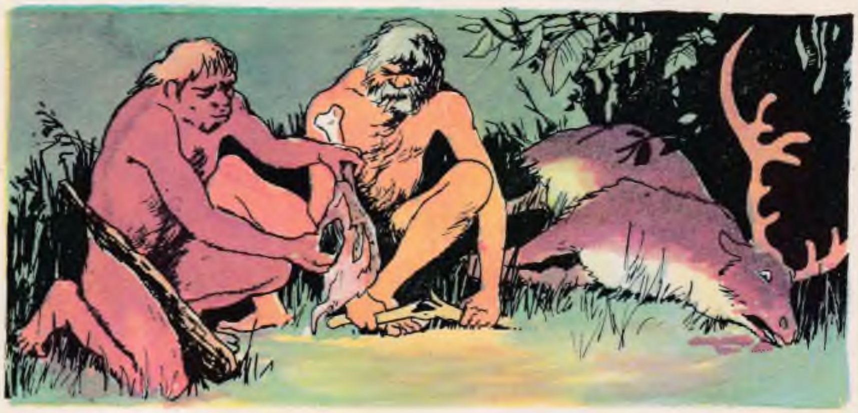
Bugünkü insana benzer özellikler gösteren ilk insansı yaratıkların, bundan milyonlarca yıl önce nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı sorunu çağımızda bile açıklığa kavuşturulamadı.

İlk insansı yaratığın tanınmasında en ileri adımlar XX. yüzyılda atıldı. Gerçekten de, Asya, Avrupa ve özellikle Afrika'da yapılan kazılarla insanoğlunun ilk atalarından kalma kemiklerin gün ışığına çıkarılışı bu yüzyıla rastlar. Uzun yıllar, maymunla uzaktan akraba olan insanın belki de bu soydan türemiş olabileceği düşünülmüştü. Oysa son yıllardaki kemik buluntuları bunun böyle olmadığını kanıtlıyor. İlk insansı yaratık, maymun gibi çok özel bir gelişim göstermiş dört elli bir hayvan değil, gerçek bir ikiayaklıdır: tıpkı bizler gibi yalnız alt üyelerinin, yani bacaklarının yardımıyla yürüyebilir; ayakları da bizimkilere çok benzer. Yürümek için yalnız alt üyelerini kullandığından, kollarıyle elleri serbesttir; bu serbest kalan elleriyle, kabaca yontulmuş birtakım aletler yapabilir: taştan ve kemikten baltalar, kalın sopalar, hayvan boynuzlarından mızraklar. Böyle bir yaratı için gerekli olan el hareketlerini ise hiçbir hayvan yapamaz.

Bugüne dek girişilen kazılar, bu ilk insanın bütün yaşamını gözler önüne serebilmek için henüz pek yetersiz kalıyor. Bazı kafataslarının incelenmesiyle, bu ilk insansı yaratığın bizimkinden daha küçük bir beyni, bu yüzden de büyük bir olasılıkla gelişmemiş bir «düşünme yetisi» ve ilkel bir dili olduğu sonucuna varıldı.

Bu ilk insansı yaratık göçebe bir avcıdır: beslenebilmek için sürekli olarak yer değiştirmesi gerekir. Soğuktan korunabilmek için hayvan postlarından yararlanmış olması akla yakın geliyor. Yediklerinin çoğu av hayvanları, bir de çevreden toplayabildiği şeylerdir: meyveler, bitkilerin kökleri, tomurcukları, yumruları ve böcekler.

Doğanın, düşen bir yıldırım şeklinde kendisine sunduğu ateşten yararlanmayı bilir; ama kendi elleriyle ateş yakmayı çok daha geç öğrenecektir.

2 Neandertal İnsanı

Neandertal insanı, Tarihöncesi'nin en iyi tanınan yaratıklarından biridir. Geçen yüzyılın ortalarında yapılan kazılarla bu insanın yalnız kemikleri değil, çeşitli etkinliklerinin izleri de ortaya çıkarılabilmiştir.

Tıpkı bir saç topuzu gibi ensenin dışına taşan basık ve geniş bir kafatası; oldukça yassı bir burunun üstünde geriye doğru yatık bir alın; elmacık kemikleri olmayan iri ve kaba bir surat, kalın dudaklar, içeriye çökmüş gözlerinin üstüne doğru uzanan çıkıntılı kaş kemerleri. Bu yaratık, ilkel de olsa, bir insandır: bizimki kadar büyük olan beyni sayesinde, kafasından geçen en çapraşık düşünceleri açığa vurabilir. Kasları çok gelişmiş, iri yapılı, fakat kısa boylu bu yaratığın, hayvanlar gibi doğal silahları -ne pençeleri, ne boynuzları, ne de sivri dişleri- olmadığı düşünülürse, kendisini tehdit eden bunca tehlike karşısında yaşama umudu ne kadar da az!.. Ama Neandertal insanı taş yontmayı biliyor. Çekice benzer bir aletle taşları istediği gibi kırıp, keskin ve sivri parçalar koparabiliyor. Neandertal insanı bu işi başarabilmek için uzun uzadıya düşünmek zorunda kaldı: önce elverişli bir taş seçmesi, sonra bu taşı iyice temizlemesi ve en az altı kere yontup istediği biçimi vermesi gerekiyordu. Ve sonunda bu işlemler, yapılacak bütün işlerin bir düzene, bir işbirliğine bağlanması gereğini doğurdu. Neandertal insanı, on ilâ otuz kişilik bir toplulukta yaşar. Barınağı, kayalar arasındaki kovuklar ya da derme çatma kulübelerdir; yediği hayvanların kemiklerini de kulübesinin etrafına yığır. Hayvanları avlamak için tuzak kurar, bir de mızrağını kullanır. Büyük hayvanların postu hem giyecek, hem de yatak olarak çok işine yarar. Yalnız taşlara değil, kemik, boynuz ve tahtaya da biçim vermeyi becerir, sepet örer, kolyeler yapıp boynuna takar. Ateşin sönmemesi için ne yapmak gerektiğini, hatta belki ateş yakmayı bile bilir. Hastalarını tedavi eder, ölülerini gömer; bu bakımdan, dinsel bir duygunun ilk uyanışını onda görebiliriz.

Neandertal insanı akıl yürütmeyi bilir ve çevresindeki kaba kuvvetleri yenmenin çaresini akıl yoluyla bulur.

3 Niaux Büyücüsü

İlk insanlar ne tarım yapmayı, ne de hayvan yetiştirmeyi biliyorlardı; tek besinleri yabani meyveler ve avladıkları hayvanlardı. Gerek meyve toplamadaki, gerek avdaki şanslarının da birtakım büyücülük törenlerine bağlı olduğunu düşünürlerdi.

Günlerdir bütün kabile biraz meyveyle biraz böcekten başka bir şey yemedi. Av kurudu sanki; hiçbir hayvan avcıları yanına yaklaştırmıyor. Kabilenin erkekleri, bütün büyü gücünü kullanarak eski av bereketini geri getirsin diye büyücübaşına yalvarmağa gittiler. Büyücü için, olanca gücünü kanıtlayabileceği zafer saati gelip çattı artık. Tok bir sesle sağa sola emirler yağdırıyor: içlerinden seçtiği üç avcı bu gece onunla birlikte vadinin öbür yanındaki tapınağa gidecekler.

Dört erkek yavaş yavaş gecenin karanlığında kayboldu. Önce bu ilk sınavı atlatmak, karanlığın yarattığı o körlemesine korkuyu yenmek zorundalar. Uzun süre yürüdüler; sessizliği bozacak tek söz çıkmıyor ağızlarından. İşte nihayet mağaranın kapısı gözüktü, hepsi girdiler içeri. Ellerindeki yağ lambası durmadan titreşen, duvarlarda korkunç gölgeler yapan hafif bir ışık saçıyor etrafa. Yürüdükleri dar geçit hiç bitmeyecekmiş gibi geliyor dört erkeğe. Birdenbire, salonun birkaç basamaklı girişine vardılar; geçen yıl bu salonda üç genç büyücünün büyücülüğe kabul töreni yapılmıştı; kutsal dansın ritmine kapılarak çiğnedikleri toprakta hâlâ genç büyücülerin ayak izleri duruyor. Büyücübaşı ağır hareketlerle lambasını kaldırıp, üstü kille örtülü bir duvarı aydınlattı. Parmağıyla killeri kazıdı: önce bir çizgi gözüktü, sonra bir at silueti, ardından da dört nala giden kalabalık bir at sürüsünün resmi belirdi duvarda... Hayvanlar gözlerinin önünde canlanıvermiş gibiydi. Avcıların yüreğini birden saygıyla karışık bir din korkusu kapladı ve kutsal ruhlara uzun uzun dua ettiler.

Dönüşte, hepsi gene sessizce yola koyuldu. Bir süre sonra, uzaktan uzağa kabilenin sevinç çığlıklarını duydular: yabani bir at sürüsü bir saattir karşıdaki çayırlıkta dolaşıp duruyordu. Doğrusu ya, büyücübaşı avdan aldığı aslan payını iyice haketmişti.

4 Magdaleniyen Avcısı

Bundan aşağı yukarı 10 000 yıl önce Avrupa'nın büyük bir bölümü buzlarla kaplıydı. Bu topraklarda yerleşmiş olan bazı avcı topluluklardan bugünün insanlarına, İspanya ve Fransa'daki mağaraların duvarlarına işlenmiş akıl almaz güzellikte resimler kaldı.

Bugünkü yemek listesinin başında, çerez olarak yenilecek, yumuşak ve çok lezzetli çiğ at eti var. Daha sonra sofraya, şişte kızartılmış dağ keçisi budu, arkasından ızgara alabalık ve nihayet kızgın çakıltaşları arasına yerleştirilerek hafif korda kendi buharıyla pişmiş keklik gelecek. Tarihöncesi insanları, bu yemeklerin lezzetini arttırmak için üzerlerine tuz yerine bir tutam soğuk kül serpecekler.

Yemek yenilirken sofradaki yaşlılar, çoğu zaman bütün kabileye günlerce, hatta haftalarca yetecek kadar et veren koskoca bir mamutu devirdikleri eski olağanüstü avların anısını tazeliyorlar.

Kadınlar, kabilenin konaklama yeri olan basit bir kaya girintisinde avcıların dönüşünü bekliyorlar. Hepsi ocağın çevresine toplanmış, birbirinden güzel yemekler hazırlıyor: bu iş bütün gününü almıyor tabii; oturup konuşmak, yüzlerine sürecekleri pudraları hazırlamak, kendilerine kolye, bilezik gibi süsler yapmak için de bol bol zamanları kalıyor.

Erkekler için avlanma, duyuları ve refleksleri geliştiren çok yararlı bir uğraş. Av bol olduğundan her avcının vurduğu hayvan sayısından çok avlama biçiminin ustalığına değer veriliyor. Büyük şölenlerde herkesin payına altı ya da sekiz kilo kadar et düşüyor. Avcılar boş zamanlarının büyük bir kısmını kendilerine silah yapmakla geçiriyorlar. Geyik boynuzundan kalın sopalar hazırlıyor, bir yaban öküzünün uyluk kemiğinden mızrak uçları yontup iyice biliyorlar. Sonra bütün silahlarını mağaranın girişinde, silah deposu olarak kullanılan bir kaya kovuğuna yerleştiriyorlar.

Çok ileri görüşlü bir avcı kendisine pek çok silah hazırlayıp kovuğa saklamış .Sanki onbin yıl sonra bir arkeoloğun bu silahları öylece sapasağlam bulmasını istermiş gibi!..

5 Eriha'nın Başkanı

İlk insan topluluklarını barındıran köyler ve kentler bundan aşağı yukarı 10 000 yıl önce, tarımın ve metalürjinin de beşiği olan Yakındoğu'da kuruldu; insanlık tarihinin bilinen en eski şehri Ürdün'deki Eriha'dır.

Eriha, üç hektarlık bir alanı kaplayan yirmibeş evi ve yüz elli kişilik nüfusuyla ancak küçük bir köy sayılabilir. Ama insanlık tarihindeki önemi çok büyük. Göçebe halklar ilk kez yerleşik düzene geçiyor ve kendilerine gerçek evler kuruyorlar. Taştan yapılmış dairesel bir yapı tabanının üzerine, kurutulmuş balçıktan duvarlar çıkıyor, sonra üstünü kubbe biçiminde bir çatıyla örtüyorlar. Eriha'nın başkanı için en önemli sorun şehri savunmak. Bu yüzden bütün şehrin etrafına, kayaların arasından kazılmış bir hendekle çevrili taştan surlaı yapılacak. Taşları parçalamak için şöyle bir çare buldular: önce taşı iyice ısıtıyor, sonra üzerine su dökerek birden bire soğutuyorlar. Sekiz metre çapında ve altı buçuk metre yüksekliğinde bir kuleden, şehrin etrafında dolaşıp duran göçebe yağmacıları rahatça gözetleyebiliyorlar artık. Bütün köy halkı gibi boyu bir metre elli santimi geçmeyen başkan, çok becerikli ve işini bilen bir insan olduğu için bu göreve seçildi. Ama en büyük özelliği, ilahî güçleri büyü yoluyla kendinden yana çekmeyi bilmesi. Eriha'lılardan hiçbiri onun yönetimine ve emirlerine karşı çıkmıyor. Başkan, bereket tanrıçasının her zaman yüce tutulmasını ve atalara saygı gösterilmesini istiyor. Ölü gömme törenlerini yönetiyor ve ölülerin kafasının, Hermon dağının karlarla kaplı doruğuna bakacak şekilde çevrilmesine özellikle dikkat ediyor. Ayrıca, günlük işleri denetlemek de onun görevi: her ailenin, havanda dövüp un haline getirdikten sonra peksimet ekmeği yapacağı tahılların toplanması; ineklerin bakılıp sağılması; yünlerin iplik haline getirilip dokunması; surların her an denetlenmesi gibi. Başkan siloların içini de sık sık temizletiyor ve bütün köy halkı çevreden topladığı yabani tahıl tanelerini bu silolarda saklıyor: çünkü Eriha'lılar henüz tahıl ekip biçmeyi bilmiyorlar.

6 İlk Yerleşik Köylüler

Tarım, insanların yaşantısını alabildiğine değiştirdi. Eskiden göçebe avcılar daha çok etle beslenirlerdi. Oysa şimdi elverişli bölgelere yerleşmiş olan köylüler bir yandan toprağı ekiyor, bir yandan da evcil hayvanlar yetiştiriyorlar

İklimlerin değişme süreci öylesine yavaştır ki, insanın böyle bir değişikliği farkedebilmek için ömrü yetmez. Buna rağmen yaşlıların çoğu, gençliklerinde babalarının, dedelerinin kendilerine sık sık «kışlar eskisi kadar soğuk ve yağışlı geçmiyor, iklim değişti» dediğini anlatıp dururlar.

Ve gerçekten de iklim değişti. Ormanlar yavaş yavaş azalıp Kuzey'e doğru gerilerken, yerini, yabani keçilerle koyunların yayıldığı tahıl bitmiş geniş çayırlara bıraktı. Bazı göçebeler hiç durmaksızın yerlerini değiştirmekten vazgeçip, «büyük Mezopotamya vadisi» ne doğru inen küçük bir tepenin eteklerinde, bir su kaynağının yakınında yerleşmeğe karar verdiler ve göçebeyken yaptıklarından daha sağlam kulübeler kurdular: bu kulübelerin kerpiç (içine saman karıştırılarak kurutulmuş balçık) duvarları, taşlardan örülmüş oldukça yüksek bir tabana oturur. Bu insanlar yerleşik düzene geçtikten sonra da, çayırlardaki otların tohumlarını toplama alışkılarını sürdürdüler. Üstelik bu tohumları saklamanın yolunu da buldular ve siloya benzer yapıların içine yığmaya başladılar. Tohumların bir süre sonra çimlendiğini de böylece farkettikleri sanılıyor. Bundan böyle, en çok işlerine yarayan, en değerli tohumları ilkbaharda ya da yaz sonunda yeniden ekebilecеklerdi. Tarım doğmuştu artık. Köyde, hepsi birbirine benzeyen kulübelerin herbirinde bir aile barınıyordu. Beslenmelerinin temel maddesi olan tahıl tanelerini önceleri kaynatarak ya da kavurarak yediler. Bir süre sonra bu taneleri havanda dövmeyi, daha sonra da un haline getirmeyi akıl edeceklerdi. Bir yandan da, kendilerine gerekli olan bütün eşyaları yapmayı öğreneceklerdi; böylece meslekler doğacak ve herkes belli bir alanda uzmanlaşacaktı.

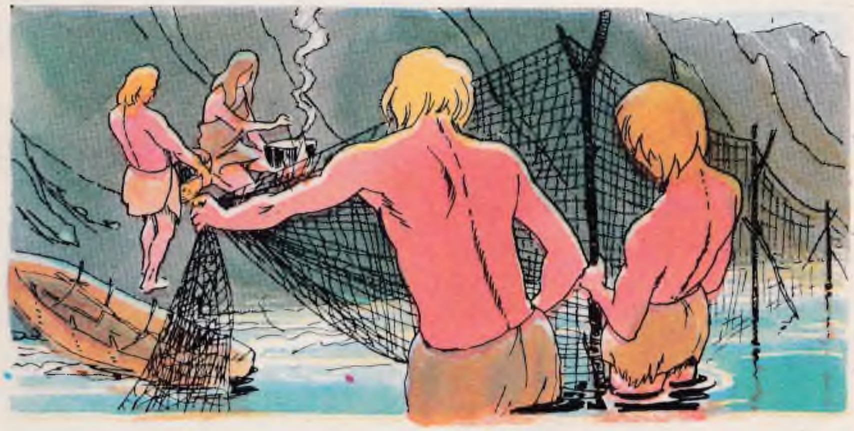

7 Danimarkalı Balıkçı

M.Ö. 5000 yıllarında Danimarka topraklarına, deniz kenarında yaşayan ve kabuklu deniz hayvanlarıyla beslenen halklar yerleşmişti. Bu insanların yediği deniz yumuşakçalarından arta kalan kabuklar bugün bile kıyıda, Kjökkenmödding denilen büyük setler meydana getirir.

Danimarka kıyılarında her gün büyük çapta deniz çekilmesi olur. Fakat özellikle yılda iki kez, gündönümlerine rastlayan büyük gelgitlerde deniz iyice çekilir ve ardında, rengi siyaha çalan, uçsuz bucaksız bir kumsal bırakır. Su birikintilerinin arasında yer yer, dalgalarla kıyıya vurmuş kocaman birer deniz canavarını andıran kayalık tepeler yükselir. Kıyıda yaşayan kabile için bu tepeler, ayaklarına kadar gelen birkaç günlük rızklarıdır. Daha gün ağarmadan, deniz çekilmeğe başlar başlamaz balıkçılar, kullanacakları bütün gereçleri toplayıp hazırlandılar bile: dibe çakılan kazıkların arasına gerilecek çok uzun ağlar, kanca olarak kullanacakları uzun çatallı dallar, bir yığın sepet, ağaçtan bir çatı üstüne gerilmiş fok derilerinden yapılma kayıklar ve sallar. Çalı çırpı toplamak ve arasıra ateşi canlandırmak için kadınlardan birkaçı kıyıda, sazdan yapılmış kulübelerin yanında kaldı.

Kuvvetine ve becerikliliğine güvenerek aralarından seçmiş oldukları kabile başı, balıkçıları iki gruba ayırdı. Pek genç çocuklardan oluşan birinci grup, dip kumlarının arasına gömülerek yaşayan ve sular çekilince kumsalda öylece kalıveren binlerce kabuklu hayvanı toplayacak: midyeler, kabuklu böcekler, istiridyeler, v.b... On kişi kadar olan öbür grup da sepetlerin taşınmasıyla uğraşıyor. Kayıklara yüklenmesi daha kolay olsun diye bütün sepetleri, sular altında kalmış kanalların yakınına diziyorlar. Öğleye kadar süren bu yoğun çalışmaya, hafif kor ateşte pişirilmiş kabuklu deniz hayvanlarından oluşan günün ilk yemeğiyle ara verildi. Gün batarken erkekler, suların ikinci kez çekilmesini fırsat bilip, bütün sepetleri dolduracak yeni bir ava giriştiler.

8 Palafitta'ların Kadınları

İlk çiftçilerden bazıları, durgun su birikintilerinin ya da göllerin üzerinde kurdukları köylerde yaşadılar. «Palafitta» denilen bu göl kentleri, yan yana bitiştirilip sıkıca bağlanmış sırıklardan yapılan ve kazıklar üstüne oturtulan sahanlıklarda kurulmuştu.

Köyde, hepsi birbirine tıpatıp benzeyen kırk kadar kulübe var. Duvarları ince sırıklardan, çatısı da killi bir harçla tutturulmuş dallardan yapılan bu kulübelerin herbirinde bir aile oturuyor. Sabahın erken saatlerinde köyün erkekleri ava gitti ve kadınlar için çok yorucu bir gün daha başladı. Doğrusu ya, kocaları olmadığı zaman en ağır işler onlara kalıyor. Pek genç olmayanların görevi köyde kalıp yemekleri hazırlamak: ağla tutulmuş balıklar, yabanî otlarla tat verdikleri lâpa gibi pişirilmiş tohumlar. En güçlü kuvvetli olanlar tarlada çalışmağa gitti. Çapayla karasabanı da sırtlarında taşıyorlar. Bu ilkel saban, kalın bir ağaç dalından yontulmuş basit bir kanca şeklinde henüz; sivri ucu ateşte sertleştirilmiş ya da sabanın bu kısmı ağaçtan değil, bir parça ip ve reçineyle sadece tutturulan çakmaktaşından yapılmış. Tarlaya gelince kadınlar ikişer ikişer karasabana koşuldu. Birkaç erkeğin de yardımıyla sabanı sürüp, sivri ucunu toprağa batırıyorlar. On saatten fazla çalıştıkları halde ancak birkaç metre karelik bir alanı sürebildiler; üstelik toprak iyice altüst olmadı bile, geçtikleri yerde sadece saban izleri kaldı o kadar.

Kadınlar gün kararmadan köye döndüler. Ama işleri daha bitmedi: kumaş dokuyacak, sazlardan sepet örecek, topraktan yaptıkları çömlekleri, kap kacağı ateşte pişirip sertleştirecekler; içine su ve erzak koymak, yemek pişirmek için bu kaplar çok işlerine yarıyor.

Topluluğun bütün yükünü omuzlarında taşıyan bu kadınlar alınyazılarının ne kadar kötü olduğunun farkında bile değiller. Kendilerinden 10 000 yıl önce, o «mutlu çağlar»da yaşamış kadınların bütün gün mağarada oturup, erkeklerin kendilerine çeşit, çeşit, bol bol av getirmelerini beklediklerini akıllarından bile geçiremezler.

9 Anadolulu Metalürji Ustası

Mısırlılar ile Mezopotamyalılar daha M.Ö. 4000 yıllarında ham madeni işlemeyi biliyorlardı. Ancak, madenlerin filizlerinden ayırılarak elde edilmesi demek olan metalürji çok daha sonraları doğacaktı.

Hemen hemen 300 kişiyi bulan bütün kabile, yeni bir maden yatağı bulabilmek için iki haftadır dağ bayır dolaşıyor. En azından bir yıldır işlettikleri eski maden ocağı artık tamamıyle tükenmişti. Bütün aletlerini ve eşyalarını eşeklerle öküzlerin sırtlarına yüklediler. Kadınlarla çocuklar yük hayvanlarının çevresinde toplanıp bekleşirken, biraz ötede kabilenin gençleri, sürünün -bin kadar keçi ve koyun, birkaç sığır- dağılmasını önlemek için sağa sola koşturuyorlar. Geri kalanların hepsi de maden damarlarının izini bulabilmek için uğraşıyor.

Topluluğun en iyi metalürji ustası olan yaşlı başkana saygıları ve güvenleri sonsuz. Birdenbire başkan, parmağıyla bir yeri işaret ediyor. Toprağın altını görmek istercesine yerden hiç ayırmadığı gözleri birden parlıyor. Vadinin çöküntüsünde, bir sel yatağının yakınında, daha koyu renkli dar bir toprak şeridini gösteriyor. Oradan getirdikleri birkaç avuç toprağı büyük bir titizlikle inceliyor. Evet, aradıkları yer burası: maden filizi toprak düzeyinde, su bol; biraz ötelerindeki ormanda, kulübeleri örtmek için istedikleri kadar dal, fırınları yakmak için odun ve sofralarına bir değişiklik getirmek için her zaman seve seve yedikleri bol av hayvanı bulabilecekler.

Göçebelik sona erdi. Ama ne zamana kadar? Güneyden, yürüyerek 60 gün uzaklıktaki Babil'den gelen tacirlerin doymak bilmezcesine kapıştıkları o silâhları, o âletleri, hatta o maden külçelerini yapıp damarı kurutuncaya kadar.

Rengi maviye çalan ve kolayca kırılan taş parçalarını, kırmızı ve çekiçle dövmeye elverişli bakıra dönüştürmesini bilen bu yarı göçebe halka karşı çevredeki yerleşik halk hem korku, hem çekinme, hem de hayranlık duyuyor. Yaptıkları bu inanılmaz iş, esrarlı, hatta sihirli bir gücün kanıtı değil de nedir?

10 Kafkasyalı Demirci

Kafkasya vadilerinde yaşayan dağlı halklara, insanlık tarihinde en büyük ilerleme yolunu açan öncüler gözüyle bakılabilir: çünkü onlar madenleri, özellikle demiri eritmenin ve arıtmanın sırrını biliyorlardı.

Madenciler, Kura dağının geniş vadisine açılan bir çöküntü havzasını yerleşme yeri olarak seçip, atelyelerini ve köylerini burada kurdular. Daha ötede, gözden uzak bir yerde de fırınlarını hazırladılar. Kolayca ufalanıp toz haline gelen ve kumlu bir yapısı olan, kırmızımtırak renkli kayaları kurşun renginde, çok sert bir maden haline dönüştürmenin sırrını büyük bir kıskançlıkla herkesten gizliyorlar.

Burada maden filizi pek bol; çoğu zaman filiz topaklarını hemen toprağın üstünden toplamak ya da kısa galeriler kazmak yetiyor. Çıkarılan filiz daha sonra atelyelere taşınıyor. Bu taşıma işinde önceleri büyük sepetler, bir süre sonra da yerde sürüklenerek kolayca götü-ʼlen, ince dallardan yapılmış kafesler kullandılar. Çevrelerindeki uçsuz bucaksız ormanlar bütün yakacak ihtiyacını karşılıyor. Bu ormanlardan kestikleri çam, meşe ve gürgen ağaçlarından odun kömürü elde edebiliyorlar.

Alçak fırınların içi, ateşe dayanıklı kil tabakasıyla kaplanmış. Bakırı eritmenin yolu öteden beri biliniyordu; ama şimdi bu fırınlar sayesinde Kafkasyalılar, bakırdan çok daha sert bir maden olan ve filizleri her yerde bol bulunan demiri işleyebilecekler. Önceleri atelyelerinde yalnız savunma (miğferler, zırhlar) ve saldırı silahları (kılıçlar, mızraklar, kargılar, oklar) yaptılar. Üstün niteliğini her zaman için koruyan bu demir işçiliği, bir süre sonra çok değişik biçimlerde çeşitlenecekti. Kafkasya dağlarının halkı her şeyden önce savaşçı bir kavimdi, fakat içlerinden tek tük de olsa, ticaretin güvenirliğini savaşın tehlikelerine tercih edenler çıktı. Zaman zaman, bu halkın yurdundan çok uzak yerlerde Kafkas eşyalarına rastlanır: öyle anlaşılıyor ki, bilinmeyen bazı kavimlerin başkanları, pırıltısına, biçimine ya da güzelliğine kapıldıkları bu eşyalarla birlikte gömülmek istemişler.

11 Spiennes'li Maden İşçisi

Belçika'nın Spiennes, Fransa'nın Grand-Pressigny kentlerinde pek çok maden ocağına ve çok gelişmiş maden atelyelerine rastlandı. Bu atelyelerde, sonradan uzaktaki kabilelere satmak üzere çakmaktaşından aletler yapılırdı.

Buradan çıkarılan çakmaktaşıyla, bazen 30 sm uzunluğunda, çok keskin bıçaklar yapılabiliyor. Bütün kumandanların kapıştığı çok değerli, çok aranılan bir taş bu. Renk bakımından işlenmemiş bakırı andırıyor, ama bakırdan yirmi kat daha ucuz. Hepsi iyi hoş da, neler çektiklerini bir de maden işçilerine sormalı... En iyi yatakları bulmak için bazen onbeş metreyi geçen derin kuyular kazmak zorunda kalıyorlar. En iyisi fazla iri yarı olmamak! Çünkü bu kuyuların çapı seksen santimetreyi geçmiyor. Üstelik merdiven olmadığı için, inerken de çıkarken de, baca temizleyicileri gibi sırtlarını kuyunun çeperine dayayıp bacaklarının yardımıyla yavaş yavaş kaymak ya da tırmanmak, sırasında fren yapmak zorundalar. İşçiler, kuyunun sert ve taşlı çeperleri canlarını yakmasın diye deriden kalın elbiseler giyiyorlar. Dipte de, yüzü koyun yatarak ya da çömelerek çalışmaktan başka çare yok. Bütün aletleri geyik boynuzundan yapılmış bir kazma, tokmakla dövülerek sivriltilmiş taştan bir kazı kalemi, bir de toprağı atmak için iri bir öküzün kürek kemiği. İşçiler, büyük çakmaktaşı kütlelerini elden ele geçirerek galeriden kuyu girişine iletiyorlar. Orada şöyle bir bakılarak kusurlu taşlar ve işe yaramayan parçalar ayıklanıyor. Böylece ilk elemeden geçmiş olan çakmaktaşı blokları sepetlere yüklenerek toprak üstüne çıkarılıyor.

Ağaç kirişlerle desteklenmiş olan galerilerde işçiler ancak el yordamıyla çalışabiliyorlar. Reçineli ağaçlardan seçilmiş meşaleler ve yağ lambaları o kadar az ışık veriyor ki. Hele insanın soluğunu kesen o silis tozu başlıbaşına bir dert; maden işçileri bu toz yüzünden çok genç yaşta ölüme mahkûm oluyorlar. Onun için de madende çalışacak gönüllü pek çıkmıyor: bu iş daha çok mahkûmlarla kölelerin kaderi.

Yukarıda, işinin eri olan en büyük ustalar, gene tahta çekiçlerle taşı işliyorlar.

12 Menhir Yapımcısı

Akdeniz çevresi dışında kalan bütün Avrupa kıtasının en eski anıtları 4000 yaşındadır. Bu anıtlar, çok büyük taş kütlelerinden yapıldığı için, yunancadan türetilen ve «büyük taş» anlamına gelen «megalitik» terimiyle adlandırılır.

Bu yörede daha şimdiden, bizim «menhir» dediğimiz o koca taşlardan binlercesi yükseliyor. Güneş tanrısından bir dilekte bulundukça, her seferinde bir taş dikildi. Her yıl haziran ayı sonunda, Güneş'in yaz dönencesine girdiği günlerde çok büyük bir âyin düzenlenir. Bütün kabileler Güneş'e tapmak için dört bir yandan koşup gelirler.

Kabile başkanlarından biri, bu büyük âyinin şerefine, o güne dek dikilmiş bütün menhirlerden daha yüksek bir menhir dikmelerini önerdi. Aslında öldürücü bir işti bu, ama kimse karşı çıkmadı: başkanın yetkisi sonsuz, sözü kanun; üstelik hepsi, bu kutsal göreve katılacakları için bir kez daha Güneş tanrısının lutfuna ereceklerini düşünüyorlar.

Bütün erkekler taş ocağında toplandı. Boyu yirmi metreyi geçen iri bir kaya parçası seçtiler. Alttaki yarıklardan birine ağaçtan destek kamaları sokup, geyik boynuzundan yapılmış kazmalar yardımıyla kayayı yerinden söktüler. Üç yüz kadar erkek, düdük çalarak çalışma temposunu hızlandıran on kişilik bir uzmanlar ekibinin yönetimi altında büyük kaldıraçlarla kayayı kaldırıyorlar.

Hemen yakında, sırıkları yan yana bağlayarak geniş bir platform hazırlandı. Menhir bu platformun üzerine yatırılacak. İki bin erkek, yirmişer kişilik gruplar halinde bu platforma koşuldu; halatlara sıkıca asılıp, sonunda koca kütleyi yerinden oynatmayı başardılar.

Konaklama yerinde, dallardan yapılmış kulübelerin önünde kadınlar öğle yemeğini hazırlıyor: havanda dövülmüş tahıl lapaları, balık çorbaları, kabuklu deniz hayvanları... Bir süre sonra, 350 ton ağırlığındaki bu yeni anıt, çayırın ortasında dimdik yükselecek. Bütün köy halkı menhir yapımcılarının bu büyük başarısını coşkuyla kutluyor; tanrıya böylesine büyük bir anıt sunmanın mutluluğuyla insanın doğaya karşı kazandığı bu yeni zaferin sevincini paylaşıyor.

13 İskit Göçebesi

Bundan aşağı yukarı 3 000 yıl önce, Orta Asya ve Doğu Avrupa'nın geniş bozkırlarında göçebe halklar at koşturuyorlardı. Bu atlılar, çok özgün bir «bozkır sanatı»nın yaratıcılarıdır.

Bozkırın ta ötelerinden gelen İskit atlıları, ovadaki köylerin tepesine bir yıldırım gibi indiler. Giderken, yavrularıyla birlikte üç bin baş sığırı, köle diye kullanmak için güçlü kuvvetli köylüleri ve gözlerine kestirdikleri bütün eşyaları da alıp götürmüşlerdi. Bu atlılar öteden beri kaba kuvvete saygı duyar ve ölümü hiç bir zaman önemsemezler. Atalarından gelme törelere bağlı kalarak, ölen başkanları için çok görkemli cenaze törenleri düzenlerler. En süslü elbiseleri giydirilen, bütün mücevherleri takılar ölü, dört beyaz atın çektiği bir arabaya bindirilir. Sonra büyük bir törenle mezarına konulur. Geleneklere göre öbür dünyada da ölünün yanında olabilmeleri için en sevdiği karısı ile en iyi uşakları da onunla birlikte gömülür. Ayrıca ölünün en değerli on atı boğazlanıp iki yanına yatırılır. Bütün silahları da mezarın içinde, yanıbaşındadır: parça parça bronz levhacıklardan yapılmış zırhı, eğri ağızlı baltası, boynuzdan yapılma büyük yayı, hançerleri. Bunlardan başka mezara bol bol et, bir mangal, altın ve gümüş mücevherler, çeşitli kaplar ve halılar da konulur. En sonunda ölünün üstüne yığınla toprak dökülür ve mezar bir tümülüs halini alır.

Bu göçebe halklar, bunca katı ve acımasız yaradılışlarına rağmen çok becerikli insanlardı. Yaşadıkları sert iklime uygun elbiseler dikmeyi biliyorlardı: pantolon, dize kadar inen kalın bir bluz ve deriden botlar. Yola son derece dayanıklı, usta birer biniciydi hepsi: en küçük bir yorgunluk duymadan at sırtında günde 100 km'den çok yol alabiliyorlardı. Karadeniz kıyılarındaki yerleşik halklarla iyi ilişkiler kurdukları da oldu. İskit egemenliğini kabul etmiş toplulukların ürettiği buğdayı, sürü hayvanlarını, amberi ve madenleri, seramik çömleklerle, büyük bronz vazolarla ve değerli madenlerle değiş tokuş ederlerdi. Çok iyi tüccar olan Yunanlılar da bu vazoların üstünü savaş, yağma ya da av sahneleriyle süslüyorlardı.

14 Meroe'li Demirci

Sudan'da, Nil ırmağı yakınlarında kurulmuş Mısırlıların «Kuş ülkesi», Yunan-Roma devrinin Nübye'si bugün tamamıyle kumlar altındadır. Bu bölgede yapılan kazılar sonucu, tam 2 500 yıldır demir döküm atelyeleriyle ününü sürdüren Meroe şehrinin kalıntıları ortaya çıkarılabildi

Firavun imparatorluğu kuzeyden, çok uzaklardan gelen Asurluların istilasına uğradı. Bugüne dek hiçbir ülke Asya'nın içlerinden kopup gelen bu savaşçılara karşı koyamadı. Asur ordusu Mısırlıların hiç bilmediği bir maden, demirden yapılmış silahlar kullanıyor. Firavunun askerleri düşmanın elindeki bu harika silahlardan birkaçını ele geçirip Meroe'ye götürdüler. Bu küçük şehrin madencileri öteden beri bakırı işlemeyi biliyorlar; fakat toprak düzeyindeki bit mez tükenmez demir yataklarına o güne kadar hiç el sürülmemişti. Kralın emri üzerine, o tarihten itibaren demir işletmeciliğine başlandı.

Meroe'deki demirci ustalarının sayısı topu topu 50 ile 80 kişi kadar. Bu ustalar, sırlarını kimseye kaptırmamak için köyden uzak bir yere yerleştiler. Yapacakları ilk iş, fırınları ısıtmak için gerekli olan odun kömürünü hazırlamak. Daha sonra maden filizini fındık büyüklüğündeki parçalar halinde kırmaları gerekiyor. Bu işler bitince, en gençlerinden oluşan bir grup bütün bir gün ve bütün bir gece boyu, çalan davulun temposuna uyarak, manda derisinden yapılmış büyük bir körükle ateşi canlandıracaklar. Ve yavaş yavaş, o eritici sıcaklıkta maden sıvı hale geçecek. Fakat, müzik ve dans olmadıkça bu büyük mucize gerçekleşemez: ateş ve sıcaklık tanrılarını hoşnut etmek için müzik eşliğinde dans etmeleri şart.

Fırın, kümbet gibi biçimi, koyu tuğla rengiyle bir ana karnını andırıyor. Ve erimiş madenin bu fırından akışını, demirciler her seferinde bir doğum heyecanıyla kutluyorlar.

Demircilerin bütün gereksinmelerini karşılayan köylüler, ancak büyücülere yaraşan böyle bir mucizeyi gerçekleştirebildikleri için bu ustalara karşı büyük bir saygı ve korku besliyorlar.

15 Keops'un Mimarı

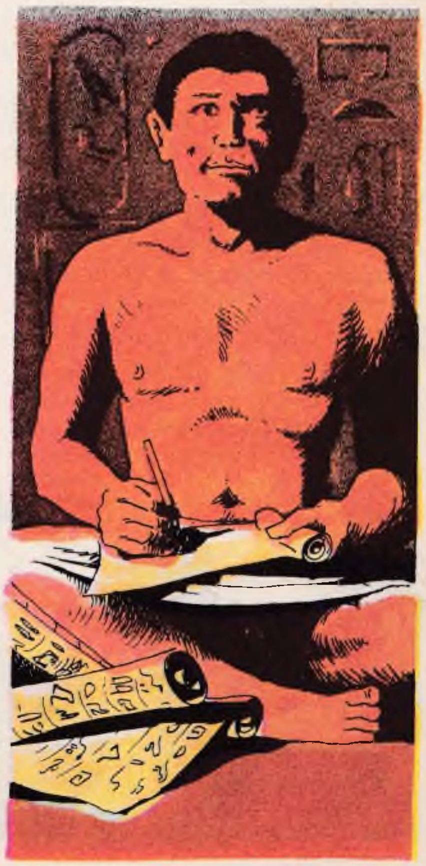
Mısır piramitleri dünyanın yedi harikasından sayılır. Gerçekten de bu firavun mezarları, üstün yetenekli mimarların yönetimi altında binlerce insanın çalışmasıyla gerçekleştirilmiş büyük bir başarıyı simgeler.

5 000 yıl önce firavun Keops, aynı zamanda iyi bir mimar olan baş veziri (bugünkü başbakan) ve yeğeni Hemi Unu'yu, Kahire yakınlarındaki büyük Gize piramidinin yapımıyla görevlendirdi. Bu iş otuz yıldan daha uzun bir sürede tamamlanacak ve 2 500 000 m³ taş harcanacaktı. Mimar planları ve hesapları yaptı, ama işi bununla bitmedi: sık sık şantiyeye uğruyor, işçilerin yaşantısını ve yemeklerini paylaşıyor. Bütün işçiler onun gözünden hiçbir şeyin kaçmadığını biliyorlar ve sert çalışma disiplinine seve seve boyun eğiyorlar. Hemi Unu, çalışmalar bitinceye kadar 10 000'den çok işçiyi şantiyede barındırmak zorundaydı; bu yüzden piramidini Nil kıyıları yakınında, fakat çölün ortasında bir yere dikmeyi tercih etti. Yalnız nehrin taşma mevsiminde, yani yılda topu topu yüz gün çalışılacak. Böylece, suların yükselmesinden yararlanarak, Nil'in öbür kıyısındaki Tura ocaklarından gelen iyi cins kalker bloklarını daha kolay taşıyabilecekler. Bu bloklardan bazıları yirmi tondan ağır çekiyor. Hemi Unu, işin en güç yanı olan bu taşıma sorununu doğrusu iyi çözümledi. Koca taş kütleleri, devamlı sulanarak kaygan halde tutulan hafif eğilimli bayırların tepesine yerleştiriliyor. Buradan kaydırılarak sallara yüklenen taşlar ırmağın karşı yakasına taşınıyor. Oradan da, yüzlerce kişinin çektiği kızaklarla şantiyeye götürülüyor.

Irmak yatağına çekildiği zaman da bu taşları perdahlayıp düzeltmek gerekiyor; yapım yerinde bulunan bir kayanın içine oydukları mezar odalarını örtmek için bu taş levhaları kaplama olarak kullanacaklar.

Çalışmaların gidişinden sorumlu olan tek kişi mimar. En küçük bir hata yapsa hemen görevinden alınır. Çünkü, firavunun öldükten sonra yaşayabilmesi mezarın kusursuz olmasına bağlıdır ve uyrukları için firavunun sonsuza dek yaşamasından daha önemli hiçbir şey olamaz.

16 Mısırlı Kâtip

Pepi Merire Nefer, «scriba» (yazman) olabilmek için on beş yıldan çok çalıştı; sarayın kâtipler okulunda pahalı bir öğrenim gördü. Bu okulda disiplin çok sıkıdır, ama öğrenciler okulun kendilerine parlak bir gelecek hazırladığını bilirler.

Hiyeroglif yazısının bütün inceliklerini öğrenebilmesi için Pepi'nin tam 10 000 saat ders alması gerekti. Şimdi bu zor yazının, herbiri ayrı bir sesi ifade eden ve resimli bulmacaların şekillerine benzeyen 650 işaretini tek tek tanıyor, okuyup yazabiliyor. Pepi her gün aynı hareketleri yapar. Papirüs tomarlarını önüne açıp sayfaların yüzeyini özel sistiresiyle parlatır; kamışlardan yontulmuş kalemlerinin ucunu sivriltir. Önündeki metinleri kopye etmeğe hazırdır artık. Ama önceleri, papirüs çok pahalı olduğundan yalnız çanak çömlek parçaları üzerinde çalıştı.

Pepi, yazısında en küçük bir özensizlik gösterdiği an öğretmenin kendisini döveceğini bilir, çünkü «genç adamın kulağı sırtındadır ve yalnız kendisini döveni dinler».

Pepi sadece metinleri kopye etmeği değil, kendisine söylenenleri yazmayı, toplama ve çıkarma yapmayı da öğrendi...

Böylesine bilgili olduğu için gurur duyuyor Pepi, çünkü koca Mısır'da hiyeroglifleri okuyup yazabilenlerin oranı yüzde bir bile değil. Nitekim kısa sürede devlet memuru, sonra yönetimin en önemli kişilerinden biri oldu. Hatırı sayılır kimseler arasına katıldı ve sayısız toprak bağışlarıyla, değerli yiyecekler ve hediyelerle ödüllendirildi.

Pepi günün birinde kralın özel kâtibi olacağını umuyor. O zaman krallık mülkünün ve atelyelerin yönetimi, vergilerin toplanmasının denetimi hep onun buyruğu altında olacak. Çünkü «krallığın bütün varlığını hesaplayan, ülkeyi yöneten kâtiptir ve her iş ondan sorulur.»

Bu göreve getirildiği zaman Pepi, her yerde efendisinin yanında olacak. Güneşten korunmak için üstüne gölgelik çekilmiş bir kerevetin üstüne bağdaş kurup oturacak. Ve yerlere kadar kapanıp saygı gösteren köylülerin krallık tahtının önüne yığacakları bütün sunuları bir bir yazıp dökümünü çıkaracak.

17 Piramit İşçisi

Kahire yakınlarındaki Keops ve Kefren piramitlerinin kusursuz tekniği ve güzelliği karşısında uzmanlar bugün bile hayranlıklarını gizlemiyorlar; bir bu piramitler, bir de Çin seddi, insanoğlunun bugüne dek yaptığı taş anıtların en önemlileridir.

Sebnekt uzun bir süre ailesinden ve deltada kurulmuş köyünden ayrı kalacak. Bu yıl gene kralın katipleri, Keops piramidinin yapım çalışmalarına katılmak üzere onu işbaşına çağırdılar.

Hiç aralıksız onbeş yıldır, Nil'in kabarma mevsimi başlar başlamaz taşocağındaki görevine çağrılır Sebnekt. Yılların verdiği tecrübeyle yirmi kişilik bir ekibi yönetiyor şimdi.

Taşocağında iş ağır, fakat vezir bütün işçilere köylerindekinden daha iyi yaşama koşulları sağladığı için hayatlarından memnunlar. Günde üç öğün dövülmüş buğday, haşlanmış balık, soğan ve sarmısak dağıtılıyor. Fıçılardan istedikleri kadar bira içebilirler. Uyumak için, köylerindeki kuru balçıktan yapılmış kulübelerden pek farklı olmayan taştan kulübelerine çekiliyorlar.

Sebnekt ve adamları için hiçbir günün öbüründen farkı yok. Bütün gün taşocağında, kızgın güneşin altında, toz toprağın içinde çalışıyorlar. Bir metre kalınlığında, iki metre eninde üç metre boyundaki taş bloklarını ocaktan çıkarıp hazırlamak onların görevi.

Bugün, böyle bir taş blokunu çepçevre sarmış olan değersiz kayaları parçalayacaklar. Sebnekt'in verdiği bir komutla işçiler sıra oldu. Çok sert bir kaya olan doleritten kopmuş yuvarlak bir taş parçasını bütün güçleriyle ve Sebnekt'in belirlediği kırma çizgisinin üstüne gelecek şekilde sırayla fırlatıyorlar. Çok dikkat isteyen bir iş bu: taşın yüzeylerini ince kumla daha kolay perdahlayabilmeleri için kırığın çok düzgün olması gerekiyor. Birdenbire, taşın üstündeki yarık çatırdayarak açıldı. Taşçı kalemleriyle çatlağı iyice ayırdılar. Sonra içine tahta kamalar sokup uzun uzun suladılar: suyun etkisiyle şişen tahta kamalar çatlağı genişletecek ve blok çevresini saran kayalardan ayrılacak.

18 Grevdeki Mısırlı İşçi

Kazılar yalnız büyük anıtların değil, pek çok belgenin de gün ışığına çıkarılmasını sağladı. Bazı belgelerden, eski Mısır'ın tarihinde 3 000 yılın büyük toplumsal çatışmalarla geçtiği anlaşılıyor.

Piteisis, kral mezarının süslenmesinde çalışıyor. Bu işe alındığı zaman, emeklerinin karşılığında yapılacak ödemenin koşulları, ekipteki öbür arkadasları gibi ona da çok elverişli gelmişti. İşçiler, çalışmalarına karşılık ayda 380 litre buğday ve 140 litre arpa alacaklar. Ayrıca hepsine balık, taze sebze ve güneşten korunmak üzere başlarına sürmeleri için yağ dağıtılacak. İstedikleri kadar da su ve bira içebilecekler.

Üstelik işveren onlara ketenden bir peştemal ve hasır sandaletler verecek; kaygan taşların, kayaların üstünde yürümek zorunda olanlar her gün, tabanı reçineyle sıvanmış bir çift sandalet alacaklar.

Başlangıçta sözleşmeye kelimesi kelimesine uyuldu. Piteisis bu işi kabul ettiği için kendi kendini kutluyordu. Fakat iki aydır, nedendir bilinmez, kimse hakettiği tayını alamıyor.

İşçiler, alacaklarını koparabilmek için işi durdurma kararı aldılar. Ancak böyle yaparlarsa davayı kazanıp, haklarını elde edebileceklerini düşünüyorlar. Hiç kimse mezar süslemecisini zorla çalıştıramaz ve vezir onların yerine başka işçi bulamaz. Birkaç ay önce, Piteisis ve onunla birlik olanların üstüne bir manga silahlı adam göndermişler ve sopalarla işi hemen halledivermişlerdi. Fakat bu kez başvezir, son çalışmaların iyi yürüyüp yürümemesinden Firavuna karşı sorumlu. Eğer hükümdarın gözünden düşmek istemiyorsa onların isteklerini yerine getirip işi bir an önce başlatmak zorunda. Köylüler grevcileri ellerinden geldiğince destekliyorlar. Anlaşmazlık sonuçlanıncaya kadar işçilerin bütün yiyecek, giyecek ihtiyacını onlar karşılayacak.

19 Bir Firavun: Ramses II

Firavun tanrının oğludur, kendisi de tanrı olarak kabul edilir. Mısırlılar firavuna yalnız ölümünden sonra değil yaşarken de taparlardı. En büyük firavunlardan biri olan Ramses II, M.Ö. 1301'den 1234'e kadar saltanat sürdü.

Mısır imparatorluğu en güçlü ve en parlak dönemini yaşıyor. Babası Sethi I gibi Ramses de büyük bir savaşçı oldu. Suriye ve Filistin'de kaybettikleri toprakları geri alabilmek için birbiri ardınca seferler düzenliyor. Fakat, Akdeniz kıyısında, bugünkü Beyrut yakınlarındaki Nehr el-Kelb'i (Köpek Nehri) aşması olanaksız; doğuda da Fırat nehrini geçemez. Çünkü karşışına, kuzeyden Anadolu topraklarından gelen Hititler çıkıyor.

Beşinci Suriye seferi sırasında firavun, Âsi ırmağı kıyısındaki Kadeş önlerinde Hititlerle karşılaştı. Fakat Ramses'in Mısır'da büyük törenlerle kutlanan bu zaferi kesin bir sonuç getiremedi; firavun ancak 1280 yılında bir hitit prensesiyle evlendikten sonra düşmanla «ebedi bir barış» anlaşmasını imzalayabildi. Ramses bayındırlık konusunda da ülkesine çok şey kazandırdı: doğduğu şehir olan Avaris'te kendine yeni bir saray yaptırdı; ama Teb gene başkent olarak kalacak. Hükümdar şimdi başkentte, en değerli gereçlerle, tanrılara adanmış tapınaklar yaptırıyor. Çalışmaları yakından denetleyen firavun açılış törenini de kendi elleriyle yapacak: en süslü tören elbiselerini giyip (kolalanmış ketenden kırmalı bir etek, belde madenden bir kemer, başında değerli iki taç, takma bir sakal, ayrıca sayısız altın kolyeler, bilezikler) dört bir yanına tahıl taneleri saçacak, elindeki topuzla tapınağın kapısına oniki kere vuracak, naosu ateşle kutsayacak, eline bir vazoyla bir gönye alıp koşarak duvarların çevresini dolanacak. Ve öldüğü zaman, 79 oğluyla 59 kızından çoğu gibi, gene Teb şehrinde, dış duvarlarını boydan boya Kadeş meydan savaşını temsil eden alçak kabartmalarla süslettiği mezara gömülecek.

20 Ramses II'nin Askeri

Mısır ordularının çok iyi örgütlenmiş olması, girdikleri savaşlardan çoğunda zafere ulaşmalarını sağladı. M.Ö. 1294'te Ramses II, Suriye'de, Âsi ırmağı yakınlarındaki Kadeş'te Hitit kralı Muvatalli'yi düzenli orduları sayesinde yendi.

«Sevgili büyüklerim, acınız çok büyük biliyorum, ama yüreğinizi dolduran gurur acınızdan daha büyük olmalı. Küçük oğlunuz, benim sevgili kardeşim, dün yüce kralımız Ramses II'nın kral Muvatalli'yi yenilgiye uğrattığı savaşta can verdi. Biliniz ki oğlunuz kahramanca ölmüştür. Tanrı Ra'nın ordusundaki 5 000 kişilik birliğin saflarında çarpışıyordu. Daha muharebe başlar başlamaz Hititler 2 000 savaş arabasıyla birliğimize saldırdılar. Bu hücum karşısında askerlerimizden çoğu dağıldı. Fakat oğlunuz, yüce hükümdarımızın yanından ayrılmadı ve hükümdarımıza atılan bir ok onun kalbine saplandı. Bu yiğitçe davranışı yüzünden, kardeşimin krallık mezarlığına gömülmesi için emir çıkarıldı.

«Ordumuz bozguna uğrayınca Firavun, babası tanrı Amon'a uzun uzun dua edip yardımını istedi; onun dualarını kabul eden Amon da bizden zaferi esirgemedi. Ani bir baskınla düşmanı gafil avladık ve Âsi ırmağının sularına gömdük.

«Ertesi gün, Firavun, bütün birliklerine bir söylev vererek, daha çarpışmanın başında ilk hücumla korkup kaçanları kınadı. Sonra, savaşta en büyük yararlık gösteren askerlerini kutladı ve onlara «yiğitlik madalyası» verdi. Ben de bu askerlerin arasındaydım.

«Ayrıca yüce kralımız bana, krallık mührü vurulmuş bir berat verilmesini emretti. On dönümlük krallık toprağını istediğim gibi işletme hakkını da tanıdı, böylece daha önce verilmiş olan topraklarla birlikte şimdi yetmiş dönüm toprağım var. Bu topraklardan vergi alınmayacak ve benim gibi ordu hizmetine katılması şartıyla oğluma miras bırakabileceğim.

«Bu haberlerin acınızı biraz olsun teselli edebilmesi umuduyla...»

21 Mısırlı Tahnitçi

Firavunlar devrinde Mısırlılar, ölümden sonra ruhun, ölünün cansız vücudunda barınabildiği sürece yaşadığına inanırlardı. Ölünün vücudunu hiç bozulmadan saklamanın en iyi yolu da ölüyü tahnitlemekti.

Felaket bulutları bu kez de zengin bir köylü ailesinin üstüne çöktü: Mekta Re öldü. Evin bütün kadınları, kafalarını ve yüzlerini çamurla sıvayıp sokaklara döküldüler. Yas işareti olarak elbiselerini yukarıya kaldırıp göğüslerini açmışlar. Bir süre sonra erkekler de onlara katıldı ve ağlaşmaları, hıçkırıkları kentin bütün sokaklarını sardı.

Fakat gene de ölüyü tahnitçiye kadar götürmeleri gerekiyor, vücudunun bozulmadan kalmasını ancak o sağlayabilir. Tahnitçi şehrin en önemli, en saygı duyulan kişilerinden biridir: ruhun öbür dünyada yaşamını sürdürebilmesi onun ustalığına bağlı.

Tahnitçi evinde çalışır. Müşterilerine önce tahtadan yapılmış ve özenle boyanmış maketler gösteriyor. Çünkü tahnitleme işinin de üç ayrı kalitesi var; Mekta Re için ailesi en pahalı olanını seçti. Tahnitçi de hemen çalışmağa koyuldu. Demirden bir kancayla, beynin bir kısmını burun deliklerinden dışarı çıkardı. Sonra, çakmaktaşından yontulmuş keskin bir bıçakla ölünün karnını yarıp bağırsaklarını, iç organlarını boşalttı; karın boşluğunu hurma şarabıyla ve öğütülmüş ıtırlı bitkilerle ovup temizledikten sonra içini mürrüsafi ve tarçınla doldurdu.

Vücudun daha 70 gün, bir sodyum tuzu banyosuna yatırılıp bekletilmesi gerekiyor: ancak ondan sonra yıkanacak ve tutkala batırılmış ketenden kesilen ince şeritlerle her yanı sımsıkı sarılacak.

Mekta Re'nin akrabaları, ölünün mumyalanmış vücudunu almağa geldiler. Bu mumyayı, başka bir sanatçı tarafından ölüyü canlandıran bir heykel biçiminde yontulmuş tahta bir sandukanın içine yerleştirip mezar odasında bir duvara dayayacaklar.

22 Osiris Râhibi

Eski Mısır'da, tanrı Osiris in başrâhibi yılın yalnız üç ayında dini görevlerini yerine getirir ve o üç ay, tanrının heykelini barındıran, taştan yapılmış büyük tapınakta yaşardı.

Bu ay, göreve başlama sırası Nefer'de. Tapınakta geçireceği üç ay boyunca birtakım kesin kurallara uyması gerekiyor: iki günde bir traş olmak, gece ve gündüz ikişer kere soğuk suyla yıkanmak; yalnız keten elbiseler ve papirüsten örülmüş sandaletler giymek gibi. Yiyecekleri de kutsal bir buyruğa göre seçiliyor: öküz eti ve üzüm yiyebilir, fakat balık ve baklagillerin tümü yasak.

Her gün, tanyeri ağarırken, başrahip tapınağın sunak odasını açar. Odanın en dibinde, o esrarlı loşluğun içinde tanrının altın heykeli durur. Râhip büyük bir dikkat ve özenle heykeli yıkar, kokular sürer. Öğleyin, günlük kokuları içinde, tanrının ayaklarının dibine yiyecekler serer, yerlere şaraplar döker. Akşam da tanrısına aynı hizmetleri yapar ve heykeli sunak odasına kapatıp kapıyı sıkıca sürgüler. Nefer'in en önemli görevlerinden biri, tanrıya sunulacak öküzleri kurban etmektir. Hayvanı önce yere yatıp, sonra ayağa kaldırarak dikkatle inceler, özellikle tüylerinin iyi olup olmadığına bakar. Eğer hayvanı beğenirse boynuzlarına kurdeleler sarar; kurbanı sunak odasına götürür, tanrıya sungu olarak yerlere şarap döker ve sunak masasının üstünde hayvanı keser.

Nefer birkaç dakika içinde, bütün uğursuzlukların yuvası olan o kafayı kesip attı bile. Sonra, şarkılar ve dualar arasında hayvanın iç organlarını çıkardı, ayaklarını, omuzlarını ve boynunu ayırdı; boş gövdenin içini un, ekmek, bal, kuru üzüm ve güzel kokulu bitkilerden hazırlanmış bir karışımla doldurdu. Artık öküzü pişirmekten başka işi kalmamıştı. Ateş çatırdayarak yanarken uzun bir süre oruç tutmuş olan yardımcıları kendi kendilerini döverek, vücutlarını yara bere içinde bırakıyorlar. Birazdan, bu nefis ve güzel kokulu etin tadına bakabilecekler.

23 Mezar Süslemecisi

Mısır anıtlarını seyrederken insan büyülenmişcesine kendinden geçer. Gerçekten de, bu anıtların yapımındaki teknik ustalık ve bütün yüzeyleri kaplayan süslemelerin bolluğu karşısında hayranlık duymamak elde değil.

İşçiler, mezarın girişini kapatan tahta iskeleyi kaldırıp ortalıktaki yapı gereçlerini topladılar. Şimdi mezarda çalışma sırası, o bölgenin en ünlü ve en zengin sanatçısı olan Ahmes Nefer'de. Çiçek hastalığına yakalanıp bir hafta içinde toprağa düşen en yüksek devlet görevlilerinden birinin mezarını süslemek üzere hemen işe başlayacak.

Ölünün akrabaları bütün duvarların fresklerle süslenmesini istediler. Fırçalarını, boyalarını ve kömür kalemlerini alarak mezara gelen Ahmes Nefer, henüz boş olan yüzeyleri tek tek ölçüp inceliyor. İçinde bir esin doğmağa başladı bile. Şimdiden kafasında pek çok kompozisyon tasarladı: kara avı ve Nil'in bataklıklarında balık avı sahneleri; avcıların ağlarına tutsak olmuş bir yaban kazı sürüsü. Ayrıca fresklerinde büyük şölenleri, tanrılara kurbanlar ve armağanlar sunuluşunu da canlandıracak. Ölen kişiyi gerçeğe en uygun biçimde yansıtacak olan resimleri mezarın her yerine işlenecek. Böylece ölünün ruhu bütün bu resimlerin içine sığınıp günlük yaşantıyı anlatan sahnelere katılabilecek. Kısacası sanatçı bu yapıtıyla ölüye, öbür dünyada yaşamını sürdürebilmesi için bir şans tanıyacak. Ahmes Nefer bu çalışmasının karşılığında isterse 100 kile buğdayı, isterse 50 küp hurma şarabını tercih edebilir; ayrıca altın mücevherler de alacak. Ama en önemlisi, iş devam ettiği sürece, yani en azından bir yıl sanatçı ve ailesi geçim derdini hiç düşünmeyecekler. Ahmes Nefer şanslı ve mutlu bir insan; herkes onun mesleğine saygı gösteriyor ve yetenekli bir sanatçı olduğunu kabul ediyor. Müşterilerinin hepsi zengin olduğu için sıkıntısız ve rahat bir hayat sürebiliyor.

24 Mezar Hırsızı

Mısır mezarlarındaki değerli hazinelerden ancak pek azı günümüze kadar gelebilmiştir. Çünkü Eskiçağ'dan beri hırsızlar mezarları yağma edip, zenginliği dillere destan olan bu hazineleri elde edebilmek için bütün yolları denediler.

Açlık ortalığı kırıp geçiriyor. Çakal yılından sonra şu sırtlan yılını da bir atlatabilsek... Kimse iş bulamıyor artık. Açlıktan ölmemek için on kişilik bir çeteye katıldım ben de. Hep birlikte, varlıklı kişilerin mezarlarındaki değerli eşyaları çalacağız. İşi büyük bir gizlilik içinde, en ince ayrıntısına kadar planladık. Karanlık basar basmaz reçineli meşalelerimizi de alıp yola koyuluyoruz.

Sıra mezarın gizli girişini bulmağa gelince ilk güçlükler başlıyor. Ama biz güçlüklerden kolay kolay yılacak insanlar değiliz. Girişi bulunca galeriye ilk ben dalıyorum: içlerinden en çevik, en zayıf, üstelik en gözüpek benim. Gene de, ölümü dile getiren o resim ve heykellerin bakışlarıyla yıldırım çarpmış gibi vurulup ölüvermek korkusu, öbürleri kadar benim de kalbimi çarptırıyor. Fakat bu öldürücü güçleri etkisiz bırakmak için bir yol buldum ben. Resimlerle heykellerin mezarın neresinde olabileceğini biliyorum ve onlara hiç bakmamağa dikkat ederek doğru o yöne gidiyorum. Her zaman yanımda taşıdığım kalem keskiyi el yordamıyla batırıp heykellerin gözlerini oyuyorum. Ellerim titriyor ama kimseye belli etmiyorum bunu.

Mezarların içindeki duvarlar boydan boya beddua ve lanet sözleriyle kaplıdır. İnsan bu sözleri okuduğu zaman damarlarındaki kanı donabilir. Ama ben bu yazılardan hiç korkmuyorum: çünkü okuma bilmem ben.

İyi bir «meslek»tir bu. Tek kusuru düzensiz bir iş olması. Fakat mezarlardan topladığım ganimetler benim ve ailemin geçimini rahat rahat sağlayabiliyor. Yaptığım işten kuşkulanmamaları için de çok tedbirli davranıyorum.

Bu ay benim payıma bir yığın mücevher düştü, hepsi en azından yarım altın eder. Eğer biraz tutumlu davranırsam, bu para bizi aylarca geçindirir.

25 Mısır Köylüsü : Fellah

Mısır köylüleri, Sirius yıldızının doğup gökyüzünde parlayacağı 20 temmuz gününü sabırsızlıkla beklerler. Çünkü o gün Nil'in kabarma mevsimi başlayacaktır ve bütün tarım buna bağlıdır...

Birkaç gündür nehrin suları alçalıyor. Pepi ile iki kardeşi, sadece bellerine bir peştemal dolamışlar, yalınayak, acele acele tarlaya gidiyorlar. Ağabeyleri önden yürüyor; omzunda taşıdığı iki saplı bir sepetin içinde tohumluk buğdayla arpa var. Hemen arkasında ik kardeşi, iki genç ineğin çektiği karasabanı sürüyorlar. Ağaç sabanın ağzı, tohumları henüz nemli olan toprağa gömüyor; daha iki ay tarlaları sürekli sulamak zorunda kalacaklar. Geniş ve karmaşık bir kanal sistemi, «şaduf» denilen suterazileri yardımıyla tarlalara bol su vermelerini sağlıyor.

Nehrin kabarma mevsiminde köylünün yapacak çok işi vardır. Samanlı topraktan yapılmış, hasır eşyalarla döşenmiş evinin çevresindeki sebze bahçesini eker, karpuz, pırasa, marul, soğan ve sarmısak yetiştirir. Bahçesinde ayrıca duvara tırmanmış büyük bir asma var: bu asmanın üzümlerinden nefis şaraplar yapacak. Ayrıca her gün iki ineğin, birkaç güvercinin ve kazların bakımını da unutmamak gerek. Nihayet hasat mevsimi de geldi. Firavunun kâtipleriyle arazi memurları tarlaları dolaşıyorlar: görevleri o yılki ürünü hesaplamak ve tarlaların sınırını çizmek. Ancak ondan sonra köylüler hasada başlayabilirler. Erkekler günün ilk ışığından akşamın geç saatlerine kadar, bir ağaç dalının üzerindeki çatlağa keskin çakmaktaşı kırıkları çakılarak yapılmış kısa bir orakla başakları biçiyorlar. Kadınlar biçilen başakları önce tarlanın kenarına, sonra köye taşıyorlar. Orada başaklar geniş bir meydana yayılıyor ve taneleri samandan ayırmak için üstünde öküzler dolaştırılıyor. Hasat kaldırılınca kâtipler bu kez de vergi toplamağa geliyorlar: tarladan alınan ürünün yarısı, hatta bazen üçte ikisi vergi olarak ödeniyor. Çiftçi ya bu vergiyi verecek, ya da meydan dayağına katlanacak!

26 Mısırlı Soylu Kadın

Mısırlılar aile hayatının ve evlerinde duydukları mutluluğun değerini biliyorlardı. Soylu ve zengin kadınların yaşantısının her anı büyük bir lüks ve eğlence içinde geçerdi.

Habseptiti, güzel kokular katılmış sularla yıkandıktan sonra günlük giyim ve süslenme hazırlıklarına başlamak üzere oda hizmetçilerini yanına çağırdı. Şimdi hasır bir koltuğa oturmuş, el, ayak ve saçlarının bakımı için hizmetçilerinin usta ellerine bırakmış kendini. Özellikle saçlar çok fazla özen gerektiriyor: bir peruğun altına gizlenecek ve, çok değerli bir taçla süslenecek olan saçları 200 örgü halinde ince ince örebilmek için bir saatten çok zaman ister.

Habseptiti makyajıyle yakından ilgileniyor. Hizmetçiler, çoğu zaman tozdan rüzgârdan ve ışıktan yorulan gözleri daha iri ve güzel göstermek için gözkapaklarına yeşil ve siyah toz boyalar sürdüler. Sonra bütün vücudunu, sakız ağacı yağında eritilmiş güzel kokular ve günlüklerle ovdular. Ancak ondan sonra giyinmeye sıra geliyor: Habseptiti, ketenden ince bir gömlek, onun üstüne de kol ağızları püsküllerle süslenmiş, saydam kumaştan, plili uzun bir elbise giydi. Kollarına ve bileklerine türkuvaz ve laciverttaşlarıyla süslü geniş altın bilezikler taktı. Kuru balçıktan yapılan evleri renkli alçıyla süslenmiş. Habseptiti gününün büyük bir kısmını verandanın serin gölgeliğinde geçirir. Evin bütün işlerini yöneten ve bahçenin bakımını denetleyen odur. Yemeklerini ya yalnız ya da kocasıyla birlikte yer. Zarif bir masaya karşılıklı oturup ızgara köfte, mayalandırılmış balık suyuyla tat verilen çeşitli sebze haşlamaları ve meyva yerler.

Güneş batarken, karı koca çiçekli bahçede, palmiye, çınar ve nar ağaçlarının altında biraz dolaşırlar. Üstü nilüferlerle kaplı havuzun yanında durup dinlenirler. Ve akşamın okşayıcı serinliğinde, soğuk biralarını yudumlayarak, bildiğimiz dama oyununa benzeyen bir oyunun başına oturup uzun bir partiye başlarlar.

27 Sümer Köylüsü

Yılın belirli zamanlarında sular altında kalan Nil, Dicle ve Fırat vadileri gibi alçak bölgelerde tarım, İsa'nın doğumundan önce 7 000 yıllarına doğru başladı ve bu bölgelerde hızlı bir gelişmenin dönüm noktası oldu.

Bu bölgelerde doğa, insanoğluna çok cömert davranmış: sık sık yatağından taşan ırmak kollarıyle birbirinden ayrılmış, tarıma çok elverişli geniş ve engebesiz adalar; yakıcı bir güneş, sıcak geçen yaz mevsimleri. Fakat, Dicle ve Fırat nehirlerinin rejimi Nil'inki gibi düzenli olmadığından, bu nehrin taşkınlarını bentlerle düzene sokmak gerekiyor. Her adada, sazlardan yapılmış yirmi, otuz kulübelik bir ya da birkaç köy var. En ağır işler erkeklerin omuzlarında. Tarlalara ve hurmalıklara hayat veren suyun aktığı arkları onlar kazıp temizliyorlar; eğer bu su olmasaydı, yaşadıkları toprakların da çölden bir farkı kalmayacaktı. Taştan yapılmış küreklerle toprağı belleyip altüst eden, buğday, arpa ve pamuk tarlalarının, özellikle hurma ağaçlarının bütün bakımını yapan da gene onlar. Gerçekten de bölgenin en büyük zenginliği bu hurmalıklar: her ağaç 30-40 litre hurma veriyor. Köyde yaşayan herkesin günde 1 litre hurma hakkı var. Ayrıca tahıllardan yaptıkları peksimet ekmekleri, soğan, sarmısak, balık ve sık ağaçlı bataklık ormanlarında pek bol olan av hayvanlarıyla besleniyorlar. Susuzluklarını gidermek için de bol bol bira içiyorlar. Erkekler gibi, sert kumaştan yapılmış «kunak» denilen bir çeşit eteklik giyen kadınlar ev işleriyle uğraşıyorlar: sazlardan çeşitli eşyalar örüyor, keçi yününden kumaşlar dokuyor, hayvanların sütünden yağ ve peynir yapıyorlar.

Her köyün ayrı bir yönetim merkezi var; arşivler ve krala ödenecek vergilerin hesapları bu merkezde saklanıyor. Ayrıca, göçebe yağmacılara karşı alınacak savunma tedbirlerinden her köy kendisi sorumlu: çünkü bu bolluk ve bereketin çekiciliğine kapılan yağmacılar, bütün gün ekili toprakların çevresinde dolaşarak fırsat kolluyorlar.

28 Bir Sümer Valisi

Daha M.Ö. III. binyılda, Mezopotamya'da yaşayan Sümerler çok ileri bir toplum düzeni kurmuşlardı. Kral, seçtiği valilere yönetim yetkisi verir ve bu «patesi»ler bir bölgeyi ya da bir kenti onun adına yönetirlerdi.

Lagaş patesilerinden Gudea'nın, kil tabletler üzerine yazılmış günlüğünden:

«Kral ve Kraliçeme:

«Akarsuların kabarmasına ve bitkilerin büyüyüp boy atmasına hükmeden, şehrimizin koruyucu tanrısı Ea'nın düşümde bana görünüp yıkılan tapınağını yeniden kurmamı emretmesinden bu yana tam üç yıl geçti. Tanrının buyruğunu yerine getirmek için, kralımızın bana emanet ettiği mühürlü ambarları açıp onarım için gerekli tahtaları aldım. Şehri temizledik ve gece gündüz dualar okuduk.

«Adamlarım tapınağın yapımı için bitüm, hasır otları ve pişmemiş tuğlalar getirdiler; yürüyerek kırk günde varılan dağdaki yataklardan bakır çıkardılar. İlk tuğlayı kendi ellerimle koydum. Tapınağın cephesinde kullanılacak kesme taşların kervanlarla getirilmesi bir yıl, bu taşların üstüne kutsal şekillerin kazılması da gene bir yıl sürdü. Tapınağın içinde hiçbir şeyin eksik olmamasına özellikle dikkat ettim: bol bol yiyecek, sürüler için bir ağıl, rahiplerin kullanacağı bakır kaplar, ayinler için gerekli çalgılar, hepsi hazırlandı.

«Ea'nın gücünü daha da arttıracağını düşündüğüm için, olağanüstü güçleriyle büyük ün yapmış olan iki yabancı tanrının heykelini de tapınağın yanına yerleştirdim. Fakat, her geçen gün hayal kırıklığından başka bir şey getirmedi bana. Şimdi, bu kutsal güçleri ülkelerine geri mi göndermeliyim diye kral ve kraliçeme soruyorum.

«Kralımın ve kraliçemin bana bir an önce cevap vermelerini dilerim; şehrim her zaman kral ve kraliçesinin hazinelerine büyük vergiler öder. Ancak, yabancı tanrıların uğursuz güçleri ürünlerimizin bereketini azalttığından, şehrimin bu vergileri ödeyemeyecek duruma gelmesinden korkuyorum. Patesi şimdilik saygı görüyor ama köylüler arasında hoşnutsuzluk ve söylentiler başladı bile.»

29 Mezopotamyalı Râhip

Mezopotamyalıların yaşamında din çok önemli bir yer tutar. Çok kalabalık ve iyi örgütlenmiş bir din kuruluşunun kral eliyle atanmış üyeleri olan râhipler, yeryüzündeki insanlara türlü sıkıntılar veren şeytanları dua ve büyü yoluyla kovarlardı.

Su tanrısı Ea'nın tapınağının başrâhibi öldü. Onun yerini alacak kişiyi siz Majestelerinin seçmesi gerekiyor. Sekiz aday arasından bize en uygun geleni Nabu-Ballit oldu. Bu değerli aday, Babil tanrısı Marduk'un tapınağındaki başrâhibin oğlu ve Ea tapınağında şeytan kovma âyinlerini yöneten râhibin yeğenidir. Daha önce de siz Majesteleri tarafından kâhinliğe atandı ve yeminine her zaman bağlı kaldı.

Bugüne dek bütün görevlerini başarıyla yerine getirdi. Ondört yıl boyunca, tapınağın arşivlerinde kâhinlik biliminin sırlarını öğrenmek için çalıştı; kişisel gözlemlerini yazdığı 250'den çok tabletle bu arşivi zenginleştirdi. Geleneksel âyin usullerine hiç kimse onun kadar titizlikle uymadı. Dahası, kimse şeytanların kötülüğünü ondan daha iyi engelleyemedi.

En büyük başarısını da geçen ay gösterdi. Ay-tanrı Sin şeytanların baskısı altında olduğundan artık gökyüzünde parıldayamıyordu. Bunun üzerine Nabu-Ballit, kötü ruhları kaçıracak olan balık biçimindeki kırmızı elbisesini giydi. Hizmetinde olduğu tanrı Ea'ya dua edip yakardı; böylece şeytanlar kaçtı ve Sin yeniden ortaya çıktı.

Nabu-Ballit'in gösterdiği bu yararlık, tapınağa, yılda aşağı yukarı elli kilo altın değerinde pek çok bağış kazandırdı. Eğer siz Majesteleri kendisini başrâhipliğe atamayı uygun bulursanız, sadık kullarınızın bağışlarıyla tapınağın daha da zenginleşeceğinden kimsenin kuşkusu yok. Bu râhip, bütün gücüne ve yeteneğine rağmen, özel yaşantısında görevinin gerektirdiği gibi büyük bir erdem ve dürüstlük örneği veriyor. Yeteneklerinden kendine çıkar sağlamayı hiçbir zaman düşünmedi; tılsım eşyalarını da hiç kendi hesabına satmadı. Tapınakta yatıp kalkan öbür 600 râhip gibi, sadece kralın özel kâtibinin her gün kendisine verdiği şeylerle yaşıyor.

30 Kâtiplik Okulu Öğrencisi

Krallığın ya da tapınakların yönetiminde görev alan kâtipler (scribalar), Mısır'da olduğu gibi Mezopotamya toplumunda ve uygarlığında da çok büyük saygı gören önemli kişilerdendi.

Şana, «tabletler evinin babası»ndan çok çekinir. Fakat, tapınağa bağlı kâtiplik okulunun müdürü bugün her zamanki kadar sert gözükmüyor. Bu yıl onikisine bastı Şana; beş yıldır bu okulda hiç soluk almamacasına, hatta çoğu zaman gücünü aşan bir çalışmayla öğrenimini sürdürüyor. Üstelik, hepsi zengin devlet görevlilerinin oğlu olan otuz haylazın içinde tek kız olmak da pek kolay bir şey değil.

Şana, üstüne düşen bütün görevleri zamanında yapan örnek bir öğrenci. Kil tabletleri ve kamış kalemleri her an yazı yazmağa hazırdır.

Çivi yazısını, gerçekten çiviye benzeyen şu güç işaretleri öğrendi. Yeni öğrencilerin çalışmalarını denetleyen ve müdüre yardımcı olan büyük sınıf ağabeylerinin verdikleri alıştırmaları yapabiliyor artık. Bugün, kendisine dikte edilen on metni bir tek yanlış yapmadan yazdı. Ödev olarak da beş tane resmî yazışma taslağı kaleme aldı; öğretmen bu mektupları öylesine beğendi ki bütün öğrencilere örnek olsun diye sınıfta okuttu.

Şana, konuşma dili olan akkadcayı çok iyi biliyor şimdi; fakat yalnız bununla yetinmeyip hitit dilini ve özellikle ileriye dönük tasarılarında kendisine çok şey kazandıracak olan sümer dilini de öğrenmek niyetinde. Gerçekten de Şana'nın bütün arzusu tapınakların yönetimine girebilmek; kendisini evlât edinmiş olan anne ve babasının (çünkü, kimsesiz, bulunmuş bir çocuk) bu isteğine karşı çıkmayacaklarını umuyor. Aslında onlar için ağır bir yatırım olacak bu: beş yüz gram gümüş ya da bunun sekiz katı ağırlığında bakır ödemeleri gerekiyor. Fakat sonradan bu iş kendisine düzenli ve büyük bir gelir sağlayacak. İşte o zaman Şana, yıllardır kendisine analık babalık eden bu iyi insanlara şükran borcunu ödeyebilecek ve yaşlılıklarında sıkıntısız, rahat bir hayat yaşamalarını sağlayabilecek.

31 Babilli Nişanlı Kız

Mezopotamya'da yapılan kazılar sırasında, bundan 4 000 yıl önce hazırlanmış ve çivi yazısıyla yazılmış mal sayımı listeleri bulundu. Bu belgelere dayanarak, günlük hayattan bazı sahneleri kafamızda canlandırabiliyoruz.

«Ben Avil San, Ay tanrıçası İştar'ın başrahibi olan Usul İsthar'ın oğlu Varad Şamaş ile evlendireceğim kızım Essagil'e çeyiz olarak şunları vermeyi kararlaştırdım.

«Hizmetinde kullanması için kızıma iki genç köle kadın veriyorum: ayrıca değerli mücevherler de vereceğim: her biri on gram ağırlığında iki altın madalyon, som gümüşten iki bilezik ve dört yüzük.

«Özellikle yüzükler çok değerli, çünkü kaş yerleri çok sert ve çok ender bulunur bir maden olan demirden yapılmış. Kızımın çeyizinde on işlemeli elbise olacak. Ayrıca bir karyola ve yatak-yorgan takımları, beş sandalye, bir eşya sandığı ile bir yazı takımı, bir bakır kazan, küçük bir un değirmeni, bi tahta tepsi, iki yün tarağı, üç küçük kaşık, iki tahta çanak, bir kutu dolusu iğ, altmış litrelik bir fıçı yağ, beş lamba, iki yer hasırı, mobilyalar ve çeşitli tuvalet gereçleri de veriyorum.

«Yeni evlilerin küçük bir sürüsü de olacak; onlara iki inek, üç yaşında bir boğa, otuz kadar keçi, koyun ve kuzuyla elli kilo yün ayırdım.

«Uruk'taki topraklarımda yaptırdığım Ugad çiftlik evini ve ek binaları da onlara bırakıyorum. Ugad'da, biri mutfak, biri de kiler olmak üzere sekiz odalı bir çiftlik evi, bir ağıl ve kölelerin kalacağı ek binalar var. Evi çevreleyen bakımlı bahçede her çeşit sebze yetişir.

«Eğer Varad Şamaş yükümlülüklerini yerine getirmez ve bu malları gereğince işletmezse, hepsini geri alacağım.»

32 Babilli Hekim

Mısırlılar ile Mezopotamyalılar ilaçlar üstüne çok şey biliyorlardı ve bütün bu bilgilerini bizlere miras bıraktılar. Ancak, uyguladıkları tıp yöntemlerinin genellikle mantıkdışı inanışlar üstüne kurulu olduğu anlaşılıyor.

Hekim Kiddin, otuz yılı aşkın bir süredir hastalarına geleneksel yöntemleri uygular. Hastalığın nedeni, insanın bedenine bir kötülük şeytanının girmesidir: şeytan vücuttan çıktığı an hastalık da sona erer. Bunun için, bütün kuralları kesinlikle belirlenmiş birtakım ayinler yapmak gerekir. Çoğu zaman kötülük şeytanına adıyla seslenmek ve bedene yerleşmesine yolaçan günahı açık açık söylemek yeterli olur. Her şeyin böyle açıkça ortaya konulması bile, şeytanların bütün güçlerini kaybetmeleri için yeterli bir nedendir. Ayrıca, onların vücuttan dışarı atılmasına yardımcı olmak üzere hastaya mide bulandırıcı, iğrenç ilâçlar içirilir. Bu ilaçların kötü ruhu tiksindirip daha kolay kaçırtacağına inanılır. Eğer hasta iyileşmiyorsa, bilinmeyen bir günah işlemiş sayılır.

Kiddin'in şeytansı güçler üstündeki etkisine herkes yürekten inanır. Ve onu büyük bir hekim olarak kabul edenlerin döktükleri avuç dolusu paralarla Kiddin bugün şehrin en zengin kişilerinden biri olmuştur.

Ancak, hekim ne kadar usta olursa olsun, yöntemlerin daha etkili olabilmesi için deney ve tecrübe de gerekir. Hastanın iyileşmesine en uygun anlar belirlenir. İlâçlar etkilerine göre sınıflandırılır. Böylece, bazen inanılmaz sonuçlar alınır. Örneğin, çok şiddetli bilek burkulmalarını taze gübre yakılarıyla tedavi etmek gerektiği deneylerle anlaşıldı: bu ilâcın etkisi şeytanı kaçırtan pis gübre kokusuna değil, mayalanma sonucu açığa çıkan ısının kasları gevşetip rahatlamasına dayanır. Fakat günün birinde, büyücülük üstüne kurulmuş olan ve insana güven vermeyen bu tıbbın yerini, gizemlere yer bırakmayan mantıklı yöntemler alırsa hekimler bu dinsel güç ve saygınlıklarını koruyabilecekler mi? Böyle bir değişikliğin bir an önce gerçekleşmesi için Babilli hekimlerin pek istekli olduklarını sanmıyoruz.

33 Sümerli Bankacı

Aşağı Mezopotamya'daki «Sümer ülkesi»nde, bundan 4 000 yıl önce bile çok ileri bir uygarlık kurulmuştu. Sümerlerin ticaret ve bankacılık teknikleri, bugünün çağdaş tekniklerine inanılmayacak kadar yakındır.

Bütün kent, belli bir düzen kaygısı gözetmeden yanyana kurulmuş küb biçimi evlerden oluşuyor; sıva kullanılmadığı için, topraktan yapılan bu konutların hepsi aynı renk. Bankacı, evindeki onsekiz odadan birini bütün ev halkına yasakladı: bankanın kalbi olan bu arşiv odasının tek anahtarı onda. Bu odada, kil tabletler üzerine yazılmış arşiv belgeleri, kesin bir düzene göre rafların üzerine yığılır: gelen mektuplar, gönderilen mektupların kopyası ya da muhasebe belgeleri birbirine karışmamalıdır. Her tabletin yan kenarına yazılmış birkaç sözcük belgenin içeriğini kısaca özetler ve istenilen bilginin daha kolay bulunmasını sağlar.

Yazışmalar son derece yüklüdür: siparişler, uzaktaki müşterilerin bilgi isteyen mektupları, bir meslektaşın güvenilir diye salık verdiği yabancı tüccarlara ödenen avanslar, iki müşterinin hesapları arasında yapılan para havaleleri (bugünkü çizgili çeklerin bir eşi).

Bütün bu işlemler, para yerine geçen arpa ölçekleriyle yapılır. Bankacı, yaptığı işlemlerden kendi yüzdesini almayı da unutmaz: üç aydan daha kısa süreli bir kredi işlemi için ortalama yirmide bir ölçek; bir yıl süreli krediler için bunun dört katı ya da daha yüksek yüzde alır. Faiz genellikle peşin ödendiğinden bankacının zarar etme tehlikesi pek azdır. Çok temkinli davranan bankacı, tüccarlara ödünç para verirken kendi kazanç payını hemen ayırır. Bütün yük, onunla iş yapan tüccarın omuzlarına biner: tüccar piyasadaki alım satım durumunu araştırmak, bir yerden bir yere mal gönderirken kendisi de birlikte gidip yoldaki tehlikelere karşı mallarını korumak zorundadır. Buna rağmen bankacı, başkasının çalışmasından kendisine çıkar sağladığı duygusuna kapılmaz. Bankacılıktaki bu sağlam yer ona babasından miras kaldı; henüz kâtiplik okulunda okuyan büyük oğlu da bir gün ondan devralacak.

34 Babilli Tüccar

Arkeologlar Mezopotamya'da, çivi yazısıyla yazılmış pek çok kil tablet buldular. Bu tabletler, günümüzden 3 700 yıl önce iş adamlarının nasıl çalıştıklarını gösteren değerli birer belgedir.

Unfistim, tüccarlar birliğine kabul edildi. Gerçekten iyi bir iş adamıdır Unfistim; bu yüzden kral onu «tamkaru»luğa atadı. Bu görev Umfistim'i krallığın yüksek görevlileriyle aynı düzeye getirdi, ona toplumda büyük bir saygınlık kazandırdı ve işleri için son derece yararlı oldu. Şimdi, pişmemiş tuğlalardan yapılan geniş bir evde ailesiyle birlikte rahat ve sıkıntısız bir hayat yaşıyor.

Umfistim, bugünkü servetini faizle borç para vererek yaptı; iş adamlarının yeni girişimleri için gerekli parayı ödünç verir, daha çok simsarlık yapar: tüccarlara, aradıkları malları bulup teslim eder ve fiyat üzerinden yüzde 5 komisyon alır.

Fakat tamkaraluğa atanmanın yararları yanında sayısız sıkıntı ve dertleri de var. Bundan böyle, işi çok sıkı tutan ve kılı kırk yararcasına titiz davranan «iş adamlarını denetleme komiseri»ne (vekil tamkari) karşı sorumlu olacak.

Umfistim'in görevi, krala ödenecek vergileri toplamak. Bu vergilerin karşılığı mal olarak ödendiği için, kolayca bozulabilen yiyecekleri en kısa sürede daha dayanıklı mallarla değiştirmek zorunda. Kolay iş değil bu. Her gün yeni üzüntüler, yeni dertler bırakmıyor yakasını. Bugün de, bir süre önce Anadolu'dan getirtip hemen sattığı 6,5 ton bakır filizinin gümrük vergisi olarak 500 kilo bakırı vergi dairesine ödemesi gerekiyor. Bu borcunu, bir kervandan alacağı kârla ödemeyi tasarlamıştı; ama kervandan hâlâ bir haber yok. Borcunu ödeyememek endişesiyle içi içini yiyen Umfistim, bu durumda yargıcın, Hammurabi'den bu yana yürürlükte olan ve devlet memurunu bütün zararları tüccarla bölüşmeğe zorlayan Babil yasalarını mı, yoksa zarardan yalnız tüccarı sorumlu tutan Ur yasalarını mı uygulayacağını düşünüp duruyor.

35 Babilli Yargıç

Babil kralı Hammurabi, bundan 3 700 yıl önce, çok açık ve kesin ilkelere bağlanmış yeni bir yasa derlemesini yürürlüğe koydu. Bu derlemenin Sus şehrinde bulunan bir örneği bugün Louvre müzesinde saklanır.

Yargıç, on yıldan çok süren sağlam bir hukuk öğrenimi yaptı. Bugün bu öğrenim sayesinde kolay erişilmeyecek bir saygınlığı var ve verdiği kararları hiçbir yargı yeri bozamaz.

Baktığı davalarda yargısını bildirmeden önce, kendisine ışık tutacak olan adalet tanrısı Şamaş'a, yani Güneş'e danışmayı hiçbir zaman ihmal etmez. Daha sonra, kral Hammurabi'nin insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasalarına başvurur. Kendisinden önceki yargıçların tecrübelerini, arşivlerde saklanan eski dava tutanaklarından öğrendiklerini de değerlendirerek bir yargıya varır. Basit davalarda yasa hükümlerini harfi harfine uygulamak yeterlidir:

«Her kim su bendini sağlamlaştırmayı ihmal eder, bentte bir gedik açılır ve bölgeyi su basarsa, o kişi kendi hatası yüzünden kaybedilen buğdayı toprak sahiplerine ödemek zorundadır. Eğer bunu ödeyemezse köle olarak satılır ve onun ihmalinden zarar görenlere verilmek üzere mallarına el konur.

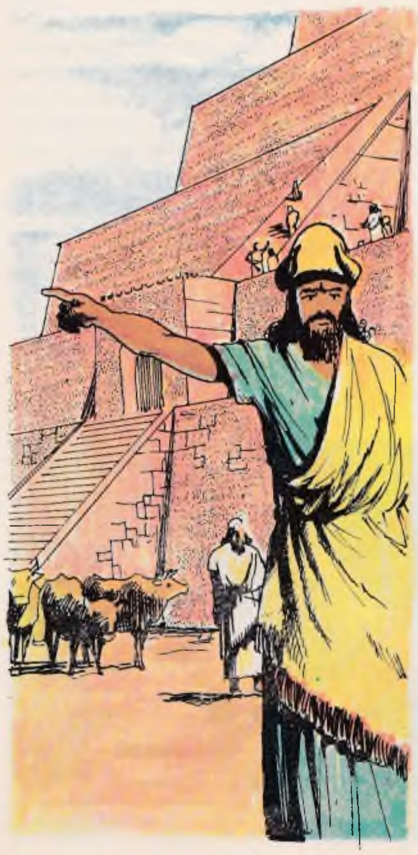
«Eğer bir hekim özgür bir insanın yarasını bronz bir keskiyle tedavi eder ve o insanın ölümüne yolaçarsa, o hekimin elleri kesilir.

«Eğer bir oğul babasını vurursa, o oğulun elleri kesilir.

«Eğer bir mimar bir başkası için bir ev yapar ve o ev yıkılarak sahibinin ölümüne neden olursa, o mimar ölüm cezasına çarptırılır.»

Taşınmaz mallarla ilgili uyuşmazlıkların çözümü çok kolaydır: sadece hesap yapmayı bilmek yeter; gerçekten de bu mallarla ilgili tarifeler yasalarda açıkça belirlenmiştir. Söz gelimi 32m²'lik bir ev 125 gram gümüşe satılır, oysa bu evi yapan usta sadece 17 gram gümüş alır. Çok ağır suçlar doğrudan doğruya tanrının yargısına bırakılmıştır. Böyle bir davada sanık, Fırat ırmağına atılır: eğer suçluysa Irmak-tanrı onu hemen yutar; eğer sanık ırmağın sularına gömülmezse tanrı hayatını bağışlamış demektir.

36 Terga Valisi

Devlet görevlileri, Mezopotamya toplumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu görevliler, yazı yazmayı ve hesap yapmayı bildikleri için, kralların ve tapınaklardaki din adamlarının hizmetinde çalışırlardı.

Kral, Terga valisi Kubri Dagan'a kendi mührüyle imzalanmış iki kil tablet göndererek, küçük Terga kentindeki yönetiminden hoşnut olmadığını bildirdi; çivi yazısıyla yazılmış ellişer satırlık bu tabletlerin her satırı baştan sona sitem doluydu. Gerçekten de bundan bir süre önce Kubri Dagan, bölgedeki sulama şebekesini onarma emri almıştı: eskimiş ve çamurla tıkanmış olan kanalların içinden su rahatça akamıyordu. Bu durumda valinin, elindeki bütün işçileri seferber edip kanalları temizletmesi gerekiyordu. Ne var ki, boşta olan işçiler bu kanal temizleme işine pek hevesli gözükmemişler ve onların bu isteksizliği karşısında Kubri Dagan çaresiz kalmıştı.

Oysa bir valiye istemek değil, emretmek düşerdi: vali her şeyden önce kralı temsil eder, bu nedenle de yetkesinin kayıtsız şartsız kabul edilmesi gerekir.

Kubri Dagan şimdi görevini ve bulunduğu bu ayrıcalıklı durumu kaybetmekten korkuyor. Pişmemiş tuğlalardan yapılmış ve değerli halılarla döşenmiş evini seviyor. Kendisine hizmet eden on uşağından çok memnun. Köylülerden sağladığı geliri de kaybetmek istemiyor: 100 kile buğday, 10 küp tereyağ, bitkisel yağ ve şarap, 4 öküz, 60 koyun ve keçi yabana atılmaz.

Bu yüzden, krala karşı kendisini temize çıkarmağa çalışıyor: onun sayesinde şehir göçebe yağmacılardan kurtuldu; adalet sağlandı, bütün tapınaklarda halk, dinî görevlerini yerine getiriyor, tanrılara kurban kesmeyi ve bağışlar sunmayı ihmal etmiyor. Krala ödenecek vergilerin tutarı hiç eksiksiz kaydedildi ve geçen yılkinden daha yüksek olacağı anlaşıldı.

Kral, Kubri Dagan'ın öne sürdüğü bu son kanıt karşısında belki biraz yumuşayacaktır: kendisine verilen görevi yerine getirememişse eğer, bunu tek nedeni, adamlarının yarısını başka işlerle görevlendirmiş olmasıydı.

37 Sidon'lu Kumaş Boyacısı

Fenikeliler, bugünkü Lübnan kıyılarında, temeli denizciliğe dayanan özgün bir uygarlık kurmuşlardı. Öbür devletler üstünde büyük bir egemenlik kuran Fenikelilerin elindeki en önemli kozlardan biri, «firfir» denilen erguvan rengi boyar maddeyi keşfetmeleri oldu.

Hiram Sin'in, özenilmeyecek kadar itici olmasına karşılık ona bütün kent halkının saygısını kazandıran bir mesleği var; Sidon'un en ünlü kumaş boyacısı o. Babası, pek az kişinin bildiği bir sırrı ona da açtı; artık Hiram Sin yünlü kumaşlara kırmızının bütün tonlarını verebiliyor. Bu kumaşların satışından doğrusu iyi bir servet yaptı. Bu harika kumaşlara sahip olabilmek için alıcıların yapmayacağı çılgınlık yok: hele firfir denilen erguvan rengine bayılıyorlar. Daha geçenlerde, 30 metrelik erguvan rengi kumaşı üç ayaklı bronz bir vazo ile 1500 gramlık iki gümüş külçesine vermedi mi?

Hiram Sin, kendisine varlıklı bir yaşam sağlayan bu sanatı bir kabuklu hayvana, ülkesinin kıyılarında pek bol bulunan dikenli salyangoza borçlu. Kumaş boyacısı bu salyangozu çeşitli işlemlerden geçirir; ancak bu onun meslek sırrıdır, kimseye açıklamaz; sonunda hayvanın eti kırmızının bütün tonlarını alır. Daha sonra boyacının yapacağı tek şey, elde ettiği bu renkli sıvıya kumaşları batırmak ve deniz yoluyla Anadolu'dan gelen şap tuzlarıyla boyayı sabitleştirmektir.

Boyacılar mahallesinin havası dayanılmayacak kadar ağırdır. Bu pis koku, kayaların içine oyulmuş boyama havuzlarından ve yabancı kişilerin bakışlarından kurtulmak için sazdan yapılmış perdelerin arkasında çalışan boyacıların atelyelerinden yayılır.

Akşam olunca Hiram Sin, denizi kuşbakışı seyreden bir tepenin üstünde yaptığı, büyük bir bahçeyle çevrili zengin villasına döner. Bu villada, ailesiyle birlikte, Sidonlu'ların çoğundan daha lüks bir hayat yaşıyor. Buna rağmen, limandaki atelyesine her sabah büyük istekle koşar. Akşama kadar o pis kokulu havayı ciğerlerine çekmek pek hoş bir şey değil, ama, bu sağlam ve sınırsız servetini o kokulara borçlu.

38 Tir'li Cam Ustası

Bugünün uygarlığı Fenikelilere çok şey borçludur. Açık deniz gemiciliğini onlar geliştirdi, alfabeyi onlar buldu. Fenikeliler kumaşları boyamayı ve camı işlemeyi de biliyorlardı.

Tir kentinde pek çok cam ustası var. Bu ustalar 1000 yıldan beri yeşil ya da kahverengi tonlarda koyu renk cam elde etmeyi biliyorlar; bu camlardan da kolye, bilezik gibi süs eşyaları yapıp uygarlaşmamış halklara satıyorlar.

Efsaneler, camın tamamıyle bir rastlantı sonucu bulunduğunu anlatır. Fenikeli denizciler gemileriyle bir kumsala yanaşmışlar. Tencerelerini ateşin üzerine oturtmak için çevrede iri çakıl taşları aramışlar, ama bir türlü bulamamışlar. Bunun üzerine, gemilerine yükledikleri sodyum karbonat topaklarını kullanmak zorunda kalmışlar. Gemicilerin hayret dolu bakışları altında taşlar erimeğe başlamış ve yarısaydam bir hamur haline gelmiş. Alevlerden kurtardıkları birkaç parça soğuyarak sertleşmiş ve bildiğimiz saydam cama dönüşmüş!

El Nihari sabahtan beri odasına kapanmış, ucuna ceviz büyüklüğünde bir cam hamuru yerleştirdiği bronzdan uzun bir borunun içine ciğerlerinin var gücüyle üfleyip duruyor. Aylardır, kendisine servetin kapılarını açacak olan büyük bir keşfin peşinde; bu hamurun kıvamını biraz azaltıp istediği gibi biçim vermeyi bir başarabilse!.. Tam kırk üç kez denedi, kırk üçünde de istediği sonucu alamadı.

Bugün içine bir umut doğdu. Ve öğleye doğru El Nihari, açık kahverenginde küçük bir cam vazo yapmayı başardı. Bu değerli hazineyi, ters kapatılmış eski bir toprak çanağın altına iyice sakladı. El Nihari'nin doğru iz üzerinde olduğunu kimse bilmemeli. Vazoyu saklar saklamaz yeniden çalışmağa koyuldu.

İşe dalınca yemeyi içmeyi bile unutuyor. Sadece bir dilim kara ekmek, bir tuzlu balık, birkaç soğan atıştırdı, iki yudum su içti o kadar. Artık yorulduğunu bile farkedemiyor. Bütün düşüncesi ikinci vazonun da biçimlenip ortaya çıktığını görebilmek: ancak o zaman rahat bir soluk alacak.

39 Asurbanipal

Savaş sanatında son derece usta olan Asurlular, avcılığa karşı da büyük bir ilgi ve sevgi duyuyorlardı. Özellikle Asur krallarından Asurbanipal'in (M.Ö. 668-626) av tutkusu dillere destan olmuştur.

Bugün ava çıkılıyor. Kral bütün savaş giysilerini giyip hazırlandı: gömleğinin üstüne işlemeli, uzun bir yünlü kaftan geçirdi; başına da, değerli taşlarla süslü altın bir taş oturttu. Arabacı da, zengin koşumlarıyla gözalan iki atın çektiği arabayı hazırladı.
Asurbanipal'in elinde bir yay var. Bu çift kavisli yay ağaç ve boynuzdan yapılmış, iki ucun arasına da sığır bağırsağından gergin bir kiriş çekilmiş; kralın boynundaki sadak okla dolu; bu okların altın gibi parlayan bronz uçları en kalın derileri bile delebilir.

Avcılar dikenli çalıların arasında uzun süre yürüdüler. Ve işte günün ilk avı çıktı karşılarına: av sürenlerin kral arabasına doğru kovaladıkları dişi bir aslan bu. Birden, böğrüne saplanan bir okla hayvan yere yığılıverdi. Avcılar bir saat içinde beş aslan, oniki antilop ve on yaban domuzu vurdular. Şimdi, krallarını yenilmez kılan en büyük tanrıları Asur'a şükranlarını sunmak için bir kurban kesiyorlar. Sonra yemeğe oturuluyor. Kor ateşte bütün olarak kızartılmış koca bir av hayvanını elleriyle parçalayıp yiyorlar. Çeşit çeşit meyvalar, şarap ve bal şerbeti (sulandırılmış bal) bu şölene ayrı bir çeşni katıyor. Yemekten sonra avcılar, bin odalı saraya dönmek üzere yola koyuluyorlar. Saray çok görkemli bir şekilde süslenmiş; yerler hep mermer döşeli. Duvarlarda, en ünlü sanatçıların yaptığı önemli kişilerin ve garip hayvanların resimleri var.
Asurbanipal biraz dinlendikten sonra kitaplığına çekilecek. O devrin en güzel, en zengin kitaplığı bu. Kendisi de usta bir kâtip olan ve bu değerli hazineye sahip bulunmaktan çok gurur duyan kral, sekiz ayrı dilde yazılmış yüzbin kil tabletten birkaçını, koleksiyonculara özgü o tutkuyla kimbilir kaçıncı kez okuyacak.

40 Asur Askeri

Asur, beşyüz yıl boyunca, Doğu Akdeniz'in en büyük devleti oldu. Uzak ülkeler bile, bazen duydukları, bazen tanık oldukları olaylarla, Asur ordusunun çok güçlü ve kan dökücü olduğunu öğrendiler.

Çadırların düzenli bir plana göre sıralandığı ordugâhta büyük bir telaş göze çarpıyor: subaylar, savaş konseyine katılmak üzere saraya çağrıldı. Ordunun çok yakında sefere çıkacağını gösterir bu. Nitekim çok geçmeden subaylar ordugâha döndüler. İki saat içinde çadırları söküp katlamaları, sonra bütün bu yükü öküzlerin çektiği arabalara yüklemeleri gerekiyor. Ordu hiç zaman kaybetmeden yola çıkmağa hazır olmalı. El Asur mutluluktan uçuyor: onun ilk seferi olacak bu. Daha önce altı sefere katılmış olan ve «kuşlar»ı, yani hiç savaşa katılmamış acemi erleri küçümseyen ağabeyi artık onunla alay edemeyecek. Asur ordusunun ününü duymayan yok. Çoğu zaman düşmanları, daha bu güçlü ordunun yaklaştığını duyar duymaz karşı koymaktan vazgeçip kaçmağa başlıyorlar. Demirden örülmüş zırhları, üstüne deri kaplanmış büyük tahta kalkanlarıyla asur askerleri, kendilerini kimsenin yenemeyeceğinden eminler; bakırdan derme çatma zırh giyen düşmanlarından hiç korkmuyorlar. Gerçekten de bu ordunun bütün savaş donanımı ile silahları komşularınınkinden çok daha üstün: mızrakları, kılıçları, yayları, kuşatma araçları, özellikle tekerlekler üstüne oturtulmuş koçbaşları onlara güven veriyor.
El Asur, seferin çok büyük yararlar sağlayacağını, gerçek bir savaştan çok vergi toplama işine benzeyeceğini de biliyor. Asur ordusunun istila ettiği ülke, kral adına resmen yağma edilecek. Gerçi kâtipler her zamanki gibi ganimetlerin bir bir hesabını tutacaklar ama, bir yağmada hiç değilse yabana atılmayacak birkaç kırıntının askerlerin elinde kalmadığı hiç görülmüş müdür?

41 Hititlerin Büyük Kral'ı

Hint-Avrupa asıllı savaşçı bir kavim olan Hititler, demircilikte ve at yetiştirmede çok ustaydılar; bu halkın Anadolu'da kurduğu imparatorluk, M.Ö. XIV ve XIII. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşadı

Hitit krallık yıllıklarından:

«Kral, tanrıları gücendirmemeğe her zaman dikkat edecek. Kendisinin ilk karısı ve tanrıların başrahibesi olan kraliçeyle birlikte, bütün tapınakları ziyaret ederek tanrılara saygı gösterecek ve onların huzurunda yapılan törenlerde üstüne alacağı yükümlülükleri yerine getirecek.

«Tahta çıkış sırasını belirleyen kuraa her zaman bağlı kalınacak: soylu savaşçılardan kurulu meclis, eğer kral vatan hainliğiyle suçlanırsa, onun yargılaması için öteden beri kendisine tanınan yetkiyi gene elinde tutacak; fakat bunun dışında kalan bütün durumlarda meclis, saltanatta olan hükümdar ailesinin üyelerinden birini tahta getirecek: eğer varsa, ilk karısının büyük oğlu, yoksa ikinci karısının oğlu... Kral, ondan fazla kadınla evlenmeyecek. Ama çocukları çok olmalı!..

«Oğulları, vasal devletlerin başına kral olarak gönderilecek; kızları da, evlenerek, büyük Hitit devletinin egemenliğine yeni topraklar kazandıracak. Kral tanrıların huzuruna her zaman papaz elbisesiyle çıkacak: sırtında kollu, uzun bir kaftan, başında papalık tacı, ayaklarında burnu kalkık papuçlar, elinde ucu kıvrık kâhinlik asası. Tanrılar kralların böyle giyinmesinden hoşlanır.

«Ordusunda, iyi yetiştirilmiş pek çok at ve araba bulunacak. Savaştan zaferle çıkan kral, yetkisini düşmanlarını öldürmek için kullanmayacak. Akıllıca davranıp, düşmanı bütün ülke topraklarına dağıtacak: böylelikle, kendi buyruğu altına girmelerini kolaylaştıracak. Kral, Mısır'da yakamıza yapışan, orduyu ve halkı kırıp geçiren bu hastalığın (veba) nedenlerini sürekli olarak tanrılardan öğrenmeğe çalışacak. Bu afetten kurtulmamız için, yasaların emrettiği gibi tanrılara kurbanlar sunmayı ihmal etmeyecek.»

42 Hitit Atçısı

O tarihlerde Batı Asya'da, koşum ve yük hayvanı olarak yalnız eşek biliniyordu. Evcil atı bu bölgeye, Hint asıllı bir ulus olan Hititler'in getirdiği sanılır; atçılığı Hititlerden başka bilen olmadığından, bu topraklarda at uzun zaman ender ve çok pahalı bir hayvan olarak kaldı

İyi bir at yetiştiricisi olmanın sırlarını açıklayan bir elkitabından:

«En önemli işin, bütün genç atları yavaş yavaş, alıştıra alıştıra eğitmek olacak. Eğiteceğin atı öbür hayvanlardan ayırıp, rahat edeceği bir ahıra yerleştirmelisin. Her sabah hayvana üç diren taze ot ya da saman ver, bir testi dolusu su içir, ağzına gem tak ve dışarı çıkar. Koşum takımlarını ve kolanını takmayı da unutma.

«Atı birkaç kilometre koştur ve tırıs giderken dörtnala kaldırmak için elindeki ince değneği kullanmaktan çekinme. Koşudan sonra, hayvanın terini kurutmak için bir tutam otla iyice tımar et; sırtına bir örtü at ve üşümemesi için hayvanı ateşin yanına getir. En önemlisi, koşudan sonra teri soğumadıkça sakın su içirme. Hayvanı günün sıcak saatlerinde koşturma ve ahıra almadan önce ona bir torba dolusu arpa ver. Eğer yerde yuvarlanmak istiyorsa, bırak dilediğince yuvarlansın. Akşamları, hayvanın yatması için yere döşediğin otların taze ve kabarık olmasına dikkat et ve yemliğini iyice doldur.

«Eğer bu öğütleri tutarsan çok zengin olursun: at yetiştirmeyi ve eğitmeyi bilen tek ulusun evladısın sen. İyi bir at çok ender bulunan bir şeydir; karşılığında beş kilo gümüş ya da çalışabilecek yaşta elli köle almadıkça atını hiçbir zaman satma. Dört bir yanımızı kuşatan toprakların bin kilometre ötesinde bile, iyi eğitilmiş bir atı çok pahalıya satın alacak nice krallar var.»

43 Büyük Kralın Satrapı

M.Ö. VI. yüzyılın sonlarında, Büyük Keyhüsrev ve daha sonra tahta çıkan Dara I çok geniş bir imparatorluk kurdular. Büyük kralın mutlak yetkisini, her ilde, satrap denilen soylu Persler temsil ederdi.

Gadates, Büyük kralın lütfuna ererek Media'nın satraplığına (kral yardımcılığına) atandı ve bu eyaletin başkenti olan Ekbatana'ya yerleşti. Tuğlalardan yapılmış geniş sarayının yalnız bir tek girişi var. Sarayın içinde, yüzlerce odanın kapısı dört avluya açılıyor. Beşyüzden çok uşak Gadates'in hizmetine verilmiş.

Yumuşak deriden çizmeleri, bilekten sıkma pantalonu, ince kumaştan işlemeli kaftanı, gösterişli silahları, saf kan atıyla Gadates'in önemli bir kişi olduğu hemen farkediliyor. Media ilinde Büyük kralın temsilcisi o: bu nedenle çok önemli bir kişi, ama yetkisi sınırsız değil, çünkü sürekli olarak denetleniyor. Önce, kendi katibinin ya da mühürdarının denetimi altında: kâtip Büyük kralla doğrudan doğruya ve hiç aksatmadan mektuplaştığı için, satrapın bütün davranışlarını ve yaptıklarını Büyük krala bildirebiliyor ve gerektiğinde satrapı ele veriyor. Yalnız Büyük kraldan emir alan ve birliklere kumanda eden general de ikinci bir denetleyici. Bunlardan başka bir de, her zaman peşinde küçük bir orduyla dolaşan «kralın gözü ve kulağı» yani krallık müfettişi var. Emirlere uymamak, adalete aykırı davranmak, görevinde dürüst ve namuslu olmamak gibi suçlar, günde 300 kilometre yol alan hızlı bir ulakla hemen krala bildirilir. Kralın yargısı da aynı hızla satrapa ulaşır: Büyük krala sadakatsizlik eden satrapın cezası ölümdür! Bütün bunlara karşılık satraplığın çok çekici yanları var: herkesten saygı görmek, lüks bir yaşantı, «cennet» denilen özel bahçelerde avlanmanın zevki, eşkıyaların elinden alınan ganimetlere satrapça el konulması...

Gadates, gelirinin bir kısmını (10 000 koyun, 4 000 katır, 3 000 saf kan at) krallık hazinesine vermek zorunda; genç de geriye kalanlar sarayında lüks bir hayat yaşaması için bol bol yetiyor.

44 Dara'nın Muhafız Askeri

M.Ö. VI. yüzyılda Pers imparatorluğu, bugünkü Amerika Birleşik Devletlerinden daha geniş sınırlara ulaşmıştı. Buna rağmen, kralın dört bin kişilik muhafız gücü ile «Ölümsüzler» denilen 10 000 muhafız askeri bu geniş topraklarda düzeni sağlamağa yetiyordu.

Koca imparatorlukta kralın yüzünü görenler parmakla sayılacak kadar azdır. Sus'taki sarayından pek çıkmayan kral, emir ve buyruklarını, «kralın ağzı» diye anılan yüksek saray görevlilerinin aracılığıyle iletir.

Fakat bugün, sarayın şeref avlusunda askerlerinin karşısına kralın kendisi çıktı. Büyük yüksek görevlileri peşine takıp, geniş basamaklı merdivenden atıyla yavaş yavaş indi. Avluda toplanmış olan ordunun karşısında durarak bir konuşma yaptı; muhafız birliklerine, uzak eyaletlerden birinde patlak veren ayaklanmayı bastırma görevini veriyordu. Biner kişilik taburlar, yirmişer kişilik elli sıra halinde dizilmişti; heykel gibi hareketsiz ve dimdik duran askerler kralı büyük bir sessizlik içinde dinlediler.

Atropatis orduya gireli onbeş yıl oldu. Bu uzun hizmet yıllarında onbeş sefere, yirmi üç muharebeye katıldı ve dört kez yaralandı. Örnek davranışları ve cesaretiyle sivrilip, «gümüş mızraklılar»dan «altın mızraklılar»a geçti; mızraklarının ökçesi ve ucu altından olduğu için bu adla anılan tabura girebilmek bir övünç kaynağıdır. Şimdi «Ölümsüzler» taburunda, sayılarının hiçbir zaman onbinden aşağı düşürülmemesi gereken bu seçkin muhafız gücünde yeralıyor. Çarpışma sırasında içlerinden biri vurulduğu zaman, yerine hemen bir başka asker gönderilir. Bir pantolon, önü işlemeli yünlü bir kaftan, uzun konçlu yumuşak deri çizmeler giyen Atropatis sakalını ve saçlarını büyük bir özenle düzeltti, yayını, sadağını ve mızrağını kontrol etti.

Atropatis için onaltıncı sefer başlıyor. Eğer hayatta kalırsa, sefer dönüşü toprak, at ya da altınla ödüllendirilecek. Yeter ki eşsiz ve büyük tanrı Ahura Mazda onu korusun ve savaş meydanında vurularak yerini bir başka «Ölümsüz»e bırakmasını engellesin!

45 Minos Denizcisi

Bundan 4 000 yıl önce karayolları hem çok az, hem de çok tehlikeli olduğundan ,ticaret deniz yoluyla yapılırdı. Bu zorunluk, Doğu Akdeniz'deki Girit adasının halkın da çok eski tarihlerde deniz ticaretine yöneltti.

Tersanede bugüne dek böyle bir gemi yapılmadı: 21 metre boyunda, 5 metre genişliğinde, otuz kürekli, uzun bir sereni taşıyabilen yatar-kalkar direkli büyük bir gemi bu. Otuzu kürekçi, onu yolcu olmak üzere kırk kişiyle yola çıkmağa hazırlanan gemiye seksen ton mal yüklendı. Tekne çıplak güverteli olduğundan, yükleri dalgalardan korumak için üzerlerine bitkisel elyaftan dokunmuş büyük örtüler örtüldü. Bu yüklerin arasında, bozulmaması için salamuraya yatırılmış salyangozlarla dolu iki kulplu büyük testiler (amphora'lar), bakır külçeleri, sünger balyaları, süslü vazolar, bronz silahlar, çam ağacından uzun yapı kirişleri ve usta terzilerin elinden çıkma kadın elbiseleri var.

Gemiye, tayfalarla yolcular için bol bol yiyecek de yüklendi. Küplerin içi, koyu kıvamlı arpa lâpası, çok kuru peksimet, taş kadar sert peynir, kurutulmuş balık, zeytin, şarap ve içme suyuyla dolu. Limandan ayrılırken kaptan, denizciler arasındaki geleneğe uyarak, şarap dolu bir testiyi geminin bordasından suya attı. Böylece tanrıların gönlünü alacağını, gemisini fırtınalardan, sığ kayalıklardan ve başka gemilerle çarpışmaktan kurtaracağını umuyor!

Bunca tehlikeye karşılık yolculuğun yararları saymakla bitmez! Yunanistan'dan Milo obsidiyeni, cama benzeyen o koyu renkli taşları, ya da Laurion gümüşü getirecek denizci için servet kapıları ardına kadar açılır. Fildişi ve altın, ayrıca köleler, özellikle kadın köleler Mısır'dan getiriliyor. Ne yazık ki bu kârlı ticaret, yakın bir gelecekte, en büyük rakipleri olan Fenikelilerin eline geçecek.

46 Filistinli Savaşçı

İbraniler, «vaat edilmiş topraklar»ı ele geçirebilmek için düşmanlarıyla çok çetin savaşlara girmek zorunda kaldılar. Savaştıkları halkların içinde en amansızı da Filistinlilerdi.

Filistin'in yüce tanrısı Dagan, İbranîlerin tek tanrısı Yahova'nın karşısında güçsüz mü kalacak? Sımsıkı bağlandıkları içi tek bir hareket yapamadan öylece duran İlyat ile iki arkadaşı, büyük bir kaygıyla kendilerine durmadan bu soruyu soruyorlar. Yapacak hiçbir şey yok; İbranîler kalın bir iple İlyat ve arkadaşlarının ellerini, ayaklarını sıkıca bağladılar.

Çevrelerinde dolaşarak tüm hareketlerini kollayan nöbetçi bile gözlerine inanamıyor şimdi: daha düne kadar şeytandan korkar gibi korktukları, neredeyse kılıç bile işlemeyen madeni zırhları yüzünden «tunçtan adamlar» adını taktıkları bu savaşçıların burada ne işi var?

Çoğu dev gibi iri yarı olan Filistinliler'in sanki o olağanüstü güçleri yetmezmiş gibi, bronz silahları, kılıçları ve mızrakları da İsrailli düşmanlarınınkinden çok daha üstün. Bu devleri olduğundan da iri gösteren o kuş tüyü ve at kılından yapılmış tepelikler, en gözüpek savaşçıların bile korkudan kanını donduruyor.

Bütün bunlardan sonra Filistinlilerin uğradığı o son bozgunu nasıl açıklamalı? Kuşkusuz İbranîler bu son çarpışmada kendilerinden beklenmeyen bir canlılık ve sonsuz bir cesaret gösterdiler: sanki hepsi seve seve ölüme koşar gibiydi, ve silahlarına dört elle sarılmışlardı.

Fakat İlyat özellikle, saflar halinde dizilmiş olan düşmanlarının ilk kez belli bir düzen içinde savaştıklarına dikkat etti. Yoksa Dagan, din kurallarını savsakladıkları için kullarını böyle bir bozgunla cezalandırmak mı istedi? Savaşta İbranîlere tutsak düşen Filistinliler, kendilerini bekleyen korkunç cezayı düşündükçe ölümü tercih ediyorlar: İbranîlerin çalıştıracak adam bulamadıkları bakır, altın ya da türkuvaz ocaklarında çalışmak doğrusu ölümden de kötü!..

47 Kral Süleyman'ın Madencisi

Bütün Eskiçağ boyunca, taş ocaklarında, özellikle de maden ocaklarında çalışma koşulları dayanılmayacak kadar ağırdı. Zindan cezasından hiç farkı olmayan bu işte yalnız kölelerle mahkûmlar çalıştırılırdı.

Işçi başı bugün çok öfkeli; bütün öfkesini de yanıbaşındaki zavallılardan çıkarıyor; elindeki kırbacı havada savurup, işçilerin güneşten kararmış sırtlarına var gücüyle indiriyor. Ama daha başını çevirir çevirmez, kölelerin bir deri bir kemik kalmış yüzleri geniş bir gülümsemeyle aydınlanıyor.

Bu garip davranışlarının nedeni çok basit: işçi başı, döküm evinde işi durdurmak zorunda kaldı. Odun kömürü getiren katır kervanları gelmediği için ocaklar artık tütmüyor.

Bu devirde maden ocağı ile döküm-evinin çalışması birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Birinde işler yavaşladığı ya da durduğu zaman, öbüründe de ya yavaşlar ya durur. Bu ocaktan altın filizi çıkarılıyor. Ve çıkarılan filizler hemen orada külçe haline getiriliyor. Bunun için, sıcaklığı 1200 dereceye kadar ulaşabilen fırınlar yapıldı. Bu yüksek ısı, deriden yapılmış körükler ve iyi bir hava dolaşımı sayesinde sağlanıyor. Çok ustaca düşünülmüş bir havalandırma düzeni çöl rüzgârını dosdoğru fırına gönderiyor ve fırının çekişini hızlandırıyor.

Şu halde, kömür gelmeyince bütün işler durdu. Ayaklarından birbirine bağlanan ve muhafızların ortasında yürüyen dökümcüler, yatıp kalktıkları kuru taşlardan yapılmış kulübelerine indiler. Fakat ocakta çalışanlar döküm işçileri kadar sevinçli değil. Yeraltındaki dar galerilerin içine aletleriyle birlikte kolayca girebilsinler diye ancak ölmeyecek kadar yiyecek verilen bu adamlar öylesine zayıf ki... Bu tatilin kendileri için çok kısa süreceğini bildiklerinden sevinemiyorlar; kömür olsa da olmasa da ocaktaki işletme devam edecek. Eğer odun kömürü gelmezse, o zaman maden filizini toz haline getirmek zorunda kalacaklar. Sonra, ufaladıkları filizi katırların sırtına yükleyip, yokuşun tepesindeki öbür dökümevine taşımak da gene onlara düşecek.

48 Yahudi Peygamberi

Yahudi krallığı, Süleyman'ın devrinde, bu kralın ölümüyle birlikte sona erecek olan altın çağını yaşadı. M.Ö. 931'de krallık ikiye bölündü: bu bölünmeden kuzeyde İsrail devleti, güneyde de başkent Kudüs olan Yahuda devleti doğdu

Krallığın bölünmesinden sonra da kavimler arasındaki çekişme sona ermedi; kralların otoritesi zayıfladı, Tanrı'nın yasaları her yerde alaya alınmağa başladı.

«Peygamberler» tapınakların ve kutsal yerlerin çevresinde yaşıyorlar. Devlet eliyle örgütlenmiş olan bu krallık görevlilerine, Tanrı iradesini yaymaları ve devletin ileri gelenleriyle halkı hak yoluna getirmeleri için krallık hazinesinden para ödeniyor. Fakat onlar çoğu zaman krallara dalkavukluk yaparak, yalnız hoşlarına gidecek şeyleri söylemekle yetiniyorlar.

Harp, kitare, flüt ve davul sesine ayak uydurarak danseden, kıvrılıp bükülen peygamberler bir süre sonra vecde geliyor ve bütün kullarına yaymak üzere Tanrı'nın kelâmını dinliyorlar. Bazen, kendilerine gelebilmek için kuvvetli bir içkiden yardım bekledikleri de oluyor; işte o zaman herşey çığırından çıkıyor, ve vecit sarhoşluğu gerçek sarhoşluğa dönüşüyor.

Bu düzmece peygamberleri tiksinti ve nefretle karşılayan gerçek peygamberler ise din törelerini yaymağa çalışıyorlar. Tanrı adına konuşmak için Tanrı tarafından seçildiklerine inanan bu peygamberler genellikle kıt kanaat yaşayan laik kişiler. «Tanrı'nın sesi»ni içlerinde duydukları an, kavimlere günahlarından nasıl kurtulacaklarını öğretmek için yollara düşüyorlar. Kimse onların sert eleştirilerinden ve uyarılarından kurtulamıyor, hatta krallar bile. Bildirilerini hiç bıkmadan tekrarlıyorlar: Tanrı tek bir halkın tanrısı olamaz; dualaların ve adakların temiz bir yürekle tanrıya sunulması gerekir; eğer sözünü dinlemezse, Yehova halkını cezalandıracaktır. Bu tanrı elçileri halktan çok büyük saygı görüyor, fakat kralların nefretini kazandıkları için çoğu zaman din uğruna şehit ediliyorlar. Ancak, Tanrı'nın yüce ve yanlışlardan arıtılmış dini gene de onlar sayesinde yaşayacak.

49 Bir Aka Kralı

M.Ö. 2 100 yıllarına doğru ilk Akalar kıta Yunanistan'ına gelip yerleştiler. O zamanlar Aka kralının bir kabile başkanından farkı yoktu. Ancak, yetkisi, geçici olarak öbür kabilelerin başkanlarınca da tanınmıştı.

Kralı kabilenin öbür erkeklerinden ayırt edecek hiçbir belirti yok, elbisesi bile aynı: o da herkes gibi yünlü bir tünik ve deriden bir harmani giyiyor. Yalnız ayin törenlerinde, elinde tuttuğu krallık âsâsıyla kolayca tanınıyor. Kralın saltanat alanı, bizim herhangi bir ilçemizden daha büyük değil. «Sarayı» da öbür evlerden biraz daha genişçe bir ev. Bu ev iki bölümden oluşuyor: thalamos, yani kral ailesinin yaşadığı, taştan yapılmış özel daire; megaron, yani erkeklerin yemek yemek için toplandıkları, ağaçtan yapılmış, toprak zeminli büyük bir salon; ayrıca geniş avlular ve hizmetkârlar için ek binalar var.

Barış zamanı kral tıpkı bir köylü gibi yaşar. Tarımla uğraşır ve karasaban sürmek, duvar örmek ya da ağaç yontmakta kimsenin kendisiyle boy ölçüşemeyeceğini kanıtlamağa çalışır. Yemeklerini hizmetkârlarla birlikte yer. Sofraya, megaronun ortasındaki ocakta bütün olarak kızartılmış sığır, domuz ya da koyunlar, çeşitli sebzeler ve esmer ekmek getirilir, ender bir içki olduğu için herkese azar azar şarap dağıtılır.

Kralın karısı ile kızları, hizmetçilerin de yardımıyla iplik eğirir, kumaş dokur, çamaşır yıkarlar.

Konukseverlik Akalar için kutsal bir ödevdir: her yabancı sarayda kendi eviymiş gibi kalabilir.

Fakat, kral aynı zamanda ordu başkanıdır da. Komşu kabilelerle aralarında sık sık çatışma çıkar. O zaman kral savaşçılarını göreve çağırır ve kendisi de onlar gibi bronz bir zırhla, deriden bir başlığın üstüne dikilmiş yaban domuzu dişlerinden yapılma bir miğfer giyer. Çarpışma başladığı an kabile başkanları arabalarıyla ortaya ilerler ve her iki taraf önce düşmanın kendisine sataşmasını bekler. Ve böylece başlayan savaş, karşılıklı düellolar halinde sürer.

50 Odysseus'un Can Yoldaşı

Yunanistan'ın ilk zamanlarında Aka kralları, konak diyebileceğimiz büyük evlerde yaşadılar. Odysseus'un olduğu gibi bütün bu kralların evinde, çoğu soylu ailelerin çocukları olan ve ev sahibine candan bir dostlukla bağlanan yardımcılar, can yoldaşları bulunurdu.

Soylu aileden gelme bir yabancı olan babası, onu İthake kralı Odysseus'un ailesinin yanına yerleştirdiği zaman İdaios daha onbeş yaşında bile yoktu. O günden bu yana iki genç birbirlerinden hiç ayrılmadılar. Yunanistan'da can yoldaşı demek, ekmeğinizi bölüştüğünüz, kutsal bir bağla bağlandığınız kişi demektir.

Can yoldaşı dosttur, bağlılığından hiçbir zaman kuşku duyulmayacak kişidir. Savaş zamanında olduğu kadar, barış sırasında da kralın yanından ayrılmaz, ona hemen hemen dinsel bir bağla bağlanır.

İdaios, Odysseus'un evinde yaşıyor. Ocağın yanındaki şeref köşesine oturup bütün yemeklerini birlikte yiyorlar. İster düğün olsun, ister cenaze, bütün törenlere birlikte katılıyorlar. Odysseus yabani hayvan avına mı çıkıyor, onun peşinden gidecek ve aslanın ya da kurdun pençelerinden onu koruyacak ilk kişi can yoldaşıdır. Odysseus arabasına atlayıp, seksen kilometre ötedeki bir yere gün batmadan varmak mı istiyor, can yoldaşı da onun yanındadır. Odysseus gemisine elli kişilik bir tayfa toplayıp sefere mi çıkıyor, can yoldaşı da gemiye biner ve ne olacağı bilinmeyen bir yolculuğun bütün tehlikelerine cesaretle göğüs gerer. En ufak bir çatışmada kralını ilk savunacak odur. Savaş çıktığı an can yoldaşı hemen zırhını giyer, silahlarını alır ve kralına hizmet etmek için hiç düşünmeden hayatını ortaya koyar. Ama kral da onun bu kayıtsız şartsız dostluğuna aynı şekilde karşılık veriyor. Eğer bir gün İdaios öldürülecek olsa, Odysseus da, öz kardeşiymiş gibi onun intikamını almaktan, gerekirse bu uğurda can vermekten kaçınmaz.

51 Delphoi Râhibesi Pythia

Eski Yunanistan'da pek çok kutsal yer vardı. Delphoi tapınağı bunların en önemlilerinden biriydi. Gün ve aydınlık tanrısı Apollon'a adanan bu tapınak, ününü M.Ö. VIII. yüzyılda yaptı. İlhamını Apollon'dan alan Pythia, bu tapınakta kehanette bulunur, gelecek olaylardan haber verirdi.

Apollon şenliklerinin kutlanacağı gün, Deplhoi tapınağına giden dağ yolu mahşer gibi kalabalık olurdu. O gün halk, tanrı Appolon adına gaipten haber verecek olan râhibe Pythia'ya danışmak için, beraberinde ballı çörekler ve bir miktar para olduğu halde, tapınağa akın ederdi. Tapınağın dışında, bir keçinin üstüne su serpilir ve az sonra hayvan titremeğe başlayınca, bu, tanrının konuşacağına işaret sayılırdı.

En azından elli yaşında olması gereken Pythia, Delphoi'nin en erdemli kadınları arasından seçilirdi. Apollon'un altın heykelinin ve şarap tanrısı Dionysos'un mezarının yanında bulunan tapınaktaki kutsal çukurun üstünde, üç ayaklı bir sehpaya oturan Pythia, kehanetlerine başlamadan ve kendisine danışanlara tanrının iradesini bildirmeden önce, otlarla ve arpa unuyla tütsü yapar, defne yapraklarını çiğner ve Cassotis kaynağının suyundan içerdi. Basit sorulara, önündeki kara ya da beyaz baklalardan birini rastgele çektikten sonra cevap verirdi. Daha önemli sorular karşısında, önce dinler, sonra uzun ve derin düşüncelere dalar, kendini bütün benliğiyle içinden gelen sese bırakırdı. Bu kendinden geçişle, bütün varlığını ilâhî bir coşkunluk kaplardı. Böylece, içinde tanrının doğmasını beklerdi.

Sonra, boğuk bir sesle ve şiirli, çoğu zaman anlaşılması güç bir dille, tanrının öfkesinin nedenlerini ve günahların karşılığını ödemenin yollarını açıklardı. Halk, sitenin en küçük işlerini bile Pythia'ya danışır ve onun öğütlerini harfi harfine tutardı. Öğütleri tutmanın bir fayda sağlamadığını görenler, bunun nedenini, o öğütleri yanlış yorumladıklarına bağlarlardı. Zira Pythia yanılmazdı.

52 Ünlü Kadın Şair : Sapho

Yunanlı kadın şair Sappho, Midilli adasının soylu bir ailesindendi. Yazdığı şiirlerin özgünlüğü ve üstün niteliği, onun M.Ö. VII. ve VI. yüzyıllarda yaşamış büyük şairler arasında seçkin bir yer kazanmasını sağladı. Yazdıklarının en güzelleri aşk şiirleridir. Sappho, yaygın bir söylentiye göre, ümitsiz bir aşk sonunda kendini öldürdü.

Aşağıdaki yazı, Siracusa'lı genç bir şairin bir mektubundan alınmıştır:

Sappho öldü! Böylece, yüreğimde beslediğim umut, onu bir daha görmek umudu da uçup gitti...

Erkek kardeşi dostumdu. Sappho'yu onun aracılığıyle tanımak mutluluğuna ermiştim. Colaios, güzel Rhodopes'in güzel gözleri uğruna ve de kumara düşkünlüğü yüzünden, Naukratis'in bir batakhanesinde, kefili bulunduğu bir gemi yükünün bütün bedelini kaybetmişti. Benden, durumu ailesine anlatmamı istedi. Dostumun hatırı için Midilli'ye gittim.

Sappho'yu görür görmez, bütün yüreğimle tutuldum ona! Ama, sanmam ki o beni hatırlamış olsun. Sappho, yüce şair Alkaios'la mektuplaşırdı. Onun aşk dolu, ateşli mısralarına öyle ince alaylı şiirlerle cevap veriyordu ki! O şiirleri ezbere bilirim. Onlara büyük bir hayranlık duyuyorum, ama, bir başkası için yazıldıklarını düşündükçe derin bir üzüntüye kapılıyorum.

Saphho için bini aşkın bent yazdım. O, bunu hiç bir zaman bilmedi. Tanrıların kanatlarıyla okşadıkları bir şiir tanrıçasına şiirlerimi nasıl gönderebilirdim? Güzelliği eşsizdi; yürüyüşü, bakışı ve sesiyle bir tanrıçaydı o. Her istediğini hemen elde edebilecek kadar varlıklıydı. Amansız Zeus! Bütün bunlar nasıl yok olabilir? Diyorlar ki, Leukas burnunun tepesinden kendini denize atmış. Kararımı verdim: onunla buluşmağa gidiyorum. Sen bu satırları okuduğun sırada, bu iş bitmiş olacak. Aileme haber ver.

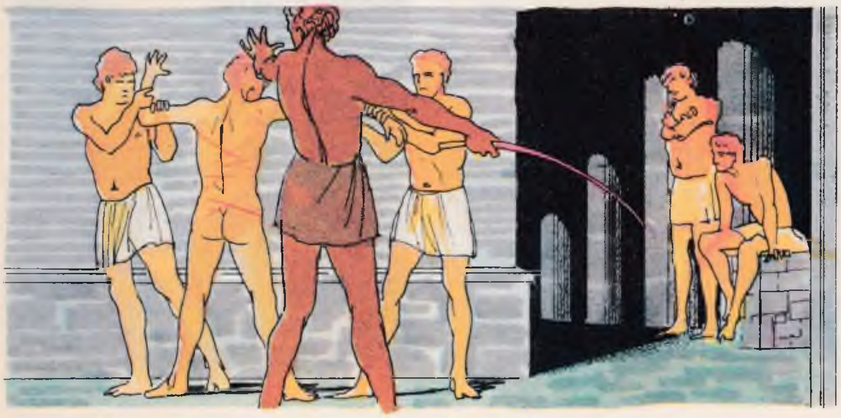
Sağlıcakla kal. Hades'in ülkesinde (cehennem) buluşuruz.

53 Ispartalı Erkek Çocuk

Ispartalı erkek çocuğun eğitimi, bir tek amacı gerçekleştirmeğe çalışırdı: Onu askerlik disiplinine hazırlamak. Isparta'da, özgür insan asker doğar ve yeniyetmelik çağından ihtiyarlığının başlangıcına kadar asker yaşardı.

İsparta'da yeni doğmuş erkek çocuk, ihtiyarlara gösterilirdi. İhtiyarlar onu inceden inceye yoklarlardı. Eğer çocuk sakat ya da pek zayıf bulunursa, Taygetos dağının tepesinden uçuruma atılırdı. Sağlam çıkarsa, annesine geri verilirdi. Annesi çocuğunu dayanıklı yetişmesi için kundaklamaz, en kısa zamanda ona her şeyi yemeyi ve hiç bir şeyden korkmamayı öğretirdi.

Çocuk yedi yaşına gelince, artık ordunun malı olur ve kışlada yaşardı. Onun düşünsel gelişmesine pek önem verilmezdi. Buna karşılık, sürekli olarak, çocuğun şarkı söylemeyi ve meramını açık, anlaşılacak bir biçimde anlatmayı öğrenmesine özen gösterilirdi. Giderek artan çalışmalarla, ona, vücudunu koşu, atlama, disk ve mızrak atma, eskrim, «pyrrikhe» (Eski Yunanistan'da silâhlı olarak yapılan, insanın nefesini açan ve hareketlerine otomatiklik yeteneği kazandıran bir savaş oyunu) gibi oyunlara hazırlanması öğretilirdi. Çocuk, on iki yaşına gelince artık gömlek yerine, askeri yetkililerden aldığı ve yılın her mevsiminde sırtında taşıyacağı «harmani»yi giyerdi. Sıcağa da soğuğa da hiç şikâyet etmeden katlanmak zorundaydı. Yatak olarak, kendi topladığı bir demet sazdan başka bir şeyi yoktu.

Bol yemek onu ağırlaştıracağına göre az yemesi gerekirdi. Açlık onu yiyecek çalmaya iteceğinden, ona hile ve kurnazlığı öğretecekti. Ama, yakayı ele verirse vay haline! Bu dikkatsizliği yüzünden kıyasıya dövülürdü. «Bunlardan biri,» diye anlatıyordu tarihçi Plutarkhos, «bir tilki yavrusunu çalıp giysisinin altına saklamıştı. Kendini ele vermektense, karnının hayvan tarafından parçalanmasına razı oldu.»

Her yıl, Artemis tapınağının sunağı önünde, korkunç bir vurmalara dayanma yarışması yapılırdı. Zaferin simgesi olan hurma dalı, vurmalara hiç şikâyet etmeden ve en fazla katlanana verilirdi. Yarışmacılar arasında ölmeyi inlemeye yeğ tutanlar çok görülürdü.

54 Ispartalı Savaşçı

Isparta ordusunun çekirdeği, «eşitler» de denilen yurttaşlardan oluşurdu. Eşitler, ilk çocukluktan altmış yaşına kadar, hayatlarını devletin savunmasına verirler ve bunun için, sürekli olarak eğitim görürlerdi.

«Kalkanının arkasında, olmazsa, üstünde dön!» Sefere çıkan ünlü İsparta kralı Leonidas'ın kulaklarında hâlâ, anasının bu öğüdü çınlıyordu. Tanrılar Ispartayı bir daha muzaffer kılsın, cesedini kalkanının üstünde getirseler bile!

Leonidas, eşitler sınıfına alınalı tam sekiz yıl oluyordu ve işte o gün bugündür, silâh arkadaşlarının safından bir an bile ayrılmamıştı. Kışlada aynı koğuşu ve yemekleri bölüşüyorlardı. Yemeklerinin başlıcası, meşhur «kara çorba» idi. Bu yiyecekler, her askere geçimini sağlaması için toprak paylarından ve bu toprağı onlar için işleyen demirbaş kölelerden gelirdi. Güneş doğduktan batıncaya kadar, askerler, eğitim çalışmalarını tekrar ederlerdi. Dünyada, en karmaşık hareketleri yapmayı, daha başarılı sonuç almak için temel şart olan sıralanmayı Isparta ordusu kadar bilen bir ordu daha yoktu. Ispartalı askerler, kendilerine ritm veren flütçüler olmasa da, uyum sağlamayı bilirlerdi.

Isparta ordusu, düşmanlarını korkudan titretirdi. Ispartalı savaşçılar, yaralarından akan kanı gizlemek için, saçlarını ve harmanilerini kırmızıya boyarlardı. Bu adamlar, mızraklı alaylar halinde, omuz omuza, tunçtan bir canlı duvar gibi ve şair Tyrtaios'un kendileri için yazdığı mısraları okuyarak düşmana saldırırlardı:

«Haydi delikanlılar! Safımızdaki yerimizde dövüşelim! Korkuya ve yüz kızartıcı kaçışa boyun eğmeyelim! Hepimiz, bacaklarımızın üstünde dimdik durarak, ayaklarımızı yere sağlam basarak ve dudaklarımızı ısırarak bir vücut halinde çarpışalım.»

55 Ispartalı Köle

Eski Yunan dünyasında, Ispartalılar, üyeleri «Eşitler»den oluşan küçük bir azınlıktı. Bu azınlık, ülkenin geri kalan ahalisini, özellikle de savaşlarda yenilmiş toplulukların çocukları olan köleleri egemenliği altında tutardı

Pelopennesos yarımadasında nüfusun büyük çoğunluğunu köleler meydana getirirdi; bunlar, Isparta devletinin temelini oluşturan Lakonia ve Messenia'nın en verimli ovalarında otururlardı. Onlara Isparta kentinde bile rastlanırdı. Köleler, çalışıp eşitlerin bütün ihtiyaçlarını sağlamak zorundaydılar. Buna karşılık eşitler, yaşadıkları sürece bir tek işle; onlara devleti savunma yeteneğini verecek olan askerlik eğitimiyle uğraşırlardı.

Eşitlerden her biri, devletten bir arazi alırdı. Böylece, yaşadığı kışlada kendisine düşen yiyecek payını sağlardı. Ne var ki toprakları köleler işler ve belirli miktarda ürünü arazinin sahibine teslim ederlerdi. Kölelerin işi, görünüşte pek de ağır sayılmazdı; çünkü belirli miktarda ürünü teslim ettikten sonra, kalan üründen diledikleri gibi yararlanabilirlerdi. Ama, zenginlik, özgürlüğün ve güvenliğin yokluğunu unutturabilir miydi?

Eşit gençlere sarhoşluğun ne kadar alçaltıcı bir şey olduğunu göstermek için, kendilerine zorla alkol ya da çok sert reçineli şarap içirilmiş kölelerin toplantı salonlarına sürüklendikleri çok olurdu.

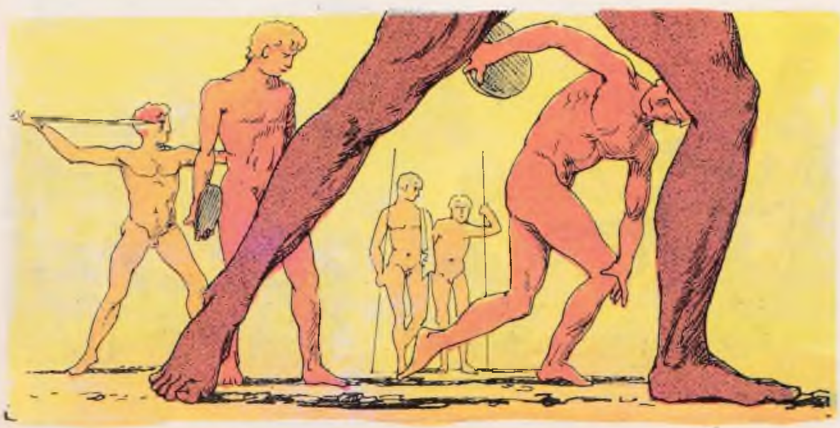
Yine sık sık, yüksek görevliler, geceleyin bir köle bulup boğazlamakla görevlendirdikleri hançerli delikanlıları köy ve kasabalara salarlardı. Böyle bir cinayet, onların yiğitliğini ve yürekliğini ortaya koyan bir kanıt sayılırdı.

Bazı köleler baş kaldırmışlar, ama, başarıya ulaşamamışlardı. O çağın en üstün askerlerine kim karşı koyabilirdi ki?

56 Olimpiyat Atleti

Söylentiye göre, Olimpiyat oyunları M.Ö. 776'da kuruldu. Tanrılar onuruna düzenlenen bu oyunlarda ilk gün dinsel törenlere, sonraki günler çeşitli yarışmalara, son gün de şölen ve şenliklere ayrılırdı. Oyuncular bu yarışmalarda elde ettikleri parlak sonuçlarla, tanrıları kutsamış sayılırlardı.

Aristodemos ölümsüzlüğe erdi. O, büyük yarışmaların galibi olarak, yurttaşlarının ve herkesten önce de hemşerilerinin hafızasında daima yaşayacak. Eskiden Olimpiyat oyunlarında koşular, atyarışları ve araba yarışları yer alırdı; bugün ise koşu, mızrak atma, disk atma, pankreas ve yumruk dövüşünü birleştiren «pentatlon» yarışması yapılıyor. Aristodemos pentatlon yarışmasını kazandı. Bu yarışmada elde ettiği sonuçlar, sonsuz saygı ve hayranlık gösterileriyle karşılandı. Başına bir çatkı takıldı ve onuruna, tapınağın eğlenti salonunda bir şölen hazırlandı. Onun kazandığı parlak başarı, buradan altı yüz kilometre uzaklıkta bulunan doğum yerinde de aynı şekilde kutlanacak. Koşucular oraya bu haberi iki günden daha kısa zamanda ulaştırmak için nöbetleşe koşacaklar. Bu şanlı olayı tarihe geçirmek için, yüksek görevliler de, bundan yüz altmış yıl önce, bir yurttaşın kazandığı başarı üzerine yapılanları yapmaktan geri kalmayacaklar: o tarihte, zafer arabasının geçmesi için surların bir parçası yıkılmış ve galibin tunçtan bir heykeli yapılarak, yüz çizgileri ölümsüzleştirilmişti. Kent halkı da kendisine ömür boyu oturacağı bir ev vermişti.

Aristodemos, para canlısı boksörlere ve yumruk dövüşçülerine metelik vermez. Galipleri mısralarıyla pohpohlayan kof yazarları da önemsemez. Onların tarifesi, gücünü dehasından alan ve şiir basına 3 000 drahmi isteyen Pindaros'tan bu yana hiç inmemiştir. Aristodemos, kutsal alandaki yetmiş sunağın üzerinde beş günden beri sürekli olarak kurban edilen hayvanların yaydığı pis kokuya ve ortalığı kaplayan toza aldırmadan, hepsi de erkek 30 000 seyircinin alkışları arasında, zaferinin tadını çıkarıyor.

57 Yunanlı Bilgici

«Felsefe» sözcüğü bize Eskiçağ'ın Yunanlılarından kalmıştır; bu bilimin kurucuları onlardır. Bilgicilerin okulu, Eskiçağ'ın en ünlü öğrenim ocaklarından biriydi. Bu okulun üyeleri, bilgelik dersleri verdiklerini ileri sürüyorlardı.

Atinalı zengin yurttaş Callias'ın evinde büyük bir canlılık vardı. Atina'nın zengin, zarif ve işsiz güçsüz gençleri, bu evde buluşmak için sözleşmişlerdi. En ünlü bilgicilerden biri olan Antimoeros'un bir dersinde bulunuyorlardı.

Konuşmacı, büyük ustalığıyla onları büyülemişti: Astronomiden, geometriden, tıptan, askerlik sanatından aynı üstün yetenekle söz edebiliyordu. Her şey bir yana, olağanüstü bir inandırma gücüne sahipti.

Bütün bilgiciler gibi, Antimoeros da, birbirine ne kadar karşıt olursa olsun, bütün savları ayrıntılı bir biçimde anlatıp savunabilir ve kendisinkine karşı düşüncede olanlara, bir saat önce reddettikleri kanıtı kabul ettirmeyi başarabilirdi.

Bilgiciler paraya düşkündüler; derslerinin saat başına ücreti çok yüksekti: Antimoeros, haftada dört konuşmayı kapsayan altı haftalık bir öğretim dönemi için 400 drahmi isterdi. Bu pahalı öğretimden ancak en zengin kimseler yararlanabilirlerdi. Ama o zenginler de kesinlikle inanıyorlardı ki, bu bilgiler kendilerine para kazanmak, davalar kazanmak, yandaşlar kazanmak ve dolayısıyle siyasal güç kazanmak olanağını verecektir.

Antimoeros, her kültürlü insanın, öbür insanlar arasında sivrilip kendini gösterdiğini, çünkü mükemmel (Yunanca «aristos») insan olduğunu söylerdi. Antimoeros, dünyamızın bir yüzyıldan beri benimsediği demokrasi, yani halkın kendi kendini yönetmesi anlayışına da karşıydı. Ona göre en iyi yönetim biçimi aristokrasi, yani soylu ve zenginlerin yönetimiydi. Verdiği dersler, Antimoeros'a parlak bir şöhretin yanı sıra yılda binlerce drahmiyi bulan büyük bir gelir kazandırmış, onu Yunan dünyasının en zengin kişilerinden biri durumuna getirmişti.

58 Keramikos'lu Çömlekçi

Eski Yunanistan'da, Atina'da, Akropolis'in kuzeybatısında, Keramikos (Seramik) mahallesi yer alırdı. Bu mahallede seramikçilik, maden işleri ve en çok da çömlekçilikle uğraşan usta zanaatçılar bulunurdu.

Rüzgâr esmediği zaman, bu mahallenin havası boğucu olurdu. Daracık sokaklarda, sürekli olarak, beş bine yakın ocağın püskürdüğü bir duman perdesi yüzerdi. Ama Kephalos, buna hiç aldırış etmezdi. Bu çok ünlü çömlekçi, vaktinin büyük bir kısmını iş yerinde, gecelerini de Atina'nın bir başka mahallesinde yaşayan ailesiyle birlikte geçirirdi. Yanında, kendisinin yetiştirdiği dokuz köle çalıştırırdı. Ne var ki, bu köleleri elinden kaçırmamak için, onların evlenmelerine izin vermek ve satılan her maldan bir yüzdelik almalarına razı olmak zorunda kalmıştı.

Her biçimde vazolar, avluda, güneşin altında kururdu. Adamların kimisi ocaklara bakardı, kimisi kireçle kırmızı aşı boyasını karıp yoğururdu; kimisi de bir çarkta çömleklere biçim verirdi. Usta, pişirme işlemine bakardı; fırının kapısında açılmış bir delikten ateşi gözetlerdi; baca görevini yapan delikten de, fırının hava çekişini yönetirdi. Böylelikle, vazolara daha koyu ya da açık bir renk verirdi.

Çömlekçilik, titiz çalışmayı gerektiren, güç bir meslekti. Hiç şüphesiz Kephalos mesleği dolayısıyle saygı ve sevgi görüyordu, ama yalnızca öbür zanaatçıların yanında. Zira, yurttaşları el işine pek değer vermezlerdi. Kephalos bu işinden iyi para kazanıyordu, ünü Yunanistan sınırlarını aşmıştı.

Yaratmanın mutluluğuna eren çömlekçi, bu yoldan giderek, fırının ağzını büyük tanrıların ve de küçük şeytanların acayip resimleriyle süsleyip, onların koruyucu kanatları altına girmenin mutluluğuna da kavuşmuştu. Bu kutsal önlem olmasa bir fırın dolusu mal tehlikeye girebilirdi.

59 Maraton Hoplitesi

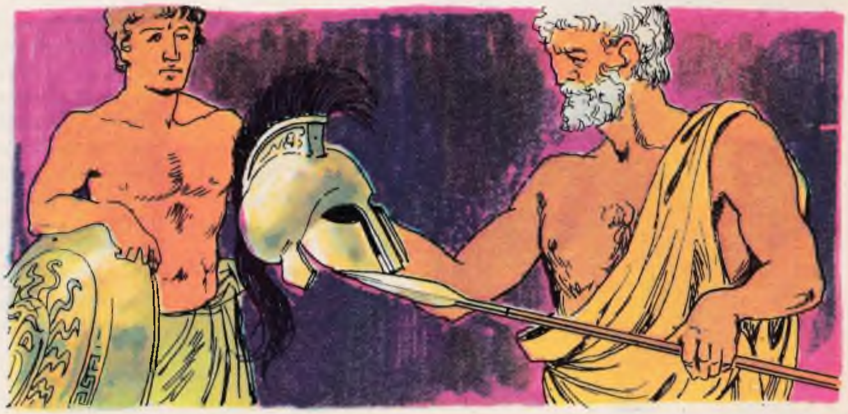
Eskiçağ Yunanistan'ında, hoplites denilen ağır silâhlı piyade eri, en başarılı asker olarak tanındı. Truva savaşıyle ölümsüzlüğe eren hoplites, Birinci Med savaşında da olağanüstü yararlıklar gösterdi.

Yirmi beş yaşıma geldiğim sırada, hastalanan babam, beni yanına çağırttı ve şu sözleri söyledi:

«Oğlum, sen Atinalıların Marathon'da Büyük Dara'nın ordularını yendiği yıl doğdun. O savaşta ben de vardım ve o sırada yaşım otuzu geçmişti. Artık gücüm kuvvetim kalmadı, o gün kullandığım silâhları sana bırakmak istiyorum

«Sana üzerinde hâlâ bir Pers askerinin darbelerinden izler taşıyan tunç kalkanımı, onu öldürdüğüm mızrağı, hasımlarıma ürküntü veren, at kılından yapılma yüksek bir tepelikle süslü miğferimi ve hayatımı kurtarmış olan zırhı veriyorum. Kalkanın sığır derisinden eteği yamalıdır; bir düşman piyade askeri beni baltayla uyluğumdan yaraladığı sırada kesilmişti. Bacaklarımı korumuş olan dolakları iyi muhafaza et. Kalkanın üzerine zamanla silinmiş olan korkunç gorgona başının resmini her halde yeniden yaptırırsın; onun bana büyük bir güç verdiğine inanıyorum. Sana ayakkabı vermiyorum, çünkü hep çıplak ayakla vuruştum. Sana, her askerin beraberinde götürmesi gereken ve içinde üç günlük ekmek, peynir, zeytin, sarmısak ve soğan bulunan sepeti de bırakmıyorum.

«Eğer yurdumuz için çarpışman gerekirse, biz Maraton piyadelerine olduğu gibi, sana da Theseus'un görünmesini dilerim. Düşmanın üstüne atıldığımız anda, Atina'nın kurucusu olan o kahraman bize gönmüştü; o bizi peşine takarak, düşman okçularının üzerine sürdü ve sonunda zaferi kazanmamızı sağladı.»

60 Yunanlı Kâhin

Eski Yunanlılar, davranışlarına aklın yol göstermesi gerektiğini ileri sürerlerdi. Bununla birlikte, bir yandan da, kâhinlerin ustaca yorumladıkları çeşitli belirtilerden tanrıların iradesini öğrenmeye çalışırlardı.

M.Ö. 413'te toplanan bir halk meclisinde, Atinalı bir yurttaş, şu konuşmayı yapmıştı:

«Nikias'ın kumandasındaki ordumuz, Sicilya'da korkunç bir yenilgiye uğradı; yedi bin askerimiz esir bulunuyor. Nikias'a ağır suçlamalar yöneltildi. Hattâ onun, kâhinin verdiği öğütlerden kötü ilham aldığını mırıldananlar da oldu. Bana kalırsa, Nikias, bu işte tanrılara bağlı bir insan gibi davrandı, ama yeteneksiz birinin öğütlerini tutmakla çok büyük hata etti. Anlamalıydı ki, Ay tutulması, tanrıların ondan geri çekilmesini istedikleri anlamına gelen bir işarettir.

«Ben, bundan böyle, geçmişteki pek çok örneğe göre hareket etmemizi öneriyorum. Yarım yüzyıl önce, Ispartalılar, kâhinleri Elis'li Tasaninos'un yeteneği sayesinde parlak başarılar elde ettiler. Yunanlıların Plataia zaferi, tanrılara bağlılığın zaferi oldu. Ispartalılar, Pers okçularının ölüm saçan oklarına yılmadan göğüs gerdiler ve onlara ancak, kralları Pausanias, üst üste sunduğu kurbanlarla, tanrıların iradesini gösteren bir işaret aldıktan sonra karşılık verdiler. Bizler eğer generallerimiz iyi falcılardan yardım görürse, yeniden muzaffer oluruz. , Dediklerine göre, Yunan dünyasının en üstün kâhini, Agras'mış. Gerçi o bir Pelopennesos'lu, ama, iyi para vererek onunla uzlaşmalıyız. Platai'deki düşmanımız Pers generali Mardonios'un İspartalı bir kâhini ateş pahasına yanına aldığını hatırlayınız! Sözünü ettiğim kâhin bize 10 talanton'a (300 kilo gümüş) mal olsa bile pek pahalı sayılmaz!»

61 Atinalı Sürgün

Atina anayasası, kurumlarına titizlikle bağlıydı. Daha yeni kurulmuş olan demokrasiyi korumak amacıyle, bu anayasa, yükselme hırsı tehlikeli görülen varlıklı ve tanınmış kimselerin halk oyu ile on yıl için sürgüne gönderilmesini öngörüyordu. Bu oylamanın adı «ostrakismos»tu.

Soylu Kimon, Isparta'nın aristokrat yönetimine öteden beri hayranlık duyardı. Kaderinin Attike köylülerinin eline teslim edilmiş olduğunu görmek, ne acıydı onun için! Halk, o gün bir «ostrakismos» oylamasına başvurmağa karar vermiş ve Agora'da toplanmağa başlamıştı. Agora'nın etrafı parmaklıklarla çevriliydi. Yurttaşlar, bu parmaklıklar arasında bulunan on kapıdan gruplar halinde girerek, oyunu kullanıyordu. Büyük bir kalabalık vardı. Mevsim kıştı; tarla işlerinin az olması, köylülere şehirde vakit geçirmek fırsatını vermişti. Çoğunun okuması yazması yoktu. Böyleleri, yanında bulunan daha bilgili birinin yardımına başvuruyor ve sürülmesini istedikleri kimsenin adını bir «ostrakon» (Yunanca: çanak çömlek parçası. «Ostrakismos» adı bu sözcükten gelir) üzerine kazıtıyordu. Bu kalabalıkla oy verenlerin sayısı çok geçmeden 6 000'e ulaşacaktı.

Kimon, ancak soyluların ve onun Pers imparatorluğuna karşı yürüttüğü savaş politikasından çıkar sağlamış olan bazı denizcilerin oylarına güvenebilirdi. Diğer yurttaşlar, yani köylü ve zanaatçıların çoğunluğu, savaşçıların başarılarıyle pek ilgilenmiyordu. Onları en çok düşündüren şey topraklarını işlemek ve ürünlerini satmaktı. Sonuç kesindi, Kimon sürgüne gönderilecekti.

İşlerine çeki düzen vermesi ve ülkeyi terketmesi için sürgüne on günlük bir süre tanınacaktı. Sürgün, mallarının tümünün mülkiyetini elinde tutacak ve Attike sınırları dışında olmak koşuluyla, beğendiği yerde oturabilecekti.

Bu ceza on yıl sürecekti. On yılın sonunda, mahkûm, tutkularından sıyrılmış olarak yurduna dönebilecek ve bütün haklarına yeniden kavuşacaktı.

62 Atinalı Heliastes

Atinalılar, kamu işleri yönetimine pek büyük saygı gösterirlerdi. En yüksek görevleri içine alan bu işler, yalnızca yurttaşlar tarafından yürütülürdü. Heliastes'ler ise, yurttaşlarını yargılamak gibi çok ağır bir görevi yerine getirirlerdi.

«Kararlarımda yasalara uyacağıma, hiç bir etki altında kalmayacağıma, ne kayırma, ne düşmanlık duygusuyle davranmayacağıma, karşıma çıkarılacak davacıyı ve davalıyı aynı dikkatle dinleyeceğime... söz veririm.»

Kallikrates, andına bağlı kalmış ve her heliastes'in -yani halk mahkemesi üyesinin- mahkemeden çıkarken aldığı üç obolos'u (obolos: Eski Yunanistan'da drahminin altıda biri değerinde para) gerçekten hak etmişti.

Ne yorucu bir gündü ama! Heliastes Atina'ya 20 km uzaklıkta oturutdu. Bu yol yayan aşağı yukarı dört saat tutardı. Bu yüzden güneş doğmadan çok önce yola çıkmıştı. Bu gün karara bağlanacak davalara, yılda bir atanan 6 000 heliastes'ten üçte birinin, yani 500'er üyeli dört dairenin bakması gerekiyordu. Ad çekilerek yapılan seçim sonunda, Kallikrates de görevlendirilmişti. Bir mübaşir, kendisine, üzerinde isminin kazılı olduğu bronz plakadan üyelik kartını ve duruşma sırasında kullanılan âletleri verdi: mahkeme üyelerinin oturacağı salonun kapısının boyunduruğuyle aynı renkte bir asa ve nihai kararı bildirmeğe yarayan iki bronz fiş. Bu fişlerden ortası delik olanı mahkûmiyet, delik olmayanı da beraat kararı için kullanılırdı; savunmalar bittikten sonra, her heliastes, biri bronzdan öbürü ağaçtan yapılmış iki amphora'dan (anfor) birine, kararını belirten fişi atardı.

O günkü duruşmada davacı da sanık da sırayla söz almışlardı; kendilerine verilen zaman, bir su saatıyle hesaplanıyordu. Yargıçlar, tartışmadan ve danışmadan oylarını verdiler. Sanık, beraat etmişti; ama davacı, haksız şikâyeti yüzünden 1 000 drahmilik para cezasına çarptırılmıştı. Kallikrates, bu hükmün bu insanlara, kendisinin de bütün namuslu yurttaşlar gibi, muhbirlerden nefret ettiğini düşündüreceği kanısındaydı.

63 Atinalı Mülk Sâhibi

Perikles çağında Attike, artık büyük topraklardan yoksundu. Ama, ülkede bazı mülk sâhipleri hâlâ, asıl nüfuzu ve büyük serveti ellerinde tutuvordu.

Aşağıdaki yazı, Atinalı bir mülk sâhibinin mektubundan alınmıştır:

«... Elimdeki mal mülkle nasıl geçindiğimi soruyorsun. Bildiğin gibi, epey arazim var. Atina'da, her katında dörder odası ve çok güzel bir taraçası olan iki katlı evimden başka, ovada, 15 000 drahmi değerinde ve bana yılda 1 200 drahmi kira getiren bir toprağım bulunuyor. Ayrıca, geçenlerde, ondan daha küçük bir arazi edindim. Bu araziyi işlemek için bana on beş iyi köle yetecek. Bir toprağı en verimli bir şekilde işletmenin en iyi yolu, ucuza çalışacak köleler bulup onları iyi idare etmektir. Köleleri beslemek için şimdiden seksen anfor bozulmuş şarapla otuz anfor hafifçe kokmuş tuzlu balık aldım. Bu saydıklarım o kadar ucuz ki, adamlarımdan bazılarını hasta edecek olursa, yerlerine yenisini kolaylıkla bulup koyabilirim. Şimdilik hayvanlarımdan çok memnunum. Savaşa giderken ya da arazimi dolaşırken bindiğim bir saf kan atım, sekiz çift öküzüm, altmış koyunum ve yüz keçim var. On kölenin özenle baktığı bu hayvanlar, bana gelirimin üçte birini sağlıyor.

«Atina'nın en zengin yurttaşlarından biri sayılmaktayım. Ne var ki, bana mutluluk vermesi gereken bu durum, bazen keyfimi kaçırıyor. Zira zaman zaman, bir kadırganın donatılması, bir tiyatro topluluğunun çalıştırılması için devletin yaptığı harcamalara katkıda bulunmak şerefine erişiyorum. Her defasında bu bana bir talanton'a (otuz kilo gümüş) mal oluyor ve bu iş, yirmi beş yılda üçüncü kez başıma geliyor!»

64 Atinalı Orta Sınıf Kadını

Atina'da, evde oturan kadınlar, hali vakti yerinde ailelere mensuptular. Buna karşılık, zenginlikten yana değil ama, atılganlık ve canlılık bakımından başka kadınlardan üstün olan halk kadınları, en ağır işleri yaparlar ve çok çeşitli mesleklerde çalışırlardı.

Thettali, bundan beş yıl önce evlendi. Evlendikleri gün kocası ona küçük bir kitap armağan etmişti. Thettali, gerçek bir öğütler derlemesi olan bu kitapçığı o gün bugündür hiç yanından ayırmaz ve içindeki öğütleri büyük bir özenle yerine getirir.

Thettali, evin kadınlarına ayrılan harem dairesinden hemen hemen hiç çıkmaz. Bu on iki odalı dairede, o ne derse o olur. Yemek, giyim, evin günlük bakımı ve ihtiyaçları, çocukların eğitimi gibi işleri hep o çekip çevirir. Bu görevinde kendisine on ikisi kadın üçü erkek olan on beş köle yardım eder. Evin alışverişini, bütün Atinalı kocalar gibi onun da kocası yapar. Kocası, pazarda uzun uzun pazarlık etmeyi sever. Ancak ondan sonradır ki, bazen dişleri arasında tuttuğu paraları çıkarıp verir. Ayak üstü son haberleri dinler ve dostlarıyla çene çalar.

Thettali, başkaları çalışırken hiç boş oturmamaya çok önem verir. Tam bir ev sahibesi gibi davranır; acemi bir köleye bir dokuma tezgâhının kullanılışını öğretir, her şeyin yerli yerinde olmasına dikkat eder, hamuru kendisi yoğurur, giyeceklerin ve örtülerin dürülüp sandıklara yerleştirilmesine yardımcı olur; kendisinden daha tecrübeli olanlara danışmaktan kaçınmaz. Kocası, bir kadının, kölelerinin çalışmasına güvense bile, iş yapması gerektiğini söylemekten hoşlanır. Canlılığını ve yüzünün tazeliğini korumanın en iyi yolu, çalışmaktır, der. Thettali, bu yerinde ilkeleri aynen uygular ve böyle yaptığı için çok memnundur. Çünkü aylaklığın bir çok arkadaşını nasıl uyuşturup güçten düşürdüğünü bilmektedir.

65 Atina'ya Yerleşmiş Yabancı

Atina halkının büyük çoğunluğunu köleler, küçük bir azınlığı ise özgür insanlar oluştururdu. Ve bu ayrıcalı sınıfa oranla, Atina-ya yerleşmiş yabancıların nüfusu çok daha kalabalıktı.

Atina'da, helialia denilen halk mahkemesinde yapılmış bir savunmadan alınmış bir parça:

«Ben, Atina yurttaşı değilim; dolayısıyle halk meclisinizin toplantılarına katılma hakkım bulunmadığı gibi, orada oy kullanma hakkım da yok.

«Ama ben, yüreğimle Atinalıyım. Ailem, üç kuşaktan beri şehrinizde yaşıyor ve halkınız bana, kanımca şehrin en büyük işletmesini kurma olanağını verdi.

«Silâh fabrikamda 120 işçi çalıştırmaktayım. Hepinizin bildiği gibi, bu silâhlar, öz yurdum saydığım şehrinizin savunmasına katkıda bulunuyor. Öte yandan, bunların dış ülkelere satılması, bu ülkenin gelişmesine yardımcı oluyor ve onun dışardan buğday satın almasını sağlıyor. Gerçekten de, hububat ihtiyacımız, Atina çevresindeki küçük Attike ovalarında üretilenin çok üstündedir.

«Çeşitli ulusal bayramlara daima büyük bir coşkuyla katıldım ve Athena şenliklerinin tören alayına kabul edilmekten büyük bir gurur duydum. Şehrin savunmasına ya da tiyatro gösterilerinin başarılarına katkıda bulunmak söz konusu olduğu zaman hiç tereddüt etmedim. Atina için otuz yılda üç talan-ton'dan (yüz kilo gümüş) fazla harcadım. Atina ordusunda hoplites olarak hizmet ettim ve yara aldım. Kızlarınızdan biriyle evlendim ve ondan ikisi erkek, biri kız üç çocuğum oldu.

«Şimdi en büyük dileğim, Atina yurttaşı olmaktır. Biliyorum, yasanız ana babaları da Atinalı olanlara yurttaşlık hakkı veriyor. Ama, yapılan bunca hizmete karşılık, bizleri yurttaşlığa almanız gerektiği kanısında değil misiniz?»

66 Atinalı Bankacı

Para ticareti Doğu'da, hattâ para icat edilmeden önce doğdu. Değiş tokuş, faizle ödünç verme, sermaye aktarımı gibi işlemlerin bol bol yapıldığı Yunan dünyasında da çok yüksek bir düzeye ulaştı.

«Ben, ölünceye kadar Atina yurttaşı olarak kalacağım; çok eskiden beri de bu ülkede oturan en zengin adamım. Ama, bundan kırk yıl önce, bu şehre bir köle olarak girmiştim.

«O sırada ufak bir banka memuruydum. Patronum benim çalışmamdan yararlanmayı bildi ve öğütlerimi dinleyerek, on yıldan daha kısa bir zamanda, servetini üç katına çıkardı. Gerçekten de, onun işlerini, az kazançlı, ama sağlam bir girişime, değiş tokuş yoluyle ticarete çevirdim. Daha sonra, tehlikeli, ama kârlı işlere giriştik: İşverenim köleler satın alıyor, sonra bunları, imtiyaz sahibi olduğu madenlerde çalıştırıyordu. Derken onu, ödünç para miktarının % 20'sini daima garanti eden deniz sigortacılığına soktum. Bu işler çok iyi gitti ve efendim beni azat etti. Ölümüne kadar onun ortağı olarak kaldım. Bana bıraktığı sermaye sayesinde, bankacı rolüne çıkmış tefecilerle rekabet etmek olanağını buldum. Tefeciler genel olarak % 10 ile 12 arasında faiz istiyorlardı, ama bu faiz oranı, onların müşterilerinin sayısını kısıtlıyordu. Ben bunun tersi bir politika izledim. Büyük Yunan sitelerinin her birinde, en küçük tefecinin istediğinden daha az faiz istiyordum. Bunun üzerine müşteriler bana akın ettiler, ben de kendilerine rakiplerimin hepsinden daha iyi ve daha çeşitli ödeme olanaklarını sağlayabildim. Ara sıra hayal kırıklığına da uğradım tabiî; ama, hiç bir zaman aşırı faiz uygulamadan (ve daima iyi yaşayarak) sermayemi her yıl arttırdım. Beni evlât edinen vatanıma da para verdim; buna karşılık o da bana, bir yüzyıldan beri ancak yirmi kadar kişiye tanınan bir hakkı, Atina vatandaşı olmak şerefini bağışladı.»

67 Atinalı Ergin Erkek

Eski Yunan demokrasisi, her sitenin bağımsızlığının kendi yurttaşları tarafından sağlanmasını isterdi. Atinalı genç erkek, on sekiz yaşında ergin (reşit) olur ve yurttaşlıkla ilgili sorumluluklarını üzerine alırdı.

İlkçağın Atina tarihine ilişkin belgelerinden alınmış bir parça:

On sekiz yaşını dolduran genç erkek yurttaş, doğduğu «demos»un (yönetim bölgesi) merkezine giderek, bir sicile kaydını yaptırır. Bu formalite, bundan böyle ona bütün yurttaşlık haklarını kazandırdığı gibi, bütün yurttaşlık görevlerini de yükler.

Ergin erkek, iki yıl boyunca, ahlâk ve maneviyat bakımından kendini yetiştirir. Sitenin koruyucu tanrıları onuruna düzenlenen dinsel törenlere katılır. Her gün, spor sahasında ya da «gymnasium» denilen beden eğitimi okulunda, vücut dayanıklılığını geliştirir. Ergin erkek, bu eğitim döneminin başlangıcında törenle ant içer: «Taşıdığım kutsal silâhların şerefine gölge düşürmeyeceğim; savaş arkadaşımı yalnız bırakmayacağım; dinimi ve devletimi savunmak için çarpışacağım. Yargıçlara, yürürlükteki ve yürürlüğe girecek yasalara boyun eğeceğim; bu yasaları çiğnemeye kalkışanlara var gücümle karşı koyacağım. Bu andıma, bütün tanrılar ve en başta, sitemizin koruyucusu Athena; tanrılar tanrısı Zeus, kahramanların en büyüğü Herakles; yurdumun sınırları, buğdayları, arpaları, bağları, zeytin ve incir ağaçları... tanık olsunlar!»

Engin erkekler, bir yıl için seçilen bir yüksek kamu görevlisi ile silâh uzmanı öğretmenler tarafından yetiştirilir. Ergin erkek, hiç bir ücret almaz; bütün gücünü siteye verir. Yaşamı, Ispartalı genç erkeğinki kadar zor değildir; Atinalı genç erkek, her akşam evine döner.

68 Bir Kâhya Kadın

Efendinin «malikâne»si, tam anlamıyle bir küçük sitedir. Bir çok bina, avlu, ek yapı ve ambarı içine alır. Bu malikânede sahipten ve karısından sonra en çok sözü geçen, kâhya kadındır.

Laodike, bu malikâneye törenle girdiği zaman, on iki yaşındaydı. Efendisi onu, aileyi koruyan ocak tanrısının kutsal ateşine yaklaştırdı ve başına biraz su döktükten sonra, onunla birlikte birkaç meyve ve çörek yedi. Yıllarca iyi hizmet gören Laodike'nin bu bağlılığı, onun, malikânenin kâhya kadını olmasını sağladı.

Kâhya kadın gecelerini ambarda geçirir. Kapısına sağlam sürgüler çekilen bu büyük binada, erzak ve hazineler saklanır. Buraya, efendilerinden başka bir tek Laodike girebilir. O, şarap, zeytinyağı, tahıl ve un küplerinin, kumaşların, altın ve bronz külçelerinin yerlerini ve miktarını bilir. Ailenin diğer bütün üyeleri gibi, o da gün ağarırken kalkar. Çabucak el yüz yıkayıp giyindikten sonra, kadınlar koğuşuna gider. Şeref salonunun çevresinde yer alan bu odalarda, hizmetçiler yatarlar. Hizmetçiler çalışmaya başlamışlardır bile; Taş döşemeleri bol suyla yıkar, ocağı yakar, lambalara yağ doldurur ve akşam için, reçineli meşaleleri hazırlarlar.

Laodike oradan memnun ayrılır ve avluları dolaşmaya gider. Uşakların çoğu, geceyi dışarda geçirmiş ve değirmende öğütülen unla hayvanlara yedirilecek otu getirmişlerdir. Kâhya kadın, unun ince olup olmadığına bakar. Sonra, dışarda dokunacak keten ile yünün kalitesini inceler.

Kâhya kadının gözü bütün gün, çalışanların üzerinde olacaktır, çünkü malikânede işlerin iyi yürümesi ona bağlıdır.

69 Atina'daki Köleler

Bütün eski toplumlar gibi, Atina toplumu da köleciydi. Sayıları özgür insanlardan çok daha kalabalık olan köleler, üretimin büyük bir bölümünü sağlıyorlardı.

Aşağıdaki parça, bir Yunanlı yolcunun anlattıklarından alınmıştır:

Attike'ye yaptığım son yolculuktan beri çok şey değişti. Atinalı yurttaşlar, kendilerini kamu işlerine vermek yüzünden, el işlerini bırakıyorlar. Kölelerin günlük hayattaki yeri çok önemli ölçüde genişledi. Atelyelerde, bürolarda, yönetim görevlerinde ve evlerde hep onlara rastlıyorsunuz. Her ünlü Atinalının en azından on kölesi var. Onlardan biri, köleler için «canlı âletler» diyor; bence çok haklı.

Bu adamlar, satış değerlerini azaltabilecek hiç bir kötü davranış görmüyorlar, zira Atinalılar hesabını çok iyi bilen insanlar. Burada, eli ayağı tutan basit bir köle, 200 drahmi ediyor; eğer yetenekli işçiyse fiyatı bunun iki, üç katını buluyor. Kadınlara, hele bir de genç ve güzelseler, daha yüksek değer biçiliyor.

Atinalılar, bu buyruk altındaki insanlara aşırı bir özgürlük tanıyorlar. Köleler de tıpkı yurttaşlar gibi, bazı dinî törenlere (örneğin Eleusis törenlerine) katılabiliyorlar. Kendilerinde azıcık Yunanlılık olsa, onları giysileri içinde özgür insanlardan ayırt etmek olanaksız.

Ama, Atina'da hiç görülmeyen Laurion'lu köleler ve İskit okçuları gibi garip üniformalar giymiş bin polis memuru bu durumun dışında kalıyor. Halk meclisinin topladığı günler, ağırkanlı kimseleri, üzerine sülüğen sürülmüş bir ip yardımıyle, toplantının yapıldığı Pnyx tepesine doğru bu polisler sürüyor. Bundan dolayı yurttaşlar, kendilerinin köleler tarafından gülünç duruma düşürüldüğünü hissediyorlar!

70 Laurion'daki Köleler

Atina sitesinde yaşayan sayısız köleden çoğuna karşı genellikle iyi davranılırdı. Yalnız Laurion madeninde çalışan kölelerin durumu gerçekten içler acısıydı.

İnsan burada kendini çölün ortasında sanıyor. Oysa Attike'nin göbeğinde ve Atina'ya 30 kilometreden daha az uzaklıkta bir yerdeyiz. Toprağın altında bir ay görünümüyle karşılaşıyoruz. Dağda yer yer, boyutları çok küçük delikler açılmış: galerilerin yatay delikleri dağın içine gömülüyor; kuyuların düşey delikleri bazen 150 metreden daha derinlere iniyor. Bu köstebek yuvası gibi dehlizlerde, bir madenciler ordusu çalışıyor. Bu ordunun sayısı, işletmenin en çok üretim yaptığı dönemde 20 000'e varıyor. Madenciler, gümüşlü ve kükürtlü bir kurşun çıkarıyorlar. Yukarıda bu kurşun eritilince, gerek bitkilere, gerek insanlara zarar veren, tehlikeli dumanlar yayıyor.

Bu madenlerle köleler ya hükümetin ya da genellikle, devletten, bir sözleşmeyle üç veya altı yıllık bir işletme imtiyazını almış kişilerin malı.

Madenciler, maden ocaklarının yakınındaki derme çatma barakalarda kalıyorlar. Her sabah, maden ocaklarına inmeden önce, içinde peksimet, soğan ve peynir bulunan bir sepetle bir yağ kandili alıyorlar. Bu kandil, yerin dibinde, normal çalışma süresi olan on saat boyunca yanacak. Madenciler, bu süre dolduktan sonra, yemek yiyip on saat dinlenmek üzere yeniden yukarıya çıkacaklar. Aşağıda, ağır ve boğucu havayı değiştirmek için büyük ateşler yakılıyor.

Köleler kaderlerine boyun eğiyorlar. Çalışmak onlara üç beş kuruş biriktirmek olanağını sağlıyor. Laurion'lu madencilerin şimdiye kadar yalnızca güvenlik sistemindeki ihmaller nedeniyle baş kaldırdıkları biliniyor.

71 İskenderiye'de Bir Bilgin

Mısır'da, Büyük İskender'in ölümünden sonra, M.Ö. 306'dan M.Ö. 30'a kadar, Lagides sülâlesi (Ptolemaios'lular) saltanat sürdü. Edebiyatın koruyucusu bu hanedan, dünyanın ilk araştırma ve öğretim enstitüsü olan İskenderiye müzesini kurdu.

Konuklar, her günkü gibi, muhteşem yemek salonunda yemeklerini yiyorlar. Sessiz ve iyi yetiştirilmiş bir köle topluluğunun verdiği yemekler titizlikle hazırlanmış ve bol. Ama, Apollodoros ve Demetrios hiç oralı olmuyorlar. Otuz kadar konuk, iki taraf halinde, ateşli bir tartışmaya tutuşmuşlar. Bu tartışma, botanik bahçesine ve kütüphaneye açılan kemeraltına kadar sürecek. Dikkatli bir gözlemci, bu kişilerin dileğini yerine getirmekle yükümlü hizmetçilerin ve görevlilerin bakışlarındaki alay pırıltısını kuşkusuz farkederdi. Çünkü bu tartışmalar tanrının günü yapılıyor.

Konuklar, burada kral adına ağırlanıyor. Felsefe, sanat, şiir, tarih, dilbilgisi ya da edebî eleştiri gibi alanlarda ün yapmış kim olursa olsun, Ptolemaios -Lagides hükümdarları bu ünvanı taşırlar- tarafından, kral sarayının yanında kurulmuş çok büyük bir bina topluluğundan meydana gelen İskenderiye müzesine davet ediliyor. Yunan dünyasında bir tek bilgin ya da aydın yoktur ki, burada kalmanın düşünü kurmasın. Kütüphane, sözle anlatılmaz derecede zengin. 700 000 cilt esere sahip olduğu ve bunlardan 300 000'inin, yersizlikten, zorunlu olarak ek bir bölüme, Serapis tapınağının kutsal salonuna yerleştirildiği söyleniyor. Tartışmalardan vazgeçilemez, çünkü krala göre, gerçek, düşüncelerin çarpışmasından çıkar. Gerçeğe ulaşmak için, bütün maddî ihtiyaçları kral hazinesi tarafından karşılanan bu seçkin topluluğa tam bir özgürlük tanımak gerekir.

Hükümdar, bu bilimsel tartışmalardan büyük bir zevk aldığı gibi, harcadıklarının yüz katına bedel olan eşsiz bir saygınlık da kazanıyor.

72 Rodos'lu Armatör

Küçük bir ada olan Rodos, Mısır'ı Anadolu'ya bağlayan önemli ticaret yollarının üzerinde yer alır. Bu ada, M.Ö. IV. ve I. yüzyıllar arasında, armatörlerin girişim yeteneği sayesinde, yüksek bir refah düzeyine erişti.

Demetrios, çok kötü bir haber aldı: en güzel gemilerinden biri fırtınada batmıştı; 200 ton yük kaybolmuş, yirmi altı kişilik mürettebattan sadece üç kişi kıyıya çıkabilmişti.

Darbe, ağırdı, ama öldürücü değildi. Uyanık bir adam olan Demetrios, bir süre önce, Rodoslulara, yeni bir yasayı kabul ettirmişti. İşte, deniz adamlarının «çok tehlikeli, ama aynı zamanda çok kârlı bir işe para yatırma» diye tanımladıkları deniz sigortacılığı böyle doğdu.

Gemi yola çıkmadan önce, armatör, «sigortacı» tüccarlara, geminin tekne ve yük olarak değerinin beşte biri tutarında bir «prim» verir. Eğer gemi batacak olursa, sigortacılar, geminin tümünü; sözün gelişi, şimdiki durumda olduğu gibi, onbeş talanton, yani yüz elli kilo gümüş öderler. Eğer gemi kazasız belâsız limana dönerse, tüccarlar, kârları demek olan primi alıkoyarlar.

Demetrios on beş ayrı gemide pay sahibi. Genellikle başka armatörlerle ortak çalışıyor, böylece tehlikeleri de ortaklar birlikte paylaşmış oluyor. Ayrıca, kendisi de sigortacılık yapıyor. Ciddîliği ve başarısıyle tanınmış olan firması, İskenderiye, Atina, Efes, Delos gibi belli başlı limanlar arasında ulaşımı sağlıyor. Demetrios, önceleri, çok kârlı bir iş olan köle ticaretiyle uğraştı, ama şimdi daha güvenli bir işe, buğday, şarap ve giyim eşyası ticaretine yöneliyor.

Yirmi yıldan beri, serveti artmaya devam ediyor; yıllık gelirleri bir milyon drahmiye ulaşıyor. Çok güzel bir evi ve iki yüz kölesi var.

73 Etrüsk Kralı

M.Ö. X. yüzyılda, İtalya yarımadasına Etrüskler egemen oldular. Bugün Toscana denilen bölgeye yerleştiler ve küçük prenslikler ya da krallıklar halinde bir araya geldiler.

On iki Etrüsk sitesinin temsilcileri, kendilerini tehdit eden tehlikeye karşı birleşmek amacıyle toplantılar. Vel Lecates'e, «zilath» (halkın başkanı) adını verdiler. Zilath, halkı korumak ve yönetmek görevini yerine getirecek.

Bugün, zilath, adalet dağıtıyor. Dört beyaz altın çektiği bir arabayla saraydan çıktı. Üzerinde görev kıyafeti var: beyaz yünden bir gömlek ve lâl renginde bir harmani; kırmızı deriden, burunları kalkık, yüksek ayakkabılar... Elinde, fildişinden yapılmış, simgesi kartal olan bir asâ tutuyor. Önünde, flüt sesine ayak uydurarak, on iki baltalı muhafız yürüyor. Bunlar, birliğe bağlı kentlerden gönderildiler ve sol omuzlarında, bir değnek demeti taşıyorlar; demetin tepesinden, bir baltanın demiri çıkıyor.

Zilath, ayakları fildişinden tahtında yerini alıyor. Kararları âdil ve kesin. Basit suçlular genellikle dayak cezasına, katillerse ölüme mahkûm ediliyor. Zilath'ın iki yanında, kısa mızraklı birer subay duruyor. Mızrakların göğe doğrulmuş uçları, zilath'ın mutlak kudretini simgeliyor. Arkasında bir kâtip, kocaman bir kütüğe, kararları yazıyor.

Bu akşam, zilath, ikinci ve son yemeğini yemek üzere bir sedirin üzerine uzanıyor. Yabancılar, yakışıksız bir gevşeklik belirtisi saydıkları bu davranışa epey içerliyorlar. Ne var ki, zilath, yarın sabah uykudan kalkınca da, köleler onun el yüz yıkayıp giyinmek için en ufak bir hareket yapmasına bile meydan bırakmayacaklar. Zira, zilath'ı her türlü faydasız yorgunluktan korumak gerekir!

74 Etrüsk Kadını

Etrüsklerin diliyle ilgili kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak, gerek Yunanlılardan ve Romalılardan kalan tarihî belgeler, gerek kazılar, bu ilginç halkın uygarlığını tanımamıza olanak veriyor.

Ramtha Seianthi, Etrüsk ülkesinin ortasındaki Caere şehrinden büyük bir ailenin kızıdır. Geleneğe uyarak, evini süsleyen en güzel gümüş ve seramik takımlarının üzerine adını yazdırdı. Bu eşyalar, o öldükten sonra da mezarını süsleyecek. Arkeologlar onları ancak 2 500 yıl sonra bulup çıkaracaklar.

Bütün çağdaşları gibi, Ramtha da, ülkede geçici olarak kalan yabancıları ve modern tarihçileri büyük bir şaşkınlığa düşüren, kadınlara özgü o atılganlıkla hareket eder. Başka yerlerde erkeklerin tekelinde bulunan çalışmalara katılır. Onlarla birlikte güreş, yumruk dövüşü, koşu, disk ya da mızrak atma gibi spor karşılaşmalarına gider. Atletlerin tekniğini ve elde ettikleri sonuçları büyük bir coşkunlukla yorumlar. Geceleri, üstünde geniş kollu bir bolero ve ağır kumaştan, işlemeli bir eteklik, başında yeşil bir türban ve ayaklarında burunları kalkık kırmızı potinler olduğu halde şölenlerde bulunur ve sedire sere serpe uzanır.

Bu akşam Rampta ile davetlilerine, en başta gelen niteliği sessizlik olan bir alay köle, poğaçalar, ızgarada pişirilmiş ya da salçası ustaca hazırlanmış etler, taze meyveler ve kuru yemişlerden meydana gelen on sekiz çeşit yemek sunacaklar. Kupalara öyle sert ve koyu bir yunan şarabı dolduracaklar ki, onu içebilmek için sulandırmak gerekecek.

Etrüsklerin kadınlara gösterdikleri saygı, yüzyıllar boyunca dillere destan olmuştur. Bu toplumda, bir ölünün mezar taşında, babasının adıyle birlikte annesinin de adının belirtilmesi, hiç bir zaman unutulmamıştır.

75 Romalı Gladyatör

Romalılar, gladyatör dövüşlerine çok büyük bir ilgi gösterirlerdi. Gladyatörler, birbirleriyle teke tek ve öldüresiye dövüştükleri gibi, aynı şekilde güçlü vahşi hayvanlarla da boğuşurlardı.

«Yaşa Caesar! Ölüme gidenlerden selâm sana!» Gladyatörler, dövüşler dolayısıyle yapılan törende, imparator locasının önünden geçerlerken, böyle bağırdılar. Daha önce yirmi dört dövüş olmuştu. Bütün dövüşçüler cesaretle çarpışmışlar, ama, yenilenlerden yalnızca ikisi hayatını kurtarmıştı. Bunlar, silâhlarından yoksun, yüzükoyun yere serilmişler, enselerinde galibin ayağı olduğu halde, hançerin keskinliğini boğazlarında duyarak, sessizce kaderlerine boyun eğmişlerdi. Bunca zorlu dövüşten sonra bu boyun eğiş, halkı duygulandırmış ve imparator, halkın isteğine uyarak, iki yeniğin canını bağışlamıştı. Ama öbür yenikler için, baş parmağını yere doğru çevirmiş ve dövüşçüler kurban edilmişlerdi.

Şimdi art arda bir alay rakiple dövüşmek sırası Astyanaks'a gelmişti. Eğer hasmını yenerse, karşısına hemen bir başkası çıkacaktı. Gün bitimine kadar dayanabilecek miydi acaba? Astyanaks daha önce şehrin en iyi silâh öğretmeninin yanında beş yıl sıkı bir eğitim görmüştü. Üç yıldan beri de topluluk önünde dövüşüyordu. Bu demek ki, büyük bir tecrübesi vardı ve her dövüş kendisine 10 000 dinarlık bir şampiyonluk ödülü getiriyordu.

Seyirciler onu tanıyor ve takdir ediyorlardı. Bir gladyatörün belki de öleceği bir günün arifesinde nasıl hareket ettiğini görmek için, büyük bir kalabalık halinde dün geceden gelmişlerdi. Bu son yarışmayı da başarıyla bitirirse, «azat» edilecek, arenadan kurtulacak, bir dövüşçü olarak emekliye ayrılacaktı. O zaman o da silâh öğretmeni olacaktı. Seyirci sıralarında çıt çıkmıyordu. Ve Astyanaks, bu eski mahkûm, her dövüşten önce olduğu gibi, kendisinden, çarmıha gerilmekle gladyatör olmak arasında bir seçim yapmasını istedikleri günü hatırlıyordu.

76 Romalı Öğrenci

Romalı zengin çocukları, bir özel öğretmen tarafından eğitilirdi. Diğerlerinin çocukları ise, kız olsun, erkek olsun, beş yaşından on bir yaşına kadar, öğretmeni azatlı bir köle olan ve çok az ücret alan mahalle ilkokuluna giderlerdi.

Ben, gün doğmadan uyanıyorum; köle odamın penceresini açıyor ve ayakkabılarımı giymeme yardım ediyor. Sonra bana bir havluyla bir leğen su getiriyor. Ellerimi, yüzümü, ağzımı yıkıyorum. Gömleğimi giyiyor, kemerimi ve fularımı takıyorum. Saçımı şöyle bir tarıyor, biraz koku sürünüyor ve omuzlarıma beyaz bir harmani alıyorum. Okula gitmeden önce koşup, annemi babamı öpüyorum. Benimle beraber gelen köle, defterimi ve yazı takımımı taşıyor; fırından bana küçük bir parça ekmek alıyor.

İşte okul. Bütün öğrenciler sessizce merdivenden çıkıyor ve öğretmeni selâmlıyorlar, öğretmen de buna karşılık veriyor. Taburelere oturuyor ve balmumu sıvanmış levhaların üstüne, madenden ya da sert ağaçtan bir kazı kalemiyle, öğretmenin gösterdiği harfleri ve kelimeleri yeniden yazıyoruz. Öğle yemeği için hepimiz eve dönüyoruz. Yediklerimiz: beyaz ekmek, zeytin, peynir, kuru incir ve ceviz. Sonra yine okula geliyoruz. Elimden geldiği kadar, yeniden yazıyorum; ama, harflerin ince ve dolgun kısımlarında yanlışlıklar yapıyorum, çünkü balmumum çok sert, mürekkebim de çok koyu. Öğretmenim beni azarlıyor ve sık sık değnek cezasına çarptırıyor: onun seçtiği iki arkadaş, beni yakaladıkları gibi sırtımın alt tarafını açıyorlar ve bir üçüncüsü de yaradana sığınıp bana yirmi değnek vuruyor. Kimse oralı olmuyor, çünkü bu gösteri sık sık tekrarlanıyor.

Bizler öğretmenimizi çok seviyoruz. Bize ağır ağır, ciddiyetle ders veriyor. Onun bu kadar yoksul olmamasını isterdik. Ama, gerek annemle babam, gerek kendisi, bu durumu olağan buluyormuş gibi görünüyorlar.

77 Romalı Bir Siyaset Adamı

Caesar (Sezar), Pompeius ve Cicero zamanında, bir çok Romalı entrikacı, can çekişen cumhuriyete egemen olmaya çalıştı. Bunlardan bazıları, Crassus gibi, ihtiraslarını gerçekleştirebilmek uğruna büyük bir servet harçadı.

Zengin doğduğum için şanslıyım. Babam öldüğünde, o zaman 300 talentum (aşağı yukarı bir ton gümüş) değer biçilen bir miras bırakmıştı. Bugün ise, yirmi beş kat daha büyük bir servetin sahibiyim.

Hiç bir zaman, hiç bir şeyi rastlantıya bırakmadım. Herkes, sahip olduğum binlerce köleye imreniyor. Oysa, onları seçerken ve yetiştirirken izlediğim tutuma hayran olmaları gerekirdi. Bir defa, en güçlü, en becerikli ve en zeki köleleri sectim; sonra, onlara, meslekî bir eğitim ve öğretim gördürdüm. Böylelikle, onları, bana mal oldukları fiyatın on, hattâ bazen yüz katına satabildim. Şehrimizde pek sık olan yangınları söndürmekle görevli beş yüz kişilik bir birlik kurdum ve onu donattım. Bu birlik, çok işime yaradı. Bir yerde yangın çıkar çıkmaz, adamlarım oraya koşardı... Ancak, ateşle savaşmaya tehlikede bulunan mal sahiplerinin kendilerine ait bir binayı ya da araziyi ölü fiyatına bana satmayı kabul etmeleri şartıyla razı olurlardı.

Öte yandan, soframı herkese açık tuttum; dostlarıma, faizsiz ödünç para verdim. Vadesi gelince alacağımı istemekte ve borcunu ödemeyenler hakkında dava açmakta hiç bir zâman kusur etmedim. Ama, alacağımı almak için çoğu kez bir gözdağı yetiyordu. Böylelikle, her seçimde oyunu bana veren ve verdiren, bana bağımlı yandaşlar edindim. Seçimleri kazanınca da, iktidara gelmek için yaptığım harcamaları, -hem de fazlasıyle- geri aldım.

Ben bu iktidarı, bana sağlayabileceği zenginlik için kullanmıyorum. Sade bir hayat sürüyorum. Başarımı, biricik servetimden daha çok, iyi konuşma yeteneğime ve kamu işlerini bilmeme borçluyum. Yoksa Caesar, Pompeius ve Cicero, beni dostları arasında sayarlar mıydı?

78 Vesta Râhibesi

Roma'da, ateş ve ocak tanrıçası Vesta adına düzenlenen âyinlerde, yirmi genç kız hizmet ederdi. En soylu ailelerin kızları arasından seçilen bu râhibeler, ancak otuz yıl görev yaptıktan ve kırk yaşına doğru râhibeliği bıraktıktan sonra evlenebilirlerdi.

Aemilia, çok genç yaşta râhibeliğe seçilmiş ve bu seçimin gerektirdiği her türlü eğitimi görmüştü.

Yirmi beş yıldan beri yaptığı gibi, bu gün de, daha güneş doğmadan kalkmıştı. Sessiz ve becerikli râhibelerin yardımıyle, tuvaletini tamamlamaya çalışıyordu.

Aemilia, âyinlerin düzenini hiç bir zaman bozmadan, her gün aynı hareketleri yapardı. Çünkü, tapınağın sunağında yanmakta olan kutsal ateşi muhafaza etmek zorundaydı. Râhibeliğe seçildiği zaman, onu söndürmeyeceğine ant içmişti. Eğer başına böyle bir felâket gelirse, diri diri gömülecekti. Ancak böyle bir ceza, tanrıçanın öfkesini dindirebilirdi.

Aemilia'nın bugün bir başka görevi yerine getirmek üzere, sunağın başından ayrılması gerekiyordu. Gladyatör dövüşlerinde hazır bulunacak olan râhibe, saygılı bir kalabalığın selâmları arasında sirke gitti. Arkadaşlarıyle birlikte, imparator locasının tam karşısına düşen şeref tribününde yerini aldı. Vesta râhibeleri, suçluların cezasını bağışlama hakkına sâhiptiler: gladyatörleri ölümden kurtarmak için baş örtülerini sallamaları yeterdi; ama, sağ ellerinin baş parmaklarını yere doğru çevirirlerse, zavallı gladyatör boğazlanırdı; zira böyle bir durumda, halk gibi, imparator da, Vesta rahibelerinin oyuna katılırdı.

Vesta râhibelerinin evine dönünce, Amelia, yemekhanede akşam yemeğini yedi. Yemekler her zaman olduğu gibi büyük bir özenle hazırlanmıştı. Râhibe, arkadaşlarının yanında kısa bir süre daha kaldıktan sonra, yatmaya gitmekte gecikmedi. Çünkü yarın, tapınağın hizmetlerini yerine getirmek için erkenden kalkmak zorundaydı.

79 Libyalı Bir Köylü

Büyük denizcilik ve ticaret sitesi Kartaca, M.Ö. IV. yüzyılda, bugünkü Tunus topraklarının büyük bir bölümünü ele geçirdi ve buralarda egemenliği altına aldığı köylüleri kıyasıya çalıştırdı.

Onun için ne büyük bir talihsizlik ki, Gulassa'nın büyük babası, Kartaca'nın uyruklusu oldu. O zamandan beri, Libya'lı bütün köylüler, onun gibi, Kartaca'lı efendilerinin, altından kalkılması zor isteklerini yerine getirmek zorundalar.

Vaktiyle, özgürlükleri henüz ellerindeyken, köylüler birlikte aldıkları kararları köy kurulu aracılığıyle uygularlardı. Bazen, bölgenin reisi, tutumunu birden sertleştirir ve halktan vergiler alırdı; ama bu uzun sürmezdi. Oysa şimdi bütün yıl Kartaca için çalışmaları gerekiyor. Onu beslemek ve zengin etmek için buğday ekiyorlar. Ödedikleri vergi ağır: Ürünün barış zamanında onda biri, savaş sırasında ise yarısı vergiye gidiyor. Buna karşı gelenin ya da bağ, zeytin ağacı veya meyve ağacı yetiştirmek gibi çok daha fazla gelir getiren işlerle uğraşmaya kalkışanın vay haline! Kartaca, bu tarımları yalnızca kendi soylular sınıfının arazisine ayırıyor. İtaatsizlik edenler, köle yapılıyor. Bu yasalara boyun eğmedikleri için, pek çok köylü, kumtaşı ocaklarına gönderilmişti. Bu insanlar, açık havaya tek çıkış yeri olan yeraltı dehlizlerinde çalışıyorlar ve bu tek çıkış yeri, demir parmaklılar ve asker nöbetçilerle korunuyor.

Libyalılar sözde özgür insanlar, ama Kartacalıların onlara karşı gösterdikleri sertlik, sözle anlatılacak gibi değil.

Üç çözüm yolu var: Boyun eğmek, isyan etmek (Libyalılar biliyorlar ki isyan kanla boğulacaktır) ya da kaçmak. Kaçmak, ama nereye? Komşuları Numidia'lı biniciler, hayvan yetiştiricisi o yarı göçebe insanlar,Libyalılara, bu yerlesik tarımcılara, tıpkı korkunç efendileri gibi, tepeden bakıyorlar!

80 Kartaca Askeri

Kartaca ordusunun güçlü subay kadrosunu soylular oluştururdu. Buna karşılık erler, yabancı uluslardan, ücretle tutulurdu. Bu paralı askerler, genellikle, zafer kazanmış ve gözüpek generallerine büyük bir bağlılık gösterirlerdi.

Aşağıdaki parça, Kartaca Senatosunda yapılan bir konuşmadan alınmıştır:

İçimizden biri, bundan böyle bizim de Romalılar gibi, askerlik görevini bütün yurttaşlara zorunlu kılmamızı önerdi.

Ben, yöntemimizi değiştirmekte hiç bir yararımız olamayacağı kanısındayım. Roma dışındaki her büyük devletin ordusu gibi, bizim de ordumuz, mesleği askerlik olan ve elbette, Kartacalı subayların kumandası altında bulunan ücretli erlerden kurulmaya devam etmelidir.

Bunu gerektiren nedenleri şöyle sıralayabilirim: Biz, evlâtlarımızın hayatını savaş meydanlarında tehlikeye atacak kadar kalabalık değiliz. Böyle bir hataya, daha önce Sicilyalı Agathokles, şehrimize saldırdığı zaman düştük; iki bin soylu gençten kurulu kutsal süvari birliğimiz yok oldu. Bu darbenin yaralarını henüz sarabildik. Öte yandan, ücretli askerler kullanmak, en ucuz çözüm yolu. Bu adamlara, sadece bir kaç ay, bir sefer boyunca para ödüyoruz. Ayrıca, bu işi yapmak isteyen binlerce insan var: Yunanlı hoplitesler, Balear'lı sapancılar, Girit'li okçular, İtalyalı mızrakçılar, Galyalı kılıççılar, Numidia'lı süvariler... Bunların sayıları o kadar çok ki, fiyatları her yıl biraz daha düşüyor.

Üstelik, bu milliyetleri değişik askerler arasında, onların muhtemel itaatsizliklerini önleyecek bir rekabet havası da yaratabiliriz. Bazı generallerin askerlerine dayanarak iktidarı ele geçireceğinden korkuyorsunuz. Bu konuda hukuk kurumlarınıza, «Yüzdörtler Mahkemesi»ne ve onun güvenlik örgütlerine güvenin. Çarmıha gerilmek korkusu bu gibi maceracıların heveslerini kursağında bırakacaktır.

81 Kartacalı Amiral

Üç yüzyılı aşkın bir süre boyunca, Kartaca'nın deniz gücü, su götürmez bir şekilde kendini kabul ettirdi. Bu güç, bir amiral tarafından kumanda edilen 200 kadırgalık bir donanmanın koruduğu binlerce ticaret gemisine dayanıyordu.

Bomilkar, donanmanın amirali olmadan önce, Kartaca cumhuriyetine tam yirmi beş yılını verdi.

Bomilkar, Kartaca'nın en üstün ailelerinden birinin oğlu olarak doğdu. Her soylunun çocuğu gibi, o da yeniyetmelik çağına gelinceye kadar eğitim ve öğrenim gördü. Ama, Siracusa'lılara karşı girişilen bir savaşta, muço olarak gemiye binmeyi tercih etti.

O günden sonra, denizcilik yeteneği ve yiğitliği sayesinde, hiç kimsenin desteği olmaksızın, gemiciliğin bütün aşamalarından geçmeyi başardı: Önce tayfa, sonra aydınlatma kadırgası kılavuzu, onun ardından savaş kadırgası kaptanı ve nihayet, Romalılara karşı verilen son savaş sırasında filo kumandanı oldu. Şimdi de, her birinde 250 kürekçi, 40 tayfa ve 60 asker bulunan 200'den fazla kadırganın meydana getirdiği bütün donanmaya kumanda ediyor. 35 yaşına bile gelmemiş bir adam için gerçekten ağır bir sorumluluk!

Bomilkar, bu büyük sorumlulukları üstlenmekten mutluluk ve gurur duyuyor. Ama, «Yüzdörtler»in; her komutanı Kartaca cumhuriyetine karşı suikast yapabilecek şüpheli bir kişi olarak gören o korkunç yargıçların denetiminden de çekiniyor.

Bomilkar, amirallik çadırından, kendi yurtluğunu; kadırgaları barındıran muazzam hangarlarla çevrili askerî limanın yuvarlak havuzunu, tersaneyi ve tersanenin 15 metre yüksekliğinde duvarlarla meraklı ve rahatsız edici bakışlardan titizlikle korunan 2 000 işçisini seyrediyor.

Şimdilik, amiral, kendisine sonsuz bir saygı ve hayranlık besleyen ve bir dediğini iki etmeyen kölelerle çevrili olmanın tadını çıkarıyor.

82 Kartacalı Gemi Yapımcısı

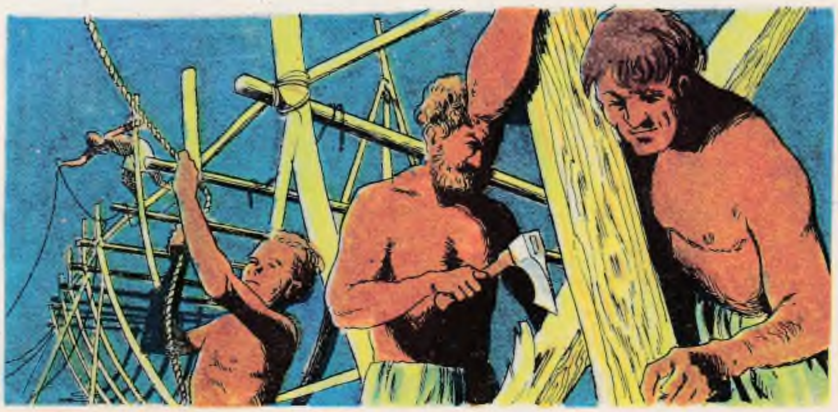
Fenikeliler, Eskiçağın en gözüpek denizcileriydiler. Çeşitli tiplerde gemiler yaptılar ve ileri denizcilik yöntemlerini buldular. Bu alanda Kartacalılar, Fenikelilerin bıraktığı mirasa kondular.

Kartaca tersanelerinde 2 000 den fazla işçi çalışıyor. Abdeşmur, savaş gemilerinin yapımına katılmak üzere işe alındı. Ağacı kesip biçmekte ve yerine takıp uydurmakta onun üstüne yok. Özellikle ticaret gemilerinin kocaman teknelerini yapmakta büyük tecrübesi var.

Bu kalburüstü işçilerin seçimini yapmak, büyük amiralin görevi. Onların olağanüstü yetenekli ve son derece ağzı sıkı olmaları gerekiyor. Eğer dillerini tutmayacak olurlarsa, kendilerini korkunç bir ceza bekliyor. İşçilerin atelyelerde ya da rıhtımlarda, çalışma saatlerinde gördüklerini ya da yaptıklarını açığa vurmaları yasak. Kaldı ki askerî liman ve tersane, çok yüksek bir surla çevrili. Değil bu duvarlardan, askerî limanın uzantısı olan ve onu denizle birleştiren ticarî limandan bile, hiç bir meraklı bakış, içeriye sızamaz.

Abdeşmur, işini ve hayatını tehlikeye atmak pahasına da olsa -zira amiralin hiç şakası yok!-, tersane işlerinin seçkin topluluğuna kabul edilmekten büyük bir mutluluk duyuyor. Günde on iki ilâ on dört saat çalıştıktan sonra, bazı akşamlar, dostlarıyle birlikte, bir kaç kadeh şarap içtiği oluyor, ama hiç bir zaman, hiç kimseye, gereksiz bir lâf söylemiyor, hattâ karısına bile!

Abdeşmur çok iyi para alıyor; Kartaca'nın öbür işçilerinden daha fazla, bir bronz işlemecisi ya da bir kuyumcu - mücevherci kadar kazanıyor. Limana yakın, güzel bir evde oturuyor. Her şey bir yana, büyük bir saygınlık görüyor; çünkü yaptığı iş, ülkenin savunması yönünden hayatî bir önem taşıyor. Kartacayı koruyan en büyük kuvvet, donanması değil mi?

83 Baal Râhibi

Kartacalıların dini, Yunanlılarda ve Romalılarda, korkuyla karışık bir şaşkınlık uyandırmıştır. Gerçekten de onların dinî törenlerinden bazıları acayip ve acımasızdır.

Büyük kurban âyin bugün yapılacak. Râhip Arzubaal, bu âyin için çok büyük bir özenle hazırlandı. Âyin usulüne göre, hizmetçi râhipler tarafından vücudu üç kere yıkanıp temizlendi, berber râhip tarafından traş edildi. Âyin kâtibinin yardımıyle, tapınakta bu türden bütün âyinlerin tutanaklarının kaydedildiği kütükleri uzun uzadıya inceledi. İnce ketenden uzun bir elbise ve huni biçiminde bir başlık giydi. Bu olağanüstü önlemler neden? Kartacalıların «en güçlü efendi»si tanrı Baal heykelinin çevresine yığılmış topluluğun üstüne çöken bu ağır ve yürek karartıcı sessizlik niçin? Kalabalık, bir «molk» törenine tanık olacak. Anabaları tarafından sunulacak gencecik çocuklar, «ateşin hâkimi» Baal Hammon'a kurban edilecekler.

Site, çok korkunç felâketler geçirdi: ordusu ezildi, donanması yok oldu, halkı bir salgın hastalıkla kırıldı! Bütün bunların, tanrının birer cezası olduğundan kimsenin kuşkusu yok! Tanrı Baal, kuzuların ve genç kölelerin kanını kabul etmekten bıktı; şimdi soyluların ve özgür yurttaşların oğullarının kanını istiyor. Çünkü, inanç sâhiplerinin bir kurban sunmaktan duyacakları acının değerini biliyor.

Arzubaal, bu acıyı duyanların başında geliyor. Onun üç yaşındaki oğlu da kurbanlar arasında bulunuyor. Oğluna «Baal'ın armağanı» adını vermiş ve şimdiye dek onu korumayı başarabilmişti. Ama, Arzubaal, kraliçe Didon tarafından kurulmuş ailesinin hep en yüksek görevleri yerine getirdiğini unutmuyor. Eğer o büyük râhip olarak üzerine düşen ödevi yapmaktan kaçınırsa, saygınlığı kalır mıydı?

84 Hannibal

Hannibal (M.Ö. 247-183), Kartacalı general Hamilkar Barkas'ın oğluydu. Bütün çağların en seçkin komutanlarından ve siyaset adamlarından biri olarak tarihe geçti.

Aşağıdaki parça, bir ücretli askerin ailesine yazdığı bir mektuptan alınmıştır:

«Bundan böyle hizmetinde çalışacağım komutanın kişiliğine olan hayranlığım o kadar büyük ki, Kartacalıların ordusuna katılmaya karar verdim. Komutanın adı Hannibal. On iki yıldan beri savaşlara giriyorum, onun gibi yılmaz, onun gibi yürekli ve askerlerine yakın bir üste rastlamadım. Askerlerine, onların anlayabileceği bir dille hitap etmesini biliyor. Dün bize Yunanca bir söylev çekti ve üç cümleyle hepimizi heyecandan coşturdu.

«Hiç kuşkusuz ücret iyi -ayda bir altın para- ve çok düzenli bir şekilde ödeniyor. Ama ben, her şeyden çok, ordugâhta hüküm süren düzen ve disiplinden memnunum. Anlattıklarına göre benim gelişimden az önce, Hannibal, isyan eden üç askeri ibret olsun diye idam ettirmiş. Hiç kimseden ses çıkmamış. Burada general tarafından azarlanmak ya da hor görülmek, en acımasız cezalardan daha korkunç bir şey.

«Bununla birlikte, Hannibal bizlere iyi davranıyor. Hemen hemen her gün, otuz kilometrelik bir eğitim yürüyüşü ve o arada savaş talimi yapıyoruz. İki saat boyunca, tüm hoplites ağırlığımızla; zırhımız, dolaklarımız ve miğferimiz, kargı ve mızraklarımız, kılıç ve kalkanımızla birlikte koşuyoruz! Ama bu yarışa Hannibal da katılıyor ve bizden çok daha iyi yarışıyor. Her işte en önce o harekete geçiyor, en sonra o dinleniyor.

«Üç yıl için orduya katılıyorum. Hiç kuşkusuz, bu süre sonunda zengin olacağım. Öyle görünüyor ki, Hannibal, düşmandan alınan ganimetin bölüşülmesine de izin veriyor. Böyle bir komutanla zafere ulaşmamak mümkün mü?»

85 Romalı Senatör

Eski Roma'da, senato üyeleri, en yüksek kamu görevlileriydi. Bu önemli kişiler, zamanlarının büyük bir kısmını kamu işleriyle uğraşarak ya da kendilerine para ve iş sağladıkları bir «yandaş topluluğu» ile konuşarak geçirirlerdi.

Lentulus, zengin bir ailenin reisidir. Tepeye kurulmuş olan evi taş ve tuğladan yapılmıştır. Bu evin bir tek giriş vardır. Ama insan, ağaç kapıdan içeriy adımını atar atmaz kendini şatafatlı ve tatlı bir hayatın karşısında bulur. *Atrium* denilen *mermer* döşeli, geniş avludan sonra *tablinum* gelir. Burası, evin efendisinin yandaşlarını kabul ettiği ve en değerli belgelerini sakladığı çalışma odasıdır. Evin özel bölümü, bir havuzun ve çiçeklerle donanmış bir bahçenin çevresinde düzenlenmiştir. Bu bölümde, duvarları fresklerle bezenmiş bir yemek salonu, bir çok oda ve bir banyo bulunur.

Saat sekize doğru uyanan Lentulus, her sabah, yandaşlarını kabul eder; saat on bire doğru, hafif bir kahvaltıdan sonra, yalnızca yurttaşların giyebildiği, yabancılara ve kölelere yasaklanmış olan toga'sına bürünür ve kamu işleriyle uğraşmak üzere evinden çıkar. Zira Lentulus, haftada bir kaç defa Senato toplantılarına katılmak, dinî bayramlarda Capitolium'da bulunmak, gladyatör oyunları için sirke, askerî toplantılar için Mars alanına gitmek zorundadır.

Senatör, saat üçe doğru, ailesiyle ya da bir kaç davetlisiyle birlikte öğle yemeğini yer. Son derece zengin olan yemek *(cena)*, üç servis halinde sofraya getirilir. Bin bir çeşit yemek, tadını çıkara çıkara yenir ve çok koyu bir şarap, sulandırılarak içilir. Misafirler, sol kolları üstüne yaslanarak, minderlere uzanırlar. Yiyecekleri elleriyle alırlar ve parmaklarını peşkirlere silerler. Öğleden sonra, Lentulus, palma adı verilen, tenise benzer bir oyun oynar ve ardından, banyolara gider.

86 Romalı Lejyon Askeri

Roma, uçsuz bucaksız fetihlerini, generallerinin kahramanlığından çok, askerlerinin dayanıklılığına borçludur. Bu imparatorluk, özellikle lejyon askerleri sayesinde, gücünü ve güvenliğini sağlayabilmiştir.

Her şey, menzilin yakın olduğunu gösteriyor. Lejyon askerleri, gün doğduğundan beri, 40 km'den fazla yol aldılar ve artık güneş batıyor. Daha şimdiden, yolun dönemecinde, geceleyin konaklanacak yeri seçmek için, keşif yapmaya gönderilen subay müfrezesi görülüyor. Az sonra mola emri verildi. Emri duyar duymaz, her asker, yükünü hemen yere atıyor. Uçlarından bir sopaya tutturulmuş ve içinde kişisel eşyasının; on yedi günlük erzak ile biraz çamaşırın bulunduğu iki dengi omuzlarından aşağı kaydırıyor. Sonra bir kalkan, bir miğfer, kemere asılı bir kılıç ve iki buçuk metre boyundaki ağır mızraktan meydana gelen silâhlarını bırakıyor; bu arada deriden ve madenden zırhlarını çıkarmayı da unutmuyor.

Lejyon askerinin donatımı 35 kilodan ağır geliyor ve ona, bu donatımı yaratan general Marius'tan bir anı olarak taşıdığı «Marius'un katırı» lâkabı gerçekten pek uygun düşüyor.

Ama henüz dinlenmek söz konusu değil. Önce açık ordugâh kurmak; çukurlar kazmak için kürek kullanmak, kazıklar yapmak için ağaç kesmek gerekiyor. İki saat içinde çadırlar, düzgün sıralar halinde dikilecek ve her manga, kendi çorbasını pişirebilecek.

Nöbetçi kuleleri gerekli yerlere dağıtılacak; ortalık kararınca, eğer general çadırının önünde toplantı yoksa, ateş söndür borusu çalacak. O zaman, lejyon askeri, kabaralı sandallarının ve zırhının bağlarını çözebilecek ve harmanisine sarınıp bir kaç saat dinlenecek.

Yarın, şafak sökerken, borunun tiz sesi, bugünküne benzer bir gün geçirmek üzere, onu tekrar uyandıracak.

87 Romalı Mühendis

Tarihin 200 000 kilometreyi bulan ilk yol şebekesini, kaldırım döşemeleri, mil taşları ve yazılarıyle, Romalılar gerçekleştirdi. Onların geçmiş oldukları her yerde, bu yolların kalıntılarına rastlanır.

Benim adım Sextus. Otuz beş yıl süren şeref ve fedakârlıkla dolu askerlik hizmetimden sonra, ordudan ayrıldım. Resme ve hesaba yeteneğim vardı, «librator», yani tesviyeci olarak işe başladım. İki yıl sonra, en karmaşık arazi planlarını çıkarabilecek duruma geldim ve «agrimensor» (arazi ölçücüsü) oldum. Çekül, çırpı ipi ve tesviye âletinin benim için sır olan hiç bir yanı yoktu. Böylece, «architectus» (mühendis) olarak çalışmaya başladım. Roma dünyasının her bölgesinde yollar yaptım. Germanya'da, bataklıkların üzerine, beş fersah (bir fersah yaklaşık olarak 4 km'dir) uzunluğunda, «pontes longi» denilen, ağaç kütüklerinden yollar döşedim. Bu yollar benim adımı taşırlar. Daçya'da, kutsal Traianus'a seferini zafere ulaştırmak olanağını veren köprünün on sekiz ayağından ikisini ben inşa ettim. Bu ayaklar 40 metre yüksekliğinde ve 20 metre genişliğindeydi. Afrika'da, Cesarea ile Hippo Regius arasında ulaşımı sağlayan yol boyundaki bütün kırık ve eksik mil taşlarının yerine yenilerini koydum.

Yuda'da, bir tüccar bana elli libre karabiberle bir o kadar kuru karanfil hediye etti. Bu sayede, Akabe'yi Kızıldeniz üzerinden Akdeniz'e bağlayan yolu çok iyi bir şekilde onarabildim. Asya'da Sardes'i Sus'a bağlayan sekiz yüz fersahlık yolu baştan başa katettim ve bu yol boyunca sıralanan yüz on bir konaklama yerini gördüm; diğerlerinden ne daha mükemmel, ne de daha güzeldi. İmparator bana teşekkür etti, tebriklerini sundu ve ölümüme kadar, yılda 300 sestertius (Roma gümüş parası) tutarında bir emeklilik ödeneği verileceği vaadinde bulundu.

88 Germenler

M.Ö. 55'te, Gaius Iulius Caesar (Sezar), Galya savaşlarının sona erdiğini sanıyordu. Oysa, Galyalılara yardım eden halkları ve özellikle Ren nehrinin ağzında oturan ve Germenlerin bir kolu olan Süevleri cezalandırması gerekiyordu.

Bir Romalı subayın mektubu:

«Süevlerin topraklarına vardığımız zaman, halkın ancak yarısını bulabildik. Diğer yarısı, savaşmak için sınırlardan çıkmıştı. Memlekette kalanlar, hem kendilerinin, hem de savaşçıların yaşamaları için gerekli şeyleri sağlamak görevini üstlenmişlerdi. Bu, Germenlerde bir gelenektir; böylelikle ne toprakların işlenmesi ne de askerlik eğitimi kesintiye uğruyor. Germenler savaşçı insanlar; hareketli yaşamayı, hep aynı yerde oturmaya tercih ediyorlar. Topraklar topluluğun mülkü ve hisseler köylülere yalnız bir yıl için veriliyor. Germenler buğday ve arpa tarımıyle pek fazla uğraşmıyorlar. Bizlerin tersine, tahıla değer vermiyorlar. Daha çok süt ve etle besleniyorlar; avlanmak onların en büyük tutkularından biri. Şarap içmiyorlar; dışardan şu ya da bu şekilde şarap getirmeleri kesinlikle yasak. Alkolün insanı gevşettiğine ve yorgunluğa karşı direnci azalttığına inanıyorlar.

«Çok genç yaştan başlayarak, kendilerine güç kazandıran ve boylu boslu insanlar olmalarını sağlayan askerlik eğitimine katılıyorlar.

«Ülkeleri çok soğuk; ama onlar bundan şikâyetçi görünmüyorlar. Giysi olarak üzerlerinde sadece hayvan derisinden bir elbise taşıyor ve vücutlarının büyük bir kısmını açıkta bırakıyorlar. Buzlu ırmaklarda yıkanmaktan da çekinmiyorlar.

«Atları ufak tefek ve çirkin, ama dayanıklı. Germenler onları en büyük yarışmalara ve en zahmetli işlere dayanabilecek şekilde eğitiyorlar. Eyer vurulmuş ata binmek, Germenler için göze alınamayacak kadar utanç verici bir şey.»

89 Galyalı Druid

Galya'da, din işlerinin yönetiminde uzmanlaşmış bir rahipler sınıfı, çok erken tarihlerde oluştu. Bu sınıfın üyeleri olan druid'ler, din adamlığının yanı sıra yargıçlık ve eğitimcilik de yapan çok bilgili ve tanınmış kimselerdi.

Druid'ler güçlü ve saygın bir sınıf meydana getirirlerdi; seçimle gelen başkanları, en yüksek yetkiyi elinde bulundururdu.

Druid'ler askerlik görevinden ve ver giden bağışık tutulurlardı. Onlar he şeyden önce rahiptiler. Genel ve öze kurban törenlerini yönetir; tanrıların i radelerini bildiren belirtileri yorumlar lardı.

Her yıl, ülkenin işlerini görüşüp tartışmak üzere, Orléans yakınındaki Carnutes ormanında toplanırlardı. Büyük tören, genellikle ayın altıncı günü yapılır ve bir ayinle başlardı. Beyaz bir elbise giymiş bir rahip, altın bir orakla, kutsal ağaç sayılan bir meşeyi budar ve onun üzerinde pek seyrek olarak biten ökseotlarını beyaz bir çarşafta toplardı.

Törene büyük bir kalabalık katılırdı. Görülecek davası olan bir sürü insan orada bulunurdu, çünkü druid'ler aynı zamanda yargıçtılar. Anlaşmazlıkları, ağır suçları yargılar, zarar ve ziyana değer biçer ve verilecek cezaları saptarlardı. Kararları kesindi. Söz konusu kararlara uymayanlar lânetlenirdi: onlar bir daha kurban törenlerine katılamazlardı. Bu, Galyalılar için çok küçültücü bir önlemdi.

Druid'ler aynı zamanda Galya'nın canlı hafızalarıydılar; gençleri onlar eğitirlerdi. Druid'lerin bilgileri şiirler halinde iletilirdi. Bu sözlü geleneğin, gelenekten de öte, sihirli bir yanı vardı. Galyalı rahiplere göre, yazı kelimeleri dondurarak, onları yaşamaktan alıkoyar, yani öldürürdü. Buna karşılık, druid'ler, bütün resmî kararları Galya diline çevirmek için Yunan alfabesinden yararlanırlardı.

90 Galyalı Derebeyi

M.Ö. I. yüzyılda, Galya'nın nüfusu çok kalabalıktı. Arazisi birleşik değil, birbirine rakip elli kadar halk arasında parçalara bölünmüştü. Bu halklardan her birinin başında, şövalyelerden oluşan bir soylular sınıfı bulunurdu.

Viridorix, bir hükümdar soyundandır. Bunu anlamak için, ona şöyle bir göz atmak yeter. Çok iyi bindiği yirmi atına ve silâhlarına -altın sarısı bir zırh, altın uçlu bir mızrak, değerli taşlarla bezenmiş bir kalkan, ustura gibi keskin yüzlü, uzun bir kılıç- hizmetindeki soylu delikanlılar büyük bir özenle bakarlar. Bu gençler, gücüne, yeteneğine ve yiğitliğine hayran oldukları efendilerine yürekten bağlıdırlar. Büyük bir reis, Viridorix gibi bol bol harcamayı bilmelidir. Viridorix'in etrafında, kendisine bağlı olan vasal'ler dört dönerler. Bunlar, derebeyinin himayesine karşılık, ona itaat ve sadakat yemini etmişlerdir. Derebeyinin maiyetinde, genellikle, köleleriyle birlikte elli kadar vasal bulunur. Ama gerektiğinde, derebeyi bu sayıyı bir buyruğuyle on katına çıkarabilir; bir hafta içinde, küçük bir orduyu çevresine toplayabilir.

Viridorix, serveti, asaleti ve savaştaki cesaretiyle kendini kabul ettirmiştir. Ama herkes, onun bilgisine de hayrandır. Druid'ler okuluna gitmiş, onların bilgilerinden bir bölümüne sahip olmuştur. Yazmayı ve ona, memleketinden gelip geçen tüccarlarla konuşma olanağını sağlayan Yunancayı bilir. Anlamıştır ki, Romalıları yenmek için güvenebileceği tek şey, güçlü olmaktır. Bu amaçla, birtakım alışkanlıklarını ve gösterişli elbiselerini bırakmış, daha kullanışlı ve rahat bir giyim seçmiştir: deri çizmeler, Galyalı poturu, gömlek, harmani. Yedek erzakını bir kenara ayırmıştır ve bir yer yatağında uyur.

Bütün bu nedenlerle saygınlığı çok büyüktür, ama, vasal'lerinin gözünde hepsinden daha önemlisi, onun yaman bir içkici olmasıdır!

91 Yardımcı Barbar

İmparatorluk sınırlarını bekleyen Roma ordusuna generaller kumanda ederdi. Buna karşılık ordunun küçük bir azınlığı yurttaşlardan, büyük çoğunluğu ise yardımcı barbarlardan meydana gelirdi.

Nasua, otuz yıla yakın bir zamandan beri yardımcı askerlik yapıyor; Romalıların emrinde bulunan bir Germen süvari birliğinde hizmet ediyor.

Hepsi de Romalı olan subayları, cesaret, bağlılık ve disiplininden dolayı onu bir çok defa kutladılar. Ama, Nasua'yı sevindiren başka nedenler de var: onun değerli ve dürüst hizmetlerini imparator bile öğrendi. Birliğinin komutanı, Nasua'yı yanına çağırdı ve kendisiyle bir dost gibi konuştu:

«Yarın, Nasua olmaktan çıkıp Roma yurttaşlığına gireceksin. İmparator, sana, ailenin taşıdığı isimleri almak iznini bağışladı. Bu iyi tutum ve davranışının sana sağladığı bir şereftir. Hayatın, senden genç arkadaşlarına örnek olmalı; bu örnek hayat, gençleri yirmi beş yıl boyunca ordumuza bir sözleşmeyle bağlanmaya teşvik edecektir. Bir kaç saat sonra bu gençler, merasim üniformalarıyle ve hazırol durumunda sıraya girecekler. Roma yurttaşlığı beratını onların önünde alacaksın. Bundan böyle küçük bir çiftliğin olacak ve evlenebileceksin. Çok çocuk sahibi olabilirsin! Yeni yurdun Roma'nın buna ihtiyacı var.»

Kuşkusuz, yeni aldığı Nasidus adına rağmen, Nasua, çok belirgin bir Germen ağzıyle konuşmağa uzun zaman devam edecek. Ama, Latinceyi başını gözünü yararak konuşsa da ne önemi var! Nasua şimdi zengin. Ücretinden kuruş kuruş ayırarak biriktirdiği bir parası var ve imparator kendisine epey cömert davrandı. Ve hiç şüphe yok ki, bir süre sonra, onun köyünden olanlar, kendisini «decurion» (belediye meclisi üyesi) seçecekler.

92 Romalılaşmış Germen

Roma'ya yenilen halklar, onun yaşama biçimini izlemekte gecikmediler. Galiplerin göreneklerini ve dilini en çabuk benimseyenler, şehirliler oldu.

Bir Treverus'un (Trier bölgesinde yaşayan Germen) bir Romalı dostuna yazdığı mektup:

«Merhametli ve kudretli tanrı Jupiter, sonsuz şükürlerimizi kabul etsin! Büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştık, ama, onun sayesinde, bu tehlike tamamen ortadan kalkmış görünüyor.

«Romalılara karşı girişilen isyan, köylü kalabalığı arasında patlak verdi. Köylüler, şehirdeki zanaatçıların büyük bir kısmını oluşturan Galyalılara ve de özellikle, Ren nehrinin öbür yakasına yerleşmiş ilkel ve göçebe Germen topluluklarına güveniyorlardı; biraz kıpırdanmış olan yardımcı Germenler ordusu, Romalı subaylarına yeniden boyun eğdi.

«Bu can sıkıcı olaylar, yola çıkmamızı geciktirdi. Ama nihayet dün, karım ve iki oğlumla birlikte, Cologna yöresindeki villamıza gitmek üzere hareket edebildik. Orada oturmaktan ne büyük bir zevk aldımı bilirsin. Orada dinleniyor ve kitaplığımdaki Latin ve Yunan yazarlarını rahat rahat okumaya dalabiliyorum.

«Kâhyam ve dokuz köleden ibaret ailesi, bu yirmi iki odalı ve bahçeli evin bakımını kusursuz olarak yapıyorlar; yirmi beş hektarlık arazimden çok iyi ürün alıyorum. Bundan dolayı, çoktan beri niyetlediğim gibi, Trier belediye meclisine 500 000 sestertius (Roma gümüş parası) bağışlayabildim. Şimdi biricik dileğim, ayrıca gelir getiren bir mülkümün bulunduğu bu şehrin belediye meclisi üyesi seçilmek. Bu, aynı zamanda, Romalı yurttaşların artık beni de kendilerinden biri saydıklarının bir kanıtı olacak.

«Sağlıcakla kal!»

93 Romalı Gezgin

Romalılar, imparatorluğu bir uçtan bir uca dolaşmak olanağını sağlayan, son derece elverişli bir yol şebekesi inşa ettiler. XIX. yüzyılda demiryolunun bulunmasına kadar, bu şebeke hemen hemen hiç bir gelişme göstermedi.

Bir yolcunun mektubundan alınmış bir parça:

«Gezi planımı yapmak için, Roma'daki kitapçılar çarşısından bir yol haritası aldım. Bu harita, her konak yerinin uzaklığını ve ne gibi olanaklar sağladığını gösteriyor. Gerçi onun için epey para, tam 5 000 sestertius verdim, ama, baştan başa elle çizildiğinden, bu fiyata değer doğrusu. Haritayı aldığıma hiç de pişman değilim.

«Yolun ilk bölümü uzundu: Tuttuğum öküz arabası, bir günde 15 kilometreden fazla yol alamıyordu! Ama, imparatorluk posta arabasına rastladığım gün, taşıt değiştirmeğe karar verdim: bu posta arabası, günde ortalama seksen kilometre yol katediyordu; bütün yükünün pek hafif bir resmî mektup torbasından ibaret olduğu hesaba katılsa bile, bu, bir araba için çok büyük bir hız...

Çok çeşitli türden arabalar denedim. Dediklerine göre, bunların hemen hemen hepsi Galyalıların icadıymış. Hiç biri rahat değil. Doğrudan doğruya dingillerin üstüne oturtulmuş bu sandıklarda insanın sarsılmaktan içi dışına çıkıyor. Hele araba hızlanınca, sarsıntılar daha da çekilmez oluyor, çünkü yol, tekerlek izleriyle oyulmuş...

«iki tekerlekli, iki atlı, son derece rahat, ama öküz arabasından hiç de hızlı gitmeyen kabriyoleyi de, dört tekerlekli ve içinde rahatça uyunabilen karriyolayı da beğendim. Ve koca yolda, bir tek hayduta rastlamadım!

«Buna karşılık, kabriyolelerini kendileri süren ve bizi küçümseyici bir gülümsemeyle süzerek geçen bazı genç kadınların cesurluklarına şaştım kaldım...»

94 Romalı Hancı

Roma imparatorluğunun her tarafına bir ağ gibi yayılan 100 000 kilometre uzunluğundaki yollar boyunca, 4 000'den fazla konak yerine rastlanırdı. Yolcular bu konak yerlerinde koşum hayvanlarını değiştirmek, arabalarını onarmak ve bir süre dinlenmek olanağını bulurlardı.

İmparatora sunulan bir rapordan alınmış bir bölüm:

«Yolculuğum üç ay sürdü. İki bin kilometreden fazla yol gittim ve yüz kadar konak yerini denetledim. Bu sayıda konak yerinden yalnızca on kadarı bakımlı olup iyi ve çabuk hizmet görebiliyordu. Bunlar da hükümet tarafından kontrol edilen ve resmî pasaportlu yolculara ayrılan yerlerdi.

«Öbür yerlerde ise sadece, araç gereç ve hayvanlara bakan seyis, araba ustası ve baytarlardan şöyle böyle bir yardım görmeyi umut edebilirsiniz. Adamların hepsi de, yoksul yolcuları soyup soğana çevirmek için bir güzel anlaşmışlar!

«Hanlar, kötü şöhretlerini yerden göğe kadar hak ediyor. Pis odaları haşarat dolu, yiyecekler genellikle kokuşmuş; bununla birlikte bereket versin, iki yerde temiz yatak ve güzel yemek bularak şaşıp kaldım. Sık sık ve özellikle hükümete ait konak yerlerinin yakınındaki hanlarda, çok sayıda sarhoş, sefil ve hırsızlardan meydana gelen bir şüpheli kimseler kalabalığı gördüm.

«Eğer, imparatorluk hazine bakanlığı konak yerlerinin ve hanların bakımını üzerine almağa karar vermeyecek olursa, durum belki de hiç bir zaman düzelemez. Gerçekten de, ordunun saflarından çıkarıp attığı ve büyük bir çaba harcamadan, sekiz on yılda yeteri kadar zengin olup bir köşeye çekilmeyi sağlayan bu yeni meslekte bir araya gelmiş o aşağılık heriflerden ne beklenebilir?

«Her şeyden önce, yasaların ve de özellikle, yol boyunda oturan kimselerin, güç durumdaki yolculara yardım etmelerini zorunlu kılan yasanın uygulanmasına dikkat etmek gerekir.»

95 Yumruk Dövüşçüsü

Eski Yunanlılar, spor yapma ayrıcalığını yalnızca özgür kimselere tanırlardı. Romalılar ise, tam tersine, atletizm şenliklerine öncülük etmek görevini kölelere ve profesyonel sporculara bırakırlardı.

Herminos, otuz yıla yakın bir süre dövüştü ve ancak, ihtiyarlık çağına ayak bastığı zaman, eldivenlerini çıkarıp duvara astı. Onu herkes tanıyor. Mısırlılar Herminos'u kendilerinden sayıyor, ama, Yunanlılar da kendi dillerini konuştuğu için ona sahip çıkıyorlar.

Herminos, «yumruk dövüşü» dedikleri, şimdiki boksun atası olan bu soylu sporda, yıllar boyunca büyük başarı gösterdi. Bazıları yarım günden uzun süren, beş yüzden fazla dövüşe katıldı. Rakiplerinin korkunç darbelerinden bu kadar az yara izi taşımasına şaşmamak elde değil. Dövüşçülerin muştalı eldivenleri, kurşun levhalarıyla ve bazen de köpekbalığı dişleriyle donatılmış kayışlardan yapılıyor. İyi gören iki gözünü ve dişlerinin çoğunu koruyabilmiş olmayı mucizeye... ve de, çok iyi bildiği eskiv tekniğine borçlu.

Herminos, Herakles derneğinin üyelik kartını taşımaktan sonsuz bir gurur duyuyor. Bu dernek, biraz ün yapmış bütün Romalı atletleri bir araya getiriyor. Derneğe üye olmak ona epey paraya mal oldu, ama Herminos, bu üyeliğe paha biçilmez bir değer veriyor. Derneğin, imparatorluğun bir ucundan öbür ucuna dek yayılmış bir saygınlığı var. Hükümdarlar bile, derneğe kaç kez, sevgi ve desteklerini belirten yazılar göndermek gereğini duydular.

Herminos için, bu şeref kartı, yumruğunun gücüyle kazandığı, 200 000 sestertius kadar tutan küçük serveti kadar önem taşıyor. Bu paranın yarısı, «equestris», yani küçük soylular sınıfının kapısını açıyor. Herminos çocukken, yaşamak için dileniyordu. O günden bu güne ne yollardan geçti!

96 Yarış Arabası Sürücüsü

Araba yarışlarına pek meraklı olan Romalılar, bu müsabakaları izlemek için hipodromun tribünlerini doldururlardı. Her yarış arabası, sürücüsünün giydiği kazağın rengiyle (mavi, yeşil, kırmızı ya da beyaz) birbirinden ayrılırdı.

Bir yolcunun mektubu:

«iki gündür, Maximus sirkindeki bütün yarışlara gidiyorum. Uzunluğu 600 metre olan ve yamaçlarındaki basamaklarına 200 000 ateşli seyircinin yığıldığı bir vadiyi gözünün önüne getir. Araba sürücülerininin ya da binicilerin yedi kez dolaşmak zorunda oldukları pisti, alçak bir set, ikiye ayırıyor. Bu pistin her iki ucuna, yarışçıların çevresinden dönmeleri gereken iki işaret taşı dikilmiş. Bu dönemeçler birçok binicinin ve sürücünün ölümüne yol açtı. Sekiz kilometrelik yarış yolunun sonunda, yarışçıların yorgunluktan canı çıkıyor.

«Her turdan sonra, setin üstünde bulunan altın sarısı renkte bronzdan yapılmış yedi yumurtadan biri, yere atılıyor. Böylece, yarışçılar, yarışı tamamlamak için önlerinde ne kadar mesafe kaldığını bir bakışta anlayabiliyorlar.

«Üzerinde 10 000 sestertius'a bahse girdiğim araba, yarışı kazandı. Arabanın sürücüsü, son turda, rakibini sınır taşının üzerine gitmek zorunda bıraktı! Adamcağız, arabasının parçalanan kasasından fırladı ve pistin üzerinde gemi azıya almış atlar tarafından epey sürüklendi. Usule göre, dizginleri kemerinin etrafına bağlamıştı. Tanrıların yardımıyla, bu bağları, her sürücü gibi üstünde taşıdığı keskin hançerle koparabildi; ama bir bacağı kırılmıştı. Bu durumda, kendisi en ufak bir ödül bile alamayacak!

«Benim sürücüm Harpax, birinciye ayrılan 50 000 gümüş dinarı kazandı. Yarıştan sonra hayranları, kendisini kucaklamak için koştular. Şampiyon, çizmelerini ve başlığını çıkarırken, bu ödülün normal olduğunu ve yılda 1 500 000 dinar, yani bir senatörün eline geçen paradan altı kat fazla kazandığını itiraf etti.»

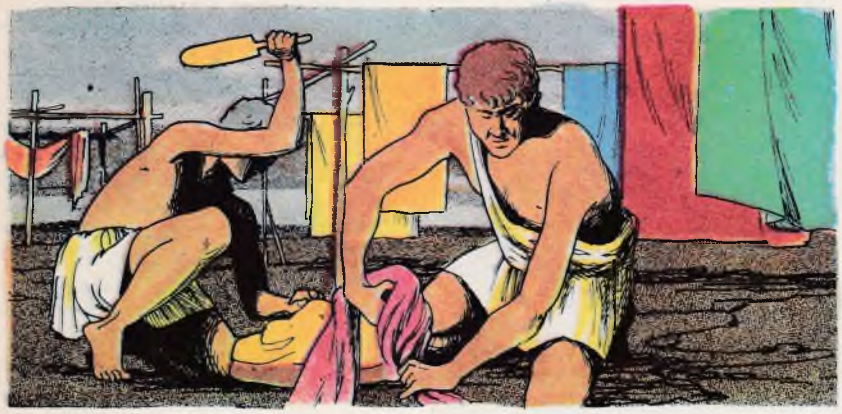

97 Romalı Çırpıcı

Kazılar, yazılı metinler ve vazoların üzerine resmedilmiş sahneler, bize, yüzyılımızın başında, Romalıların yaşayışını tanımak olanağını verdi. Onlara dayanarak, eskiden, şimdiki kumaş boyacılarının yerini tutan çırpıcıları gözümüzün önünde canlandırabiliyoruz.

Aulus Gallus, çırpıcılık mesleğini, şehrin bu işe ayrılmış mahallesinde yapıyor. Yanında yardımcı olarak çalışan iki de köle var.

Çırpıcı, gün ağarırken kalktı ve bir dilim kara buğday ekmeğiyle birkaç zeytin ve ceviz kadar bir peynir yedi. Şimdi hızlı hızlı işliğine doğru gidiyor. İki yardımcısı, daha önce bir kayanın içine oyulmuş tekneleri su geçirmez bir kille sıvayarak hazırladılar. Gece boyunca teknenin içindekileri muhafaza etmek için, üzerine pişmiş topraktan bir kapak örtülüyor. Çırpıcının işi, müşterilerin kendisine bıraktıkları elbise ve kumaşları erguvan kırmızısına, sarıya, maviye, bazen de yeşile boyamak ve kirli elbiseleri temizlemek. Boya işlerini ekmek, koyu bir çorba, peynir ve birkaç meyveden oluşan öğle yemeğinden sonra yapmayı tercih ediyorlar. Boyama, çeşitli ve dikkat isteyen işlemlere başvurmayı gerektiriyor: Kumaşlar önce sabaha kadar suya bastırılıyor. Sabahleyin, Aulus, ağır bir iş olan temizleme görevini üstleniyor. Bir kül ve potas karışımının içinde, kumaşları çırpıyor (her zanaatçının sırrını kendine sakladığı bir yönetim vardır). Sonra onları, «çırpıcı toprağı» denilen kil eriyiğinin içinde arıtıyor. Daha sonra da tokaçla adamakıllı dövüp, duru suyla yıkıyor. Geriye, kumaşları açık havada kurutmak kalıyor.

Aulus, beyaz kumaşlara ayrı bir işlem yapıyor ve onlara kükürtle eski parlaklıklarını yeniden kazandırıyor. Ama, dayanılmaz kükürt buharları, bu mesleği, sağlığa zararlı bir iş haline getiriyor.

On saatten fazla çalıştıktan sonra, zanaatçı, günü tek gerçek yemeğini (cena) yemek için evine dönüyor. Aulus, 45 yaşında emekli olmayı umut ediyor.

98 Palmyra Kraliçesi Zenubia

Bir Arap şeyhinin kızı olan Zenubia, M.S. 267'de kral Odenath ile evlenerek, Palmyra kraliçesi oldu. Onun kısa süren saltanatı sırasında, Suriye çölünün bu büyük vahası, Doğu dünyasının merkezi haline geldi.

Her gün, Palmyra'ya, ufkun dört bir yönünden, sıra sıra kervanlar geliyor. Her kervan, tonlarca, değerli mal ve eşya taşıyor. Zenubia, bu çok büyük ticarî alışverişten büyük mutluluk duyuyor. Kraliçe, şehrin çevresine, bir an boş kalmayan kervansaraylar yaptırdı. Bu kervansaraylar ona büyük bir gelir getiriyor.

Palmyralı tüccarlar, bu durumdan büyük bir çıkar sağlamayı biliyorlar. Çeşitli kervanlar arasında aracılar kullanıyorlar. Böylece, kendilerini hiç yormadan ve tehlikeye atmadan, büyük kârlar elde ediyorlar. Esasen en büyük ticarî işlemler, kraliçenin evinde yapılıyor. Böylelikle, Palmyra, bölgenin en güzel şehri haline geldi. Bütün gezginler, şehrin taş döşeli, iki kenarı boyunca, zengin tüccarların heykelleri dikilmiş ana sokağından söz ediyorlar. Bakır ve baharat kokan dükkânlarda, bütün diller konuşuluyor. Görkemli anıtlar, yüzölçümü beş bin hektarı bulan bahçeler ve şehre adını veren palmiye ağaçları, herkesi hayran bırakıyor.

Zenubia bir tek amaç güdüyor: bu zenginliği artırmak. Ve komşusu olan küçük kralların şatafatlı ve masraflı yaşayışlarına karşılık, çölde, çok küçük yaştan beri alıştığı sade bir hayat sürüyor. Palmyralı zengin kadınlarında görülen süs merakına kapılmaksızın, bütün kaynak ve olanaklarını, krallığının gücünü korumak ve elinde güçlü bir ordu bulundurmak için kullanıyor. Siyasî hayatta önemli bir rol oynamak istiyor, ama öte yandan da, sanatçıların ve yazarların koruyuculuğunu yapmaktan da hiç bir zaman geri kalmıyor.

99 Hıristiyan Kurban

Roma imparatorluğunda birlik ve beraberliği sağlayan, çoktanrılı dinlerdi. Bu yüzden, Hıristiyanlığı ilk kabul edenlere tehlikeli kişiler gözüyle bakılıyordu. Valiler ve hattâ bazen de imparatorlar, onları sindirmek ve ezmek için işkence ve kıyıma basvuruyorlardı.

Bir imparatorluk askerinin mektubu:

«Bağlı bulunduğum birlik, bir kaç ay dan beri, pek alışılmamış bir göreve ka tılıyor: İsa'nın dininden olanları kovuşturuyor. Bize dediklerine göre, bu insanların çok kötü âdetleri varmış; özellikle mezarlıklarda, karanlık bastıktan sonra gizlice toplanıp bir hayvana tapınıyorlarmış.

«Bunlar, imparatora ve Roma tanrıçasına kurban sunmayı reddeden kötü yurttaşlar. Yasaları eleştiriyorlar ve bazıları peygamberleri İsa'nın: «Hiç öldürmeyeceksin!» dediğini ileri sürerek askerleri görevlerinden vazgeçiriyorlar. Diğer bazıları da, orduya, Roma dünyasını savunacak askerler yetiştiren kalabalık aile analarını teşvik tedbirleriyle alay ederek, otuz çocuklu bir kahraman anayı dişi domuza benzetmek utanmazlığını gösteriyorlar!..

«İşimiz kolay, ama benim hiç hoşuma gitmiyor. İhbar üzerine harekete geçiyoruz. Eğer şüpheli kimse, tanrılarımıza kurban sunmaya razı olursa, hattâ sunağa biraz günlük atmayı kabul ederse, kendisini salıveriyoruz. Eğer bunu reddederse, biliyor ki, kendisini bekleyen ceza, ölümdür.

«Yirmi hıristiyan, vahşi havvanlara teslim edilirken ben de görevliydim. Bu yirmi kişi arasında son derece güzel ve pek soylu bir aileden bir genç kız da vardı. Hayatını kurtarabilecek olan davranışları yapmayı reddetti. «Din yolunda kurban» olmak ve tanrının bir olduğunu ve ondan başka tapılacak tanrı bulunmadığını göstermek istiyordu.

«Hayatın bütün imkân ve kolaylıklarını ayağına getirdiği bu kadar ince ve narin bir kızda gördüğümüz bu eşsiz cesaret, hepimizi duygulandırdı. Aslanlar onu parçalayıp yerken, kan görmek için koşup gelmiş 20 000 seyirci, put kesilmişti. Hattâ bazılarının ağladığını gözlerimle gördüm.»

100 Kerbelâ Şehidi

Kerbelâ, Irak'ta, Bağdat'ın güneybatısında bir şehirdir. Hz. Muhammed'in torunu, Halife Ali'nin oğlu Hüseyin, 10 Ekim 680 (10 Muharrem 61) günü burada öldürüldü. On iki imamdan üçüncüsü olan Hüseyin, sonradan «Şehid» lâkabıyle anıldı.

Hüseyin, Halife Ali'nin, Hazreti Peygamber'in kızı Fatma'dan doğan ikinci oğluydu. Çocukluğu, dedesi Muhammed'in sevgisi ve şefkati içinde geçti. Genç yaşta dedesini, sonra annesini kaybetti. Babası Ali, halife olunca, onun yanından ayrılmadı ve bütün seferlerine katıldı.

Hüseyin, babasının ve ağabeyinin ölümünden sonra, Emevi hükümdarı Muaviye'nin ve onun oğlu olup adı müslüman dünyasında lânetle anılan Yezid'in halifeliğini, İslâm büyüklerinden birçoğu gibi tanımadı. Küçük bir kafileyle Irak'a gitti. Fırat'a yakın, ıssız ve kurak bir çöl bölgesi olan Kerbelâ'da konakladı. Bu arada, Yezid'e bağlı otuz bin kişilik bir kuvvet tarafından sarıldı. Hüseyin'in yanındakiler ise, kadın ve küçük çocuklar dışında, iki yüz kişi yoktu. Bir kaç gün sonra, Hüseyin ve kafilesinin nehirle bağlantıları kesildi. Bunun üzerine Hüseyin, altı aylık oğlu Ali'yi düşman saflarının karşısına çıkararak şöyle haykırdı:

«Beni Yezid'e boyun eğmediğim için suçlu buluyorsunuz, ama bu küçük çocuğu niçin susuz bırakıyorsunuz?»

Bu sözler üzerine Yezid'in adamları, insafa gelecek yerde, oklarına sarıldılar ve küçücük yavruyu, babasının kucağında vurdular. Hüseyin: «Hak yolunda ölmek, yük altına girmekte evlâdır,» diyerek, savaş meydanına yürüdü. Yetmişe yakın yara aldıktan sonra, başı gövdesinden ayırılarak şehid edildi.

Kerbelâ olayının, İslâm tarihinde ve düşüncesinde büyük yankıları oldu

101 Çinli Çiftçiler

Dünyanın ilk çiftçileri Çinlilerdir. Bunlar, ülkenin kuzeyinde, bugün tamamıyle çıplak, ama vaktiyle ağaçlık olan ve düzenli nehirlerle bol bol sulanan, vahşî hayvanlarla dolu bir bölgede yaşarlardı.

Bu köyün ihtiyarları, bu sabah, henüz genç denebilecek bir adamı yanlarına kabul ettiler. Onun dilini ana hatlarıyle, yani kendilerine birtakım sorular sorabilecek ve meraklarını giderebilecek kadar biliyorlar.

Yabancı, doğunun çok uzak bir yerinden geliyor. Suları çamurlu nehrin kıyısı boyunca yürüyerek yolculuk yapmış. Kendisini misafir edenlerin olduğu gibi, onun da ayağında hasır sandallar, üstünde pamuklu bezden bir gömlekle bir pantolon var. Silâh olarak da kocaman bir sopa taşıyor.

Yolcu, burada gördüklerine hayret ediyor: köyün nüfusu çok az (300 dolaylarında); buna karşılık çocuklar, yetişkinler ve yaşlılar olmak üzere üç sınıfa ayrılmış. Garip şekilli elli kulübede oturuyorlar. Kulübelerin duvarları içine saman katılıp kurutulmuş balçıktan, damları ise darı sapından yapılmış. Daha sonra yolcu, darı ve buğday tarlalarında, kısa bir süreden beri de pirinç tarlalarında tarım yapmaya yarayan bel ve kazmaları gözden geçiriyor. Köylüler, taştan yapılma, söbü baltalar da kullanıyorlar.

Adam anlatıyor. Onların memleketinde köyler sert malzemeyle ve çok büyük inşa edilirmiş; bu köyle çok kalabalıkmış; köylülerin kullandığı araç ve gereçler daha üstün nitelikteymiş. Hububatı muhafaza etmek için çömlek kaplar ve dövmek için havanlar kullanırlarmış. Burada olduğu gibi, onun memleketinde de, köylüler bayram günleri yemek için domuz ve köpek beslerlermiş. Ayrıca kenevir tarımı yapar, ipek böceği yetiştirir, av ürünleri ve balıkla beslenirlermiş. Ağaç, taş, kemik ve boynuzu işlemeyi de bilirlermiş. Ziyaretçi, son olarak, garip bir bilimden söz ediyor: onun memleketinde insanlar, bir hayvanın kürek kemiği ya da bir kaplumbağanın bağası üzerine kızgın bir çiviyle açılmış yarıklara bakarak geleceği okuyabiliyorlarmış.

102 Saray-Sitelerin Soyluları

Tunç devrinin ilk dönemlerinde, Kuzey Çin'in uçsuz bucaksız toprakları, çok sayıda küçük prensliklere ayrılmıştı. Bunlardan her biri, bir site-sarayın çevresinde yer alan dar bir araziden meydana geliyordu.

Sitenin binaları, en az yüz metre uzunluğundaki bir surun arkasına yığılmış. Tepenin doruğunda, kralın heybetli sarayı yükseliyor. Kuzeyden güneye doğru, uçsuz bucaksız üç avlu uzanıyor. Bunlardan en genişi olan ortadaki avlunun sonunda bulunan sahanlıklı bir merdivenden, kabul salonuna çıkılıyor. Kral, toprak bağışlama, yargılama, karada avlanma veya balık avına çıkma gibi bütün önemli kararlarını orada alır. Yazıcılar ve zanaatçılar bu salona hiç bir zaman kabul edilmezler.

Hükümdara bağlı iki yüz soylu, toplantıya çağrılmış bulunuyor. Hepsi de en iyi silâhlarını taşıyorlar: kalkan, miğfer, geniş parçalı, tunçtan zırh, topuz, balta, sağlam bir yay, uçları taştan oklar... Soylular, hafif kasaları ince ve narin tekerlekler üzerine oturtulmuş, bezden bir gölgeliği olan, süslü savaş arabalarına biniyorlar. Derebeyleri, koşum hayvanlarıyle övünebilirler: birbirinden bir okla ayrılan iki at, omuzlarında birer hamut taşıyor ve boyunlarını sıkan, çoğu zaman da kendilerini engelleyen bir kayışı çekiyor.

Her derebeyinin belli bir yeri var; bu yeri değiştirmek, tanrılara ve atalara hakaret sayılır. Bazı ulu kişiler, özel rütbe ve mevkileri hak etmişlerdir. Çünkü onlar, yıldızların hareketlerini yorumlamayı, okumayı ve gelecekten haber vermeyi bilirler. Diğer soylular onlara itaat etmek ve kral sarayı için savaşçı birlikler, işçiler sağlamak ve vergi toplamakla yükümlüdürler.

Kral konuştu! Yarın, köylere gidecekler... Görevleri, sürü hayvanı toplamak ve gazaba gelen tanrıların öfkesini yatıştırmak için kurban edilecek köylüleri yakalamak!..

103 Çinli Tüccar

Küçük Çin krallıkları, M.Ö. IV yüzyıldan itibaren giderek güçlenmeğe başladı. Ve bu gelişme, doğal olarak, ticaretin büyük bir atılım kazanmasına yol açtı.

Öbür dünyaya göçmek üzere olduğum şu anda, ailemizin servetinin nasıl doğduğunu sana anlatmak istiyorum. Senin de sağduyudan ayrılmayıp, bu ilkelere benim gibi bağlı kalacağını umarım:

Her şeyden önce prense saygıyla bağlan. Prens, ticaretin, tahıl ve kumaş üretimi kadar yarar sağlayabilecek temel etkinliklerden biri olduğuna inanmıyor ve bu yüzden de tüccarlara çok ağır vergiler yüklüyor. Sana ne kadar ağır gelse de bu vergi borçlarını daima zamanında öde.

Her meslek loncasına kentin belirli bir kesiminde ayrı bir yer ayıran şehir yönetmeliğine karşı gelme. Loncalara ayrılmış bu bölgede polisler kol gezdiği için canını sıkacak bir olay çıkmaz. İş sözleşmelerine bağlı kal. Başka tüccarlarla yaptığın sözleşmeleri sen de benim gibi tahtadan bir tabletin üzerine yazarak kayda geçir ve bu tableti kırarak yarısını öbür tüccara ver. Bu yöntem bana çok şey kazandırdı. Karşı taraf beni suçladığı zaman, onun elindeki parçanın ôbür yarısı olduğu kolayca anlaşılan elimdeki tablet parçasını gösterip, yaptığım anlaşmalara bağlı kaldığımı her zaman kanıtlayabildim.

Bütün paralara değer ver; benim yaptığım gibi, krallığımızda kullanılan değişik paraların birbirine göre değerlerini gösteren bir liste hazırla: ortası delik, yuvarlak bronz paralar; üstlerine herbirinin değerini gösteren bir damga vurulmuş onaltı karelik altın lamalar. Çin prensliğinin tüccarları da bu listeyi doğru ve geçerli kabul ettiler.

Ticarette doğruluktan ayrılmamamın ödülü olarak kralımız beni Meclis'e çağırdı ve bana düşüncelerimi, önerilerimi dinleme şerefini verdi. Ve böylece, tüccarlık yaptığım kırk yıl içinde kentimizin ticaret etkinliği üç katına çıkarken benim servetim de yirmi kat daha arttı.

104 Çinli General

Kuzey Çin'de kurulmuş sayısız krallıklar, M.Ö. IV. yüzyılda birbirlerine karşı giriştikleri bitmez tükenmez savaşlarla bütün güçlerini kaybettiler. M.Ö. 350 yılına doğru Çin krallığı, ülkede birlik ve düzeni sağlayabilen ilk krallık oldu.

Bir generalin, bir sefer dönüşü krala sunduğu rapor:

«Siz Yüce kralımız, birliklere kumanda etme şerefini bana vermiştiniz; ancak bütün birlikler düşman karşısında aynı cengâverliği gösteremedi. Cenk arabaları birliği, sayıca çok kalabalık (4 200 koşumdan fazla) olmasına karşılık, çok ağır ve çok disiplinsiz olduğu için daha ilk saldırılarda dağıldı. Yalnız, rüzgârda savrulan uzun elbiselerini çıkarıp bozkır göçebeleri gibi pantolon ve çizme giymiş olan soylular, düşman askerleri gibi dörtnala at koşturup ok yağdırarak başarılı bir savaş verdiler.

«Piyade birliğini özellikle övmeliyim. Siz kralımızın emriyle yaş gruplarına göre sınıflandırılan, eğitilen ve silahlandırılan köylüler, oklarıyla düşman saflarına dehşet saçan okçular sınıfı kadar yiğitçe savaştılar. Bu seferden sonra, Yüce kralımızın devlet düzenini sağlama yolundaki çabalarını sürdürmesi gerektiğine iyice inandım: yeni eyaletler kurmak; ölçü ve ağırlıkları yurt çapında bir birliğe kavuşturmak; fethedilen topraklarda, her aşaması hazineye büyük mali yararlar sağlayacak olan bir soylular sınıfı kurmak. Askerler de, kesip getirecekleri düşman kafalarının sayısına göre ödüllendirilmeli.

«Vergilerini ödeyen köylülere bir de angarya yüklenmemeli, fakat hiçbir ayırım yapılmadan bütün köylülere aynı askeri disiplin uygulanmalı, çünkü zafer kazanabilmek için böyle bir disiplin şart.

«Ayrıca, yolculuğu sırasında herhangi bir handa konaklayan her yurttaş bir polis fişi doldurmalı, böylece denetim çok daha kolaylaşır.»

105 Bir Çin Köylüsü

Kışın soğuk, yazın öldürücü kuraklık, sağanak halde yağan muson yağmurları ve yırtıcı hayvanlar, Çin köylerini kasıp kavurur. Bu toprakların ekilip biçilmesi, insanın bu güç koşullara karşı açtığı amansız bir savaştır.

Gerek angarya, gerek vergi şeklinde olsun, köylünün devlete karşı yükümlülükleri son derece ağırdır. Yetişkin yaşta beş üyesi olan bir aileden en az iki kişi orduya alınır, geri kalan üç kişi de, her ailenin payına düşen ve yirmi hektolitre kadar tahıl veren beş hektarlık toprağı ekip biçmek için uğraşır durur. İlkbaharda, büyük toz bulutları kaldıran rüzgârın altında toprak sürülür; yazın, boğucu sıcağın altında, tarladaki yaban otları ayıklanır; sonbaharda, sağanak yağmurların altında ekinler biçilir; kışın, toprağın bile don tuttuğu öldürücü soğuklarda başaklar dövülür ve taneler ambarlara alınır.

Koca yılda köylü için tek bir dinlenme günü yoktur. Buna rağmen, bu cesur ve kaderine boyun eğmiş köylüyü hiçbir şey yıldıramaz. Omuzlarına fazladan vergi ya da angarya yüklenmemiş olanlar kendilerini mutlu bile sayarlar. Çünkü, bu beklenmedik vergiyi karşılayabilmek için, borç aldıkları paranın iki katını bir yıl içinde ödeyeceklerine söz vererek mallarını rehine koymaları gerekir. Eğer rehin borcunu ödeyemezlerse, tarlalarını, evlerini, hatta bazen çocuklarını ya da torunlarını satmak zorunda kalırlar! Yoksa, alacaklı onların peşini bırakmaz ve borç her ay artar. Bu zavallıları hiçbir şey kurtaramaz, ölüm bile; çünkü ölseler de onların borcu çocuklarına miras kalır.

Köylerin çevresinde yayılacak alan olmadığından, her aileye pek az toprak düşüyor. Devlet her yetişkine, tahıl ekmesi için bir tarla ve ipek böceği yetiştirmesi için dut ağaçları ekilmiş, babadan oğula kalacak bir arazi verilmesini öngörmüştü, ama bu yasa uygulanmadı.

Bu nedenle, yeni topraklar aramak üzere batıya ve güneye göç etmeleri için gençleri yüreklendirmek gerekecek.

106 Köylü Çin Kadını

Çin'de, çok eski zamanlarda doğmuş gelenekler aradan binlerce yıl geçse de kaybolup gitmez. Bu toplumun insanları, özellikle köylüler, bazı yaşama alışkanlıklarını bugün bile korurlar.

Ço-di, gün ağarırken kalktı. Üstünde yattığı ot şilteyi katlayıp bir köşeye koydu, odanın toprak zeminini çabucak şöyle bir süpürdü, sonra, komşusundan aldığı korlarla avludaki ocağı tutuşturdu.

Kadınlar köyden hiç ayrılmazlar. Yazın en önemli işleri ipek böceği yetiştirmektir: bu obur hayvancıkların yediği dut yapraklarını saatte iki kez yenilemek gerekir. Bu mevsimlik uğraşının dışında bütün yıl alkol üretirler, en çok da kumaş dokurlar.

Ço-di, günün oniki saatini dokuma tezgâhının başında geçirir; pedallar yardımıyla tek ve çift iplikleri birbirinden ayırırken, alışkın ve becerikli elleriyle mekiği ipliklerin arasından getirip götürür. Bu bir günlük çalışmanın ürünü ortalama iki metre kumaştır; kollarına, bacaklarına ve sırtına saplanan ağrılardan yakınmayı aklına bile getirmez Ço-di! Bu yorucu çalışmaya sadece yemek yemek için ara verir: günde dört öğün, esmer ve kuru bir ekmekten ağzına iki lokma atar, kaynar suyla ıslatılmış bir kâse dolusu kuru sebze yer. Bu beslenmeyle insan çok uzun ömürlü olamıyor; nitekim, altısı yaşayan ondört çocuk doğurduktan sonra, 43 yaşına geldiği halde bugün hâlâ hayatta olan Ço-di'nin annesinin ne kadar «uzun ömürlü» olduğuna herkes şaşar.

Ço-di, kocasını pek sık göremiyor. Bütün erkekler gibi o da tarlada çalışıyor ve köye ara sıra uğruyor. Erkekler geldiği zaman köy bayram eder. Genç kızlarla delikanlılar birbirlerine evlenme sözü verirler ve gökgürültüsüyle bereketli yağmurların gelmesi için dansederler.

Ço-di de bundan üç yıl kadar önce böyle bir sonbahar bayramında kocasıyla hayatını birleştirmişti.

107 Çinli Mandarin

Daha M.Ö. 200 yıllarında Çin devlet idaresi, yüksek dereceli devlet memurlarını sınavla göreve alarak bu alanda büyük bir yenilik yapmıştı. Sınav kâğıtlarına adayların adı yazılmaz ve her kâğıt üç ayrı değerlendirmeden geçirilirdi.

Devlet memuru Vang'ın başkentteki merkez arşivinde saklanan dosyası:

Vang şimdi otuz dört yaşında.

Kralımıza ve görevlerine son derece bağlı, yeşim rütbeli mandarinlerin torunu ve oğlu olan Vang, altın rütbeli bir mandarinin kızı olan Çang ile evlendi.

On sekiz yaşındayken, yaşadığı taşra eyaletinde ilk sınavını verdi: 3 000'e yakın aday arasından sınavı birincilikle kazandı. Ertesi yıl, taşra eyaletleri düzeyindeki genel yarışmaya girdi ve 2 478 aday arasından dördüncü oldu. Babasının desteğiyle ilçe başkanı yardımcılığına atandı. Bu görev süresince gayreti ve çalışkanlığıyla dikkati çeken, yurttaşlarının bütün sorunlarıyla yakından ilgilenen Vang'a karşı, dürüst olmadığı ya da görevini kötüye kullandığı yolunda herhangi bir suçlama yöneltilmedi.

Yirmi üç yaşında ilçe başkanlığı aşamasına yükselen Vang, iki yıl sonra, edebiyat doktoru ünvanı için imparatorluk sarayınca açılan sınava katıldı. Umulmadık bir başarıyla kendisinden daha yaşlı adayları geride bırakarak herkesi şaşırttı. Kral hazretleri onu bizzat kutladı ve kendisini bir gün imparatorluk kançılarlığının görevlileri arasında görmeyi diledi. Bugüne dek, ondört eyaletin yönetiminde görev alan 12 000 devlet memuru ve imparatorluğun elli milyon nüfusu içinde, bütün aşamaları bu kadar hızlı tırmanan bir kişi daha görülmemiştir. Bugün gümüş rütbeli bir mandarin olan Vang'ın yıllık maaşı 200 000 sapek, ayrıca ikramiye olarak her yıl oniki top ipekli kumaş alıyor.

İmparatorluk soruşturmacıları Vang-ın, halktan rüşvet alan mandarinlerin lüks ve debdebeli yaşantılarıyla hiç bağdaşmayan gösterişsiz, ölçülü bir hayat sürdüğünü bildirdiler.

108 Çin Porselencisi

Çin porselen sanatı, Sung döneminin sonlarına doğru, 1150 yılında doruk noktasına ulaştı. Bu çok zarif, yarısaydam ve sert seramikler, XVIII. yüzyılın başlarına kadar, kaolin (arıkil) denilen özel bir kille yapılıyordu.

Hong Çen, Hang-Cou'daki imparatorluk sarayına ait porselen yapımevinde çalışıyor; atelyeler, duvarlarla çevrili saray bahçesinin içinde kurulmuş.

Hong Çen bu meslekte otuz yılını doldurdu bile, gene de her gün sanatıyla ilgili yeni bir şey öğreniyor. Çin'deki porselen fabrikalarından hiçbiri, hatta en büyük rakip olarak gördükleri, imparatorluk sarayının hemen iki kilometre ötesinde kurulmuş «atalar tapınağı»na bağlı yapımevi bile böylesine zarif ve ince işlemeli porselenler yapamaz.

Hong Çen ve onunla birlikte çalışan porselen işçileri, son başarılarının sevinciyle bayram ediyorlar; uçuk söğüt yeşili renginde ve inanılmaz güzellikte pek çok vazo yapmayı başardılar. İmparator vazoları öylesine beğendi ki, bu sonuca nasıl ulaşabildiklerini öğrenmek için atelyelere kadar gitme zahmetine katlandı. Ama ne büyük aksilik, Hong Çen ile sekiz işçisi, o heyecan arasında fırındaki vazoları unuttular. Bütün vazolar kırıldı ya da çatladı; artık düzgün bir renk elde etmeleri olanaksız. Hong Çen o gün duyduğu utancı ömür boyu unutamayacak.

Hong Çen'in vazoları en uzak ülkelere kada gidiyor, çünkü onun vazolarından daha güzeli yok. Denizciler, bu porselenler karşısında yabancıların nasıl heyecanlandıklarını Hong Çen'e anlata anlata bitiremiyorlar. Ve her seferinde bunların nasıl yapıldığını öğrenmek istiyorlar ama hiç bir cevap alamıyorlar, çünkü atelyenin bine yakın işçisi gibi Hong Çen'in de asla ele vermeyeceği bir devlet sırrı bu. Emeğinin karşılığında iyi bir para aldığı ve her gün yeni bir sanat eserinin yaratılışına katkıta bulunmakla övünç duyduğu için bu sırrı seve seve saklıyor.

109 Çe Huang - Di

Çin, uzun yıllar boyu, sayısız prensliklere bölünmüş bir ülke olarak yaşadı. Nihayet M.Ö. 221 ile 210 yılları arasında, Çin krallığının hükümdarı ülkede birliği sağlayabildi ve «ilk imparator» anlamına gelen Çe Huang-Di adını aldı.

Prens Çin, yüce hükümdar adını gerçekten haketti. Onbeş yıl boyunca, 100 000 kişiyi bulan ordusuyla birbiri ardınca seferler düzenleyerek komşu krallıklara egemenliğini kabul ettirdi.

Devlet yapısını düzenleme yolundaki eylemleri ise, savaşçı eylemlerini bile geride bıraktı. Bütün ülkede yazı, para, uzunluk ve sığa ölçülerinde birliğin sağlanmasından araba yollarının ayrılmasına dek her konuya el attı. Ülke eşit nüfuslu eyaletlere bölünerek, imparator eliyle atanan değerli valilerce yönetildi. Bayındırlığa da çok önem veren Çe Huang-Di, başkenti Hien Yang'da büyük bir saray, onun elli kilometre ötesinde de çok ilginç bir yeraltı mezarı yaptırdı ve ölünce kendisini bu mezara gömmelerini istedi. Ülkesinin kuzeybatı sınırlarında, Hun akınlarına karşı düşünülmüş uzun bir savunma hattı olan Çin seddini yaptırdı. Kim olursa olsun hiçbir yurttaş, evinde ya da üzerinde silâh bulunduramazdı. Kentten toplatılıp el koyulan kaçak silahlarla, dev boyutlarda on iki tane tunç heykel döküldü. Giyiminde gösteriş ve aşırılıktan kaçınan imparator, en küçük bir başkaldırıya bile göz yummazdı: halk, çok ağır yükümlülükler (vergiler, angaryalar, askerlik hizmeti) altında ezildiği halde sesini çıkaramıyordu. Zengin aileler ve imparatorun «nutukçular» diye adlandırdığı okur-yazar sınıfı tamamıyle sindirilmişti. Çe Huang-Di'nin emriyle 400 aydın öldürüldü ve tıp, tarım, kahinlik üstüne yazılmış eserler dışında bütün kitaplar yakıldı. Gene de, yönetimindeki bütün bu aşırılıklara rağmen, Çe Huang-Di'nin eseri yirmi yüzyıl yaşayacak kadar büyük ve ölümsüz oldu.

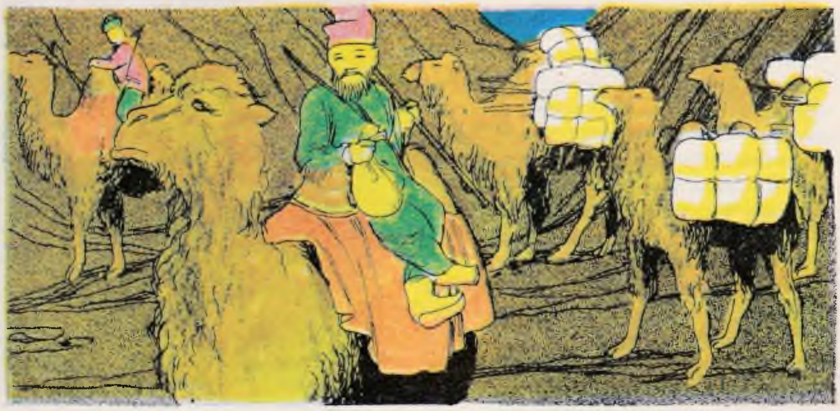
110 Asyalı Kervancı

Orta Asya'nın geniş yaylaları çok sert engebelerle yarılmıştır ve hemen her yerde çöl iklimi hüküm sürer. Buna rağmen binlerce yıl bu yaylalardan, kentlerle vâhalar arasında gidip gelen kervanlar eksik olmadı.

Şafak daha yeni söküyor, ama kervanbaşı Vaballah çoktandır ayakta. Yardımcıları telaşla sağa-sola koşturup, geceyi kervansarayda geçiren tüccarları, hayvanlarının yanında uyuyan devecilerle uşakları toplamağa çalışıyorlar. İkiyüz günlük uzun yolculukları boyunca kervandaki üçbin deve, Çin kapılarından Suriye'ye ulaştırılacak ikiyüz ton ağırlığındaki değerli malı taşıdı.

Gece, insanın iliklerini donduracak kadar soğuk ve kuru ayazdı. Şimdi sıcacık bir fincan çay hepsinin yüzünü güldürür. Deveciler, hayvanların sırtındaki yüklerin çözülüp çözülmediğini denetliyorlar. Kocaman denklerin içinde kırılacak porselen eşyalar var. Çay yapraklarının öküz kanıyla karıştırıldıktan sonra tahta preslerde iyice sıkıştırılmasıyla elde edilen çay kalıpları taş gibi sert; kervancılar, bu koca kalıplardan, semaverin içine atılacak büyüklükte parçaları ancak kelle şekerleri kırmak için kullandıkları çekiçle vurarak koparabiliyorlar. Bütün kervan yükü içinde değerli ipeklilere ve baharat çuvallarına ayrı bir özen gösteriliyor. Vaballah, bütün yüklerin iyice yerleştirilip bağlandığından emin olmadıkça yola çıkmaz. Şimdi önlerinde 40 km'lik bir yol kaldı. Ok ve yaylarla silahlanmış altıyüz adam, yolda bir tehlike olup olmadığını denetleyecek ve bütün bu bölgenin altını üstüne getirdikleri söylenen göçebe yağmacılarla karşılaştıklarında onları kervana yaklaştırmamağa çalışacaklar. Koşucu develere binmiş otuz adam da herhangi bir saldırıyı anında haber verebilmek için kervanın en önünde gözcülük yapacaklar; ayrıca iki manga kervanın sağında ve solunda kol gezerken, bir manga da en arkada yürüyerek güvenliği sağlayacak.

Hiç durmamacasına yol alacak olan kervan, yalnız günün en bunaltıcı sıcağında bir kez mola verecek.

111 Bir Çinli Esnaf

Tarih boyunca çok parlak dönemlerden geçen Çin, özellikle Sung'lar döneminde (960-1280) altın çağını yaşadı. O devirde perakende ticaret, hele büyük kentlerde, son derece gelişmişti.

Yûen Fu, dördüncü kez girdiği bu sınavda gene başarılı olamadı; bu yüzden, krallığın yüksek dereceli memurları arasına katılma şansını yitirdiği için ticarete atılmağa karar verdi. Varlıklı bir tüccar olan babasıyla annesi, ailenin zenginliğini bir de kamu görevlilerine özgü o saygınlıkla pekiştirmeyi düşündükleri için, oğullarının devlet hizmetine girmesini çok istemişlerdi. Fakat bu dilekleri olmayınca, boş ve yersiz üzüntülerle zaman kaybetmeyip Yûen Fu'ya yardım elini uzattılar. Oğulları için, Şanghay'ın en tanınmış mahallesinde, 500 000 sapek verip bir kitapçı dükkânı satın aldılar: çok kârlı bir iş bu; dükkanda anamal olarak, tomar halinde dürülmüş sayfalardan oluşan bin kadar kitap var; bu kitapların satışı kuşkusuz çok büyük para getirecek

Yûen Fu yanına okuma yazma bilen bir yardımcı oldu; yardımcısı, dükkânı çekip çevirebilecek ve kendisi olmadığı zaman bir müşteriyle ilgilenebilecek kadar becerikli.

Bizim kitapçı mesleğini çok seviyor. Bazen dükkânına, kültürlü kişiler olmaktan kıvanç duyan ve bilgilerini daha da da zenginler gelir. Yûen Fu onları saygıyla karşılar ve herbiriyle uzun uzun konuşmaktan zevk alır. Bu tip alıcılar hiçbir zaman pazarlığa girişmeyi düşünmezler; Yûen Fu da bu fırsattan yararlanıp «onların saygıdeğer hatırı için» fiyatları biraz daha arttırır. Önceleri, kitapçılar loncasının kurallarını harfi harfine uygulamış ve hiçbir malı fazla fiyatla satmamıştı. Fakat bir gün lonca başkanı satış tarifesini arttırınca, Yûen Fu da fiyatlara onun kadar zam yaptı ve hiç pişman olmadı. Dükkânı arı gibi işliyor, kendisi de kentin en iyi kitapçısı olarak ün saldı. Şimdi yanına yeni bir yardımcı almayı, hatta ikinci bir dükkân açmayı bile düşünüyor. Eğer bir gün çok zengin olursa, her zaman özendiği gibi, bütün gün patolon, uzun ceket ve işlemeli ipek takke giyip dolaşabilecek.

112 Çinli Denizci

Çinlilerin denize açılışı, milâdî tarihin ilk yıllarına rastlar. 1200 yıllarına doğru, 500'den çok yolcu ve tonlarca yük taşıyabilen Çin yelkenlileri açık denizde çok uzun yolculuklara çıkıyordu.

Kaptan Çu Ye'nin raporu.

«Yelkenliniz, bizi yolumuzdan alıkoymak isteyen deniz ejderlerinin karşımıza çıkardığı bütün tehlikeleri atlattı ve 83 günlük bir yolculuktan sonra bu sabah Hang-Cou limanına vardı. Geminin 587 yolcusu da sağ salim karaya ayak basabildi, ama, fırtınanın kudurmuş bir canavar gibi saldırdığı altı gün boyunca hepsi çok büyük korku geçirdi. Ben de tayfalarımdan sekiz kişiyi kaybettim. İkisi hastalıktan öldü, biri itaatsizlik gösterdiği için benim emrim üzerine asıldı, beşi de boyuna küreklerine asılıp geminin burnunu rüzgâra doğru çevirmeğe çalışırken boğuldu. Bu fırtınada gemi de su almağa başladı ama neyse ki geçirimsiz bölmeler tehlikeyi önleyebildi.

«Bütün bu olaylar, yönetmelik gereğince liman başkanlığına bıraktığım seyir defterine yazıldı. Ayrıca, gemideki bütün yükün ayrıntılı bir dökümünü ve yolcuların adlarını veren sicil defterini de vize ettirdim ve korsanlara karşı kullanmak üzere gemiye aldığımız silahları geri verdim.

«Toplam değeri 220 milyon sapek eden çok pahalı ve nadide mallar (boynuz, fildişi, sandal ağacı, günlük, karanfil) karaya indirilip ambarlara yerleştirildi bile. Çıkacağımız bu yeni seferde de gemiye ipekli kumaşlar, seramik eşya, kurşun ve kalay külçeleri yükleyeceğim.

«Sözleşmeye göre, tayfalardan herbiri günde 60 sapek, yirmibeş kamarot bunun üçte birini, onbeş okçu da iki katını alacak. İkinci kaptanın 30 000, benim de 60 000 sapek almam gerekiyor. Bir de, «Güney'i gösteren ibre»nin (pusula) mutlaka değiştirilmesi gerek, çünkü verdiği bilgiler hep yanlış.»

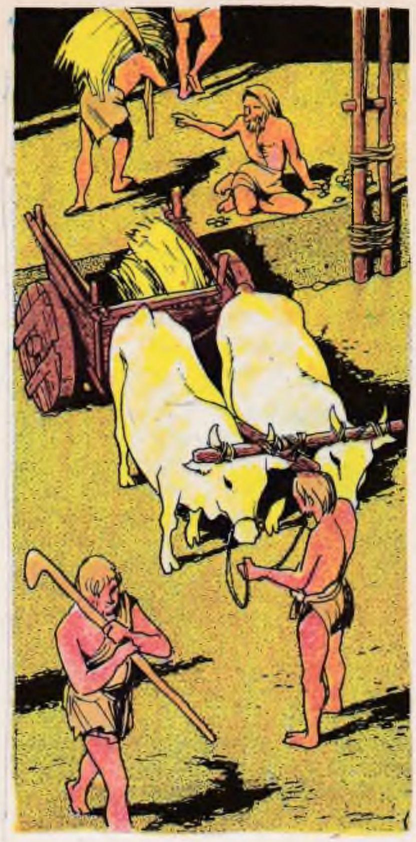
113 Mohenco-Daro'da

1920 yıllarında İndus vadisinde yapılan kazılar, M.Ö. 2200 yıllarına doğru bilinmeyen halkların saldırısıyla birdenbire yokolmuş parlak bir kent uygarlığının kalıntılarını ortaya çıkardı.

Kentte en azından elli bin kişi yaşıyor: kâtipler, tüccarlar, el sanatçıları, askerler, her meslekten insan var; fakat Mohenco-Daro'yu yaşatan bu kent insanlarının değil, kanallarla sulanan uçsuz bucaksız ovaları ekip biçen binlerce köylünün emeği.

Kentin son derece bakımlı ve on metreden daha geniş caddelerinde, herbiri bir çift öküzle çekilen, kocaman tahta tekerlekli arabalar gidip geliyor. Bu arabalar, tuğladan yapılmış büyük ambarlara sabahtan akşama kadar buğday ve arpa çuvalları getirir, yüzlerce işçi de çuvalları sırtlayıp ambarlara taşır. Silonun sahanlığı ile arabaların döşemesi aynı yükseklikte, bu da yüklerin boşaltılmasını oldukça kolaylaştırıyor. Caddenin bir köşeğine tezgâh kurmuş bir seyyar satıcı buğday ve arpa unundan yapılmış, gözlemeye benzer hamur işlerini satmağa çalışıyor; bütün kent halkının başlıca besini bu hamur işleri. Gerçekten de, kentin nüfusu o kadar fazla ki, tarlaların bunca bereketine rağmen halkın günlük yiyeceğinde kısıtlama yapmaktan başka çare kalmadı. Et, ender bulunan bir yiyecek; domuz, koyun ve tavuklar yalnız önemli günler için saklanıyor.

İnce pamuklu kumaştan bembeyaz, tiril tiril elbiseler giymiş, daha biraz önce özenle traş olmuş bir adam, peşinde kölesiyle hızlı hızlı yürüyor. Kentin tepesindeki kaleye dönen bir müfreze askere boş ve dalgın gözlerle şöyle bir baktı, karınca gibi insanların kaynaştığı pazarı ve halkın hamam olarak kullandığı büyük havuzu küçümseyen bakışlarıyla süzdü. Onun ondört odalı villasında, banyodan kanalizasyona kadar her türlü konfor var. Beyazlar giymiş adam, çevresiyle daha fazla ilgilenmeden dosdoğru zengin bir tüccarın dükkânına doğru yöneldi; birkaç gün önce bu dükkâna, hiç fiyatını bile sormadan karısı için bir kolye, biri bakırdan, öbürü tunçtan iki ayna, bağa ve fildişinden bir tarak ısmarlamıştı.

114 Bir Hint Kralının Karısı

Hindistan'da kastlar sistemi çok erken tarihlerde kuruldu; en ince ayrıntılarına kadar düşünülmüş bir aşama sınıflandırmasına (hiyerarşiye) dayanan bu sistemin bölümleri, en fakirinden en zenginine kadar bütün halkı kapsamına alır.

Sarayın kadınlar dairesinde, kralın altı karısı ile onların hizmetine verilmiş yüz kadar kadın köle yaşıyor. «Kadın askerler» de, yüksek duvarlarla çevrili bahçenin içine serpiştirilmiş küçük köşkleri korumakla görevli. Yalnız, kralın altı karısı arasında tam bir eşitlik olduğu söylenemez: içlerinden biri gerek sıfatı, gerek servetiyle hepsini geride bırakır. Kralın «büyük kadın» diye anılan bu karısı her yıl, veliaht prens gibi, onikişer gramlık 600 000 gümüş akçe alıyor! Bu parayı kazanabilmek için bir el sanatçısının 400 yıl, bir yapı işçisinin de sekiz ile on yüzyıl çalışması gerekir! Büyük kadın kocasına bir erkek evlat, bir veliaht verdiği için bu sıfatı ve serveti haketti. Bundan böyle onun tek kaygısı kralın gözünden düşmemek. Bu yüzden güzelliğine çok özen gösteriyor. Ayaklarına kına yakıyor, gözlerinin etrafına sürme çekiyor, vücuduna ve saçlarına kokular sürüyor; nefesi güzel koksun diye bütün gün tarçın, karanfil ve kâfur pastilleri çiğniyor. Gerçek bir sanat eseri olan saç tuvaleti için bazen üç saatten çok uğraşması gerekiyor. İncecik örülmüş saçlarını sırma danteller ve incili fililerle tutturuyor, etekliğini, bluzunu giyiyor, kolyelerini, bileziklerini, ayak bileklerine halhalları takıyor ve alnının ortasına o siyah beni, tilkayı çizmeyi hiç ihmal etmiyor.

Hafif bir kahvaltıdan sonra gölgede dinlenmeğe çekiliyor; köleleri onun sessizce yelpazelerken, o da, geleneğe uyarak erkek gibi giyinmiş olan cüce kadının getirdiği son haberleri dinliyor. Ve kralın öbür karıları gibi o da efendilerinin sağlığı için dua ediyor. Çünkü biliyor ki, kral ölecek olsa kendisi de canlı canlı yakılacak: gerçekten de hindu dini kadınların ölen kocalarıyla birlikte yakılarak eşlerini hiçbir zaman yalnız bırakmamalarını emreder!

115 Hintlilerin İnançları

Hint toplumu 25 yüzyıldan beri aynı dinsel inanışlara bağlı kalarak yaşamıştır. Bu inançlar yıkılmayacak kadar güçlüdür ve bugüne dek toplumun yapısını derinden etkilemiştir.

1880 yıllarına doğru Hindistan'ı dolaşan bir yabancının gezi notlarından:

Hangi soydan olursa olsun, bu ülkenin bütün insanları iki garip inanışın etkisinde. Her şeyden önce, ruhların göç ettiğine inanıyorlar. Düşünün bir kere, oradan oraya dolaşan ruhlar! Bir canlı öldüğü zaman, onun ruhu ölünün bedeninden ayrılarak yeni doğan bir başka canlının bedenine giriyor. Fakat bu geçiş rastlantılara kalmış bir şey değil bu ruhun daha önceki yaşantılarında iyi ya da kötü şeyler yapmış olmasına bağlı. Eğer kötü şeyler yapmışsa, kişinin ruhu daha aşağı sınıftan birinin, hatta aşağılık bir hayvanın bedenine yerleşiyor. Buna karşılık, iyiliklerle dolu bir ömür, ruhun üst kastlara kabul edilmesini sağlıyor.

Hayat nasıl acılarla doluysa, ruhların göçü de, ister yücelme şeklinde olsun ister alçalma, gene acı veren bir şeydir. Gerçek ve kesin mutluluk, bu bitmez tükenmez göçlere son vererek kişiyi acılardan kurtaran «nirvana»dır; fakat, birbirini izleyen bütün bu yaşantılarda ruhunu tüm kötülüklerden arıtmadıkça nirvanaya erişilemez.

İnsanı şaşırtan ikinci bir özellik de toplumun kastlara bölünmüş olması. Bu kastların ilki brahmanlar ya da rahipler kastı; onların ardından soylu savaşçılar, daha sonra da özgür insanlar, köylüler ve zanaatçılar geliyor. Ezilmiş halk ve özellikle kast dışı sayılan paryalar, toplumun itilip kakılan en alt tabakalarını oluşturuyor.

Halk da bu bölücü sistemi tamamıyle benimsemiş gibi. Herkes, yeryüzüne daha önceki gelişlerinde yaptığı işlerin iyiliğine ya da kötülüğüne göre kastlardan birine girmeyi kendisi hakediyor. Gene de bu sistemin bazı yararlı yanları yok değil: örneğin aynı kastın üyeleri arasında, birbirlerine ne kadar uzak olsalar bile, çok sıkı bağlar kurulmasını sağlıyor.

116 Hinduların Beslenmesi

Hindistan'da dinsel inançlar, özellikle ruhların göç ettiği inancı çok büyük önem taşır. Halkın özel bir beslenme rejimi uygulamasını emreden de gene bu dinsel inançlardır.

XVI. yüzyılda yaşamış Çinli bir gezginin günlüğünden:

Bu ülkenin insanları, bedenin ölümünden sonra da ruhun yaşadığına ve başka bir canlının bedenine girdiğine inanıyorlar. Bu yüzden de et yemekten kaçınıyorlar; onlara göre, katıksız bir beslenme yalnız bitkilerle olur. Fakat bu kurala uymayanları çok gördüm. Hintliler, bizim güney bölgelerimizde olduğu gibi, yoğurt, eritilmiş tereyağ, bazen hint kirazının suyu ya da salçalı nohutla tat verilmiş pirinç haşlaması yiyorlar. Fakirler bu haşlanmış pirinci köfte gibi yoğurarak yedikleri halde zenginlerin sofrasına pirinç kâseler içinde getiriliyor. Ayrıca, ister zengin olsun ister fakir, herkes evcil hayvanların sütünü içiyor.

Yiyecek konusunda brahmanlar kadar titiz olmayan soylular ise, mayalandırılmış limon, portakal ya da nar suyuyla tat verdikleri haşlanmış ceylan eti yemekte bir sakınca görmüyorlar. Şölenlerde de, elleriyle kopararak yedikleri kızartılmış çeşit çeşit kuşlar ve sazan balıkları sofranın baş yemeği. Ne olursa olsun bütün bu yemeklere, sindirimi kolaylaştıran çok kuvvetli baharat katılıyor. Fakat bu baharat da insanı susatıyor; bu yüzden, yasalar içki içmeyi yasakladığı halde, zenginlerin sofrasında alkollü içkiler hiç eksik olmuyor: hurma, muz, hindistan cevizi ya da şeker kamışı şarapları gibi. Üzüm şarabı öyle pahalı ki bunu yalnız krallar içebiliyor; bazen ağırlığınca inci karşılığında satılan bu şarap, söylendiğine göre, çok tatlı bir sarhoşluk veriyormuş. Yemeğin sonunda bütün konuklar, içine karanfil taneleri sarılmış bir tembul yaprağı çiğniyorlar. Kan kırmızısı rengindeki bu karışım hem insanın ağzına bir serinlik veriyor, hem de sindirimi kolaylaştırıyor.

117 Hintli Bir Cayna

M.Ö. 500 yıllarına doğru Uzakdoğu'da, milyonlarca kişi tarafından benimsenecek olan yeni dinler doğdu. Bu dinlerin kurucuları, milyonları peşinden sürükleyen üç kişidir: Çin'de Konfuçius, Hindistan'da Buddha ve Mahavira.

Mahavira'nın dinini benimseyenlere cayna deniliyor. Bütün Hintliler caynaların dinsel inançlarına saygı gösterir ve bir cayna geçerken halk iki yana açılarak ona yol verir.

Giyimine bakarak bir caynayı öbür insanlardan ayıramazsınız. O da bütün Hint erkekleri gibi beline beyaz pamuklu kumaştan bir peştemal sarıyor, üstüne de gene beyaz pamukludan bol bir harmani giyiyor. Sokakta onu herkesten ayıran tek şey garip yürüyüşü. Burnu ve ağzı, ensenin arkasından bağlanmış kat kat bir tülbentle örtülü, yalınayak, gözleri yarı kapalı, yüzünü gözünü buruşturarak, dakikada ancak üç ya da dört adımlık bir tempoyla yavaş yavaş ilerliyor. Üstelik, her adımdan önce, ayağını basacağı yeri elindeki çalı süpürgesiyle bir güzel süpürmeyi ihmal etmiyor. Ona sorarsanız, bu kadar sakınarak yürümesi hiç de gereksiz değil. Caynalara göre her canlı varlıkta, daha önce binlerce kez değişik bedenlerde yaşamış olan bir ruh barınır. Bunun için, hiçbir canlı yaratığı öldürmemeğe dikkat etmeleri gerekir. Bilmeyerek de olsa, bir caynanın minicik bir sineği ezmesi ya da yutuvermesi korkunç bir felakete yolaçar! Bu böcek atalardan birinin ruhunu taşıyor olabilir ve onun ölümüyle ruh için acılarla dolu yeni bir göç başlar. Bu yüzden caynalar yalnız bitki yerler ve arasında hiçbir hayvan bulunmadığından iyice emin olmadıkça ağızlarına tek lokma atmazlar.

Bir caynanın her anı, bütün canlıların yaşama hakkına saygı göstermekle ve çilekeşlikle geçer. Böylece, bütün insanların ruhu gibi bedenden bedene sürekli göç etmek zorunda olan ruhunun bir gün kurtulacağını umar. Eğer tanrı ondan hoşnut olursa, bütün bu çektiklerinin ödülü olarak, ruhunu mutluluk, huzur ve mutlak kurtuluşa götürecek olan sonsuz hayatın kapılarını ona açacaktır.

118 Bombay'lı Bir Parsi

Hindistan halkının büyük bir çoğunluğu brahmanlar ile müslümanlardan oluşur. Fakat ülkede bunlardan başka pek çok din vardır. Bu dinleri benimseyenler, sayıca az olmalarına karşılık, sarsılmaz bir inançla dinlerine bağlı kalmışlardır.

Bombay'lı bir parsi tüccarın, İngiltere'deki yatılı kolejlerden birinde okuyan büyük oğluna mektubu (1850).

«Oğlum, sen bu mektubu okuduğun zaman, ben artık bu dünyada olmayacağım. Suyun, toprağın ya da ateşin ölü vücutlarla kirletilmesini yasaklayan dinimizin emrettiği gibi, cesedim Sessizlik tepesine götürülüp öbür cesetlerin yanına bırakılacak ve vücudum akbabalara yem olacak.

«Senden son isteğim, dedelerinin çizdiği yoldan ayrılmaman. Bizler bir avuç kişiyiz, öbür dinleri benimseyenler bizden yirmi kat daha kalabalık; buna rağmen bizler refah içinde yaşıyoruz, çünkü İngilizlerin yöntem ve alışkılarını kolayca benimsedik; onlar da bize çok güven duyuyorlar.

«Ama bu duruma ulaşıncaya kadar çok uzun yollardan geçtik. Babam fakir bir ailenin çocuğuydu; yıllarca durup dinlenmeden çalıştı ve ölürken bana 100 000 kuruşluk (bir kuruş 27 gr gümüş değerindedir) bir servetle kumaş ve baharat üzerine çalışan bir ticaret evi bıraktı. Otuz yaşıma geldiğimde, canla başla çalışarak bu sermayeyi on katına çıkarmıştım. Bugün, çiçekler ve ağaçlarla süslenmiş üç hektarlık bir bahçenin içinde, kırk odalı bir evimiz var. Ayrıca Gatlar'daki villamızı, annenin elmas kolyesini ve yüz kadar uşağımızı da hatırlatmama gerek yok.

«Artık sana devredeceğim bunca varlık hep ticaretten doğdu. Bugün Hindistan'da, pamuklu kumaş üretimine ve ağır sanayiye yönelecekleri çok büyük paralar bekliyor.

«Böylece, bizim varlığımız zorunlu bir gereksinme halini alacak ve bağımsızlığımıza kavuşacağımız o kutsal gün geldiğinde, toplumdaki yerimiz daha sağlam olacak.»

119 Hindistan'da Bir Sığırtmaç

Hindistan nüfusunun ezici çoğunluğu bugün bile tarımla uğraşanlardan oluşur; ve onbeş yüzyıl önce olduğu gibi bugün de her köyün «gopalâka» denilen bir sığırtmacı vardır.

Gumbiya bugün çok heyecanlı ve üzücü bir gün yaşadı. Her sabah olduğu gibi köyün çevresindeki malazlarda otlatmaya götürdüğü yetmiş inekten biri bu akşam köye dönemeyecek. İneklerden biri öldürüldü: korkunç bir cinayet bu! Töreler bu hayvanın kutsal sayılmasını emrettiği için, böyle bir hareket yüksek kasttan bir insanı öldürmek kadar ağır bir suçtur.

Sığırtmacın çığlıklarına koşup gelen köylüler suçluyu yakaladılar. Bu inek katili, kafası traş edildikten sonra, sadece öldürdüğü hayvanın derisine sarınarak ikiyüz gün sürünün arasında yaşamağa mahkûm edilecek. Korkunç ve utanç verici bir ceza bu! Çünkü, suçlunun ruhunun bundan sonraki göçlerinde bu cezanın da hesaba katılacağını herkes biliyor. Suçlu bir ay süreyle kaynatılmış arpa suyundan başka bir şey içemeyecek; ayrıca bir de para cezası (on inekle bir boğa) ödemesi gerekiyor ki bütün varını yoğunu satsa gene bu cezaya yetmez.

Cinayet sırasında Gumbiya, her zamanki gibi bambu flütünü çalmaktaydı; oklarıyla yayını da bir ağacın gövdesine dayamıştı. Kendisini ya da sürüsünü en küçük bir tehlikenin bekleyeceği aklının ucundan bile geçmezdi ki! Her akşam yaptığı gibi hayvanlarını köyün yakınındaki ağıla götürmek üzere toplamağa çalışırken işte o korkunç olay başına geldi.

Şimdi köylülerin kendisine aylığını ödemeyeceklerinden korkuyor: bütün bir ay inekleri otlatmasına karşılık her on inekten birinin sütünü ya da onbeş gram ağırlığında bir gümüş lirayı hakediyordu. Aslında kendisine emanet edilen sürüden sorumlu olması çok doğal. Ama bugün elinden ne gelirdi ki?

120 Hindistan'da Bir Hırsız

Hint toplumu sayısız kastlara bölünmüştür. 500 yıllarına doğru ülkede, meslekten hırsızların oluşturduğu bir alt-kast bile vardı. Bu hırsızlar, «sanatlarını» dinsel bir ayin gibi usulünce uygulamaktan kendilerine bir şeref payı çıkarırlardı.

Puşimanda, bir tüccarın deposunu soymak için ondört haydutla başbaşa verip bir plan hazırlamıştı. Fakat, soygun planladığı gibi olmadı ve kaçarken, kötü bir rastlantı sonucu, bacağı kırıldığı için yakalandı.

Şimdi Puşimanda başına gelecekleri çok iyi biliyor. Yeni hükümdarı kutsama töreni dolayısıyle bütün mahkûmlar gibi o da affedilmedikçe, mutlaka ölüm cezasına çarptırılacak. Ellerini sımsıkı bağlayıp, bütün hükümlülere yaptıkları gibi yüzünü kiremit tozuyla boyayacak ve boynuna kırmızı çiçeklerden bir çelenk takacaklar. Onu diri diri toprağa gömmeden önce de, dikenli bir değnekle sırtına bin sopa vuracaklar.

Puşimanda, on yıldır bütün kente üzüntü ve dehşet saçtığını nasıl kabul ediyorsa, bu cezayı da öylece kaçınılmaz bir alın yazısı olarak kabul ediyor. Şu son iki yıl içinde çetesi en azından bir milyon pana'lık mal çaldı (bir pana oniki gram gümüş değerindedir); bu soygunculardan herbirinin eline geçen yıllık gelir ise bir generalin bir yıllık toplam maaşından daha çok.

Kısa süren bu hırsızlık hayatında Puşimanda her yola, her çareye başvurdu. Ondan önceki bütün hırsızların da denemiş olduğu bir yol doğrusu her zaman iyi sonuç veriyordu: bir kervanı ıssız bir yolda yakaladığı zaman, kervancılardan birini rehine alıyor ve onu serbest bırakmak için fidye istiyordu.

Ama Puşimanda, ondan önce kimsenin akıl edemediği parlak buluşuyla çok övünür. Gerçekten de, soygun yapmak için, gece karanlığında kimsenin geçmeye cesaret edemediği lağım yolları ve mezarlık gibi yerleri seçmek onun buluşu. Fakat ne çare, bu kez soymaya kalkıştığı depo mezarlıktan çok uzaktaydı!

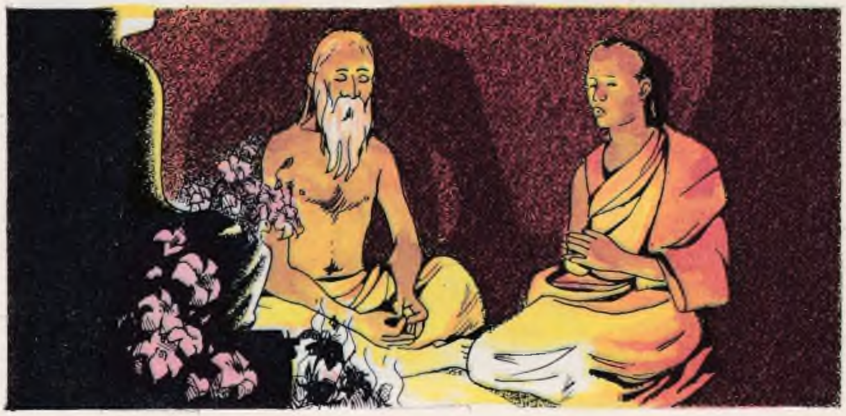
121 Brahman Öğrenci

Brahmanlar, bu sıfatı doğuştan taşırlar. Fakat, uzun ve çok yönlü bir eğitimden geçmedikçe, hindu toplumunun en yüksek kastına gösterilen o sonsuz saygıyı hakedemezler.

Vessantara sekiz yaşına geldi: artık bir öğretmenin veya «guru»nun yanında brahmancılık eğitimine başlayabilir.

Derin bir sessizlik içinde onu izleyen bütün ev halkının gözleri önünde, sırtındaki o çocuk elbisesini çıkardı ve Veda bilimine başlayan bütün öğrenciler gibi özel bir elbise giydi. Herbiri dokuz iplikten oluşan üç bükümlü ayin kordonu, topuz şeklinde yukarıya toplanmış olan saçlarının etrafına törenle bağlandı. Eğer bu bağ koparsa, Vessantara bu günahın kefaretini çok ağır öder. Ve eğer bir gün brahmanlar kastından kovulursa korkunç bir cezaya çarptırılır: topuzu kesilir!

Genç öğrenci, dinsel törenlerle ant içtikten sonra öbür öğrencilerin yanında yerini aldı. Geceleri bir ot minderin üzerinde uyuyor; sabahları şafak sökmeden kalkıyor ve antilop derisinden yapılmış elbisesini sırtına geçirdikten sonra, eğer oruçlu değilse, ağzına bir iki lokma atıyor, ama yedikleri sadece bitkisel şeyler. Daha sonra guruyu selamlamağa gidiyor ve sunak odasındaki ocak için odun kesiyor. Vessantara öğretmenini büyük bir sessizlik içinde dinliyor ve bütün söylediklerini hemen anında yerine getiriyor. Guru ona dinsel törenleri, dört Veda kitabındaki metinlerin özünü, kutsal kitapları, sanskrit gramerini ve edebiyatını, astronomiyi ve o tarihlerde Hindistan'da dünyanın bütün ülkelerinden daha ileri olan matematik bilimleri öğretiyor. Vessantara bu öğrenimi bitirdikten sonra Benares üniversitesinde beş yıl daha okuyacak. Fakat, son öğretmeninin hayır duasını alarak hayata atılacağı gün daha çok uzaklarda! Öğrenimini tamamlayıp, hayır dua törenleriyle okuldan uğurlandığı gün evlenip yuva kurma hakkını da kazanacak. Ama ondan da önemlisi, yalnız dinsel düşünceler üstüne kurulmuş temiz ve dürüst bir hayatın ilkelerini öğrenmiş olacak.

122 Buddha Keşişi

M.Ö. IV. yüzyılda Hindistan'da doğan Buddha'cılık, en büyük ilgiyi doğduğu ülkede değil, 800 yıllarından sonra Uzakdoğu'da gördü. O tarihten sonra bu öğreti, bir dinden çok bir ahlâk felsefesi haline geldi

Nalanda'daki Buddha manastırı sekiz yapıdan oluşuyor; kenarları kırk metre olan kare şeklindeki avluların çevresine dizilmiş bu yapılar bir çeşit dehliz sayılabilir; bütün keşişlerin odaları da işte bu çepçevre dehlizlere açılıyor. Buddha dinine inananların bağışlarıyla dillere destan olacak kadar zenginleşen bu manastır, beş binden çok layik mümin-le keşişi barındırabilecek büyüklüktedir.

Manastırda, keşişlerin yatıp kalktığı odalardan başka, manastır hazinesinin saklandığı bir kasa odası, bir toplantı ve bir yemek salonu, bir mutfak, kuyular, bir kanalizasyon sistemi ve hem sıcak, hem soğuk suyu olan bir banyo odası da var.

Manastırın bunca zenginliğine karşılık, keşişler kentin en fakir dilencileri kadar yoksul bir hayat sürüyorlar. Yaşadıkları odaların hali yürekler acısı; yatak, bir tabure, bir tükürük hokkası ve bir yer hasırı, bütün mobilyaları bu kadar. Saçları tamamıyle traş edilmiş olan Buddha keşişleri üst üste iki elbiseyle sarı ya da kırmızı renkte bir eteklik giyiyorlar. Hepsi yalınayak dolaşıyor ve bütün varını yoğunu üzerinde taşıyor: bir dilenci çanağı, bir ustura, bir tırnak makası, bir diş temizleme çöpü, bir su süzgeci, bir dikiş iğnesi, bir ilaç çantası, bir şemsiye ve bir yelpaze.

Keşişler sabahki yiyeceklerini dilenmek zorundalar. Bütün evlerin kapısını çalarak, tek kelime söylemeden, gözlerini yere eğip öylece sadaka beklerler. Fakat akşam yemeği için dilenmelerine gerek yok, manastır onlara pirinç haşlaması, içecek su, bazen de biraz balık verir. Ayda iki kez, hiçbir şey yememecesine oruç tutarlar ve bütün insanlar adına günah çıkarırlar.

Öğleden sonraları kendilerini yalnızca dinsel düşüncelere bırakır ve öğrencileriyle karşılıklı din tartışmaları yaparlar. Hiç durmadan hızlı hızlı çalınan bir trampetin sesine uyarak yaptıkları her yoga seansı kırkbeş dakika sürer ve bu süre bir su saatiyle hesaplanır.

123 Hintli Brahman

Hindistan'da kastlar sistemi bundan 3 000 yıl önce kuruldu. 1947'de bu sistemin resmen yürürlükten kaldırılmasına rağmen, bütün toplumu kapsamına alan bu aşama sınıflandırması XIX. yüzyıldaki kadar katı ve kesin kurallarıyla bugün bile varlığını sürdürüyor

Sugriva, köyün «pan şaya»sından. Bu beş kişilik meclisin bütün üyeleri brahman, dolayısıyle hepsi de en yüksek kastın temsilcileri. Buna rağmen Sugriva'nın köyün öbür erkeklerinden ayırt edilecek hiçbir yanı yok: aynı cılız vücut, beyaz pamukludan aynı yamalı peştemal, aynı türban; bütün köylüler gibi o da yalınayarak dolaşıyor. Damı samanla örtülü, kerpiçten tek odalı bir kulübede yaşıyor. Kesinlikle et yemiyor, baharatlı bir salçayla tat verilmiş pirinç lapası hemen hemen tek besini; iki ineği ona hem süt veriyor, hem de ocakta yakması için bol bol tezek. Bütün köylüler gibi Sugriva da zamanının büyük bir bölümünü, kendisine rahat bir geçim sağlayan iki hektarlık tarlasında geçirir. Yıllarca kuruşu kuruşuna para biriktirdi ve sonunda bir çift koşum hayvanı aldı. Bu hayvanları kendisinden daha fakirlere kiralayarak gelirini biraz daha arttırabiliyor şimdi. Köylülerden biri sıkıntıda olduğu zaman Sugriva ona borç para ya da tahıl verir, okuma yazması yoktur ama borç verdiği köylülerden haftada yüzde 1 faiz alır.

Böylelikle, kendisinden faizle borç alan pek çok müşterisi oldu ve köyün ileri gelenleri arasına katıldı. Sugriva bir brahmandır, bu yüzden kendi kastından olmayanlarla konuşmaz; alt kastın üyeleri de onunla konuşurken saygı ve itaatte kusur etmezler. Sugriva'nın köydeki yetkisi çok büyük. Onun her zamanki canlı ve neşeli hali, öbür köylülerin kadere boyun eğmişcesine durgun tavırlarıyla tam bir çelişki yaratıyor; üstelik köylüler çok fakir oldukları için, kastlar sisteminin istediği gibi komşu köylerle yakınlık kuramadıkları halde, brahmanlar çevre köylerdeki brahmanlarla sık sık görüşebiliyorlar.

124 Hintli Parya

Hint toplumundaki kastlar sayılamayacak kadar çoktur. En yüksek kastta brahmanlar bulunur, sonra savaşçılar, onların ardından da köylüler gelir. «Kast dışı» sayılan paryaların ya da dokunulmazların oluşturduğu en son kast ise toplumun en kötü ve en aşağılık sınıfıdır.

Bir gezginin anlatılarından (1880):

Hindistan'da aşağı yukarı 600 000 kadar köy var; bu köylerin hepsi de birbirine benziyor: çamurdan yapılmış evler sanki gelişigüzel yığılmış gibi. Fakat bu düzensizliğe rağmen, her köyün içinde, büyük kastların çevresini sınırlayan gerçek mahalleler oluşmuş.

Paryalar, toplumsal sınıflandırmanın en alt basamağında yer alıyorlar. Köyün dışında, yoksul kulübelerde oturan bu insanlar en pis, en ağır işlerde çalıştırılıyor: ölmüş hayvanların kesilip parçalanması, pamuk işçiliği, hasırların örülmesi, zenginlerin çamaşırlarının yıkanması hep onların işi. Düğünlerde davul çalmak için de gene paryaları çağırıyorlar. Bir Hintli, yalnız emir vermek zorunda olduğu zaman bir paryayla konuşur; ama, hangi nedenle olursa olsun, paryalara elini süremez; bir parya hastalandığı zaman, aynı kasttan olmayan hiç kimse onu tedavi etmeyi aklından bile geçirmez. Parya, iğrenilecek bir yaratıktır ve gün doğar doğmaz bir köşeye saklanıp gözden kaybolması gerekir. Bu kast dışı insanların en hor görüleni, en iğrenileni de sokak süpürücüleri; bunlar, en pis hayvan olarak kabul edilen domuzları bile yetiştirip yiyorlar.

Kadın paryalar da, bu ülkede en aşağılık meslek gözüyle bakılan ebelik, hizmetçilik gibi işlerde çalışıyorlar. Ayrıca çöpleri toplamak da onların görevi.

Bu zavallı yaratıkların bu düzeni körü körüne benimsemiş olması da inanılacak gibi değil. Buddhacılığı, İslâmlığı ya da Hıristiyanlığı benimseyerek kastlar sisteminden kopup kurtulmayı düşünenler pek az.

İçinde bulundukları bu sefaletten kurtulabilmeleri için paryaların bir tek şansı var: büyük kentlere yerleşerek o korkunç kalabalığın içine karışmak ve ticarete atılıp insanca para kazanabilmek umudu.

125 Hintli Çilekeş

Milâdın ilk yıllarında Hindistan'da, ruh yüceliğine erişmenin yollarını aramak üzere dünya nimetlerinden elini eteğini çeken insanlar çıktı ve o tarihten sonra bu insanlar çok büyük saygı görmeğe başladı.

Kalaharşa'nın şimdiki halini görenler, onun kırk yıl kadar önce Benares dolaylarının en zengin brahman ailelerinden birinin kalıtçısı olduğuna dünyada inanamazlar. Kalaharşa, büyük oğlunu evlendirdikten ve atalarının ayin törelerini sürdürecek bir erkek toruna kavuştuktan sonra, karısının da onayını alarak bu dünyadan elini eteğini çekmeğe karar verdi.

Bunun üzerine, bütün mallarını çocuklarına dağıttı ve evinden ayrılarak ormanın içinde kendine bir keşiş kulübesi kurdu; bu ormanda yaşayan Kalaharşa zamanla, brahmacı Hindistan'ın kutsal kitaplarından biri olan ilk Veda biliminin öğreticisi, yani «guru» oldu. Birkaç yıl sonra da, gezgin din adamları gibi bütün Hindistan'ı dolaşmağa başladı.

O günden beri Kalaharşa, yoldan gelip geçenlerin verdiği sadakalarla ancak ölmeyecek kadar beslenebiliyor. İskelete dönmüş vücudunu örten o kırmızı paçavralar bile zayıflığını gizlemeğe yeterli değil.

Saatlerce, gözlerini göğe dikerek bir heykel gibi hiç kıpırdamadan oturuyor ve derin bir tefekküre dalarak, sanki ruhu göç etmişçesine bu dünyadan tamamıyle kopup uzaklaşıyor. Çünkü hindular, ölümden sonra ruhun bir başka bedene geçtiğine inanırlar. Kalaharşa, neyi var neyi yok hepsini yanında taşıyor: vücudunu temizlemek için kullandığı bir kaşağı, bir elek, bir peştemal, bir dilenci çanağı, ayrıca bir su çanağı ve kutsal bir kitabın sayfaları. Kalaharşa, hac yeri olan Benares'i üç kez ziyaret etti. Prensler, onun fikrini alıp öğütlerini dinleyebilmek için kendisini en az onbeş kez saraylarına çağırdılar. Bütün prensler bu canlı cenazeye, kimseye göstermedikleri kadar büyük bir saygı gösteriyorlar; fakat vücudunu taze inek gübresiyle (kutsal hayvanın pisliğiyle) sıvamış olan Kalaharşa, etrafını çevreleyen bunca elmas, ipek ve altına karşı en ufak bir ilgi göstermiyor.

126 Hintli Sikhi

XV. yüzyılda doğan Sikhi tarikatı, İslâm dini ile Hindu dininin bütün yüce düşüncelerini bağdaştırır ve müritlerine hoşgörüyü öğütler. Sikhiler, savaşçılıkları ve çalışkanlıklarıyla ün salmışlardır.

Avrupalı bir gezginin anlatılarından: Lahor ülkesinden başlayıp yerlilerin Sıkkım dedikleri bu bölgeye, çok yüksek dağlarla çevrili bu vadilere kadar olan yerlerde, Hindistan'ın öbür bölgelerinde yaşayanlardan çok farklı kişilerle karşılaşıyor insan.

Bir kere, dikkatinizi çeken ilk şey giysileri. Hem erkekler hem de kadınlar, mavi renkte, bilekten sıkılmış bol ve kabarık bir pantolon, üstlerine genellikle işlemeli bir gömlek, en üste de bu gömleği tamamıyle örten bir çeşit ceket giyiyorlar.

Bütün erkeklerin başında kocaman sarıklar var; zenginlerin sarıkları ipekten oluyor ve altın zincirlerle, hatta değerli taşlarla süsleniyor. Sikhi dininde erkeklerin sakallarını kesmeleri yasak; bu yüzden hepsinin sakalları, bütün göğüslerini kaplayacak kadar uzun ve gür. Aynı yasak saçlar için de söz konusu olduğundan saçlarını ensede topuz halinde bağlıyorlar. Böylece, çok gurur duydukları savaşçı görünümlerini daha da belirginleştirmiş oluyorlar; gerçekten ne Moğollar, ne de İngilizler bu yiğit savaşçıları egemenlikleri altına almayı hiçbir zaman başaramadılar. Zaten bu toplumda herkes adının sonuna bir de «aslan» sıfatını ekliyor. Sikhilerde, ilk bakışta dikkati çekecek kadar kusursuz bir örgütlenme düzeni var; Hindistan'ın öbür bölgelerinin en belirgin özelliği olan kastlar sistemine bu topluluk kesinlikle karşı çıkmış. Sikhiler, sarıklarından da anlaşıldığı gibi hem müslüman, hem de dinsel inançlarının çoğundan anlaşıldığı gibi hindu olmakla övünüyorlar.

Bütün işlerini yönetmekte gösterdikleri o büyük ustalığı, birbirine karşıt etkilerin bu uyumlu bütünleşmesine mi bağlamak gerekir, bilmiyorum. Hindistan'da, Sikhilerinkinden daha temiz ve daha varlıklı bir tek köy bulamazsınız; Hatta Avrupa'da bile, bu köyleri örnek alması gereken nice yerler tanıdım.

127 Bir Japon İmparatoru

Japonya'nın tarihsel gelişimi batı Avrupa'nınkinden çok farklıdır. Ortaçağ'da bütün ülke güçlü derebeylerinin yönetimindeydi ve imparatorun onursal bir görev yüklenmekten başka hiçbir rolü voktu.

İmparatorluk sarayı başkent Kyoto-nun kuzeyinde yer alıyor: hepsi ağaçtan yapılmış olan saray binasıyla çevresindeki köşkler, seksen hektarlık bir bahçenin içinde dış dünyadan tamamıyle kopmuş gibi. Sarayda, gerek imparatorun, gerek maiyetinin bütün hareketlerini en ince ayrıntısına kadar belirleyen çok kesin teşrifat kuralları var. İmparator, bir heykel gibi hareketsiz oturmak, tamamiyle duygusuz ve hiçbir şeyden etkilenmez gibi gözükmek zorundadır. Hiç yürümez, pek zorunlu olmadıkça kıpırdamaz bile; günün birinde tesadüfen ayağa kalkması gerekirse eğer, bacaklarının üzerinde durabilecek gücü varsa dimdik kalkar yerinden. Yaz aylarında imparatorluk sarayı bir cennet gibidir. Ama kışın, rüzgâra tamamıyle açık olan köşklerin içinde dondurucu kuzey rüzgârları delice eser; boyalı tahta bölmeler soğuğa karşı pek acınacak bir çare olduğu gibi, küçücük mangallar da ısınmak için pek zayıf bir avunç kaynağıdır; imparator, zaman zaman, soğuktan morarmış parmaklarını bu mangallara doğru uzatır; fakat, kokulu pudralar sürdüğü için daha da solgun gözüken yüzü, protokol gereğince giymek zorunda olduğu sekiz kat elbiseye rağmen bütün vücudunun soğuktan kaskatı kesildiğini hiç belli etmez. Yemek saati gelince, alçak masaların üzerine dizilmiş birbirinden güzel yiyecekler imparatorun önüne getirilir, fakat o, gevşek ve isteksiz bir hareketle elini uzatıp sadece bir iki lokma yer. Çünkü bir imparator açlık bile duymayacak kadar duygusuz olmak zorundadır.

Buna karşılık, flüt çalmadaki ustalığını ve yeteneğini övmeleri çok hoşuna gider; imparator iyi bir flütçü olduğu gibi, üzerine altın pullar işlenmiş pirinç kağıdından sayfalara kendi el yazısıyla şiirler yazar ve dinin bütün gereklerini harfi harfine yerine getirir.

128 Samuray

Derebeylik çağında japon ordularının bütün gücü soylu şövalyelere dayanıyordu. Bu samurayların silah donanımı, gördükleri askerî eğitim ve bütün davranışlarına yön veren şeref yasaları, değerli birer savaşçı olmalarında en büyük etkendi.

Babası, üçüncü oğlu Haşiv'i karşısına alarak şunları söyledi:

«Benim için artık bir manastıra çekilmenin ve öldürdüğüm kırk dokuz yiğit düşman askerinin ruhu için dua etmenin zamanı geldi. Kılıcımla keserek, hizmetinde olduğum derebeyine götürdüğüm bu başlar için imparator bana onursal «sukadado» rütbesini verdi; ülkemizde bu büyük şerefe erişmiş ailelerin sayısı 500'ü bulmaz. Ben senin bu şerefli unvanı koruyabileceğine inandığım için oğullarımın arasından seni seçtim; bundan böyle iki ağabeyin de sana hizmet edecekler. İşte senin için ayırdığım dört savaş atı; ahırda oldukları sürece atların başı daima kapıya dönük olmalı. İşte, ekleme parçalardan yapılmış ve üzeri lakeyle cilalanmış zırhım. Bu zırh paha biçilmeyecek kadar değerlidir; bütün topraklarımızın üç yıllık geliri karşılığında satın alınmış olması bir yana, üzerindeki sıyrık ve çizikler yüzünden değer biçilemez. İşte iki kılıcım, deri çizmelerim, üzerine oturduğum geyik derisi (iyi bir samuray mutlaka böyle bir geyik derisinin üzerine oturmalıdır), yayım, küçük baltam ve yolculuk çantam, içinde bütün gerekli eşyalar var. Bu da, kanımla yazıp imzaladığım derebeyine bağlılık andı. Sana bıraktığım bu kokularla pudraları kullanmayı da unutma, özellikle dişlerini siyaha boyamayı ihmal etmemelisin. Şeref yasamız, savaşçıların kılıklarına çok özen göstermelerini ister; bir samuray için en aşağılatıcı, en şeref kırıcı şey de düşmanının karşısında yenik düşmek ve kafanı kestikten sonra seninle alay etmesine fırsat vermektir.

«Amcanı hiçbir zaman aklından çıkarma. Savaşta yaralanıp esir düştüğü zaman, atalarımızdan kalma törelere göre karnını keskin bir bambu dalıyla haç biçiminde yararak harakiri yaptı ve şerefine sürülen bu kara lekeyi sildi!»

129 Soylu Japon Öğrencisi

Ortaçağ'da, Japonya'daki soylular sınıfı bütün nüfusun yüzde birini bile bulmuyordu. Buddha manastırlarına bağlı üniversitelerde de yalnız bu soylu sınıftan ailelerin çocukları okuyabiliyordu.

Kişogi, daha önce ağabeyinin de okuduğu manastırda öğrenim yapmak üzere beş yıl ailesinden ayrı kalacak. Günlerdir dokunsanız aglayacak gibi, ama üzüntüsünü kimseye belli etmiyor. Bir samurayın oğlu olduğuna göre, daha on yaşındayken bile olgun bir erkek gibi kendisine ve duygularına hakim olması gerekir. Bundan böyle Kişogi'nin günleri çok uzun ve yüklü geçecek. Sabahları Buddha edebiyatının klasiklerini okuyacak ve hem japon, hem Çin alfabesiyle yazı yazmayı öğrenecek. İyi bir samurayın okuryazar olması ve japon yazısındaki ideogramlardan en az 5 000'ini ezbere bilmesi şart. Pirinç ve sebze haşlamasından oluşan hafif bir öğle yemeğinden sonra Çin klasiklerini, japon şiirlerini, ahlâk ve din üstüne yazılmış eserleri okuyarak bütün öğleden sonrasını değerlendirecek.

Akşam üzeri, manastırın jimnastikhanesinde oldukça ağır beden hareketleriyle vücudunu çalıştırdıktan sonra bir de buhar banyosu yapacak ve özellikle balık çeşitlerinden oluşan iyi bir akşam yemeğinin ardından, herkesin keyfince dinlenip, resim ya da müzikle uğraşarak geçireceği hoş bir akşam başlayacak. Kişogi flüt çalmaya çoktandır kararlı; samurayların bütün kitaplarında, flütün erkekliğe ve savaşçılığa yaraşır bir çalgı olduğunu okumuştu. En büyük dileği de, günün birinde iyi bir şair olarak ün yapmak; alabildiğine soylu bir sanat dalı olan şiire karşı büyük yeteneği de var. Bu manastırdaki öğrenimi sona erince, Kişogi, şimdiki çocukluk adını değiştirip yeni bir erkek adı alacak; ona yeni bir pantolonla yeni bir şapka verecekler; en önemlisi de gerçek bir samuray kılıcına sahip olacak ve bu kılıcı kullanma hakkını kazanacak. İşte o zaman babası ona çocuk gözüyle bakmayacak artık. O günden sonra Kişogi, kolunun bütün gücü ve kanının son damlasıyla kendi ailesinin, kendi ailesinden de çok vasallık bağlarıyla bağlandığı derebeyi ailesinin şerefini korumak için savaşacak.

130 Bir Japon Köylüsü

Ortaçağ'da Japon toplumunun büyük çoğunluğu köylülerdi. Soyluların ve devlet görevlilerinin geçimi de köylülerin çalışmasıyla sağlandığından, bu insanların emeği ülke için çok büyük önem taşıyordu.

Kullanılmış pis suların aktığı bir kanalla tam ortasından yarılmış olan anacadde, böylesine küçük bir köy için şaşılacak kadar geniş; köyde, herbirinin çevresine bambu kazıklarından kafes şeklinde çit çekilmiş, çok geniş ve yüksek damlarıyla dikkati çeken elli kadar ev var. Bu evlerin yapı kafesi ağaçtan, çok hafif ve hareketli olan iç duvar bölmeleri ise genellikle kalın kartondan yapılıyor. Köyde sık sık çok büyük yangınlar çıktığı için, toprakla pekiştirilmiş olan tahıl ambarları mutlaka köyün dışında kuruluyor. Köylüler en değerli mallarını bu ambarlarda korurlar. Buralarda tahta döşemeye pek rastlayamazsınız; çoğu evlerin tabanı, üstüne saman kırıntıları döşenmiş sert topraktan yapılma. Kapının hemen yanında yemek pişirmek için topraktan bir fırın var. Bütün ailenin yatak odası olarak kullandığı yer de, içine saman döşenmiş kovuk gibi bir girinti. Köyde, üstlerine örtecek bir yorganı ya da kilimi olanlar parmakla sayılacak kadar az; kışın, yangın korkusuyla ateş yakmaktan çekinen köylüler samanın içinde birbirlerine sokularak ısınmağa çalışırlar. Bu insanlar bütün bir yıl, patates, darı, kenevir, iri şalgam ve bezelye yetiştirmek için tarlaları ekip biçmek zorundadırlar. Çok fakir olanların, yaşayabilmek için başkalarının yanında gündelikçi olarak çalışmaktan başka çaresi yoktur. Tarla sürmek için bir öküzü ya da bir atı olduktan sonra, bir hektarlık toprak iyi bir geçim kaynağı sayılır.

Alınan ürünün yarısı, derebeyine ve imparatorluk idaresine ödemek zorunda oldukları vergilere gider. Ancak, bu yolsuzluğa karşı savaşabilmek için köylüler aralarında bir dayanışma kurdular ve kendi hesaplarına işletmek üzere ormanın hektarlarca bölümünü tarla haline getirdiler; şimdi bu topraklarda çok ilgi çekici yeni bir tarım, pirinç tarımına başladılar.

131 Küçük Japon Kızı

Ortaçağ, japon kadınlarının en mutlu dönemiydi; daha çocukluk yaşlarından itibaren bütün japon kadınlarına, sonraki yüzyıllarda yeniden tadamayacakları kadar büyük bir özgürlük tanınmıştı.

Bu soylu ailede kız çocuklarını erkek çocuklarından ayırt etmek oldukça güç. Yedi yaşına gelinceye kadar, ister kız olsun, ister erkek bütün çocuklar keten bir pantolonla bir kimono giyerler. Ama yedi başına bastıktan sonra erkek çocuklarının giysileri değişir: genç samuraylara özgü bol pantolonlar giyip, siyah ve sert ipekten yapılmış üçgen şeklinde bir eşarbı alınlarının üstüne bir kurdeleyle bağlarlar.

Fakat, o yaştan sonra da kızlarla erkekler gene eskisi gibi birlikte oynarlar ve büyüklerinden ne azar işitir, ne de ceza görürler, çünkü Japonya'da kutsal ruhların çocukların bedeninde yaşadığına inanılır. Küçük kızların en sevdiği şey, özel kafeslerin içinde ateş böceği beslemektir. Dinsel inançlarına göre, ölülerin boşta kalan ruhları bu minicik hayvanların bedeninde barındığı için, ateş böceklerinin karşısına geçip uzun uzun dua ederler. Japon kızları da erkek kardeşleri gibi okula giderler, ama onların gördüğü eğitim erkek çocuklarınınkinden daha hafiftir; kızlara yalnızca birkaç dua, ayin usulleri, biraz da dinsel Buddha ve Çin edebiyatı öğretilir. «Kana» denilen hecesel işaretlerden yalnız 51'ini ezberlerler, oysa normal bir okur yazarın bildiği kana sayısı bunun yüz katıdır; fakat basit metinleri okuyup yazabilmeleri için bu da onlara yeter. Erkek çocuk, büyüdüğü zaman ailesinin ve bağlı olduğu derebeyinin şerefini koruma görevini yükleneceği halde, babalar çoğu zaman, yalnız evliliğe hazırlamak üzere eğitilen kızlarını oğullarından daha çok severler. Hele kızı güzelse, günün birinde pekâlâ soylu bir erkeğin, hatta imparatorun ilk ya da ikinci karısı olabilir.

132 Japon Büyücü Kadın

Ortaçağ'da japonlar, Çinlilerden öğrendikleri tıp yöntemlerini uyguladıkları halde, zaman zaman, hastalık nedeni olan şeytanları kovabileceğine inandıkları büyücülere başvurmaktan da geri kalmıyorlardı.

Mormaga'yı iyileştirmesi için önce bir doktor çağırıldı; fakat ne akupunkturun, ne de moksaların (derinin üstünde yakılan küçük kav parçalarının) fazla bir etkisi olmadı. Bunun üzerine, Şinto tapınağının Miko'su olan ve hastaların bedenine yerleşmiş şeytanları kovabildiği söylenen büyücü kadına başvurmaktan başka çare kalmadı. Miko, bir tepsinin içine bir avuç pirinç serpti ve insanların koruyucusu, iyilik tanrısı Kami'yi çağırmak için dualar okumağa başladı.

Bir yandan da dizlerinin üzerindeki küçük davulu çalıp, bir yayın kirişini titreştiriyordu. Bu ritmik sesler, kötü ruhları kaçırtıyormuş. Büyücü kadına eşlik eden büyücü bir keşiş de kılıcını havada döndürüp ayin duaları söylüyordu. Bu tören böylece uzun zaman sürdü. Miko, tanrıya yaklaştığını hisseder etmez hemen dansetmeğe ve Kami'nin kendisine fısıldadığı sözcükleri hiç soluk almadan tekrarlamağa başladı. Eğer tanrı hastanın dileğini yerine getirmek niyetindeyse, tepsideki pirincin üzerinde, oradan geçtiğini gösteren bir işaret bırakır. Ama bu her zaman böyle olacak demek değildir: bazen şeytanlar tanrıdan daha güçlü çıkar. Bunun nedeni, insanların ayin törelerine yeterince uymamaları ya da içinde bir tutam saç yakılan (bu yanık saç kokusuna şeytanlar hiç dayanamaz) ateşin gerektiği kadar canlı olmayışıdır. Ya da Kami, tapınağa sunulan bağışların kendisini buraya kadar çağırmak için pek az olduğu kanısındadır.

Başarısızlıkla sonuçlanan birkaç tedaviden sonra bir büyücü ününü kolay kolay koruyamaz. Oysa, hem meslek şerefini kurtarmak, hem de bu işten bol kazanç sağlayabilmek için ününü sürdürmek zorundadır. İyi bir Miko, şeytan kovmadaki ustalığıyla kendisine kolay kolay sarsılmayacak bir ün sağladığı gibi, böyle yetenekli bir Miko'yu elinde tutmayı başaran tapınak için de büyük bir gelir kaynağı olur.

133 İmparatoriçe Teodora

527'den 565'e kadar saltanat sürenn Bizans imparatoru İustinianos'un karısı Theodora, kocasının en büyük yardımcısı ve yol göstericisiydi. 532 yılının ocak ayında Bizans tahtını sarsan büyük «Nika» ayaklanması, Theodora'nın etkisiyle bastırılabildi.

Ne imparator, ne de sarayın ileri gelenleri, gözlerinin önünde bütün şehri harabeye çeviren bu büyük ayaklanmayı ömürleri boyunca unutamayacaklar: çılgın bir sel gibi sokaklara taşan halk imparatorluk sarayını sarmıştı.

Atmeydanı'ndaki (Hippodromos) seyircileri ikiye bölen Maviler ve Yeşiller adlı iki topluluk (factio) -aslında bunların ikisi de siyasal partiydi- imparatorluk yönetimine karşı güçbirliği yapmak üzere aralarındaki o bitmez tükenmez rekabeti unutup elele vermişlerdi.

İustinianos, meclisi toplantıya çağırdı. İmparatoriçe, bir heykel sessizliği içinde ve olanca görkemiyle imparatorun yanında duruyor. Üstünde işlemeli, sırmalar ve değerli taşlarla süslü ipekli bir elbiseyle bir harmani var; büyük bir özenle biçim verilmiş saçlarının üstüne güzel bir taç oturtulmuş. İmparatoriçenin bu zarif giyimi, kocasının kafasındaki darmadağınık düşünceleri yansıtan giyimiyle tam bir çelişki yaratıyor.

İmparator meclise, şehirden ayrılması gerekip gerekmediğini sordu; oysa, herkesten kaçırdığı bakışları kararını çoktan vermiş olduğunu gösteriyordu. Meclis daha kararını bildirmeden Theodora söz aldı: «Sezar, söz sahibi olan sensin. Ben her şeyi sana borçluyum. Sirklerde ayı terbiyecisi olarak çalışan bir ailenin kızıyken ve ünsüz bir dansözden başka bir şey değilken, sen benim elimden tuttun. Ama bugün seninle aynı görüşte değilim ve düşüncemi sana söylemeyi bir görev sayıyorum. Önümüzde açık bir deniz yolu var, hiç durma git öyleyse! Ama benimle birlikte değil, tek başına, çünkü ben şu eski atasözünü çok severim: Erguvan rengi imparatorluk pelerini, kefenlerin en güzelidir.»

Bu ateşli söylev karşısında İustinianos, kaybettiği cesaretine yeniden kavuştu. Sokaklardaki otuzbin ceset, imparatora meydan okumanın tehlikelerini bir kez daha kanıtlamıştı.

134 Bizanslı Keşiş

Ortodoks hıristiyanlığı benimseyen Bizans kilisesinde iki çeşit din adamı vardı: halkın arasında dünya hayatını yaşayan «bağımsız» papazlar ve manastırlara çekilerek belli kurallara bağlı kalar keşişler.

Batılı bir keşişin anlatısı:

Burada papazlar, onların kanısınca ta hıristiyanlığın başlangıcına kadar dayanan bir gelenek gereğince evlenebiliyorlar. Buna karşılık keşişler, tıpkı bizim kiliselerimizdeki keşişler gibi bekâr kalmak zorunda. Siyah cüppeler giydikleri için halkın bir kısmı keşişlere «karabaş» adını takmış. Papazların cüppeleri ise beyaz.

Keşişler, bağımsız manastırlarda toplumdan uzak yaşıyorlar. İmparatorla aralarında çok ilginç görüşmeler oluyor. İmparator, layik papazların tümüne kendi yetkesini kabul ettirmeyi başarmış. Fakat keşişlerin dünya işleriyle hiçbir ilgisi yok; kendilerini, dünya hayatının geçici olduğunu kullarına hatırlatmak ve gunah işleyenleri doğru yola getirmek için doğrudan doğruya Tanrı tarafından gönderilmiş elçiler olarak görüyorlar. Bu yüzden de ölümlü dünyadaki hiçbir kuvvete boyun eğmeğe niyetli değiller. Keşişlerin her alanda, özellikle de imparatorluğun ileri gelenlerini eleştirme konusunda özgür olması gerektiğini savunuyorlar ve hiçbir zaman bu tür eleştirilerden geri kalmıyorlar. Her keşiş, manastıra giderken bütün malından mülkünden vazgeçer ve fakir kalacağına ant içer. Fakat, manastırlardan çoğunun uçsuz bucaksız toprakları ve yüzyıllar boyu halkın yaptığı bağışlarla birikmiş büyük servetleri var. Bu geniş toprakların büyük bir kısmı ekili değil; bazı imparatorluk görevlilerinin, ekilmemiş malazlık alanları genişleterek imparatorluğu yoksulluğa ittikleri gerekçesiyle manastırları suçladıklarını çok duydum.

Fakat bana kalırsa, bu ülkedeki keşişlerin asıl zenginliği ne toprak ne de para: en eskileri İsa'nın devrinden kalman binlerce kitapla dolu kütüphaneleri ve halktan gördükleri büyük ilgi.

135 İstanbul'un Fatih'i

Bizans imparatorluğunun başkenti İstanbul, iki aylık bir kuşatmadan sonra 29 mayıs 1453'te Türklerin eline geçti. Bizanslıların canla başla savunmalarına rağmen şehir, Fatih Sultan Mehmet'in toplarına daha fazla karşı koyamamıştı.

Kuşatmada sağ kalan bir Bizanslının mektubundan:

«Sultanı yanlarında görerek iyice coşan yeniçeriler, üçüncü bir saldırıda şehrin savunmasını tamamıyle kırdılar. Omuz omuza bir savaşta bütün güçlerini tüketen, Türk toplarının attığı dört yüz kiloluk mermer güllelerle pek çok kayıp veren savunma askerlerinin bütün direnci birdenbire yokoluverdi.

«Şehirde bütün halk, ilahiler söyleyip dua etmek için kiliselere doluyor, çanlar hiç durmadan deli gibi çalıyor. En kutsal ikonalar savaş meydanına taşınmıştı, ama bu dindarlığın da bir yararı olmadı. Bu zaferi de Türklere veren Tanrı'nın, işledikledi günahlar yüzünden kent halkını cezalandırdığına hiç kuşku yok.

«Padişahın askerleri, bir mucize bekler gibi Ayasofya'ya sığınan halkın kilitlediği kapıları kırarak açtılar, fakat korkudan şaşkına dönmüş olan halka hiçbirisi kılıcını çekmedi. Şimdiye dek sadece üç kilise, özellikle kiliselerin en güzeli olan Ayasofya cami haline getirildi. Sultan, papazların ve halkın itaatten ayrılmaması koşuluyla, rumlara dinsel inançlarında özgürlük tanıdı. Hatta, bundan sonraki patriği de kendisi atayacak ve söylentilere göre, patriğin göğsünde taşıyacağı değerli taşlarla süslü haçı o armağan edecekmiş. Sultan herkese çok cömert davrandı: bütün birliklerine, hatta kuşatmaya katılmamış olanlara bile para ve mal dağıttı; pek çok rum beyini ve karılarını bağışlayıp özgür bıraktı. Ben de bu bağışlananlar arasındayım. İçimizden bazılarını, islam dinini kabul etmeleri koşuluyla, yüksek görevlere getireceğini söyledi. Bazı esirlerin fidyesini ödeyip kurtardı, bazılarını da Haliç kıyılarındaki evlere yerleştirdi. Bu arada, öncelikle şehrin onarımına önem verilmesini istedi.»

136 Bizans'lı Tulumbacı

Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra Batı kanadı kısa sürede çöktüğü halde, Doğu kanadı Bizans imparatorluğu adıyla daha bin yıl ayakta kalabildi. İmparatorluk, sayısız tehlikelere göğüs gererek bu kadar uzun süre yaşayabilmesini askerlik ve deniz gücüne borçluydu.

Donanma komutanı, bütün gemi komutanlarını toplayıp çağırdı. Gelen haberler çok kötü: Araplar şehrin surlarına kadar sokulmuşlar. Şimdi, karadan yaptıkları saldırıyı denizden yapacakları bir baskınla desteklemeğe hazırlanıyorlar. İmparatorun emri üzerine, eli kulağında olan bu saldırıyı kırmak için bütün savunma araçları, hatta gizli silahlar bile kullanılacak.

Düşmanın üstüne alev püskürtmek için kullanılan el tulumbalarıyla bakır boruların iyi durumda olup olmadığını çok büyük bir dikkatle sık sık denetlemek gerekiyor. Bu da tulumbacıların görevi. Tulumbacılar aynı zamanda, daha sonraları «rum ateşi» diye adlandırılacak olan yanıcı karışımı meydana getiren maddelerin doğru oranlarda karıştırılıp karıştırılmadığını da denetlemek zorundalar. Bu karışımdaki temel maddelerde bir eksiklik olmadığından eminler. Ellerinde bol miktarda madensel yağ (petrol) ve zift var. Fakat tulumbacılar çok tedirgin, çünkü petrolün tutuşturulduğu zaman çok iyi yanan bir madde olmasına karşılık, özellikle denizde çok güç parladığını biliyor.

Bu yüzden, içlerinden birinin anlattıklarını hepsi can kulağıyla dinliyor: bu tulumbacı bir gün bir denemede hazır bulunmuş ve petrolle ziftin içine güherçile karıştırıldığını görmüş. Macun kıvamındaki bu akışkan karışım yalnız suyun üstüne yayılmakla kalmayıp üstelik karşısına çıkan herşeye yapışıyormuş; en önemlisi de birdenbire, hatta kendiliğinden alev alıyor ve korkunç bir yangın çıkarıyormuş. Bu olayı anlatan, tulumbaların başına dört yerine altı kişi konulsa, böyle bir karışımla düşman gemilerini en az kırk metre uzaktan ateşe verebileceklerini savunuyor. Bu ateş yağmuru arap askerlerini öldürecek, gemilerini yakıp kül edecek.

Sonunda gerçekten de bütün dedikleri doğru çıktı.

137 Hunlar

Hunlar, tarihte ilk Türk imparatorluğunu kuran Türk boyudur. M.Ö. III. yüzyıldan M.S. VI. yüzyıla kadar uzanan sekiz yüzyıllık süre içinde dört büyük devlet kurdular. Türk-Hun imparatorluğunun sınırları Mete zamanında Büyük Okyanus'tan Hazar Denizi'ne, Attila zamanında Tuna kıyılarından Çin seddine kadar uzanıyordu.

Türk-Hun imparatorluğu, Çin ve Ön Asya devletleri gibi kalabalık değildi. Halkı genellikle göçebeydi. Çadırlardan kurulu yerleşme merkezleri gezgindi. Hayvancılık, başlıca geçim kaynaklarını meydana getiriyordu. Bunun yanı sıra dericilik ve silâh yapımcılığı en ileri zanaat kollarıydı.

Hunların yaşama koşulları çetin ve acımasızdı. Kadınların yaptığı işler de erkeklerinki kadar zor ve yorucuydu. Hun toplumunda iktidar, soyluların egemenliğindeydi. Yüksek görev ve rütbeler, asil ailelerin elinde olup babadan oğula geçerdi. Hun ordusu, çağının en kalabalık ve kuvvetli ordusuydu. Her biri 10 000 kişilik yirmi dört tümenden oluşurdu. Ülkenin sınırları içinde eli silâh tutan herkes askerlik eğitimi görürdü. Subayları tümenbeyi, binbaşı, yüzbaşı, ellibaşı diye adlandırılırdı. Askerler silâh olarak ok, yay, kılıç, kalkan ve hançer kullanırlardı. Hunların demir silâhları, savaştıkları uluslarınkinden çok üstündü. Büyük bir manevra yeteneğine sahip bulunan bu ordu, çoğunlukla atlı birliklerden meydana gelirdi ve aşağı yukarı her süvarinin yedek atı vardı. Hunlar, yabancı uluslardan asker almaz, paralı asker kullanmazlardı.

Hunlar, doğa kuvvetlerine taparlardı; en büyük tanrıları gök tanrısıydı. «Yagbu» denilen başkanın en çok söz sahibi olduğu «Büyük Kurultay» adını taşıyan bir soylular meclisi, ülkenin yönetimini elinde tutardı. Hunlar, fethettikleri her ülkede başarılı bir devlet örgütü kurmakla ün yapmışlardı. Bu ülkelerde halkın inanç ve göreneklerine saygı gösterir, yönetimde tarafsızlık ilkesini göz önünde tutmaya büyük önem verirlerdi. Buna karşılık, yendikleri ulusları düzenli vergiye bağlar, onlardan gelecek herhangi bir ayaklanmayı acımasızca bastırırlardı.

138 Attila'nın Bakanı

Hepsi de yaman birer binici olan Hunlar, önceleri göçebe olarak yaşadıkları için ileri bir uygarlık düzeyine erişememişlerdi. Fakat V. yüzyılda, büyük hükümdar Attila'nın saltanatı sırasında Hun uygarlığı büyük ölçüde gelişti.

Bir büyük elçinin raporundan:

Yarım yüzyıldan daha kısa bir süre içinde Hunların geçirdiği bu büyük değişiklik bizleri son derece şaşırttı. İmparatorluğun her yerinde şaşmaz bir düzenin kurulmuş olması ve işini çok iyi bilen görevlilerin yürüttüğü idarî yönetmeliğin çok açık ve kesin oluşu hepimizin dikkatini çekti.

Hun hükümdarı oldukça ufak tefek; vücuduna oranla büyükçe bir kafası ve içeriye çökük gözleri var. Fazla ata binmekten bacakları eğri. Olağanüstü gücü ve korkunç öfkesi dillere destan; ancak bu korkunç öfkesine karşılık adaletli ve iyiliksever. Yalnız kendi kavminin değil, kendisine bağlı kavimlerin de sevgisini kazanmış. Son derece güçlü bir belleği var ve inanılmayacak kadar kurnaz: antlaşmalara, kendi ülkesinin çıkarlarına uygun koşulları koydurtmadaki yeteneği insanı şaşırtıyor. Boş inançları çok fazla, en basit işlerde bile falcılara ve kâhinlere danışmadan hareket etmiyor. Saraydaki yüksek görevlilerin hepsi lüks ve zarafette birbirleriyle yarıştıkları halde, hükümdar, halktan biriymiş gibi kaba yün elbiseler giyiyor ve tahta çanaklarda yalnızca atalarının yediği yemeği yiyor. Bizleri birçok kez huzuruna kabul eden bakan, baba tarafından yunanlı, anne tarafından germen. İmparatorluk sınırları içindeki bütün dilleri hem konuşuyor, hem yazıyor ve Atilla, kendisine canla başla bağlanan bütün adamlarına yaptığı gibi bu bakanı da hediyelere boğuyor. Bu hediyelerin tümü düşmandan alınmış ganimetler; hükümdar bu ganimetlere elini bile sürmeyip hepsini soylulara, kendisine bağlı kavimlerin başkanlarına ve yüksek devlet görevlilerine dağıtıyor. Yüksek görevliler arasında bir İranlı iki, Çinli ve pek çok germenle tanıştık. Gerçek Hunlar pek fazla kalabalık değil; oysa Attila'nın pek çok oğlu var ve hükümdar hepsini önemli görevlerin başına getirmiş. Yine de İmparatorluğun tüm gücü hükümdara dayanıyor.

139 Alman Demirci Ustası

Ortaçağ'ın başlarında Alman halkları demir işçiliğinde çok ileri bir düzeye varmışlardı. Bu ustaların o çağda yaptıkları kılıçlar bugün bile metalürji uzmanlarının hayranlığını topluyor.

Demirci ustası Wieland, Siegfried için kılıçların en güzelini yapacak. Wieland madene istediği gibi biçim vermenin bütün sırlarını biliyor ve bu yüzden en iyi savaşçılar hep ona başvuruyorlar; böylece, karşılarına kim çıkarsa çıksın, bütün düşmanlarından çok daha iyi silahlara sahip olacaklarına güveniyorlar. Wieland, atelyesindeki demir blokları içinden en katıksız olanlarını seçti. Sonra bu blokları, büyük bir körükle canlandırdığı kor halindeki odun kömürlerinin üstüne yerleştirdi. Sıcaktan korunmak için meşin bir önlük giyiyor.

Maden akkor haline gelince, örsün üstüne koyup ağır bir çekiçle vura vura yassılttı, sonra havada yavaş yavaş soğumaya bıraktı. Bu arada yardımcılarını telyeden uzaklaştırmayı da ihmal etmedi, çünkü babasının kendisine açtığı o büyük sırrı,demiri eşsiz nitelikte bir çeliğe dönüştürmenin sırrını yalnız kendisine saklamak istiyor.

Demir blokları parlak kırmızı bir renk alınca, tam yarım gün hiç ara vermeden bu blokların üstünü kuru tezekle karıştırılmış odun kömürü parçalarıyla örttü. Bir yandan da her parçayı çekiçle defalarca dövüp yassıltarak önce çubuk, sonra yassı bir şerit (kılıç namlusu) haline getirdi.

Bu iş de bitince, çeliğe «su vermek» için, soğuk suyla dolu büyük bir teknenin içine madeni birdenbire daldırdı. Daha sonra da, kılıç namlularını birbirine kaynatmak ve kalın bir halat gibi bükebilmek için, madeni akkor hale gelinceye kadar yeniden ısıttı.

Sonra, tekrar çekiçle döverek kılıcın kesici ağzını yaptı. Bir ustura gibi bilenen ve sağlam bir sap takılan bu silah, çeliğin bükülgenliğiyle demirin sağlamlığını yapısında birleştirecek. Ve son bir perdahlama işleminden sonra, namlunun üzerindeki telkâri kakmalar pırıl pırıl gözalacak.

140 Viking Denizcisi

Hıristiyanlığı benimsemiş olan Avrupa, Charlemagne devrinde yeniden barışa kavuşmuştu. Fakat o zaman da, Viking denilen İskandinav korsanları ortaya çıktı. Fazla toprağı olmayan ülkelerden gelen bu «körfez kralları» geçimlerini sağlayabilmek için denizlerde maceradan maceraya atılıyorlardı.

Rolf, dümen ödevi gören iki büyük küreğe bağlanmış tahta kolu iki eliyle sımsıkı tutuyor. Dün rüzgâr ters esiyordu, deniz kötüydü; ana direkle sereni indirip, yelkenleri toplamaktan başka çareleri yoktu ve drakkar'ın (ejderha) bütün tayfası saatlerce küreklere asılmak zorunda kalmıştı. Sonra rüzgâr döndü, deniz sakinleşti. Kuvvetli bir rüzgâr gözalıcı renkte kumaşlardan yapılmış kare yelkenleri rahatça şişiriyor; şimdi geminin burnunu kutup yıldızına doğru çevirerek yol almak çok kolay.

Rolf'un bütün arkadaşları, yalnız ters rüzgârda yol almak ya da kıyıya yanaşmak için kullanılan küreklerin dibindeki tahta sıralara serilmiş uyuyorlar. Birazdan Rolf da nöbeti bir başkasına devredecek ve gidip bir parça dinlenebilecek. Bu yollu gemilerde bulunmayan tek şey konfordur. Bordaya boydan boya asılmış kalkanlarla çok büyük dalgalara karşı korunmuş olan teknenin içinde bütün kürekçiler üstüste yığılırlar.

Bu gemi, Vikinglerin konutudur; XIII. yüzyılda yaşamış İzlandalı bir tarihçinin yazdığı gibi «hiçbir zaman bir çatı altında yaşamayan ve hayvan boynuzundan oyulmuş kadehindeki içkiyi asla bir ocak başında içmeyen» serüvenci insanların konutu.

Bu denizcilerin sofralarında da pek fazla çeşit bulunmaz: tuzlama et, kurutulmuş balık, arpa lâpası, biraz da su. Denizcilik bilgisine ve savaştaki cengâverliğine bütün tayfaların hayran olduğu gemi kaptanı, öğleye doğru, geminin konumunu saptayabilmek için o saydam ve büyülü taşı gözüne yaklaştırıp bakacak. Bunu yapmayı bilen tek kişi o.

Bir ya da iki hafta içinde, zengin ganimetler, serüvenler ve yeni yeni keşifler vaad eden bilinmedik topraklar belirecek ufukta. Vikinglere denizin tehlikelerini, sırtındaki o sert yünden, kaskatı deriden yapılmış elbiseleri unutturan da işte hep bu umut.

141 Mekke'de

Bir dağın etekleriyle çöllük bir arazi arasında kurulmuş olan Mekke, daha çok eski tarihlerde, kervanların konakladığı bir ticaret merkezi haline gelmişti. Mekkeli tacirler zamanla şehirde tam bir egemenlik kurdular ve durumlarının sarsılmasından korktukları için Hz. Muhammed'in peygamberliğine şiddetle karşı çıktılar.

Gerek İbni Zübeyr, gerekse onun başkanlık ettiği aile meclisi aynı kanıdalar: işler günden güne kötüleşiyor. Oysa on yıl önce Mekke bir zenginlik ve bolluk ülkesiydi. Bütün kervanlar burada konaklar, tacirler ve Kâbe'yi ziyarete gelen hacılar şehirde günlerce kalır, sık sık panayırlar ve şiir yarışmaları düzenlenir, çok kalabalık bir seyirci kitlesi yer, içer, alışveriş yapar ve ceplerindeki bütün paraları Mekke'de bırakıp öyle giderdi. Kentte yapılan bütün alışverişlerden onda bir oranında vergi alan Mekke'nin ileri gelenleri de böylece servetlere konarlardı.

Üç ya da beş katlı yüksek ve büyük evlerinin döşenişinde, bakır ibriklerinin zenginliğinde, yünlü ve ipekli yer halılarının, sayısız duvar halılarının güzelliğinde Mekkelilerin bu gönençli yaşantısını görebilirdiniz. Fakat bu güzel günler çok uzakta kaldı şimdi. Mekke'yi yöneten Kureyş kabilesinin, öbürleri kadar varlıklı olmayan soylu bir ailesinden gelme Muhammed bin Abdülmuttalib (Hz. Muhammed), kendisine inananları çevresine topladı ve onlara Allah'ın peygamberi olduğunu kabul ettirdi. Hz. Muhammed'e pusu kuran Mekkelilerle ilk müslümanlar kervan yolları üzerinde durmadan çarpışıyorlar; güvensizlik aldı yürüdü, bu yüzden tüccarlar da yollarını değiştirdiler. İbni Zübeyr, bugüne dek Hz. Muhammed'e inanmamış ve onu Mekke'den uzaklaştırmak için elinden geleni yapmıştı. Ama şimdi, her şeylerini kaybetmek üzere olduklarını anlıyor ve Mekke'nin ileri gelenlerinin Hz. Muhammed'i kabul etmemekle büyük bir hatâ işlemiş olduklarını düşünüyor. Hicret'ten sonra Hz. Muhammed'le barış yapsalar, Peygamber yeniden doğduğu şehre dönse kuşkusuz çok daha iyi olurdu.

142 Hz.Muhammed'in Sahabesi

Daha doğmadan önce babasını altı yaşındayken de annesini kaybeden Hz. Muhammed, kendisinden daha yaşlı ve zengin bir dul olan Hatice ile evlendi. Müslümanlığı herkesten önce kabul eden Hatice, peygamberliğinin ilk gününden beri Hz. Muhammed'e inanıp onu terketmeyen bir avuç mümini canla başla desteklemişti.

Abbas bin Abdülmuttalib, Hz. Muhammed'in amcası; Hz. Peygamber gibi o da Benî Haşim'den geliyor. Yeğeni olduğu için değil, eşi bulunmaz bir önderin sahip olabileceği bütün üstün nitelikleri onun kişiliğinde gördüğü için Hz. Muhammed'in yanında yer aldı: herkese karşı son derece eli açık, konuksever, savaşta dürüst, kendine hakim, açıksözlü ve haksever olan Hz. Muhammed, Mekke'nin doğru yoldan ayrılmış zenginleriyle bütün bağlarını koparıp Medine'ye göç etmekle (hicret) mertliğini ve yüceliğini bir kez daha kanıtladı.

Güzel söz söyleme sanatında da Hz. Muhammed ile kimse yarışamaz. O konuştuğu zaman bütün müminler, soluk almaktan bile çekinerek sonsuz bir hayranlıkla onu dinlerler. Çünkü onun söylediklerinin Allah kelâmı olduğunu, onun kendisini peygamber olarak seçen Allah'tan vahiy alarak konuştuğunu, iyiye ve doğruya ancak onu dinleyerek varılabileceğini hepsi biliyorlar. Abbas bin Abdülmuttalib, Hz. Muhammed'in akrabası olduğu için büyük gurur duyuyor. Onun düşmanlarını, kendi öz düşmanları olarak kabul ediyor. Hz. Peygamber'i korumak için canını hiç düşünmeden seve seve verir.

Bütün arkadaşları gibi onun da en büyük dileği müslümanlığı yaymak, müşrikleri doğru yola getirmektir. Onların silahları, mızrakları, ok ve yayları hiç kuşkusuz düşmanlarınınkinden daha üstün değil; üstelik düşmanları kadar zengin de değiller; sırtlarındaki bir tek elbiseden başka malları mülkleri yok. Ama yüreklerindeki o büyük iman ve kabile içindeki o eşsiz dayanışma, hepsinin bileğine güç veriyor. Çünkü, Allah adına savaşırken şehit düşenlere cennet kapılarının ardına kadar açık olduğunu biliyorlar.

143 El Kâhine

Hz. Muhammed'in ölümünden (632) hemen sonra başlayan Arap fetihleri, bir yüzyıl içinde müslüman egemenliğini Atlas Okyanusu'ndan Asya'nın içlerine kadar yaymıştı. Gene de bu büyük fetih girişimi, yer yer çok şiddetli direnme hareketleriyle karşılaştı.

Bir Arap günlüğünden:

En önde Hz. Muhammed'in Sancakı Şerif'ini taşıyan ordumuz, Allah'ın izniyle güneşin battığı adayı, Cezire el - Magrıp'ı fethetti. Güneşi izleyerek batıdan gelen atlılarımız, Hıristiyanların bütün savunmasını kırdı ve Bizans imparatorunun Kuzey Afrika'da kurdurduğu kalelerin hepsi bir bir ele geçirildi.

Romalıların imparator İustinianos zamanında fethettikleri geniş ovalarda ordumuz hiçbir direnme hareketiyle karşılaşmadı, ama çok sert ve savaşçı kabilelerin yaşadığı dağlarda tehlike bizi bekliyordu. Devlet yetkesi zayıflar zayıflamaz, bu kabilelerde hemen ayaklanma rüzgârları esmeğe başlar: ne Kartacalılar, ne de Romalılar bu halklara boyun eğdirmeyi hiçbir zaman başaramadılar.

Bu dağlı halkların en ele avuca sığmağanları, uzun süredir çok ilginç bir başkanın buyruğu altında toplanmışlardı. Başkanlarına El Kâhine diyorlardı, çünkü önderleri gerçekten bir kadındı. Fakat, kadın olmasına rağmen savaşta büyük bir cesaret ve ustalıkla çarpışıyor, askerlerini yüreklendirmeyi ve ölüme meydan okurcasına coşturmayı çok iyi biliyordu. En yiğit cengâverlerden daha korkusuzca kendini tehlikeye atıyordu, yüzlerce asker onu kurtarmak için hayatını kaybetmişti. Halk, El Kâhine'yi kutsal sayıyor, ona tapınıyordu Hz. Muhammed kabilelerimizi birleştirmeden önce bizler nasıl göçebe bir devlet gibi yaşıyorsak, El Kâhine olmadan varlıklarını sürdüremeyeceklerine inanan bu insanlar da nereye giderse gitsin onun peşinden ayrılmıyorlardı. Nihayet bir gün, savaşçılarımızdan biri El Kâhine'yi mızraklayıp öldürdü, Kâhine ile birlikte Berberilerin direnmesi de sona ermişti.

Bugün bizim saflarımızda çarpışan bu Berberi atlılar sayıca bizden daha fazlalar ve hepsi müslüman dininin en ateşli savunucuları oldular.

144 Bağdat Halifesi

Güçlerini kanıtlayarak uyrukları üzerinde mutlak egemenlik kurmak isteyen halifeler, sanki yerden bitmişcesine birkaç yıl içinde çok büyük kentler yaratırlardı. Bu kentlerin büyüklüğü, çok geniş alanlara yayılan yıkıntılardan bu gün bile anlaşılabilir.

Bir Arap günlüğünden:

Vezir, Bizans imparatorluğundan gelen elçilerin maiyetleriyle birlikte Seyyid'in konağında konuk edilmelerini emretti. Bu elçilerin bütün gereksinmelerini karşılayabilmek için, herbirinin yanında sürekli olarak onar hizmetçi bulunuyor.

Huzura kabul edilecekleri gün, elçiler, binlerce meyva ağacının yetiştirildiği saray bahçelerini ve ahırları da dolaşabilecekleri bir yoldan götürüldüler. Duvarlarında 10 000 kadar altın yaldızlı zırhın, bir o kadar da kalkan, miğfer ve sadağın bulunduğu çok uzun koridorlardan geçtiler. Onlara birkaç kez altın tepsiler içinde, çeşit çeşit buzlu içecekler, şerbetler, tatlı ve meyva ikram edildi. Sarayın, elçilerle yapılacak görüşmelere ayrılmış bölümünde, 35 000 ipek halıyı, 12 000 işlemeli elbiseyi, çoğu Çin'den ya da Ermenistan'dan gelen 25 000 ipekli perdeyi hayranlıkla seyrettiler. Bu bölümde yüz kadar divan vardı ve yerler hep halı kaplıydı. Sarayın ana avlusuna dizilmiş 2 000 atlıdan başka, 10 000'i aşkın silâhlı muhafız da tetikte bekliyordu.

İpek ve sırmalara bürünmüş olan halife ise, güneşin parıltısını bile geride bırakacak kadar göz kamaştıran, değerli taşlardan yapılmış dokuz kolye takmıştı.

Elçiler, yeri öpmek üzere halifenin önünde eğildikleri zaman, halifenin bir işaretiyle yerden neredeyse iki metre yüksekliğinde yapay bir ağaç fışkırıverdi. Ağacın dallarında kuşlar ötüyor, pembe renkli fıskiyeler ortalığı ışığa boğuyordu.

Daha sonra elçiler, bunca görkemden gözleri kamaşmış olarak, halifenin verdiği çok değerli hediyelerle birlikte tekrar Seyyid'in konağına döndüler.

145 Şam'lı Müezzin

Hicretten sonra bütün müslümanlar Medine'de toplandığı ve sayıları iyice arttığı için, kentin uzak kesimlerinde oturan müslümanlara namaz zamanlarını haber verme gereği doğmuştu. Öbür dinlerin duaya çağrı yöntemlerinden ayırt etmek için, yüksekçe bir yere çıkan güzel sesli bir müezzinin günde beş kez müminleri namaza çağırması kararlaştırıldı.

Ebu Talib, islam dininin bütün gereklerini sarsılmaz bir imanla yerine getirdiği, üstelik gür ve güzel bir sesi olduğu için müezzinliğe seçildi. O günden bu yana tam beş yıl geçtiği halde bir kere bile görevini ihmal etmedi. Müslümanları sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarına çağırmak için, camiyi ve bütün kenti kuşbakışı gören otuzbeş metre yüksekliğindeki minarenin şerefesinden günde beş kez ezan okur. Döne döne minarenin tepesine kadar çıkan merdivenleri yavaş yavaş tırmanır ve sesini dört bir yana duyurabilmek için ciğerlerinin var gücüyle müminlere seslenir: «Allahu ekber (iki defa). Eşhedü en-lâ ilâhe ill'Allah (iki defa). Eşhedü enne Muhammeden resül'Ullah (iki defa). Hayye ale's-sâlat (iki defa). Hayye ale'l-felâh (iki defa) Allahu ekber (iki defa). Lâ ilâhe ill'Allah (bir defa).» Ve bu çağırısının bütün müminler arasında bir iman birliği kurduğunu görerek her seferinde sonsuz bir heyecan duyar: gerçekten de ezan sesini duyanlar hemen abdest alıp camiye koşarlar, camiye yetişemeyecek kadar uzakta olanlar ise, Hz. Muhammed'in «İman edenler için, yeryüzünün her köşesi camidir» sözünü hatırlayıp seccadelerini yere yayar ve yüzlerini Kâbe'ye dönerek namaza dururlar.

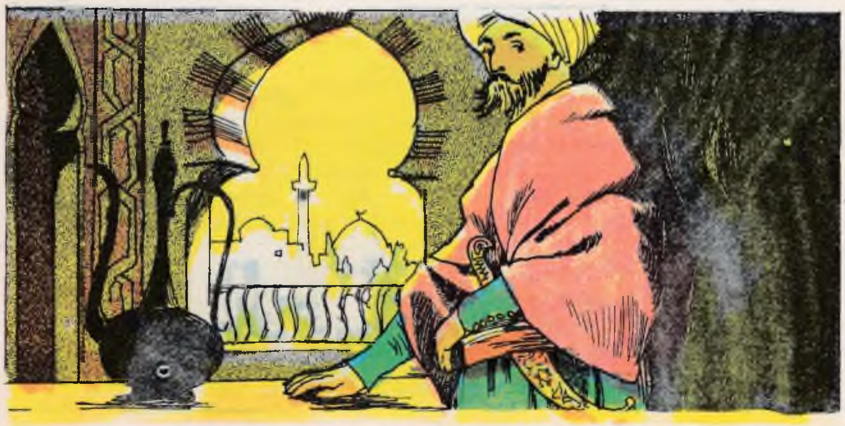
Ebu Talib'in bütün dünyası bu cami. Tüm varlığını dolduran bu küçük evrenin dışında ne olup bittiği onu hiç ilgilendirmiyor. Dinin bütün kurallarına uymanın ve bütün müslümanları ibadete çağırarak kutsal bir görevi yerine getirmenin mutluluğuyla günleri huzur içinde geçiyor. Yalnız huzurunu kaçıran bir tek şey var: sabah erkenden hıristiyanları duaya çağıran kilise çanı. Ebu Talib, halifenin buna nasıl izin verdiğini bir türlü anlıyamıyor.

146 Bağdat'lı Zengin

Hz. Muhammed'in ölümünden kısa bir süre sonra Bağdat, halifelerin başkenti oldu. Kent hızla büyüdü ve günden güne kalabalıklaşan, için için kaynayan halk karşısında halifeler gittikce daha ihtiyatlı davranmak zorunda kaldılar

Iran asıllı olduğum için, hemen hemen bütün İranlılar gibi ben de İslâm dininin şiîlik mezhebine bağlıyım; Bağdat'ta büyük bir servet yapıp kentin ileri gelenleri arasına katılmayı başardım.

Bir zamanlar kuyumcuydum, sonradan bankacılığa başladım ve halifenin en güvendiği kişilerden biri oldum. O zaman Bağdat'ın tüccarlar mahallesindeki evimi bırakıp, halifenin sarayını ve büyük camiyi de surlarıyla çevreleyen «yuvarlak kent»in tam göbeğinde kendime bir saray yaptırdım.

İşlerim öylesine büyüdü ki, bir süre sonra şirketimin kasalarındaki altınlar halifenin hazinesini bile geçmişti. Fakat, halifenin gururunu kırmamak için, uzun zaman basit ve gösterişsiz bir hayat yaşadım. Bankacılığın bütün incelik ve kurnazlıklarını, hesaplarda ve defterlerde yapılan borç aktarma işlemlerini, faiz oranlarını bilmedikçe kimse benim servetimi tahmin edemezdi nasıl olsa. Yeni sanat eserlerine ilgi duyduğumu her fırsatta gösterdim ve böylece aydın çevrelerde büyük bir saygınlık görmeğe başladım. Yazarların çoğuna para yardımı yaparak, hepsini kendime bağlamanın yolunu buldum. Böylece, zengin tüccarlar ve özellikle kitapçılar arasında sağlam bir yerim oldu. Kültürün yayılmasına hizmet eden böyle bir mesleği seçmiş oldukları için çok gururlanan bu kitapçılar, sultanın özel muhafız birliğini ve orduyu kurmak için sagdan soldan devşirdiği yabancı askerleri nasıl küçük gördüklerini her fırsatta belirtmekten geri kalmıyorlar.

Fakat, vezirliğe atandığım gün aynı zamanda birliklerin kumandanı da olduğum için, o günden sonra «sarıklılar»ın yaptığı gibi askerleri küçük gördüğümü belli edecek hareketler yapmaktan kaçındım.

147 Arap Kütüphanecisi

Eskiçağ'ın büyük kitaplıkları, özellikle zenginliği dillere destan olan Bergama ve İskenderiye kitaplıkları dağılmış, ortadan silinmişti. Ortaçağ'ın en zengin kitaplıkları ise Arapların fethettiği topraklarda bulunuyordu.

«Halife, aralarında benim de bulunduğum beş milyon kişinin sultanıysa, ben de 400 000'e yakın nüfusu olan küçük bir krallığın sultanıyım» diyerek çevresindekilerle sık sık şakalaşır İbni Ebu Emir. Kurtuba'daki (Cordoba) halifelik kitaplığının, müslüman Batı'nın en zengin kitaplığının yöneticisi olan İbni Ebu Emir'in sorumlulukları çok büyük. Kitaplıktaki elyazmalarından bazıları paha biçilemeyecek kadar değerli: Hz. Muhammed'in ölümünden sonraki yazarların kendi el yazılarıyla yazılmış orijinal eserleri. Bu son derece değerli eserler, kilit üstüne kilit vurulmuş dolaplarda saklanıyor.

İbni Ebu Emir, halifeden başka herhangi birinin bu dolaba el sürmesini kesinlikle yasakladı. Çok kültürlü ve yorulmak nedir bilmeyecek kadar çalışkan olduğu için bu değerli kitaplığın yöneticiliğine ve denetmenliğine seçilen İbni Ebu Emir bütün zamanını kitaplıkta geçiriyor. Binanın içinde kendisine bir oda ayırttı; ciltler dolusu kitap neredeyse odanın dışına taşacak. İbni Ebu Emir'in yanında on kadar da kitaplık memuru çalışıyor. Rafların üzerine sıra numarasıyla dizilmiş kitapların her zaman yerli yerinde olmasına dikkat etmek, katologları günü gününe işlemek, hergün kendilerine ayrılmış çalışma salonunu dolduran okuyuculara bilgi verip kitap seçmelerinde yardımcı olmak bu memurların görevi.

İbni Ebu Emir, pek çok dil bilen yirmi kadar çevirmenin başbaşa verip birbirlerine danışarak en doğru çevirileri yapabilmek amacıyla canla başla çalıştıkları çeviri bürosunda da görevli. Ne İbni Ebu Emir, ne de bu çevirmenler için aldıkları para hiç önemli değil. Çevrelerindeki herkesin, özellikle prensin onlara gösterdiği büyük saygı ve bilgilerini hergün biraz daha arttırabilmenin o sonsuz mutluluğu onlarca çok daha değerli.

148 İmparator Friedrich II

Friedrich II von Hohenstaufen (1194-1250), Ortaçağ'ın en ilgi çekici kişilerinden biridir. Baba tarafından Alman, anne tarafından Fransız ve Norman asıllı olan ve İtalya'da doğan Friedrich II, 1220 yılında Germen imparatoru seçildi.

İmparator, değer verdiği herkesi ve her şeyi başkent Palermo'da topladı: akıl ve bilim dünyasının en önde gelenleri, sanat hazineleri, erk ve yetkenin anahtarları, hepsi elinin altında.

Sarayı, dünyanın dört bucağından gelmiş insanlarla, en çok İtalyanlar, ayrıca Alman, Fransız ve İspanyollar, müslümanlar ve yahudilerle dolu. Burada değişmeyen tek bir kural varsa, o da herkese ve her şeye karşı hoşgörüdür. İmparator bütün dilleri konuşur. Özellikle arapçaya karşı çok büyük bir ilgi duyuyor ve Eyyubî sultanı El-Kâmil'e göndereceği mektupları kendisi yazıyor. Bu sultanla imparatorun arasında çok iyi dostluk ilişkileri kurulmuş. Bu sayede, Friedrich II Kudüs'ü Eyyubîlerden geri aldı ve hıristiyan hacıların İsa'nın mezarını serbestçe ziyaret etmeleri hakkını elde etti. İmparatorun özel muhafız birliği hep müslüman askerlerden oluştuğu için, papanın aforozları da bu birliği hiç etkilemiyor.

İmparatorun el atmadığı bir tek konu var mı acaba? Kendisine baş kaldıran derebeylerine karşı düzenlediği iki sefer arasında, bütün kentlere ve yurttaşlara kendi yetkesini kabul ettirecek bir yasa derlemesi hazırladı. Gotik sanatın en parlak çağını yaşadığı bir dönemde Eskiçağ sanatından esinlenmiş bir «castel del Monte» yaptırdı, papa ile arasındaki çatışmanın en zorlu olduğu sıralar mezhep sapkınlarını sindirip yola getirdi. Bunca uğraşının arasında, köpeklerle sürek avı üstüne bir inceleme yazacak, avcılıkta kullanılan doğanların eğitilmesiyle uğraşacak, tarım üretimini geliştirmek ve vergileri arttırmak üzere örnek çiftlikler kurulmasıyla ilgilenecek kadar zaman bulmayı da başardı.

Üç yüzyıl öncesinden çağdaş dünyaya gelişi simgeleyen Palermo sarayı, akın akın bu sarayı görmeğe gelen gezginler için alışılmadık, hatta çoğu zaman insanı tedirgin eden garip bir ortamdı.

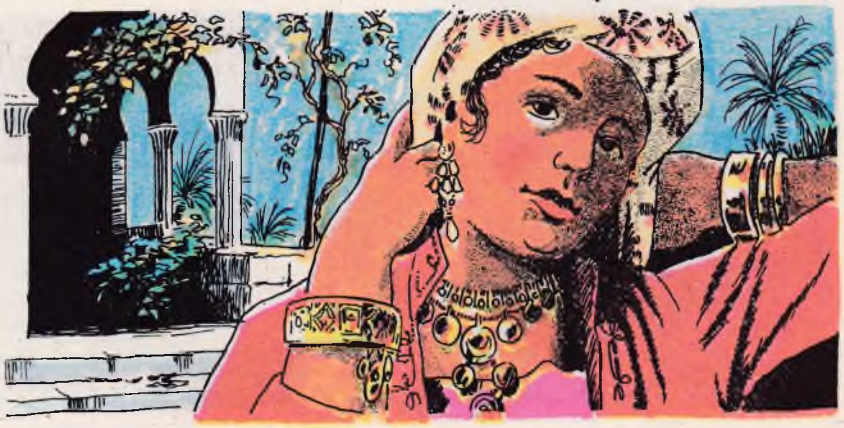
149 İranlı Zenginin Karısı

XIV. yüzyılda İranlı kadınlar, müslüman ülkelerin çoğunda olduğu gibi, saray ve konakların yalnız kadınlara, çocuklara, cariye ve halayıklara ayrılmış harem dairesinde yaşarlar ve aile ziyaretine ya da hamama gitmek üzere haremden dışarı çıkacakları zaman yüzlerini mutlaka peçeyle örterlerdi.

Şehrazat'ın bütün gününü ev işlerini yoluna koymak, hizmetçilerin çalışmasını denetlemek ve çocukların eğitimiyle ilgilenmekle geçiyor. Sabahları geç kalkar ve uzun bir zamanını giyinip süslenmeye ayırır. Oda hizmetçileri Şehrazat'ın uzun saçlarını taramak, ince ince üç yüz örgü yapıp, başını çiçekli bir tülbentle sarmak için bir saatten çok uğraşırlar! Şehrazat giyim kuşamına da çok özen gösterir: kısa bir pantolon, gözalıcı renklerde ipekli kumaştan bol bir etek, bir cepken ve kısa konçlu çoraplar giyer. Kollarına, boynuna ve kulaklarına bol bol altın mücevherler takar.

Sabah hazırlığı bitince hizmetçilere gerekli emirleri verir ve konağın otuz odasını tek tek dolaşır. Odalarda pek fazla mobilya yoktur: bir iki sedir, bol bol minder, üstlerine bakır tepsiler oturtulmuş alçak masalar ve yerde rengârenk, yumuşacık halılar. Bugün öğleden sonra Şehrazat dostlarını ağırlayacak. Hizmetçiler, salonun güzel kokması için sağa sola gül yaprakları, yasemin dalları ve günlük tütsüleri serpiştirdiler. Mutfakta her şey hazır. Üstlerinden ballar sızan hurmalı, bademli tatlılar, gümüş tepsilerin içine dağ gibi yığılmış. Kadınlar şişmanlamaktan korkmadıkları için bu tatlılara bayılıyorlar. İran'da biraz tombul olmadıkça hiçbir kadına güzel demezler.

Şehrazat, bütün hazırlıkların tamam olduğunu görünce bahçeye doğru yürüdü; haremin bütün kapı ve pencereleri bu bahçeye açılır. Çınarlar, dut ağaçları ve serviler, rengârenk güllerle bezenmiş çimenlere tatlı bir gölge yayıyor, tavus kuşlarıyla güvercinler bahçede salına salına dolaşıyor ve havuzdaki su tatlı bir şırıltıyla durmadan akıyor.

150 Müslüman Altın Arayıcısı

Müslüman fetihleri, Akdeniz'i güneyden ve doğudan kuşatan topraklarda yeni bir birlik sağlamıştı. Ancak, bu fetihlerle birlikte, gelecek yüzyılların «altına hücum» dönemlerinde olduğu gibi, büyük halk kitleleri zengin topraklara göç etmeğe başladı.

Bir Arap coğrafyacısının anlatılarından:

Afganistan'ın Bengahir bölgesi, son yıllarda inanılmayacak kadar çeşitli ırktan insanlarla dolup taşıyor. Herkesin benliğini kötülük ve para hırsı bürümüş, insanlar para için birbirlerini öldürüyorlar. Bu ülkede dirhemler (bu gümüş akçenin 300 000 tanesi bir ton çekiyor) öylesine su gibi akıp gidiyor ki, fiyatların yanına yaklaşamazsınız. Madenciler hiç düşünmeden para harcadıkları için bütün esnaf zengin olmuş. Ömür boyu süreceğini sandıkları şans bir kere yüzlerine gülmeye görsün, ceplerinin nasıl parayla dolup taştığını herkese göstermek için en işe yaramaz şeyleri fiyatına bile bakmadan hemen kapışıyorlar.

Burada, lüksün en görülmemişi sefaletin en dokunaklısıyla yanyana. Çünkü, altın arayıcılarının çoğu derme çatma toprak kulübelerde yaşıyor, günün yarıdan çoğunu toprak altında dar galeriler kazmakla geçiriyor ve bu dağlık yörede karınlarını doyuracak pek bir şey bulamıyorlar.

Kayan toprağın altında kaldıkları için bir daha geri dönemeyenler de çok. Fakat bazen, şanslı bir elin salladığı kazmanın ucu, yılda 300 000 dirhem getirecek olan zengin bir altın damarına rastlıyor. Günün birinde bu şansa kavuşabilmek umudu madencilere her şeyi, hatta yaşadıkları sefaleti bile unutturabiliyor.

Mısır'dan gelen birkaç gezgin, bu insanlar gibi altın bulacağım diye toprağın içine gömülüp kalmaktansa, kendi ülkelerinde pek bol olan eski kral mezarlarındaki altınları ve değerli eşyaları yağma etmenin daha kolay ve güvenilir bir yol olduğunu söylediler. Nitekim, Mısır devletinin yöneticileri de sonunda bu gerçeği anlamışlar ve meslekten yetişme hırsızlar tutup özel soygun ekipleri kurarak yağmaya başlamışlar.

151 İranlı Kuyucu

İran yaylasının yüzölçümü, Türkiye'nin yüzölçümünün iki katıdır. Bu yaylanın kuraklığı, oranın yerleşik köylülerini sulamaya başvurmak zorunda bıraktı. O gün bu gündür, kuyu uzmanları, önemli kişiler arasında yer alırlar.

Rıza, «mugani»dir, yani kuyu uzmanıdır: yeraltında sulama kanalları açmayı ve onların bakımını sağlamayı bilir. Ömrünü yerin altında, karanlık, soğuk ve rutubet içinde geçirir.

Sabahleyin, Rıza, ondört yaşında bir çocuk olan yardımcısıyle işliğine gider. Semer vurulmuş atını yedekte götürür. Hayvan, araç ve gereçlerle arpa peksimedi, birkaç baş soğan ve çiğ havuçlardan ve bu sebzelere lezzet veren bir topak acımış tereyağdan ibaret yiyecekleri taşır.

İran, halkının büyük çoğunluğu müslüman olan bir ülkedir; Rıza da müslümandır, dolayısıyle Kur'an-ın buyruklarını yerine getirir, İslâmiyetin ilkelerini işinde de uygular.

Kuyucu, seksen metre derinlikte, yalnızca her on beş metrede bir açılmış kuyulardan sızan günışığının belli belirsiz aydınlattığı kanalda, buz gibi suyun içinde çalışır; toprağı kazar, çamur ve diğer birikintileri bir sepete doldurur. Dışarıda beklemekte olan yardımcısı, bu sepeti ipinden çekip yukarıya çıkararak boşaltır. Böylece, kuyucu, günde üç ilâ dört metre küp toprağı dipten yukarıya aktarır.

Rıza, 50 km'lik çevrede en iyi kuyucudur. İşletmekte olduğu yeraltı geçidi, büyük babası tarafından açılmıştı. Bugün uzunluğu 15 km olan kanal, aşağı yukarı yüz hektarlık bir araziyi sulamak imkânını veriyor!

Rıza, uzun süre yaşayamayacağını biliyor. Kuyucular genellikle vereme yakalanıp ölürler. Rıza, kaderine razı. Mesleği ona, orta halli bir arazi sahibi kadar veya bir hocanın kazandığından on kat fazlasını kazanmak olanağını sağlıyor.

152 İnci Avcısı

Asya'yı kuşatan sıcak denizler, inci istiridyesi yataklarını barındırırlar. Son derece tehlikeli bir iş olan inci avcılığı, tarihöncesi çağlardan beri bilinir. O zamanlardan bu yana, bu avcılığın tekniği pek az gelişmiştir.

Bir tek söz üzerine, kayık durdu. Öne doğru eğilmiş olan Kerim, dipte, mavi karanlıkların içinde, istiridyelerin koyu gölgelerini farketmişti.

Arkadaşı Şerif, bir halata bağlı iri bir taşı suya koyverdi. Az sonra Kerim, donatımını takınmıştı; kulaklarını balmumuyla tıkamış, burnuna bir kıskaç takmış, boynuna bir file geçirmiş, peştemalının beline de yumuşakçaları kesmeğe yarayan kocaman bir bıçak sokmuştu.

Avcı suya atladı. İnişini hızlandırmak için, kayıktaki bir halata bağlı kocaman bir taşı da beraberinde taşıyor. Gerçekten de acele etmesi lâzım. En iyi dalgıç, yirmi beş metre derinlikte, bir dakikadan fazla kalamaz. Uzun bir antrenmandan sonra bile, dalgıcın, ayrıca iniş ve çıkış için de aynı süreyi hesaba katması gerekir.

Dipte, yararsız bir harekette bulunmaktan kaçınmalıdır. Kerim, istiridyeleri koparıyor ve, safra taşının üstündeki bir topa asılı filenin içine yerleştiriyor. Sonra ipi sert bir şekilde sarsıyor. Kayıkta bulunan bunun ne demek olduğunu anlıyor ve hemen, ipe öyle bir sarılıyor ki, Kerim, avladığı istiridyelerden önce açık havaya fırlıyor. Kayığa çıkıyor, bir süre soluk alıp dinleniyor, sonra yeniden dalıyor.

Avcı, her dalışta, yirmi kadar istiridye çıkarıyor. Ama, o az bulunan ve çok aranan sedef parıltısını görebilmek için ortalama beş dalış yapmak gerek. Kerim, incilerini, kendisine kayığının bakımını, ailesinin ve Şerif'in geçimini sağlayacak parayı veren bir Arap tüccara satıyor. Bu tüccar, dalgıçtan on misli fazla kazanıyor ve kendisini her halde mutlu ve uzun bir hayat bekliyor. Ama, Kerim'in ömrü belki de kırkında sona erecek.

153 Kervansaraybaşı

M.Ö. 2000'den başlayarak, uçsuz bucaksız Asya yollarında gidip gelen ticaret kervanlarının konaklamaları için, han denilen, iyi düzenlenmiş konaklama yerleri yapıldı. Bunların büyüklerine kervansaray adı verilirdi. Önemli yollar üzerinde yer alan Anadolu'da, gerek Selçuklular, gerek Osmanlılar zamanında yapılmış pek çok han ve kervansaraya rastlanır.

Konakladığımız bu kervansarayın bir kenarı seksen metre olan, kare biçiminde bir avlusu var. Avlunun on metre yükseklikteki duvarları, toprak kırmızısı renginde, pişmiş tuğladan yapılmış. Avlunun çevresinde, hepsi birbirine benzeyen ve kapıları avluya açılan odalar yer alıyor. Avluya vuran güneşin göz kamaştırıcı ışığı, insanda yalnızlık duygusunu daha da arttırıyor

Kervansaraybaşı temizlik işçilerini gayrete getirdi. Her yer pırıl pırıl olmalı. Zira yine bu akşam, dört yüz yük nayvanından oluşan bir başka kervanın geleceği haber verildi. Bu kervanı barındırmak gerekiyor.

Önlerinde kalan 30 km'lik yoldan sonra, kervancılar, kervansarayın arkasında, meyvelik ve sebzeliklerin bulunduğu, iyi sulanmış bahçelerdeki ağaçların gölgesinde uzanıp dinlenebilecek, havadan sudan konuşabilecekler.

Kervansarayın çevresini, yerleşik tacirler doldurmuş. Bir malı aramak için uzaklara gitmenize gerek yok, hepsi kendi kendine ayağınıza geliyor. İyi bir alışveriş yapmak için, onların gelmesini beklemek, iyi bir haberci şebekesine sahip bulunmak, gözü açık, kulağı delik olmak ve gelecek kervandan ucuz ve satışı kolay malları alıp bunları bir başkasına satmayı bilmek yeter. Bu işte zarar etmek tehlikesi yok denecek kadar az. Birkaç saat pazarlık ettikten sonra, tatlı bir kâr sağlayabilirsiniz.

Kervansaraybaşının kendisi bile, buranın en büyük tüccarlarından biri. Bir saraydan farksız olan kırk odalı evinde yüzlerce halı, düzinelerle ipek top, bir sürü bronz eşya ve Çin malı kap kacak var. Beş karısının mücevherleri, bu hesabın içinde değil tabiî...

154 Bağdat'lı Bir Hekim

IV. yüzyıldan X. yüzyıla kadar uzanan bütün Erken Ortaçağ boyunca, Batı Avrupa, korkunç bir gerilik içinde yüzerken, Doğu'da, özellikle de İslâm dünyasında, uygarlık, çok parlak dönemlerinden birini yaşamıştı.

Ali bin Muhammed El-Taudi'nin geldiği haber verildi; bu nedenle, onun katıldığı kervan, başkent Bağdat'a yaklaştığı sırada, bir grup atlı kendisini karşılamaya çıktı. Hattâ halife de, ünlü yolcuya hoş geldin demek üzere, başvezirin kendisini görevlendirdi. Daha sonra, bir maiyetin, misafiri saraya, hükümdara ait dairelerin yakınında hazırlanmış bir daireye kadar götürmesi gerekiyordu.

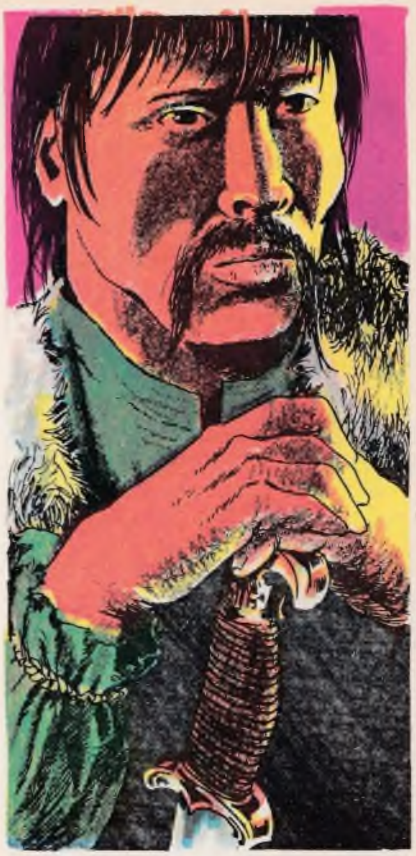

Az sonra, küçük kafile, görkemli bahçelerle çevrili, tuğladan inşa edilmiş, ulu saraya vardı. El-Taudi, borular çalınarak selâmlandı. Bizzat halife, olağandışı bir davranışta bulunarak, misafirine doğru bir kaç adım attı ve kendisine kadar gelmek nezaketini gösterdiği için, ona sonsuz teşekkürlerini sundu. El-Taudi, saygıyla eğildi ve kendisini, gerçeği araştıran bir insan olarak takdim etti. Hekimlik, dünya tarihi ve coğrafya üzerine hazırlamakta olduğu üç eseri bitirmek için gerekli belgeleri tamamlamak istediğini bildirdi. Biricik dileği, kendisinin saray hayatına sık sık katılmak zorunda bırakılmayarak, binlerce kitabın bulunduğu zengin saray kitaplığına serbestçe girmesine izin verilmesiydi.

Hekim, ayrıca, kendisini çağırmak lûtfunda bulunan bilgili ve görgülü hükümdara üstü örtülü bir şekilde iltifat etmek inceliğini gösterdi ve böyle bir şerefe lâyık olmadığını, bunun karşılığını nasıl ödeyeceğini bilemediğini belirtti. Halifeye, bütün tıp bilgisini hizmetine sunmaya hazır olduğunu bildirdi.

El-Taudi, bir yıldan daha uzun bir süre, sarayda kalacak. Bu zaman boyunca, yazıcılar ve kitaplık memurları, hekime, çalışmalarında ellerinden gelen yardımı yapacaklar.

155 Cengiz Han

Orta Asya'da Moğol boylarını bir millet halinde birleştiren Cengiz Han (1155-1227), daha sonra gerçekleştirdiği fetihlerle, tarihin bir benzerini daha görmediği büyüklükte bir imparatorluk kurmayı başardı.

«Ben, Cengiz Han (Moğolların yüce başbuğu), Kuzey'in ıssız ve vahşi bölgesinde oturmaya karar verdim; orada insanlar, açgözlülükten ve aşırı isteklerden uzak yaşıyorlar. Eski sade ve temiz hayatıma dönmek istiyorum; bundan böyle har vurup harman savurmayı, altın nakışlı giysileri, gösterişli yemekleri, pahalı atları, sağlamlıklarından çok, lüzumsuz zarifliklerinden ötürü seçilmiş kadınları yasaklıyorum!

«Beni örnek alın: en yoksul öküz çobanlarının giydiklerini giyiyor, onlar gibi yiyip içiyorum. Fare derisinden başlığım bin yamalı olsa ne çıkar, yeter ki sıcak tutsun! Bu gerçeği iyi bilen atalarımız, elbiselerinden, yiyeceklerinden ve kendi vücutlarından çok, binek hayvanlarına ve silâhlarına bakarlardı. İstiyorum ki, eskiden olduğu gibi, keçeden yapılmış yurtlarımızda (yurt: Moğollara ve eski Türklere özgü göçebe çadırı) yatıp kalkalım, tezek ateşinde pişmiş çorbamızı içelim, sürülerin verdiği giysileri giyelim. Ancak böyle yaparsak özgür ve bütün dünyaya egemen kalabiliriz.

«Halkıma bir çocuk gözüyle bakıyor ve öyle davranıyorum; ama, her savaşçı, benim için bir kardeş demektir. Aklımın emrettiği kararları veriyor, insanların iyiliği için uğraşıyorum. Savaşta olduğu gibi, eğitimde de, başbuğ, örnek olmalıdır. Savaşta düşmanı yenecek bir tek ben kalmışım gibi dövüştüm; vücudumda izleri duran yaralara askerlerim tanıktır.

«Yedi yılda böyle büyük bir eseri gerçekleştirdim, Moğol yasasını her yerde hâkim kıldım; çünkü Tanrı bu başarıya beni lâyık gördü ve bana yardımcı oldu.»

156 Kubilay'ın Ulağı

Moğol imparatorluğunun büyüklüğü, hükümdarlarının karşısına yönetimle ilgili korkunç sorunlar çıkarırdı. Onların iradeleri, bin yıllık bir geleneğin mirasçıları olan ulaklar aracılığıyla imparatorluğun her yerine iletilirdi.

İmparatorun ulağı, vakit kaybetmemek için durmadan yol alan, önemli bir kişiydi. At değiştireceği menzillerde, onun yolu gözlenirdi. İki atıyle birlikte dörtnala ancak o ilerleyebilirdi. Her iki fersahta bir, hic yavaşlamadan, büyük bir cambazlıkla, binek değiştirirdi. Bu değiştirme, öbür hayvana bir parça dinlenmek olanağını sağlardı. Binicileri gibi, bu hayvanlar da bodur ve kısa bacaklıydı; tüyleri uzundu, hiç gösterişleri yoktu. Ama, bozkır koşullarına çok iyi uyabilen, dayanıklı atlardı; aşağı yukarı yirmi beş kilometrelik menzilleri, hiç dinlenmeden, ancak iki saatte bir binici değiştirerek alabilirlerdi.

Ulak, göçebe kıyafeti giyerdi: burunları kalkık, deri çizmeler, kürklü deriden ceket ve pantolon, kulaklıkları fare derisinden başlık. En ufak bir hareket yapınca, bu giyeceklerin üzerine dikilmiş olan çıngıraklar çalardı. Bunlar, ulağın gelmekte olduğunu bildirirdi. Haberci, gelişini boynuz borudan da yararlanarak haber verirdi. Zira onun için her anın önemi vardı; menzilde ancak iki dakika kalırdı. Burada ulak için en iyi atlarla birlikte, kurutulmuş et, ayran, kımız (mayalanmış kısrak sütü) ve acı tereyağ sürülmüş sıcak arpa puğaçasından ibaret yolluk hazırlanmış olurdu.

Bir ulak, on altı saatte, 350-400 km'lik yolu alabilirdi. Ancak, tam üç gün bineğinin sırtından inmeyen, çok dayanıklı ulaklara da rastlanmıştı. Bu ulaklar, imparatora çok acele bir haberi ulaştırmak için, 2 000 km'lik yolu durup dinlenmeden aldıktan sonra, oldukları yere yığılmışlardı.

Ulaklar, bir bakan ya da komutan gibi saygı görürlerdi.

157 Şeyhülislâm

Şeyhülislâm, Osmanlı devletinde, din kurumlarının başında bulunan en yüksek görevliye verilen unvandır. Büyük bilginler arasından seçilen şeyhülislâmın devlet düzenindeki yeri sadrazamdan sonra gelirdi.

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde İslâm diniyle ilgili konularda en geniş bilgiye sahip kimselere «şeyhülislâm» veya «müfti» deniliyordu. Fatih zamanında kurulan şeyhülislâmlık, Yavuz Selim devrinde resmî bir görev niteliğini kazandı. İlk şeyhülislâm Zembilli Al Efendi'dir.

Şeyhülislâmı padişah seçerdi. Osmanlı devletinde Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinden daha yüksek bir mevki olan şeyhülislâmlığın özellikle dinî bayramlarda, padişahların kılıç kuşanma ve cenaze törenlerinde seçkin bir yeri vardı. Şeyhülislâmın görevi, başta dinî konular olmak üzere, savaş ilânı, siyasî sorunlar, padişahın yakınlarından birinin öldürülmesi gibi kamuyu ilgilendiren önemli konularda padişaha «fetva» vermek, yani o işin yapılmasının uygun olup olmayacağı hakkında hüküm bildirmekti. Padişahın atayacağı eyalet kadılarıyle yüksek müderrisleri belirtmek, kanunların geçerliğini sağlayacak fetvaları çıkarmak da onun yetkileri içindeydi.

Şeyhülislâmlığa getirilecek kimsenın belirli görev basamaklarında yükselmiş, çeşitli bilimsel aşamalardan geçmiş, «ilmiye», yani İslâm hukuku ile uğraşan hocalar sınıfından olması gerekirdi. İlk şeyhülislâmlar gerçekten çok bilgili ve erdemli insanlardı. Bir sürü yolsuz ve kanunsuz işlerde padişahı uyarır, haksızlıkların önüne geçerlerdi. XVII. yüzyıldan sonra, Osmanlı devletindeki genel çöküntüye şeyhülislâmlık kurumu da katıldı. Padişahın veya sadrazamın isteğine göre fetva veren şeyhülislâmlar bir yandan da bazı siyasî işlere karışarak ayaklanmaları körüklediler. Böylece, imparatorluğun çöküşünü hızlandırdılar.

Şeyhülislâmlık, Cumhuriyet'in ilânından sora kaldırılarak, dinle ilgili görevler Dinayet İşleri Başkanlığı'na verildi.

158 Tembel Kral

Barbar akınları, Roma imparatorluğuna öldürücü bir darbe indirdi; imparatorluk bir çok krallıklara bölündü. Galya'da Merovenj sülâlesi egemenliğini kabul ettirdi. Bu sülâlenin son hükümdarları «tembel krallar» adıyle anılır.

Cılız görünüşüne bakarak, kimse onun kral olduğunu tahmin edemezdi. Çelimsizliği yüzünden, yalnızca kaba kuvvetin saygı gördüğü bir toplumda, itibarı da yoktu. Ama, karakter bakımından zayıflığı, vücutça zayıflığından da beterdi. Veremli olduğu için amansız öksürük nöbetleriyle sarsılan bu solgun yüzlü, silik kral, hırçın ve acımasız bir insandı.

Öfkeye kapıldığı zamanlar, saçma sapan konuşmaya başlar, önüne gelenden intikam alacağını söyler, ama, bereket versin ki, kendisine sadık kalan bazı uşaklar, onun bir çılgınlık yapmasını önlerlerdi.

Kral olarak, sadece adı vardı. Ataları, dedesi ve babası, âsi derebeylerinin bağlılığını sağlamak umuduyla, kendilerine krallık arazisinden durmadan toprak dağıtmışlardı. Aradan geçen yıllar sonunda, kral, pek çok uyruklusundan daha yoksul bir duruma düşmüştü. Sayı saymayı öğrenmek için hiç uğraşmamıştı, ama okuyup yazmayı biliyor muydu bakalım? Bugün sahip olduğu arazinin bir yüzyıl önce atalarının elinde bulunan toprakların beşte biri kadar olduğundan bile habersizdi. Şimdi, arazisini bir tek günde, hem de öyle atla filân değil, içine yatak yorgan döşenmiş, bir çift öküzün ağır ağır çektiği bir kağnı arabasıyle dolaşabilirdi.

Giyecekleri hemen hemen uşaklarınınkiler kadar kabaydı ve onların bulamaç ile kara ekmekten ibaret karavanalarından yiyecek ve ağaç çanakla su içecek duruma düşmüştü. Hükümdarla uyrukluları arasında bir tek fark kalmıştı: kral hiç bir iş yapmıyor, diğerleri İse çalışıyorlardı.

159 Vizigot Kralı

Ortaçağ'ın başındaki istilâlar, halkların birbirleriyle iyice karışmasına yol açtı. Germen istilâcılar, Romalılaşmış halklarla kaynaşarak onların uygarlıklarını benimsediler ve hıristiyan oldular.

Vizigot kralı, her gün, daha ortalık aydınlanmadan, beraberinde dinine bağlı üç beş kişi olduğu halde, dua etmeye gider. Günün geri kalan kısmında da kendini, krallık görevinin gerektirdiği işlerle uğraşmaya verir. Basit işleri hemen halleder; önemli işlere gelince, karşısındaki sessizce dinledikten ve uzun uzadıya düşündükten sonra bir karara varır.

Kral, daha sonra, vaktinin bir kısmını hazine dairesinde ya da ahırlarda geçirmeyi sever. Bir av partisinin düzenlendiği bildirilince, fırsatı hiç kaçırmaz. Yay germeğe ve atıcılıktaki ustalığını göstermeğe bayılır. Bayram günleri bir yana, yemeklerini ailesiyle birlikte, sade ve samimî bir hava içinde yer. Yemeklerin pahalı türden olmasına değil, iyi hazırlanmasına önem verir ve kadehini binde bir, o da ancak tanrıyı kutsamak için veya bir misafirin onuruna kaldırır, bundan dolayı, onun sofrasında, sarhoş olunmaz. Şahane bir ihtişamın hüküm sürdüğü bu yerde, Yunan sanatının zarifliği, Galya'nın zenginliği, İtalya'nın canlılığı, resmî protokolun ağırbaşlı ve özel bir konutun tatlı ve huzurlu havası vardır.

Kral, genel olarak kısa bir öğle uykusuyla yetinir. Oyunda şansını denemeyi sever; talihi iyi giderse hiç sesini çıkarmaz, kaybedecek olursa, yürekten güler. Saz şairleri, kimseyi incitmemek şartıyle, taşlamalarıyle misafirleri eğlendirebilirler. Sık sık, ama daima hafif sesle müzik çalınır.

Daha sonra kral, yatmaya gider ve onun huzur içinde uyuması için, gece nöbetçileri, hazine dairesinin önünde ve sarayın kapılarında nöbet tutarlar.

160 Karolenj Prensesi

Charlemagne'ın hayatını, sarayda yaşayan Eginhard adındaki bir vakanüvis sayesinde, oldukça iyi bilmekteyiz. Aynı şekilde, Ortaçağ başlangıcında, kral soyundan gelen bir prensesin hayatını da gözümüzün önünde canlandırabiliyoruz.

İmparator Charlemagne, kızı Hildegarde'ı, ata binmekte gösterdiği ustalıktan dolayı kutladı.

Hildegarde da, kız kardeşleri gibi, beden eğitimini seviyor. Kızlarını evli görmeye bir türlü gönlü razı olmayan hükümdar, onları sarayda, yanıbaşında alıkoydu. Prensesler; av, binicilik, ok atma, yüzme gibi, genel olarak erkeklere özgü faaliyetler de dahil, hoşlarına giden her şeyi yapmak özgürlüğüne sahip bulunuyorlar. Bu çok hareketli hayat, onları dikiş ve kanaviçe işleriyle uğraşmaktan uzak tutuyor. Prensesler, bütün şölenlere olduğu gibi, erkeklerin savaş hayatına da katılıyorlar.

İmparator, kızlarının fikir yönünden eğitilmeleri üzerinde hiç durmuyor. Hildegarde, bütün kardeşleri gibi, ne okuma yazmayı, ne saymayı biliyor. Bunlar, rahip adayları ve yüksek yönetim üyesi kontlar için yararlı işler. O da her iyi katolik gibi - babası öyle olmasına çok önem veriyor - saraydaki bütün dinî törenlerde bulunuyor. Paskalyada, kudas âyininde şarapla ekmeği takdis ediyor, dinî perhizlere uyuyor. Her yıl üç defa hac yolculuğu yapıyor. Gerek gidişi, gerek dönüşü iki ay süren bu yolculuklar, insanın her bakımdan çok dayanıklı olmasını gerektiriyor, çünkü yollar bozuk ve üstelik genellikle emniyetli değil. Geriye kalan zamanlarda, Hildegarde, kız kardeşleriyle birlikte, büyük ahşap sarayın kendileri için düzenlenmiş bir dairesinde oturuyor. İmparatorun olduğu gibi, prenseslerin de bir çok hizmetçisi var; ama onlar, aldıkları eğitim gereğince, bazı işleri kendileri yapmaktan kaçınmıyorlar.

161 Missi Dominici'ler

Charlemagne, imparatorluğunu yönetmek için az sayıda görevli kullanırdı; her vilâyette, «missi dominici»ler tarafından düzenli bir şekilde denetlenen laik bir kont ile onun yardımcısı bir piskopos bulunurdu.

Kont Roland ile piskopos Adalbert, imparatorun huzuruna çağrılmışlardı. Şu anda, Aix-la-Chapelle sarayının tahta duvarları süslemelerle bezenmiş bir odasında, hükümdarı bekliyorlar. Kontla piskopos, burada görülmeğe alışılmış kimselerdir ve bölgeyi iyi tanırlar.

İmparator içeriye girer girmez, herkes sustu. Orada bulunanlar, hükümdarın pek sade elbisesine, oldukça şişman gövdesine, kanlı canlı yüzüne, dökülmeğe başlamış saçlarıyla tam bir tezat meydana getiren gür bıyıklarına bakarak, pek fazla etkilenmeyebilirlerdi. Ama, dayanılmaz bakışları, berrak sesi, onların yanılmalarına engel oluyor; hep birlikte, efendilerinin önünde eğiliyorlar. Bu kurulun üyeleri, biri laik öbürü dinî sınıftan olmak üzere ikişer kişilik gruplar halinde gidecekler. Kendilerine küçük bir kafile refakat edecek.

Yola çıkmadan önce, kançılarlık, onlara, imtiyaz beratı niteliğinde birer ferman verecek. Ama, «missi dominici»lerin görevlerini tanımlayan bu emirnamelerin metnini hepsi ezbere biliyor: Geçecekleri her yerde hükümdarın iradesine uyulup uyulmadığını, adaletin yerine getirilip getirilmediğini, kamu işlerinin nasıl yürütüldüğünü saptayacaklar. Gerekli görürlerse, bu gibi konularda yapılmış yanlışlıkları düzeltebilecek, hattâ, vazifesine gelmeyen görevlilerin yerini alabilecekler. Dört ay içinde, imparatora rapor vermek üzere geri dönecekler.

Bu süre, boyunca, hükümdar, onların ihtiyaçlarını karşılamak için, sadık tebaasına başvuracak. İmparatorluk arazisinin kâhyaları ve kontlar, bu yolcuları ve onların maiyetini barındırmak ve kendilerine istedikleri her şeyi sağlamak sorumluluğunu taşıyorlar. Onların misafirleri nasıl ağırladıkları, raporlarda belirtilecek. Bu da ev sahiplerini gayrete getirmeğe yeter de artar bile.

162 Karolenj Savaşçısı

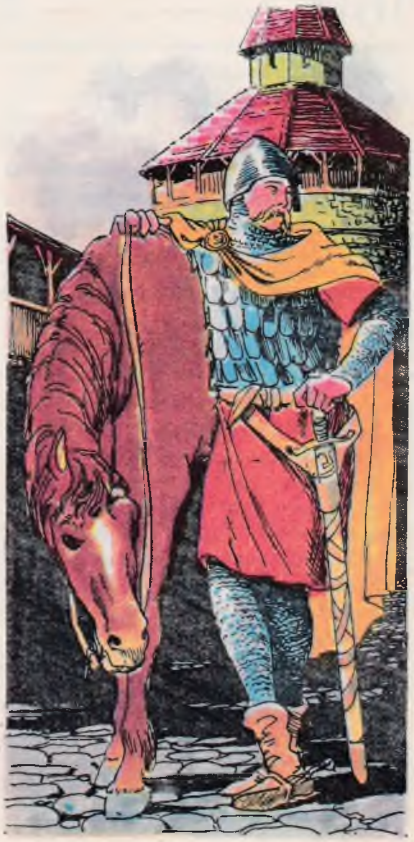
Charlemagne devrinde, imparatorluk sınırları içinde yalnızca özgür insanlar askerdi. Öyle ki, bu askerler, donanım ve gereçlerini kendi olanaklarıyle sağlarlardı. Her ilkbahar, hükümdar, onları dört ay sürecek bir sefere çağırırdı.

Kral Charles, savaşçılarına toplanmalarını buyurdu ve kendilerine savaşın bugün yapılacağını bildirdi. Onlardan, aşk ve şevk ile dua ederek, bu büyük imtihana hazır olmalarını istedi.

Sigurd, geceyi, en sevdiği üç arkadaşıyle birlikte, çadırda geçirdi. Gün ağarırken, ordugâh canlanmıştı. Bütün savaçılar, hazırlıklarını büyük bir dikkatle yapılar. Özenle tıraş oldular, saçlarının ve uzun bıyıklarının doğal rengini, kula bir boya ile koyulaştırdılar.

Bu arada, Sigurd, bulamaç ve yoğurttan ibaret ilk yemeğini yedi. Sonra, sağlam bir külot pantolon giyip bunun üzerine tozluklarını çekti ve ayaklarına da, yürümeyi zorlaştırmayan, yüksek konçlu çizmeleri geçirdi. Göğsünü, madeni pullarla kaplanmış, deriden bir kazak koruyor. Başına demir ve tunçtan yapılmış, ön kısmında burnu korumaya mahsus oluk biçiminde bir uzantısı bulunan bir miğfer giydi. Sol kolunda taşıdığı sağlam bir kalkan, onun darbelerden çoğunu savuşturmasına yarıyor. Düşmana saldırırken, Sigurd, kocaman bir bıçak, ucu ince uzun ve dişli bir mızrak ve özellikle de, telkâri kakmalı, son derece esnek ve keskin bir kılıç kullanıyor.

Sigurd, üç sefere katıldıktan sonra, dövüşmeyi öğrendi. Şimdiye kadar hiç yara almamıştı. Bu şansının nedenini kılıç kullanmadaki ustalığına ve de özellikle, üzerinden hiç eksik etmediği ve kemerine asılı bir deri kesenin içine koyduğu uğurluklara; en değerli eşyası olan kristal bir küre ile iki ayı dişine bağlıyor.

163 Bin Yılının Bir Köylüsü

Bugün 22 aralık 999. Guilaume, komşularıyle biriikte Noel'i kutlamaya hazırlanıyor. Dostça bir hava içinde, neşeyle geçirecekleri birkaç saat, onların içini bütün bir kış sıcak tutacak. Bu bayramın önemi, yüzlerce yıllık bir geleneği yaşatmasından geliyor.

Guillaume çok mutlu! Öbür gün bayram. Köylüler, yılda bir kerecik olsun üstlerine başlarına çeki düzen verecek ve en az yamalı elbiselerini giyecekler. Ayine gidecek, sonra da şölende yiyip içecekler. Her zamankinden farklı olarak, et yiyecekler; kestikleri domuzun etini ve ondan yapılmış yiyecekleri... Taslarını da ekşi bir şarapla dolduracaklar.

Guillaume'un ne parası var, ne ailesi. Tahta kulübesinden başka bir dikili ağacı yok. Bu kulübenin tahtaları balçıkla doğru dürüst bitiştirilmemiş; çatısı da hasır ve yapraklarla örtülmüş. İçerisi çok soğuk. Rüzgâr bir tarafından giriyor, öbür tarafından çıkıyor. Kulübe hiç ışık almıyor, çünkü penceresi yok. Ocağı da olmadığı için, Guillaume, ister istemez giyinik yatıyor. Bu durumda yıkanmak söz konusu olamaz elbet. Sizin anlayacağınız, Guillaume çok pis. Sabahları, kulübenin dışında tahıl çorbası pişiriyor ve bununla biraz ısınıyor. Bu mevsimde tarla işleriyle hiç uğraşmıyor. İlkbaharda, ağaçtan yapılmış, zayıf âletlerle toprağı sürdü; maden çok az bulunduğu için sadece silâh yapımında kullanılıyor. Geçen yaz mahsul iyi idi. Bire dört ürün almıştı; ama, bunun büyük bir kısmını derebeyine vermek zorunda kaldı. Kendisine kalanla zar zor karnını doyuruyor. Pek yakındaki orman, Guillaume için Tanrının bir lûtfu. Bu ormandan getirdiği odunla her şeyi yapabiliyor. Yemeğini pişiriyor, kulübesini onarıyor, mutfak araçlarını ve çapa, bel, saban gibi iş âletlerini yapıyor. Sabanın ucunu sivriltmek için, Guillaume, keskin bir taştan yararlanıyor.

164 İrlanda'lı Nalıncı

John, XI. yüzyıl İrlanda'sında yaşıyor; mesleği nalıncılık. Kulübesi orman kenarında, rüzgârdan korunan bir yerde bulunuyor. John, orada, ailesiyle birlikte, herkesten ve her şeyden uzak, kendi halinde yaşıyor.

Kulübe, yapraklı ağaç dallarından ve birbirine geçme katırtırnaklarından yapılmış. Saplardan örülmüş bir çit, kapı yerini tutuyor. Ocak, kulübenin ortasında yer alıyor. Ocakta, talaş ve çalıçırpının üstüne, biraz sıcaklık veren ve göz yakıcı bol duman çıkaran bataklık kömürü atıyorlar. Dallardan örülmüş ve kille sıvanmış huni biçiminde bir nesne, baca görevini yapıyor. Kulübeyi bir tek bu ateş aydınlatıp ısıtıyor. İçerde pek az eşya var: meşeden yapılmış arkalıksız birkaç iskemle, bir sandık ve onun yanında bir yatak. Ama ne yatak! Taş dayanakların üzerine çaprazlama oturtulmuş ve eğreltiotları ve samanla örtülmüş tahta parçalarından meydana gelen bir döşek bu.

Kulübenin geri kalan kısmını henüz kabası alınmış bir yığın nalın, iki sehpa üzerine oturtulmuş bir tezgâh ve bir avadanlığa asılmış âletler (oluklu oyma kalemleri, burgular ve baltalar) kaplıyor. Ocağın yalazasının yakınındaki bir ipe, dört çift nalın geçirilmiş; John onları bu sabah bitirmiş ve kurusunlar diye asmıştı. Akşam karanlığı basınca, nalıncı karısıyle sofraya oturacak ve birlikte, kara buğday unundan yapılmış kıvamlı bir çorbadan ibaret yemeklerini yiyecekler. Bu çorba öyle koyu ki, içine daldırılan tahta kaşık, dikine durabilir. Yazın, bu yoksul sofraya, havuç ve bazı yabanî meyvelerle, örneğin çalılıklardan topladıkları yabanmersinleri ve böğürtlenlerle biraz değişiklik getirebiliyorlar.

Haftada bir gün nalıncı, sabah erkenden yola çıkıyor. On kilometre yürüdükten sonra, şehirde kurulan pazara varıyor. Eğer satış iyi gitmişse, dönüşte biraz erzak: yumurta, peynir, hattâ et getirebiliyor.

165 Keşiş

Roma imparatorluğunun çöküş yılları, tarihte kargaşalı bir devir olarak yer alır. Bu dönemde, bazı kimseler, Tanrıya diledikleri gibi tapınabilmek için, dünya ile her türlü ilişkilerini keserek, herkesten ve her şeyden uzak yaşamak ihtiyacını duydular. Gerek Doğuda, gerek Batıda, ilk keşişler böyle ortaya çıktı.

Keşiş, tarlalarda sabanla çift sürmeyi ya da tapanla sürgü çekmeyi bilmez. Hele bahçecilikten hiç anlamaz. Ormanın en kuytu yerinde, ağaç dallarından yapılmış, yapraklarla örtülü bir kulübede, her şeyden ve herkesten uzak yaşar. Orman, onun meyveler, taze sürgünler ve köklerden oluşan başlıca yiyeceklerini sağlar. Bazen, talih yüzüne güler ve bir arı kovanı bulur. O zaman, kovandaki balı, tanrının bağışı olarak toplar. Vahşi hayvanlardan hattâ geceleri sık sık kulübesinin çevresinde dolanıp duran korkunç kurtlardan korkmaz. Derin inancı, kendisine destek olur ve büyük bir coşkuyla, Tanrıyı ve azizleri yardımına çağırır. Günlerinin büyük bir kısmını dua etmek ve günah çıkarmakla geçirir. Haftada üç gün oruç tutar ve günahlarının kefareti olarak, ormanda topladığı ısırganlarla kendini kırbaçlar. Bununla birlikte, ara sıra bazı el işleri yaptığı da olur. Ağaçtan, küçük eşyalar yontar, ve bunları, kendisini ziyarete gelenlere bir torba un, bir somun ekmek veya biraz sebzeye karşılık verir. Bu çileci, vücuduna hiç bakmaz. Sakalı çalı gibi, saçları uzun ve kirlidir; yalınayak dolaşır. Bin yerinden yamalı, kaba yünden giysileri onu soğuktan ve yağmurdan doğru dürüst korumaz. Ama, kendisini ziyaret edenler, hayranlıklarını gizleyemezler. Ona gelenler, her zaman yiyecek ve barınağı bulunduğunu görürler. Keşiş, varını yoğunu başkasıyla paylaşır.

Bu alçakgönüllü ve kötülüklerden arınmış yaşayıştan, bizlerin alacağı pek çok ders vardır.

166 Şövalye

Şövalyenin hayatı, gücünü, hünerini ve askerlik değerini arttırmak amacını güden sürekli bir eğitimdir. Şövalyeler arasında yapılan zincirleme yarışmalar, bu çabaların sonucu, ama, savaştaki vuruşmaların çok daha hafif ve az tehlikeli birer örneğidir.

Bir Ortaçağ kahramanlık destanından:

«Paskalya zamanı yapraklar ve çiçekler açınca, havalar ne hoş! Kışı geçirdiğim şatodan işte o sırada ayrılır ve şerefli turnuvalarda yarışmak için yola çıkarım. Çayırların ortasına kurulan tenteleri ve çadırları, kırlara dizilen tepeden tırnağa donanmış şövalyeleri ve atları görmek ne büyük zevk! Silâhlı adamlarımızın sefil köylüleri kovaladıklarını ve senyörlerle maiyetlerinin beslenmesini sağlayacak sürü hayvanlarını ele geçirdiklerini bilmek ne keyifli bir şey! Kuşatılmış hisarların, parçalanmış şarampolların, kıpkızıl yangının ve pek yakında, berkitilmiş kazıklarla çevrili hendekler boyunca dövüşen yiğit askerlerin görünümü ne güzel! İşte şimdi, sayısız silâh, kılıç ve mızrak çarpışıyor, tolgalar parçalanıyor... İşte, birlikte dövüşüp birlikte vurulan birçok vasal, savaş dışı olmuşlar... Ölülerin ve yaralıların atları gelişigüzel dolaşıyor. Savaş kızışıyor ve anasından şövalye doğmuş her asker, kafa ve kol koparmaktan başka bir şey düşünmez oluyor! Ölmek, sağ kalıp yenilmekten evlâdır!

«Aşk, şarap, güzel yemekler ve uyku.. Bunların hiç birinde, düşmana saldırmanın, at kişnemelerinin, savaşçıların attığı nâraların ve can çekişenlerin çıkardığı hırıltıların o eşsiz tadı yok!

«Öyle güzel bir şey ki savaş, gerçek değerimizi ve yigitliğimizi göstermemize ve su gibi para harcamamıza imkân sağlıyor!

«Ürünler mahvolmuş, atlar ölmüş, zırhlar parçalanmışsa ne çıkar! Yeter ki, kılıç darbelerinin güzelliği, sonsuzluğa dek hafızalardan silinmesin!»

167 Cluny Râhibi

1098'de kurulan Cluny manastırı, çabucak meşhur oldu. Manastırın keşişleri papa ve kralla aşık atıyorlardı. Ama, onların zenginliği, özellikle diğer tarikatların sert eleştirilerine yol açmakta gecikmedi.

Cluny tarikatının rakibi Cîteaux manastırından rahip Aziz Bernard'ın mektubu: *

«Sofranız hep yeni yeni yemeklerle donanıyor! Perhiz günlerinde et yerine çeşit çeşit balıklar yiyorsunuz! Sizin manastırda yumurtayı hazırlamanın binbir usulünü nasıl anlatsam? Rafadan yumurta, hazırlop yumurta, kaynar suda kabuksuz pişmiş lop yumurta, sahanda yumurta, yumurta dolması, yumurtalı yemekler... Ya o canınızın istediği kadar içtiğiniz pahalı şaraba ne demeli? Yalnız mideyi değil, ruhu da ağırlaştıran bu yemeklerden sonra, doğruca yatağa, öyle uykusu uyumağa gidiyorsunuz. Eğer bu durumda dua etmeye giderseniz gerekse, Tanrıya ve Mesih'e şükretmek için ilâhi okuyabilecek misiniz?

«Zengin evlerinizdeki o şatafatlı takım taklavat, o kadın tuvaletleri, o işlemeler, o kürkler, o hizmetçiler, o içoğlanları ve sizi en ufak bir zahmete katlanmaktan kurtarmak için katırlarınızın etrafında dört dönen o ahır kâhyaları ne demek oluyor? Niçin her keşiş her yıl ince beyaz yünden üç gömlek ve kuzu kürkü geçirilmiş bir başlık alıyor? Atlarınıza altından gemler, altın ve gümüş çıngıraklar ve zincirler, değerli taşlarla bezenmiş kolanlar yaptırmak neden icabediyor? Tarikatınızın sahip olduğu uçsuz bucaksız topraklarda, keşişler yan gelip yatarken, manastır hizmetinde çalışan kardeşler topluluğunun çile çekmesini doğru mu buluyorsunuz? Manastırınızın hisarları andıran duvarlarının arkasında sürdüğünüz hayat, pek çok derebeyini kıskançlıktan kudurtabilir!»

168 Katedral Mimarı

Ortaçağın ikinci yarısında Avrupa'nın baştan başa kiliselerle donatıldığı görüldü. Her şehir, bir diğerinden daha güzel bir katedral yapmak için birbiriyle âdeta yarış ediyordu.

Enguerrand, tasarılarını piskoposluk meclisi üyesi rahiplerin gözleri önüne serdi. Kilise planlarının; cepheleri, çan kulelerini, külahları, vitrayları gösteren taslakların yer aldığı koca koca kartonları taşımak için iki yardımcısı da kendisine yardım etmişlerdi.

Pek basit bir aileden gelen, ama çok işlek bir zekâya sahip bulunan Enguerrand, okuyup yazmayı kolaylıkla öğrendi. Hesap ve resme yeteneği olduğundan, mimarlık öğrenimine başladı ve bu mesleğin basamaklarını yavaş yavaş tırmandı. Otuz yıldan bu yana, bütün Avrupa'da birçok şantiyede çalıştı.

Bugün, piskoposluk meclisi üyesi rahiplerin karşısında, Enguerrand, yirmi beş fersahlık çevrede bulunan katedrallerin hepsinden daha üstün bir katedralin yapımına girişmeye hazır olduğunu ileri sürüyor. Birlikte çalışacağı takım, altı ay içinde emrinde olacak. Mimar, taş yontuculuğundan tesviye çalışmalarına, heykeltraşlıktan vitrayların yapım ve yerleştirilmesine varıncaya kadar bütün ince işlerde uzmanlaşmış ustaları bir araya getiriyor.

Hiç kuşkusuz, bu yetenekli ustalar pahalıya mal oluyor ve Enguerrand bunu saklamıyor. Üç yüz uzman işçisi en yüksek ücreti alıyor; mimar da kendisi için konut, giyim ve yiyecek masraflarının karşılanmasını, vergiden bağışık tutulmasını istiyor. Ayrıca, bir kilo gümüş, iyi yünden ince dokunmuş kırk metre kumaş ve bir kürk palto alacak.

Toprak tesviye, kereste biçme ve arabayla malzeme taşıma çalışmaları için yerel işçiler yetecek. Ve on yıl sonra, müminler, katedralin koro yerinde ilâhiler okuyabilecekler.

Geriye, bu işler için gerekli parayı bulmak kalıyor. Hiç kuşkusuz, toplanan yardım paraları, verilen sadakalar, her zaman yapılan bağışlar buna yetmeyecek. Ama, mimar, kutsal kalıntıları sergilemenin güvenilir bir gelir kaynağı olacağını ve vaızlarla körüklenecek ahiret korkusunun keselerin ağzını açtıracağını hesap ediyor.

169 Âşık

Bugün hâlâ, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde saz çalıp şiirler okuyan âşıklara, yani gezici halk şairlerine rastlanır. Bunlar, karşılaştıkları yerlerde şiirlerini sazlarının eşliğinde okuyarak atışıp yarışırlar.

Âşıklar, Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra ortaya çıktı. Âşık edebiyatının ilk güzel örneklerini Yunus Emre verdi. Bu edebiyat, kendi özellikleriyle daha çok XVI. yüzyıldan itibaren gelişti. Kul Mehmet, Hayalî, Öksüz Dede, Köroğlu gibi ün yapmış âşıklar bu yüzyılda yetişti. Halk şiiri, XVII. yüzyılda da gelişmesini sürdürdü. Kayıkçı Kul Mustafa, Gevherî, Âşık Ömer gibi ozanların da yaşadığı bu dönemin en büyük ozanı, hiç kuşkusuz Karacaoğlan'dır. XVIII. yüzyılda büyük halk şairlerine rastlayamıyoruz, ama, XIX. yüzyıl, Anadolu'nun her yöresinde seçkin âşıkların yetiştiği bir çağ oldu: Dertli, Seyranî, Dadaloğlu, Emrah v.b. Bu geleneğin yüzyılımızdaki en büyük temsilcisi ise Âşık Veysel'dir.

Âşık edebiyatı, birbirlerini âşık diye anan halk sanatçılarının geleneksel eserlerinden oluşur. Âşıkların ozanlığı bir aşk tutkusu gibidir. Halk arasından yetişip halka seslenen, bir yandan eski destan geleneğini sürdürüp bir yandan da aşk ve tabiat şiirleri söyleyen âşıklar, şehir şehir, köy köy halkın içinde dolaşarak, eserlerinde halkın yaşadığı hayatın gerçeklerini, sorunlarını dile getirir, insanlık, doğa, aşk ve toplum konularını işlerler. Bunu yaparken, aynı zamanda halkın öğrenim ve eğlence ihtiyacını da bir ölçüde karşılamış olurlar.

Âşıkların dili yalın ve yapmacıksızdır, nazım ölçüsü çoğunlukla hece, nazım birimi dörtlüktür. Nazım şekilleri olarak türkü, varsağı, deyiş, üçleme, mânî, koşma v.b. gibi türleri kullanırlar. Âşıkların şiirleri konularına göre güzelleme, ağıt, taşlama, koçaklama, destan v.b. diye ayrılır.

Âşık geleneği, çağımızda da Anadolu'nun özellikle doğu, güneydoğu, kuzeydoğu illerinde, Toroslar bölgesinde, sapa köy ve kasaba çevrelerinde canlılığını sürdürmektedir.

170 Akıncılar

Akıncılar, Osmanlı ordusunun düşman topraklarına akın yapmakla görevli atlı birlikleridir. Genellikle sınırlara yakın bölgelerde bulunur, beklenmedik zamanlarda düşman ülkesine baskın yaparak ganimet, esir ve düşmanın durumu hakkında bilgi toplarlardı.

Akıncılar Türk asıllılar arasından seçilir ve ocaklar halinde örgütlendirilirdi. On akıncıya bir onbaşı, yüz akıncıya bir subaşı, bin akıncıya da bir binbaşı kumanda ederdi. Bunlar, hareket ve manevra yeteneği yüksek birliklerdi. Genellikle Rumeli'de, sınıra yakın sancaklarda bulunurlardı. Yılın herhangi bir mevsiminde, devletin emriyle düşman topraklarına dalarak, elde ettikleri mal, para ve esirlerle geri döner, düşman ve ülkesi hakkında merkeze bilgi iletirlerdi. Savaş sırasında ise, ordunun üç - dört günlük önünden giderek keşif görevini yapar, ordunun geçeceği yol ve köprülerin, yararlanacağı konak yerleriyle esrzak depolarının güvenliğini sağlarlardı.

Akıncılık, babadan oğula geçerdi. Bunun dışında, iyi ata binen ve iyi silâh kullanan gençler, kefil göstermek şartıyle akıncı ocağına alınırdı. Barış zamanında akıncılar, genellikle Rumeli'deki çiftliklerde tarımla uğraşırlardı. Bunlar devlete vergi vermezler, çünkü maaş almazlardı. Tviça denilen tımarlı çeribaşılara bağlıydılar. Başarılı ve yararlık gösteren çeribaşılara tımar verilirdi.

Akıncıların silâhları kılıç, pala, mızrak, kalkan ve bozdoğandı. Bazı akıncılar zırh da giyerlerdi. Akın sırasında, kendi bineklerinden başka yedek olarak birkaç at daha alırlardı. Yolda bunları değiştire değiştire hızlarını devam ettirirlerdi. Dönüşlerinde de boş olan atlara ganimet ve esirleri yüklerlerdi.

XVI. yüzyılda akıncıların sayısı 40 000 kadardı. 1595'te, ordumuzun geri çekilişi sırasında sadrazam Sinan Paşa'nın tedbirsizliği yüzünden akıncılarımız Tuna'nın öbür yakasında kalmış, hepsi de düşman tarafından şehit edilmiştir. Bu tarihten sonra akıncılık eski önemini kaybetti.

171 Ortaçağ Saz Şairi

Derebeylik şatolarında hayat, çoğu zaman sıkıcıydı. Eğlenceler pek seyrek düzenlenirdi. Her gün savaş yapılmaz veya ava çıkılmazdı. Bu bakımdan, şatoya uğrayan hokkabazlar ve şarkıcılar, büyük bir ilgiyle karşılanırdı.

«Soylu efendiler, eski kahramanlarımızın destanlarını dinlemeyi arzu ederler mi?»

Peyre Trentavel'in bu çağrısını tekrarlamasına gerek kalmadı. Senyör, hemen, onun yeteneğini akşam yemeğinden itibaren değerlendirmek istediğini bildirdi.

Peyre, on beş yıldan beri şatodan şatoya dolaşıyor. Bu şatoda hiç kimse ve hiç bir şey ona yabancı değil. Salonun ortasında, meşeden yapılmış uzun bir masa var. Sofraya ikişer ikişer oturan davetliler, ortadaki et kızarmasından elleriyle kopardıkları parçaları önlerine alıyorlar. Tabak yerine de kocaman bir ekmek diliminden yararlanıyorlar. Etin suyunu emen bu dilim birazdan ikiye bölünecek ve çiftlerden her biri kendine düşeni yiyecek. Senyör, masanın başında, yüksek bir koltukta oturuyor.

Vaktiyle işe hokkabazlıkla başlamış olan Peyre, yeteneklerini göstermekte hiç kusur etmiyor; topaç gibi dönüyor, tehlikeli atlamalar ve denge hareketleri yapıyor, kendi çaldığı flütün eşliğinde dans ediyor. Propramını bir yiğitlik gösterisiyle bitiriyor. Üç top, üç hançer ve yanan üç mumla hokkabazlık numaraları yapıyor.

Artık, kahramanlık destanına başlayabilir. Sırayla, soylu kralı, hain savaşçıyı, yiğit şövalyeyi, köylüyü, zalim Sarrasin'i, elde edilmez ve sevgi dolu kadını taklit ediyor. Acaba iki saat mı, yoksa altı saat mı konuştu? Kimse farkında değil, hattâ kendisi bile. Davetliler, yiyip içmeğe dalmış, sessizce dinliyorlar.

Peyre'nin repertuvarı o kadar zengin ki, bu sayede, şatoda yiyip içip barınarak iki ay yaşayabilir. Giderken de kendisine bir kese dolusu altınla yeni giysiler verilecektir.

172 Simyacı

Simyacılık, madenleri dönüştürme sanatıdır. Ortaçağda sayıları çok kalabalık olan simyacılara karşı, gerek bilgilerinden, gerek uyguladıkları birtakım esrarlı usullerden dolayı korkuyla karışık bir saygı beslenirdi

Bu, Valentinos Basileios'u kesin sonuca götüren, önemli bir hafta olacak. Hedef, çok yakın görünüyor. Bir başka simyacının kendisine verdiği kocaman bir elyazması kitabı okudu. Bu sır dolu kitapta yazılanlar, onun umutlarını doğruluyor. Valentinos, «filozof taşı»nı arıyor. Bütün adî madenler, bu taşa sürtülür sürtülmez, saf altın ya da gümüş haline geliyormuş. Simyacı, bu akıl sır ermez metnin anlamını, büyük bir çaba harcayarak, sayfa sayfa çözdü. Bu satırların ışığında, iki yıl önce, «nemli usul»ü bırakıp «kuru usul»ü benimsemekle doğru bir iş yapmış olduğunu anlamış bulunuyor. Kalın camdan boynuzlu imbikler, içleri bomboş, bir köşeye bırakılmış duruyor. Ateşini iki çocuğun büyük bir körükle canlandırdıkları fırında, yirmi toprak pota sıralanmış. Herbirinde oranları değişik bir kurşun, bakır ya da cıva karışımı bulunuyor.

Bir kenarda, sımsıkı kapalı diğer kal potaları, yağ lambalarının bekleri üzerinde, hafif hafif kaynıyor. Artık onların bir haftadan fazla sürecek uzun soğuma dönemleri başlıyor. Valentinos'un bütün umutlarını bağladığı son üç potanın hazırlık dönemi sona eriyor.

Simyacı onları beş günden beri gübre üzerinde tutuyor; bu gübrenin ayrışması, etrafa devamlı bir koku yayıyor. Birazdan, potaları güneşin kızgın ışığına çıkaracak... Böylece arınan, soyluluk kazanan alaşım, kendisinden aşağı benzerlerini kolaylıkla satın alabilecek niteliğe sahip olacak. Simyacı için bu ne büyük bir zafer ve üstelik ne büyük bir servet! Valentinos'un, o eşsiz madeni, kendi deyişiyle «toprağın güneşi»ni bulduğundan hiç kuşkusu yok.

173 Doğancı

Asya'da milâttan yüzyıllarca önce uygulanan doğanla avlanma, Ortaçağ Avrupa'sında büyük bir rağbet gördü. Ancak, bu zor ve pahalı sanat, kral ve aristokrat çevrelerine mahsustu. Osmanlı imparatorluğunda da, padişahın av kuşlarını yetiştiren, bunlara bakan ve av törenlerinde hizmet eden doğancılar teşkilâtı vardı.

Kral, herkesten üstün tuttuğu kişi olan baş doğancıyı artık hiç yanından ayırmıyor. Doğancılar teşkilâtının her üyesi şu üniformayı giyer: boğazına kadar düğmeli, uzun ve dar bir ceket, kenarları fistolu, arka kısmı belin altına kadar sarkan bir başlık. Doğanla avlanmada her şey büyük bir dikkat ve düzenle yapılır; kuşlarınkinden başka bir ses duyulmaz, anî bir harekette bulunulmaz. Doğana sertlikle değil, karakter gücüyle, inandırarak kendini kabul ettirmek gerekir. Sungur, tepeli akdoğan, bozdoğan, şahin... Hepsi de yüksek uçuş avında ustalaşmış olan bu kuşların isimleri ve yetenekleri kendilerine ait kafesin üzerine asılı bir levhada belirtilmiştir. Baş doğancı, kuşlarının hepsinin niteliklerini ve hangi avlara çıktıklarını bilir. Bu büyük doğanla avlanma takımı, aynı zamanda, alçak uçuş ekiplerini, çakırdoğanları, atmacaları da içine alıyor. Daha az değerli olan bu av kuşları, kuzgun, saksağan ve tavşan avlamak için beşli uçuş yaparlar. Baş doğancı, astlarına henüz uçamayacak kadar küçük kuşu, göç sırasında yakalanmış kuşu ve yetişkin kuşu bir bakışta birbirinden ayırdetmeyi öğretti. O, ava gittiği zaman, iki elinde de, başlarına kukuleta geçirilmiş birer kuş taşır. Bir av görünce, yırtıcı kuşu salıvermek için kukuletasını çıkarmak ve elini yukarı kaldırıp sonra indirmek yeter. İyi eğitilmiş olan yırtıcı kuş, avının yerini bulmak için, yeri sıyırarak uçar, gittikçe büyüyen daireler çizerek yükselir ve onu görür görmez üzerine çullanıp yere, görevi kendisinden devralacak şekilde yetiştirilmiş olan köpek sürüsünün tam ortasına indirir. Sonra da sahibine geri gelir.

174 Compostela Hacısı

Ortaçağ'da sayısı pek çok olan hac yerleri, çeşitli nedenlerle ziyaret edilirdi. Kimileri Tanrının lûtfuna karşı şükranlarını sunmak, kimileri de büyük günahlarının kefaretini ödemek için hacca giderlerdi.

Efendisi Flandre kontu tarafından cezaya çarptırılan Judoc, İspanya'nın Compostela şehrine kadar, yaya olarak gidecek.

Nisan ayı gelince, cezalı, vasiyetini yaptı, çiftliğini ve mallarını karısına bıraktı. Kiliseye giderek, orada toplanmış bulunan diğer yirmi hacı adayına katıldı; hep birlikte ayini dinlediler ve günah çıkarttılar. Rahip, onları takdis etti ve her birine bir hacı değneği ile bir deri heybe verdi. Hepsinin de üstünde aynı giysiler var: eteklik, üstlük, kısa kepenekli uzun başlık ve bunun üzerinde de bir çene kayışı ile tutturulan bir deri şapka. Bütün tövbekârlar gibi, onlar da çıplak ayakla gidiyorlar. Bu yüzden onlara «ayağı tozlu» deniyor. Hac yolcularına kılavuzluk etmesi için, yol boyunca işaret taşları konulmuş. Kavşaklara, derbentlere, mecburî geçitlere haçlar dikilmiş. Geceleri, bir küçük kilisesi, bir mezarlığı ve en azından iki salonu (biri kadınlara, diğeri erkeklere mahsus) bulunan hacı konaklarında barınabiliyorlar. Bu konağa girişte, hac yolcusu, şahsî eşyasını teslim ediyor ve ayaklarını yıkıyor. Bir çorba içip yeniden güç kuvvet kazandıktan sonra, beyaz bir gömlek giyiyor. Yolcu, genellikle on iki yatağın bulunduğu geniş odada, yatağını üç ya da dört arkadaşıyle paylaşıyor.

Aylarca yolculuktan sonra, Compostela görünüyor. Kilisede büyük bir kalabalık var; tövbekârlar, balık istifi gibi yığılmış, uyuyor ya da dua ediyorlar. Kendine bir yol açıp kutsal kalıntılara el sürebilmek ve günahının kefaretini ödediğini gösteren bir belgeyi alabilmek için saatlerce beklemek gerekiyor.

175 Brocken Büyücüsü

Büyücülük daima kargaşalı devirlerde ve bölgelerde ortaya çıktı. Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından önceki köhne inançlarla ve sefaleti reddetme içgüdüsünden doğan derin korkularla beslendi.

Bir muhbirin raporundan:

«Halk arasında dolaşan bir söylentiye göre, Maria Six Brebis adındaki kadın, kendini Şeytan'a adamış; bu nedenle çok ayrıntılı ve gizli bir soruşturma yaptım. Maria Six Brebis çobanmış, dolayısıyle çoğu zaman köyde bulunmuyormuş. Bununla birlikte, bazı kimseler, onu geceleri mezarlık yakınında dolaşırken gördüklerini sanıyorlarmış. Bir tanık, Maria'yı Brocken yamaçlarında görüp tanıdığına yemin ediyor; herkesin bildiği gibi, kadın ve erkek büyücüler, Şeytan'la dansetmek için bu dağın tepesinde toplanıyorlar. Maria Six Brebis nin bir elinde büyücülerin Şeytan'la buluşmağa giderken ata biner gibi bindikleri uzun bir değnek, öbür elinde de kocaman bir torba varmış. Bu torbada insan vücudu parçaları olabilirmiş, çünkü üzeri kan lekeleriyle doluymuş. Bütün komşularının kendisini kulübesinde sandıkları bir cuma akşamı, köylülerden biri, Maria'yı görmeğe gitmiş. Kulübede kimsecikler yokmuş, ama ocakta korlar yavaş yavaş yanıyormuş. Köylü hemen, Maria'nın ocaktan geçerek, büyücülerin toplantısına gittiğini düşünmüş. Gerçekten de deǧnek orada değilmiş. Köylü, ocağın önünde kokulu yağ dolu bir çanak bulmuş. Yağın kokusu, büyücü kadınların gözden kaybolmadan önce süründükleri sihirli merhemlerinkini andırıyormuş. Köylünün gözüne ayrıca çeşitli meyveler, tabiî bu arada, uğursuz bir nesne olan güzelavratotu da ilişmiş.

«Bazı kimseler, Maria'nın iksirler hazırlamakta da usta olduğunu ve ürünlere, sürü hayvanlarına ve kötülük etmek istediği insanlara da büyüler yaptığını söylüyorlar. Bu hizmetlerinin karşılığını ona gizlice ödeyen epey müşterisi olsa gerek...»

176 Engizisyon Mahkemesinde

XIII. yüzyılda, Katolik kilisesi, kendisine karşı olanları bulmak ve cezalandırmak amacıyle Engizisyon mahkemelerini kurdu. Hıristiyanlığın yüz karası olan bu zulüm çarkı, Avrupa'nın bir çok ülkesinde, yüzyıllar boyunca tam bir dehşet havası yarattı.

Engizisyon, Latince «inquisito» (soruşturma) sözcüğünden gelir. Ortaçağ'da, Katolik kilisesi zengin olmuştu. Başta papa ve kardinaller olmak üzere, birçok din adamı, krallar ve derebeyleri gibi gösterişli ve pahalı bir hayat sürüyordu. Oysa bu, Hıristiyanlığa aykırı bir tutumdu. Kilise ilerigelenleri, dinin ilkelerine ters düşmüşlerdi. Bu durum, gerçek dindarların tepkilerine ve Katolik kilisesini eleştirmelerine yol açtı. Kiliseye karşı çıkanlar, Fransa ve İngiltere'de birleşerek dernekler kurdular. Bu derneklerin üyelerinden yükselen sesler, papayı ve ona bağlı din adamlarını kızdırdı. XIII. yüzyılda, Roma'da, papalık, din sapkınlarını bulmak ve cezalandırmak bahanesiyle, yargıçları kardinallerden oluşan engizisyon mahkemesini kurdu. Bu mahkeme, Katolik kilisesini ve yöneticilerini kötüleyenleri suçlarının derecesine göre aforoz ediyor, sürüyor, ömür boyunca hapse, diri diri duvar içine gömülmek ya da ateşte yakılmak suretiyle ölüme mahkûm ediyordu.

Bazı reformcu bilgin ve düşünürler, papalığın ve kilisenin bu tutumunun dine aykırı olduğunu ileri sürerek onları sert bir dille suçladılar. Bunun üzerine engizisyon mahkemesi cezalarını şiddetlendirdi. Kiliseye gitmeyenler, papalığa saygı göstermeyenler, engizisyon mahkemesi aleyhinde konuşanlar, yasak yayınları okuyanlar en korkunç işkencelerle ölüm cezasına çarptırıldı. Engizisyon mahkemesine giren pek az kimse oradan sağ ve sağlam olarak çıkabiliyordu. Sanıklar, engizisyon yargıçlarının diledikleri gibi ifade versinler diye akla hayale gelmedik baskılar altında bırakılıyordu. Engizisyon mahkemesi, yalnızca İspanya'da, 28 000 insanı ateşte yakarak ölüme mahkûm etti.

177 Cüzamlı

Cüzam, Ortaçağda korkunç bir felâket halini almıştı. XII. yüzyılda, batı Avrupa'da, 20 000'den fazla cüzamlı vardı. Bu cüzamlılar. insan topluluğunun tamamen dışına atılmış olarak yaşarlardı.

Cüzamlılar yurdu, şehirden uzakta, kimsenin girmeye cesaret edemediği bir ormanda saklanıyor. Genellikle 78 hastanın yaşadığı bu yer bugün bomboş. Dün gece iki cüzamlı öldü. Sağ kalanlar onları mezarlığa gömmek için köye doğru yollandılar.

Hepsi de boz renkli bezden birer gömlek giymişler. Bu gömleklerin üzerinde, kralın emri gereğince diktikleri, göze çarpacak renkte bezden yapılmış bir bir kalp ya da kare var. Bir kaynana zırıltısını durmadan çevirerek, gelişlerini haber veriyorlar.

Birkaç cüzamlı, duvarlardan içeri girmeyi denediler. Ama, onların yaklaştığını gören köylüler kaçtılar. Pencerelerinin arkasında siper alarak, kendilerine doğru bir adım daha atmaya kalkışan bu dâvetsiz misafirleri küfür ve taş yağmuruna tuttular. Her seferinde bu böyle olur. Cüzamlılar için dinî görev yapmayı rahipler bile çok defa reddederler. İşte bir kez daha, iki cenazeyi, talihsiz arkadaşları toprağa verecekler.

Cüzamlı, dünya ile her türlü ilişkisi kesilmiş olarak, arkadaşlarıyle birlikte yaşar. Yiyeceğini sağlamak için, tarlalarda çalışır, ufak tefek bahçe işleriyle uğraşır. Hastalığı genellikle yavaş ilerler, ama, ay be ay, yüzünden, kol ya da bacaklarından bir parçanın koptuğunu görmek ne büyük bir yıkımdır! Bazı hastalar, Doğu'dan gelen, çolmugra diye bir mucize ilâç edindiler. Bu bitkinin yağını yaralarının üzerine sürerek, uzun bir süre daha, insan yüzüyle dolaşmayı ümidedebilirler. Diğerlerinin çehreleri ise, çok geçmeden korkunç bir hal alacak ve ölüm, onlar için bir kurtuluş olacak.

178 Crecy deki İngiliz Okçusu

İngilizlerle Fransızlar arasındaki Yüzyıl savaşlarının (1336-1475) ilk çarpışmaları, İngiliz ordusunun üstünlüğünü gösterdi. Sayıca Fransızların altında olan bu ordu, okçularının üstünlüğü sayesinde zafere ulaşıyordu.

26 Ağustos 1346. İngiliz ordusu, Crécy ormanının kenarında, Somme ırmağının ağzına yakın bir yerde bulunuyor. Fransa kralı Philippe de Valois'nın ordularının saldırısını bekliyor. Vakit öğle. Herkesin, sakin sakin, uşakların verdiği yemeği (ekmek, domuz yağı, bira) yiyor.

Cédric ve arkadaşları, yay germeğe çok küçük yaştan beri çalıştılar. Bu savaşı kazanmak, acemilerin harcı değildi. Bir insan boyunu geçen bu porsuk ağacını ustalıkla kullanmak ve dişbudaktan yapılmış bir metreden daha uzun oklarla hedefi tam ortasından vurmak gerek. Hedefe şöyle bir göz atmak yetmez; okçu, doğrudan doğruya hasmının ağır zırhına ya da atının örsüne nişan almaz, bunların yaralanması hemen hemen olanaksızdır. Okunu havaya, eğik olarak fırlatır. Atılan ok, yolunu katettikten sonra, hasmın bindiği atın sağrısına saplanır. Vurulan at, şaha kalkarak sahibini düşürür. Seçkin okçular, hareketli hedefler karşısında bile, atış mesafesini çok iyi kestirirler.

Okçular, ön safta yerlerini aldılar. Arkalarından, Galler prensinin piyadeleri ilerliyor; onların da ardından şövalyeler ve yardımcıları geliyor.

Cédric'in sadağı ancak yirmi dört ok alıyor ve çok geçmeden boşalacak. O zaman sadece silâhlarına ve onları kullanma ustalığına güvenecek. Yanında atların bacaklarını kesmeye yarayan iki yüzlü bir kılıçla bir kargı var. Çok uzun bir sapa takılmış olan bu büyük kargı, onun hem hasmını düşürmesine, hem de zırhının çeşitli parçalarını vücuduna bağlayan kolanları kesmesine yarayacak.

179 Kral Akıllı Charles

Kral Charles V, 1364'ten 1380'e kadar Fransa tahtında oturdu. Bu aydın görüşlü, güçlüklerden yılmayan, çok çalışkan hükümdara «Akıllı» lâkabı verildi. Onun hayatını, özellikle Christine de Pisan'ın bıraktığı günü gününe yazılmış tarihî olaylar defteri sayesinde çok iyi biliyoruz.

Kral, sabahları saat altı ile yedi arasında kalkar. Etrafında kendi birliğinden uşaklar olduğu halde bir süre dua ettikten sonra onların yardımıyle giyinip kuşanır.

Saat sekizde, kraliyet kilisesinde yapılan âyine katılır, sonra kendine ait ibadet hücresinde tek başına murakabeye dalar. Kiliseden çıkışında «her çeşit insan; zengin ya da fakirler, kadın, kız ya da dullar ve diğerleri» onu bekler.

Kral, onların ricalarını iyi niyetle dinler, akla uygun ve haklı bulduklarını yerine getirir. Sonra Meclis'e gider. Saat onda daima kısa süren ve hafif bir kahvaltı yapar ve biraz müzik dinler. Sonra, iki saat boyunca, elçileri, yabancı prens ve senyörleri huzuruna kabul eder. Bu toplantı o kadar kalabalık olur ki, insan olduğu yerde dönmekte zorluk çeker. Bu toplantıda krala, dünyanın dört bir yanından haberler ve bilgiler getirilir, o da bu haber ve bilgilerin ışığında hüküm ve kararlar verir. Kral, yine bu toplantıda, Fransa dışındaki temsilcilerine yazılmış mektupları imzalar.

Sonra, yakınlarıyle birlikte biraz dinlenir ve ikindi duasına gider. Yazın Saint-Pol köşkünde ise, köşkün Avrupa'da bir eşi olmayan güzellikteki bahçelerinde son bir gezinti yapar ya da kraliçenin dairesine giderek bir süre çocuklarıyle oynar. Kışın, hafif gece yemeğini yiyeceği vakte kadar, Kutsal Kitap'tan, Romalıların kahramanlık öykülerinden parçalar ya da felsefeyle ilgili metinler okumaktan hoşlanır.

180 Paçavracı Fabiano

Araplar XII. yüzyılda, İtalya'da, kâğıt yapımını geliştirdiler. O devirde kâğıt hamuru, eski kumaş parçalarından yapılıyordu. Paçavracılar, bu eski kumaş parçalarını sağlamak için bütün Avrupa'yı dolaşmağa koyuldular.

Fabiano, İtalya'nın Cenova şehrinde, paçavracılıkla işe başladı. Eski kumaş ve bez parçalarını toplamak için bütün kenti dolaşıyor, onları çuvallara doldurduktan sonra sırtlayıp getiriyordu.

Bu ticaret, kısa zamanda ona bir eşek satın almak olanağını sağladı. Taşıma işi böylece daha kolaylaşmıştı, ama, ihtiyaç fazlalaştıkça, az bulunan ve fiyatı artan ham maddeyi temin etmek için, gün geçtikçe daha uzaklara gitmek gerekiyordu.

O sırada Fabiano, limanın yakınında, bir tek odada oturuyordu. Bir gün limanda dolaşırken, aklına birdenbire zengin olmak düşüncesi takıldı. Rıhtımda ve suyun içinde, bir sürü eski halat parçası, çürümeye terkedilmişti. Fabiano, niçin, diye düşündü, bu halatların ham maddesi olan keneviri kâğıda dönüştürmek mümkün olmasın? Bu tasarıyı gerçekleştirdi ve rakipsiz bir şekilde yürütmeyi başardı.

Artık, Fabiano'nun her gün kıyılarda aheste aheste dolaştığı, gözüne kestirdiği halatları ucuza kapatmak için uzun uzadıya palavralar sıktığı, sonra halatları arabalara yükleyip değirmene götürdüğü görülüyordu. Zengin olan Fabiano, artık tek başına çalışmıyordu; kendisine işinde dört delikanlı yardım ediyordu.

Kâğıtçılar, Fabiano'nun keyfine göre belirlediği fiyatları tartışmıyorlardı, zira ham maddeye her zamankinden daha fazla ihtiyaçları vardı.

Fabiano, hayatını muhteşem bir villada geçirdi. Ona gelinceye kadar hor görülen mesleği, Avrupa'da bir çok servetin kaynağı oldu.

181 Mucizler Avlusunda

Ortaçağ'da, beş yüzyıldan fazla bir zaman boyunca, Paris'in göbeği, haydutların ve dilencilerin yatağı oldu. Gündüzleri çıt çıkmayan bu «Mucizeler Avlusu», akşam olunca, canlanır ve ilgi çekici, renkli kişileriyle dolup taşardı.

Yargıçlara verilen rapor:

«Bu serseriler, asker olarak katıldıkları seferlerde, şehirleri alçakça yağma etmek alışkanlığından vazgeçmediler. Başkentteki hırsız ve dilencilerin sayısı, onlara katılan başıboş çapulcu askerler ve savaşın mahvettiği kimselerle artıyor. Bu aşağılık insanlar, koltuk değnekleriyle kendini topalmış gibi gösteriyor, hasta taklidi yapıyor, böğürtlen suyu sürülmüş yerlerini yaralıymış gibi teşhir ediyorlar.

«Kilisede düzeni bozuyor, hak etmedikleri halde sadaka topluyorlar. Hattâ bazen, gelip geçenleri acındırmak ve böylece onlardan para koparmak için yanlarında çocukları da taşıyorlar. Sahte hacılar da onlar kadar tehlikeli. Pek saf şehirlilere sahte kutsal kalıntılar satıyor, bir saman çöpünü, İsa peygamberin doğduğu zaman içine konulduğu yemlikten alınma ya da bir odunu, hakikî Çarmıh'tan bir parça diye yutturuyorlar.

«Bu ipsiz sapsız heriflerin bazıları, geceleri yolda yalnız gidenlere grup halinde saldırıyorlar. Kendi aralarında, mevkileri başarı ve tecrübe derecelerine göre belirlenmiş tam bir birlik meydana getiriyorlar. Kilisede, kalabalığın ortasında, bir şehirlinin kesesini aşıran, en yüksek sırada yerini alıyor. Karakol çavuşları, onların namuslu insanlara yabancı dilini benimsemeksizin öğrenmelidir. Ne var ki, bu dinsiz imansız adamlarla savaşmak kolay olmayacaktır. Mucizeler avlusunda macera aramaya kalkan bir görevli hemen tanınır, tutuklanır ve «Serseriler Kralı» tarafından ölüme mahkûm edilir. Zira onlar, kendilerine, dindar ve namuslu, ama pek saf yürekli şehirlilerin sırtından geçinmek imkânını sağlayan sırları, büyük bir titizlikle saklarlar.»

182 Ortaçağ Kolej Öğrencisi

Ortaçağda kolejler, zengin şahıslar tarafından, cennete girmek umuduyle kurulmuştur. Bu okullara, yeteneklerine göre ve çok sıkı bir yönetmeliğe tâbi tutularak, yoksul öğrenciler de kabul edilirdi

Kolej yönetmeliğinden bir bölüm:

«Koleje alınan öğrenciler, Meryem Ana sunağının bakımından sorumludurlar; bütün kutsal âyinlere katılmak, öğrenciler için zorunludur.

«Öğrenciler, rahiplerine ve çalışma saatlerini denetleyen yöneticilere saygı gösterecekler; derslerini devamlı izleyecek, düzenli çalışacak ve koleji yönetmek üzere Güzel Sanatlar Üniversitesi rektörü tarafından seçilmiş müdüre karşı itaatlı olacaklardır.

«Disipline aykırı her davranış, parmaklara değnekle, sırtın alt kısmına sopa ile vurmak, katıksız hücreye atmak, hattâ bazı ağır suçlarda okuldan çıkarmak suretiyle cezalandırılacaktır.

«Her odada iki öğrenci kalacak ve odanın temizlik ve bakımından her iki öğrenci sorumlu tutulacaktır.

«Yemekler, belli saatlerde ve yemekhanede yenilecektir. Yemeğe geciken öğrenci, çalışma, ders veya manastır görevleri gibi bir mazareti olduğunu ispat etmek zorundadır; mazereti olmaksızın geç kalan öğrenciye sadece ekmek verilecektir.

«Öğrenciler, arkadaşlarına kötü örnek olmamak için gösterişsiz elbiseler giyeceklerdir.

«Manastırın kitaplarıyle yalnızca onları özenle kullananlar ve şehre çıkacakları zaman kitaplığa geri vereceklerine İncil üzerine yemin etmiş olanlar çalışabileceklerdir.

«Yemek masasında yüksek sesle konuşan bir öğrenciye, manastır başkanı bir ihtar verecek; ikinci ihtarda, o öğrenci, günlük şarap payından iki gün yoksun bırakılacaktır.»

183 Venedik'li Duka Karısı

Ceneva ve Venedik cumhuriyetleri, bin yüzyıldan daha uzun bir süre (Venedik Cumhuriyeti 697'den 1797'ye kadar), seçimle iş başına gelen bir duka tarafından yönetildi. Dukanın kendisi gibi, karısı da, Cumhuriyet'in koyduğu çok sıkı ve kesin kurallara uymak zorundaydı.

Dört yıl içinde Annunziata'da bu ne değişiklik! Daha düne kadar şehrin önemli kişilerinden biriyken, dilediği gibi eğlenir, neşelenir ve Venedik'te, altı ay devam eden karnavalın zevkini çıkarırdı. Annunziata bugün Cumhuriyet'in bir numaralı kadını. Onu ancak bir defa, baştan ayağa altın ve ipekler içinde, ardında beyaz atlastan elbiseler giymiş 235 soylu genç kız olduğu halde, halkın önünden geçerken gördüm.

Kocası gibi o da, Venedik devlet başkanlarına mahsus, boynuz biçiminde bir taç giymişti. Bundan böyle o, bütün hayatını Venedik Cumhuriyeti'ne verecek ve onun sert kurallarına boyun eğecek. Onun en ufak bir davranışı bile, Venedik'in gerçek hâkimi olan «Onlar Meclisi»nin casusları tarafından gözleniyor. Annunziata, ailesinin teşvikiyle, duka karısı olmayı hayal ediyordu; bu amacına erişti de. Dukalar, ömür boyunca iş başında kalmak üzere seçiliyor, ama Meclis, bu görevi bu kadar uzun süre bir tek kişinin işgal etmesinden hiç hoşlanmıyor. Meclisin iradesine göre dukalar artık kura ile tayin edilecek. Bu defa, Annunziata'nın kocası olacak kişi, iyi bir duka adayına benziyordu. Son derece asil, yaşlı ve hasta (hiç değilse öyle olduğunu iddia ediyor!) ve çok zengin. Bu görev için zenginlik en başta gelen şart. Zira onun yıllık masrafı 500 000 duka altınını buluyor. Ama, taraçalarda bizlerle birlikte güneşte saçlarını sarartıp çene çalmayı o kadar çok seven Annuziata'mız, artık, Venedik Cumhuriyetinin bitmek tükenmek bilmeyen törenlerine başkanlık eden bir puttan başka bir şey değil!

184 Macellan'ın Yol Arkadaşı

XV. yüzyıldan başlayarak, büyük keşifler, Dünya'nın gerçek biçimini saptamak olanağını verdiler. Bu keşifler, gerek kaptan, gerek mürettebat olarak, denizcilerin gösterdikleri büyük cesaret ve fedakârlıklarla gerçekleşti.

Üç haftadan beri denizle gök arasındayız. Ufukta bir karış toprak görünmüyor! Okyanus - daha sonra Pasifik adını alacak - acaba sonsuz mu? Gemiciler merak ve endişe içinde. Ambarda, alçak sesle tartışıyorlar. Mürettebatın reisi Manuel bile, duygularını hiç belli etmeyen bir insan olmasına rağmen kaygılı görünüyor. Kaptana gelince, o, her zamankinden daha soğuk davranıyor. Geminin kıç tarafındaki köşkünde, her zamanki yerinde duruyor ve hiç kimseyi hoş görmüyor. Dalgın dalgın, pusulayı ve güneşin ufuk üzerindeki yüksekliğini ölçmeye yarayan astrolap'ı inceliyor. İleriye doğru uzanmış, dakikalarca hiç kımıldanmadan, derecelere ayrılmış daire üzerindeki bölüntüleri gözden geçiriyor. Sonra, anlamını yalnızca kendisinin bildiği karışık hesaplara dalıyor. Gemide tek hâkim o; bütün mürettebatın kaderini ellerinde tutuyor.

Belirsizlik, tedirginliğe yol açıyor, çünkü tüm bu çabalara rağmen, bu insanlardan hiç biri nereye gittiğini bilmiyor. Acaba Dünya, bazılarının ileri sürdüğü gibi yuvarlak mı?

Taze yiyecekler çabuk tükeniyor; balık avı da verimsiz. Tuzlanmış balıkla karın doyurmak zorundayız. Bunlar da öyle kötü hazırlanmış ki, ön güverteyi leş gibi kokutuyor. İçecek payı olarak herkese günde bir litre pis kokan bir su veriliyor. Peksimete gelince, içinde hamur kadar kurt var! Denizcilerin diş etleri kanamağa, diş kökleri meydana çıkmağa başlıyor.

Manuel, herkesi saran kaygı ve korkuyu kaptana bildirmek mi, yoksak birkaç gün daha sabretmek mi gerektiğini bilemiyor. Çanaklıktan bir sesin: «Kara göründü! Kara göründü!» diye bağıracağı anı dört gözle bekliyor.

185 Boşimanlar

Afrika'nın güneyinde, geniş bir yarı çöl olan Kalahari yer alır. Bu bölgenin çok küçük bir bölümünde, en eski çağlardaki kadar ilkel kalmış insanlar, Boşimanlar yaşar.

Alçak ve sık çalılıkların ortasına yerleşmiş kabilenin nüfusu -erkek, kadın, çocuk- bundan böyle 30 kişiyi geçmiyor. Bu insanlar, boylarının kısalığından -ortalama 1,52 m- çok, vücutlarının çarpıklığıyla dikkati çekiyorlar. Derilerinin rengi sarımtırak. Kol ve bacakları incecik, nerdeyse kırılacak gibi. Hepsi de çırılçıplak. Günlük dertleri yaşamlarını sürdürmek. Bunun için, bulabildikleri her şeyi (kurtçuk, kurbağa, kertenkele, tırtıl, tohum, yumru, kök) yiyorlar. Bir böcek (örneğin termit) yuvası bulmaya görsünler, hemen bayram yapmağa başlıyorlar. Bala da pek düşkünler. Toprağın üstünde en ufak bir belirtisi olmadığı halde, yer altındaki su tabakalarını keşfetmeyi çok iyi biliyorlar. Böyle bir keşifte bulundukları zaman, toprağın içine, üç metre derinliğe kadar su çekebilen bir kamış sokuyorlar. Suyu kaplumbağa bağalarında veya devekuşu yumurtalarının kabuğunda saklıyorlar. Ava giderken ruhları çağırmayı ihmal etmiyorlar. Bunun için de, ritimli danslar yaptıktan sonra, aralarında fısıldaşıp, sert bir ağaca, bir sopayla tak tak ta tak tak diye durmadan vuruyorlar.

Kıtlık zamanlarında, yaşlı ve hastaları, bitki ve ağaçların sık olduğu yere bırakıyor ve kendilerine sadece yeteri kadar su veriyorlar. Eğer av iyi gitmişse, açlıktan ve sırtlanlardan kurtulup sağ kalanları yeniden toplayıp getiriyorlar.

Boşimanların dili de ilginç ve şaşırtıcı. Dillerini şaklatarak ya da burun deliklerinden çeşitli perdelerde soluk vererek, duygu ve düşüncelerini diğer halklar kadar iyi anlatabiliyorlar.

186 Sahra Göçebeleri

İklimlerinin sertliğine rağmen büyük çöller, Ortaçağ'da büsbütün insansız değildi. Yerleşik halkların yaşadığı vahalar, sulak bölgeler arasında, büyük göçebe topluluklar gider gelirdi.

Çöl, Said'in krallığıdır. Kıtlık tehlikesi karşısında, ihtiyarlar, kabilenin yarısının verimli topraklara gitmesini kararlaştırdılar. Said, kardeşleri ve yeğenleri tarafından, bu yolculuğu yapacak kafilenin reisi seçildi. Ortak sürü bölüşüldü. Elli kadar hecin devesi ile üç yüz keçi ve koyun, yolculara verildi. Topluluğun tüm servetini meydana getiren bu sürü, sürekli bir gözetim altında tutuluyor. İki adam, devamlı olarak hayvanları ve ufku gözetliyorlar. Ufukta yükselecek bir toz bulutu, bir düşman kabilenin baskınına işaret olabilir.

Yünden bir cellaba (uzun ve geniş bir harmani) ve bir şalvar giymiş, başına da bir sarık sarmış olan Said, en önde gidiyor. Devesini emin bir elle yönetiyor. Su bulunan yerlere ulaşan belirsiz yolların izlerini ve sürü hayvanlarını beslemeğe yarayacak nadir ve sert otların bittiği otlakların yönünü bir tek o biliyor.

Göçebeler, pek basit yiyeceklerle yetiniyorlar. Üzerine biraz acımış yağ sürülmüş arpa peksimedi ya da bir parçacık et yedikleri zaman, sevinçten uçuyorlar. Yazın en sıcak günlerinde, Said, insan ve hayvanların kana kana su içebilmeleri için kervanı vahalara götürüyor. Vahada devamlı oturanlar, Said'e duydukları hayranlık ve saygıyı, hayvanının eyerini öperek belirtiyorlar.

Said, bir efendiye yaraşır şekilde konuşuyor ve ihtiyacı olan şeylerin hepsini elde ediyor: Çay, biraz şeker, kurutulup öğütülmüş hurma kalıpları v.b.

Said ve kafilesi, hiç vakit geçirmeden, tekrar yola çıkıyor...

187 Monomotapa Kralı

Daha XVI. yüzyılda, Portekizli denizciler, Güney Afrika'daki parlak uygarlıklardan söz edildiğini duymuşlardı. Ama, bu uygarlığın özellikle Zimbabwe'deki kalıntılarını bulup ortaya çıkarmak için, geçen yüzyılı beklemek gerekti.

Bir yolcunun anlattıklarından:

«Uğradığım Sofala kıyısının ardında, uçsuz bucaksız bir ülke uzanıyor: Monomotapa krallığı.

«Limanlarda karşılaştığımız bu ülke insanlarından bazıları, altın karşılığında pamuklu ve ipekli kumaşlar alıyorlar. En soylu takımı, asaletini iyice belirtmek için, örülü kuyruğu yerde sürünen hayvan postu giyiyor. Bunlar, sol yanlarına, ağaçtan yapılmış ve altın bileziklerle süslenmiş bir kının içinde uzun bir kılıç takıyorlar. Ayrıca mızrak, yay ve uçları sivri keskin demirden yapılmış oklar taşıyorlar. Bu savaşçı ve mağrur insanlar, aynı zamanda işini çok iyi bilen birer ticaret adamı. Ülkenin iç kesiminde, yürüyerek yirmi beş günde varılan büyük bir kentin bulunduğunu söylediler .Adı Cegmboac (Zimbabwe). Bu sözcük onların dilinde «saray» anlamına geliyor. Monomotapa kralı daha çok orada otururmuş. Anladığıma göre, bu saray, büyük ve ağır yontma taşlarla, harç kullanılmadan yapılmış bir kale. O heybetli surların ardında, hükümdar, ülkede boi olan altın ve diğer madenleri eriten işçilerin sırlarını büyük bir titizlikle saklıyor.

«Bu ülkenin insanları, kale duvarlarını koruyan ve her yerde taştan heykelleri bulunan «kuş-tanrılar»a tapıyorlar. Bu putların önünden geçerken eğiliyor ve ellerini çırpıyorlar.

«Dediklerine göre, kral, pek şatafatlı bir hayat sürüyormuş. Kendisine diz çökerek hizmet ediyorlarmış. Onun çevresinde, daha küçük saraylarda, ileri gelen adamları yaşıyormuş. Hiç bir Magrıplının doğru dürüst gezip göremediği bu krallık hakkında başka bir şey öğrenemedim.»

188 Benin Kralı

Bugün Nijerya adını verdiğimiz bölgede, Zenciler, çok özgün bir uygarlığı geliştirmişlerdi. Ne var ki, köle ticareti, bu uygarlığın yıkılmasına yol açtı ve onun izlerini yeniden bulmak için 1900'e kadar beklemek gerekti.

Portekizli bir denizcinin anlattıklarından:

«Bu ülkede yolculuk yapmak çok kolay. Gemiler nehir yoluyla Guato'ya kadar gidiyorlar. Sadece dokuz fersahlık çok güzel bir yol, Guato'yu başkent Benin'e bağlıyor. Benin büyük ve güzel bir şehir; etrafındaki çok derin bir hendek, savunmasına yetiyor. Burada evler kurumuş balçıktan yapılmış ve üzerleri de palmiye yapraklarıyle örtülmüş.

«Ülkenin insanları, başta kral olmak üzere, Portekizceyi oldukça iyi konuşuyorlar, ama yazmayı bilmiyorlar. Galiba öğrenmeye de ihtiyaç duymuyorlar, zira şaşılacak kadar kuvvetli hafızaları var. Hükümdar, genişliği kırk fersah ve uzunluğu bunun iki katı olan geniş bir bölgede saltanat sürüyor. Şehre hâkim, dört katlı büyük bir sarayda yaşıyor.

«Burada tören usulleri Lizbon'dakinden çok farklı. Kral yemek yerken yanında kimse bulunmuyor, zira halk, onun yemek yemeden yaşayabileceğine inanmak istiyor. Uyrukları, kralın huzurunda, kendisinde epey uzakta duruyor ve yerlere kapanıyorlar, zira onun gökten indiğine inanıyorlar. Bir tek tanrıya inanıyor ve onu güneşle özdeş sayıyorlar.

«Bizim vaftiz törenimizi belki de manasını bile anlamadan benimsediler. Öte yandan misyonerler serbestçe vaız veriyorlar. Kral onların bir kilise yapmalarına da izin verdi. Bu insanlar ağacı ve özellikle bronzu ustaca işleyerek, çok güzel heykeller yapıyorlar.

«Benin'de, bulunması imkânsız karabiber ticaretinden daha verimli bir iş var: köle ticareti. Savaş, ortalığı kırıp geçiriyor, ama biz burada insan ihtiyacını kolayca sağlayabileceğiz.»

189 İnka İmparatoru

İnka imparatorluğu, XV. yüzyılın sonunda, en yüksek düzeyine erişti. O sırada imparatorluğun yüzölçümü, Türkiye'ninkinin dört katına yaklaşıyordu. Ülkeyi yöneten ve insan-tanrı sayılan imparatorun yetkisi sınırsızdı.

İnka imparatoru tören kıyafetini giymiş: Üstünde bir külot, kolsuz bir gömlek ve son derece ince ve paha biçilmez vikunya yününden, işlemeli bir pelerin var. Ayağına beyaz yünden sandallar geçirmiş. Başında iktidarın simgelerini taşıyor: Alnının etrafına dolanmış üç renkli bir örgü-başlık, bu başlığa küçük altın halkalarla asılmış kırmızı püsküller ve başlığın üstünde siyah-beyaz üç tüy taşıyan bir ponpon. Sağında ve solunda, imparatoriçe ile çocukları duruyor. Hükümdar, tanrı Güneş'e bir kurban sunmak için yapılacak törene başkanlık edecek. Kurban edilecek otuz kadar lama ile dört küçük çocuk, daha şimdiden sunağa götürülmüş bulunuyor. Onların kanları, çevredeki dağların doruklarına doğru saçılacak.

İnka imparatoru çok yolculuk yapar. İmparatorluğun yönetim işlerini doğrudan doğruya kendisi kontrol eder, sınırları denetler, düşmanları kovalar. Gerektiğinde aylarca ortada görünmez. Beraberinde birçok savaşçı olduğu halde, kendisi görünmeksizin her şeyi görebileceği kapalı bir tahtırevanla seyahat eder. Böylece, binlerce kilometre yol alır. Tahtırevanı taşıyanlar tökezlemesin diye yollar iyice düzleştirilmiştir, zira tökezlemek, İnkalarda kötüye alâmettir.

Bununla birlikte İnka imparatoru, vaktinin büyük bir kısmını sarayında geçirir. Yüksek görevli dört kişiden oluşan bir meclisin yardımıyle, imparatorluğu yönetir, ülkenin ekonomisine yön verir. Özellikle ordu ve din işleri üzerinde dikkatle durur; imparatorluk dilinin yayılmasına özel bir ilgi gösterir, zira bu, yüzlerce lehçenin konuşulduğu bir ülkeyi yönetebilmek için zorunludur.

190 İnka Köylüsü

Ortaçağ'da, İnka imparatorluğunun büyük bir bölümünü, yükseltisi 3 000 metrenin üstünde olan topraklar meydana getiriyordu. Buralarda oturan köylü toplulukları, imparatorun mutlak egemenliği altında yaşarlardı.

İnka imparatorluğunda paranın ne olduğu bilinmiyor. Dolayısıyle vergi de alınmıyor. Buna karşılık halk, imparator ve tanrılar hesabına angaryaya koşuluyor. Köylüler, kendilerine bir imparatorluk görevlisi tarafından yasalara göre verilen küçük bir toprağa sahip bulunuyorlar. Bu toprağın yüzölçümü, adalete en uygun bir şekilde hesaplanıyor. Bununla beraber, köylü, sahip olduğu toprağı işlemeğe ve on kadar lama ile vikunyayı bakmağa pek az vakit ayırıyor. Vikunyalar iri yapılı, uzun tüylü, boynuzsuz keçilere; lamalar ise hörgüçsüz develere benziyorlar. İnka köylüsü, vaktinin dörtte üçünü imparatora ve tanrılara harcar. Her şeyden önce, onların uçsuz bucaksız topraklarını işlemek zorundadır. Mısır, arpa, buğday, manyoka, bezelye, fasulye yetiştiriminde uzman olan köylü, yollar boyunca sıralanan imparatorluk ambarlarını bu besinlerle doldurur. Saymanlar, bu ambarlara giren ve çıkan hububatı, «quipos»larla hesaplar. «Quipos», üzerine değişik renklerde sicimler bağlanmış bir değnektir. Sicimlerdeki düğümler, rakamların yerini tutar.

Yolların, sulama tesislerinin yapım ve bakımı da köylünün görevidir. Evine döndüğünde de onu, kumaş dokumak, elbise dikmek, ayakkabı yapmak gibi işler bekler. Her köy, imparatora belirli sayıda giyecek sağlar.

Köylünün bazen habercilik yapması da gerekir. O zaman, dağ patikalarında, 6 km uzaklıktaki ilk menzile kadar koşar; menzile varınca, boynuz çalarak geldiğini bildirir ve haberi bir başka ulağa iletir.

Köylü, bu ağır çalışmaya tahammül gösteriyor. Biliyor ki, çâresiz kaldığı zaman, eski dayanışma geleneklerine göre, köylüler ondan yardımlarını esirgemeyeceklerdir.

191 Kızılderili Avcı, Yana

XV. yüzyılda, «şaparal»da, Sacramento ırmağı ile Sierra Nevada sıradağları arasındaki Kaliforniya makilerinde, bir çok Kızılderili kabilesi yaşardı. Av, onların başlıca geçim kaynağıydı.

Yaman bir avcıdır Yana. Avı bulmakta ve vurmakta üstüne yoktur. Pusuya yatıp onları gözler, ama hiç bir zaman kovalamaz. Avlanacak hayvanın varlığını hissetmeyi çok küçük yaşta öğrendi. Onu bir çalılığın arkasına sinip kandırmaya çalışırken bir görmelisiniz. Tehlike içindeki tavşanın bağırışını, gri sincabın hırıldamasını, yaban kazının gagasını takırdatışını öyle bir taklit eder ki, aslından ayırdedemezsiniz.

Bugün, Yana, yeni silâhlarını ilk kez kullanıyor. Onları haftalardır uğraşarak, özenle yaptı. Önce, yayı için dağdan bir ardıç dalı seçti. Sonra, camı andıran sert bir taşla (obsidiyen ya da doğal-cam), bunun kabasını kaldı. Onu yonttu, cilâladı ve istediği eğriliği vermek için ısıttı. Yayın iki ucu arasına, alageyiğin bacak kirişlerinden bir sicim gerdi. Fındık ağacından yaptığı sivri uçlu oklarını kartal tüyleriyle süsledi. Tüyleri yapıştırmak için, haşlanmış sombalığı derisinden yararlandı.

Basit bir örtü takınmış olan Yana, konak yerinden tek başına ayrılıp alageyiği izlemek için yollara düştü. Bu ava atalardan kalma kurallara uyarak, büyük bir ciddiyetle hazırlandı. Balık yemedi, çubuğunu tüttürmedi. Bu sabah yıkandı ve ağzını çalkaladı.

Yana, avlanmaya elverişli yere gelmişti. Bir tümseğin arkasına çömeldi, başına da saman doldurulmuş bir alageyik başı geçirdi. Avını kandırmak için, başını otlayan bir hayvan gibi hafif hafif oynatıyordu. Tuzağının başarıya ulaşacağından emin olarak, böyle saatlerce kalabilirdi.

192 Bir Jivoro Kadını

Jivoro'lar, Amazonya'da, And sıradağlarının yamaçlarındaki ormanlarda yerleşmiş Kızılderililerdir. Kafatası küçültmekle ün yapan bu yerliler, XV. yüzyılda daha çok avcılıkla geçinirlerdi.

Erkekleri ava gidince, Jivoro kadınları, büyük kulübenin kapısına, bütün topluluğa bakacak olan bir çocuk koydular: geleneğe göre, kadınları bu çocuk koruyacak. Güneş doğar doğmaz kalkan Jivoro kadınları, erkeklerin yüzlerini boyamalarına yardım ettiler. Karada avlanacak olanlar yüzlerini kırmızıya, balık avına gidecekler de siyaha boyadılar.

Jivoro kadınları süslenmeye hiç de meraklı değiller. Giyecek olarak sadece basit bir örtü takınmışlar. Tuvalet namına bütün yaptıkları da, başlarında üreyen bitleri ayıklamaktan ibaret.

Kadınlar suya gidip geldikten sonra, kulübeyi temizlediler. Bu ev işleri çabucak yapıldı. Bütün kabileyi barındıran kulübe oldukça büyük. Kulübenin içinde eşya olarak ağaçtan yapılma birkaç peyke ile mayalanmış içki dolu birkaç küp var. Bu küpleri kadınlar yapıyor. Kil ve külü karıştırarak halkalar meydana getiriyor, sonra bu halkaları üst üste dizip tahtadan bir mala ile biçimlendiriyorlar. Erkeklerin av dönüşü yiyeceği yemeği de hazırladılar. Manyoka hamurunu uzun uzadıya çiğneyip tükrükle mayalandırdılar. Bu bulamaç sulandırılınca, erkeklerin şöleni tamam olacak.

Jivoro kadınları, geceleri, içinde reçineli ağaçtan meşalelerin ışığında, ip ve örtü yapmak için pamuk eğirirler. Savaş tehlikesi başgösterdiği zaman, kulübede, kadın erkek hazırlanırlar. Erkekler silahlarını elden geçirir, kadınlar küpleri doldururlar. Genellikle barışçı olan Jivorolar, bir düşman öldürecekleri günü düşünüyorlar. O gün, düşmanın kafasını kesecek ve bir daha hiç kötülük yapamasın diye küçültecekler.

193 Sadrazam

Osmanlı imparatorluğunda padişah, mutlak hükümdar olarak saltanat sürerdi. Ama, devleti doğrudan doğruya o yönetmez, yetkilerini kendisine vekil seçtiği, dilediği zaman işinden uzaklaştırabileceği, hattâ idam ettirebileceği sadrazam aracılığıyla kullanırdı.

Sadrazam (önceleri veziriâzam denirdi), Osmanlı imparatorluğunda padişahtan sonra devletin en büyük şahsiyeti, padişahın mutlak vekili ve vezirlerin en büyüğü idi. Devlet işlerinin yönetiminde padişaha tam yetkiyle vekâlet ederdi. Bu yetkinin belirtisi olarak, padişahın yüzük biçimindeki altından mührünü taşırdı. Hükümetin başı olarak, Divanı Hümayun (Osmanlı imparatorluğunda devlet işlerini yürütmek ve gerekli kararları almak üzere yetkili kişilerin bir araya geldiği kurul) toplantılarına başkanlık ederdi. Haftada dört gün yapılan bu toplantılara en sonra gelerek, «Kasrı adl» denilen pencerenin altındaki sedire otururdu. Divana gelirken, başına «mücevveze» denilen kavuk giyerdi. Sağında, solunda ve karşısında, rütbelerine göre, devletin diğer ileri gelenleri otururdu: kubbe vezirleri, kaptanıderya, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, defterdarlar, nişancı, yeniçeri ağası v.b. Divanda imparatorluğun siyasî, askerî, malî, idarî ve şerî işleri, çeşitli şikâyet ve davalar görüşülürdü. Sadrazamlar önceleri özel konaklarını resmî daire olarak kullanırlardı. Bunlara *paşakapısı* denirdi. Divanı Hümayun toplantıları daha sonra «yüksek kapı» anlamına gelen *Babıâli*'de yapılmaya başlandı. Sadrazam, haftada bir gün, Divan toplantısından sonra padişahın huzuruna arza giderdi. Arz sırasında bütün devlet işleri ve önemli konular hakkında padişaha bilgi verilir ve kendisinin kararı alınırdı.

Osmanlı İmparatorluğunda bütün devlet işlerinden sadrazam sorumluydu. Bütün tayin, terfi, azil ve idamlar onun emriyle yapılırdı. Padişah sefere gitmediği zaman, «serdarı ekrem» sıfatıyle orduya o kumanda ederdi.

Osmanlı devletinde 215 kişi sadrazamlık yaptı. Sadrazam ünvanı, 1922'de Osmanlı devletiyle birlikte tarihe karıştı.

194 Vezir

Osmanlı imparatorluğu, XIV. yüzyıldan itibaren, dünyanın en iyi yönetilen devleti oldu ve bu alanda, Batı Avrupa hükümetlerine olan üstünlüğünü üç yüzyıl sürdürdü. Devletin idarî teşkilâtında yer alan en yüksek yetki ve rütbeye sahip memurlar, vezirlerdi.

Vezir unvanı, önce Abbasilerde, daha sonra Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar ve Memlûklarda ve nihayet Osmanlılarda kullanıldı.

Osmanlı imparatorluğunda, devlet işlerinin görüşüldüğü en yüksek kurul olan Divanı Hümayun'da, sadrazamdan başka, onun yardımcısı yedi kubbe veziri vardı. İkinci vezir, üçüncü vezir, dördüncü vezir v.b. diye adlandırılan bu vezirlere «dahil vezirleri» denirdi. Kanunî Sultan Süleyman devrinden itibaren, vezirlerin sayısı oldukça çoğaldı. Belli başlı eyaletlere vali olarak da vezirler tayin edildi. Bunlara «hariç vezirleri» deniliyordu. Öte yandan, savaşta yararlık gösteren kumandanlara, yeniçeriağalarına, kaptanpaşalara da vezir unvanı verildi. Vezirler daima «paşa» diye anılırdı. Bir sancak beyi önce beylerbeyliğine, son vezirliğe terfi ederdi.

Vezirlerin kendilerine mahsus kıyafetleri vardı. Alâmet olarak üç tuğ takarlardı. Vezirlerin yıllık geliri bir buçuk milyon akçeyi bulan toprak «dirlik»leri vardı. XVIII. yüzyıldan itibaren bu dirlikler kaldırılarak, vezirlere mahallî gelirlerden ödenek bağlandı. Vezirlerin «kapı halkı» denilen maiyetleri çok kalabalıktı. Emekli olan vezire, yılda 600 000 akçe tutan, «arpalık» adı altında emeklilik geliri bağlanırdı.

Vezirler gözden düştükleri veya bir suç işledikleri zaman unvanları alınarak kapıcıbaşı rütbesiyle bir yere sürgün edilirlerdi. İdama mahkûm edilen bir vezire hakaret edilmez, idamı sırasında bile saygılı davranılırdı.

195 Kadı

Tanzimat'a gelinceye kadar. Osmanlı imparatorluğunda din ve devlet işleri birbirine sıkı sıkıya bağlıydı. Kadılar, yani yargıçlar, Kur'andaki âyet ve hadislerden çıkarılmış dinî esaslara dayanan İslâm hukukunun hükümlerini uygulamak suretiyle adaleti yerine getirirlerdi.

Osmanlı imparatorluğunda, Tanzimat'a kadar her çeşit davaya bakan yargıçlara kadı denirdi. Kadılar, ilçenin hukukî ve şerî (şeriatle ilgili) işlerinden başka, idarî ve mahallî işlerine de bakar ve hükümetin verdiği emirleri yerine getirirlerdi.

Kadılar, medrese (Osmanlı imparatorluğunda, genellikle İslâm dini esaslarına uygun bilgilerin okutulduğu öğretim kurumu) öğrenimi gören kimseler arasından tayin edilirdi.

Kadılar, kaza kadıları, sancak ve eyalet kadıları olmak üzere başlıca iki kısma ayrılırdı. Kaza kadıları Rumeli, Anadolu ve Mısır kadıları olmak üzere üç sınıftı. Bunlar, bulundukları bölgenin dışında görev yapamazlardı. Bulundukları göreve göre maaş alırlar, ayrıca, gördükleri davalardan da para alırlardı. Kaza kadıları yirmi ay hizmetten sonra görevlerinden ayrılır, yerlerine sırada olan başkaları atanırdı. Azledilen kadılar, İstanbul'a gelerek, kadıların âmiri olan Kazaskerin dairesinde staj görür ve bir imtihan sonunda yeniden göreve tayin edilirlerdi.

Sancak ve eyalet kadılıkları, hükümetçe önemli sayılan İstanbul, Bursa, Edirne, Filibe, Selânik kadılıkları gibi kadılıklardı. Kadılar, bulundukları şehir ve kasabalarda hukuk ve şeriatle ilgili işlerin yanı sıra, zahire ve işçi sağlama, hayvan sevki, iktisadî işler ve belediye işleriyle de uğraşırlardı.

Tanzimat'ın ilânına kadar hukuk, ceza, ticaret ve diğer bütün davalar kadıların huzurunda görülürdü. Tanzimat'la birlikte kadıların yetkisi daraltıldı ve kendilerine yalnız boşanma, nafaka, miras v.b. davalara bakma yetkisi tanındı. Medenî kanunun kabulünden ve şeriat mahkemelerinin kaldırılmasından (1924) sonra da kadılık ünvanı ortadan kalktı.

196 Mevlevi Dervişi

Mevlevîlik, XIII. yüzyılda, büyük Türk şair ve mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddin Rûmî adına oğlu Sultan Veled tarafından kurulmuş bir tarikattır. Çok sıkı kuralları olan bu tarikata bağlı kimselere mevlevî denir.

Mevlevî olmak isteyenler, tekkeye geldikten sonra, birtakım kesin kurallara uyup gerekli sınavlardan geçerek, bin bir günlük «çile»yi doldururlar. «Çilenişin» denilen mevlevî adayı bu süre içinde tekkeden çıkmaz, orada hem hizmet görür, hem de kendini eğitir. Tekkede ayak işlerine bakmak, ortalığı süpürmek, sofrayı kurup kaldırmak, bulaşıkları yıkamak, yatakları yayıp kaldırmak, kandilleri yakmak, lokma yapmak bu hizmetlerin başlıcalarıdır. Çilesi biten derviş, törenle mevlevîliğe alınır.

Mevlevîlerin tutum ve davranışları, konuşmaları ve giyim kuşamları tarikatın kurallarına bağlıdır. Mevlevîlerin tarikat kurallarına göre toplandıkları yere «mevlevîhane» denir. Mevlevîhaneler mevlevîler için birer okul niteliğindedir.

Mevlevîlik, Tanrı ile evrenin birliği düşüncesine dayanır. Mevlevîliğin insan anlayışı sevgiden kaynaklanır. Bu tarikatın temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz: insanlığa hizmet etmek, tutum ve davranışlarıyle başkalarına örnek olmak, dindar olmak, Tanrı'dan ve Hz. Peygamber'den sonra Mevlânâ'ya bağlanmak, bilim öğrenmek ve bilgili olmak, maddî ve manevî yönden temiz olmak, aklını iyi kullanmak.

Mevlevîlerin kudüm, ney, nısfıye gibi çalgıların eşliğinde, toplu olarak yaptıkları törene «sema» adı verilir. «Semazen»ler, «tennure» denilen, yakası açık, etekleri ve yenleri geniş bir elbise giyerler. Sema ederken, sağ avuçlarını yukarıya, sol avuçlarını da aşağıya doğru tutarlar. Dönme hareketlerinin etkisiyle, tennurelerin etekleri yelpaze gibi açılarak zarif bir görünüm yaratır.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, bütün tekkeler gibi mevlevî tekkeleri de kapatıldı.

197 Müderris

Osmanlı imparatorluğu, XVI. yüzyılda yükselme devrinin doruğuna ulaştı. İmparatorluk bu dönemde, gerek teknik, gerek kültür bakımından Batı Avrupa ülkelerinin üstündeydi. Devletin bu düzeye erişmesinde, medrese ve camilerde ders okutan müderrislerin büyük katkıları vardı.

Günümüzde kullanılan «profesör» sözcüğü yerine, Osmanlı medreselerinde «ders okutan» anlamına gelen «müderris» kelimesi kullanılırdı. İlk zamanlarda, bu öğretim kurumlarında ders veren bütün yetkililere müderris denirdi. Büyük medreselerde genel olarak dört müderris görev yapar ve her müderrise yirmi öğrenci verilirdi. Başlangıçta müderrislik resmî bir unvan değildi. Ders vermek bazı kurallara bağlandıktan sonra, müderris olabilmek için belli bir öğrenim ve eğitim görme koşulu konuldu. Bundan sonra müderrislik «icazet»le, yani öğrenim belgesiyle verilmeğe başlandı.

İlk müderrisler, genellikle hadis, fıkıh, tefsir, kelâm gibi din bilgilerini öğretirlerdi. Cami ve mescit gibi din kurumlarında öğretim yapan görevlilerden başka, matematik, astronomi, fizik, tıp, botanik, simya, tabiat bilgisi okutanlara da müderris adı verildi. Müderrisler, ders verdikleri kurumların niteliklerine göre sınıflandırılardı.

Bir kimse, medrese öğrenim gördükten ve «danişmend» adını aldıktan sonra, müderrislik görevine atanırdı. Müderrisliğin ilk aşaması «haşiyei tecrid» idi. Bu görevi başarıyla bitirenler, daha sonra sırasıyla «miftah», «kırklı» «hariç» ve «dâhil» gibi derecelere tayin edilirlerdi.

Boşalan müderrislikler için sınav açılır, küçük dereceli müderrisler bu sınava girebilirlerdi. Sınavda müderrise bir konu verilir, kendisinden bu konuyu sözlü olarak anlatması istenirdi. XIII. yüzyıldan sonra müderrislik geriledi. Bilgin çocukları doğar doğmaz, kendilerine bazı bilim unvanları verilmeğe başladı. Bu durum, Osmanlı devletinin yıkılmasıyle son buldu.

198 Kaptanpaşa

XV. ve XVI. yüzyıllarda, Osmanlı deniz kuvvetleri, Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirdiler. Bu kuvvetlere kaptanpaşa ya da kaptanıderya kumanda ederdi. O, padişah ve sadrazamdan sonra, imparatorluğun üçüncü büyük kisisiydi.

Osmanlı devleti deniz kuvvetlerinin temeli Yıldırım Bayezid zamanında atıldı. O devirde Gelibolu sancakbeyi, «derya beyi» adıyla Türk donanmasına kumanda ediyordu. İstanbul'un kuşatılmasında görev alan Baltacıoğlu Süleyman Beye «kaptanıderya» ünvanı verildi. Barbaros Hayreddin Paşadan itibaren de, «kaptanpaşa» ünvanı, deniz kuvvetleri komutanı karşılığı olarak kullanılmaya başladı.

Kaptanpaşalık, denizcilerin alabileceği en üst rütbeydi. Vezirlik rütbesi de taşıyan kaptanpaşa, Divanı Hümayun'a katılmak hakkına sahipti. Doğrudan doğruya sadrazama karşı sorumlu olduğundan, yetkileri de çok genişti. Denizde padişah adına ferman yazardı. Egemenlik alâmeti olarak da sedefkârî asa taşırdı.

Kaptanpaşa, Kasımpaşa'da, 30 000 kişinin çalıştığı tersanenin içindeki evinde oturudu. Donanmayla ilgili bütün işlerle doğrudan doğruya o uğraşırdı. İstanbul'da bulunduğu sırada yedi çifte kayığa binen kaptanpaşa, donanmayla giderken «kaptanpaşa bastardası» denilen süslü ve gösterişli kadırgaya binerdi. Bu gemiye üç fener asılır ve kaptanpaşa bayrağı çekilirdi.

Kaptanpaşa, donanmayla sefere çıkacağı gün, veziriâzam ve bazı yüksek devlet görevlileri tersaneye gelerek, kaptanpaşadan gemilerin durumu hakkında bilgi alırlardı. Daha sonra veziriâzam ve kaptanpaşa, birlikte saraya gidip padişahın huzuruna çıkarlardı. Bu sırada tersaneden ayrılan donanma, Topkapı sarayı önlerinde padişahı top atışlarıyle selâmlardı. Törenden sonra kaptanpaşa saraydan ayrılır ve yirmi dört kürekl kayığına binerek bastardasına giderdi.

Kaptanpaşanın yıllık geliri, XVII. yüz yılda seksen beş bin akçeyi buluyordu

199 Yeniçeri

Osmanlı imparatorluğu gibi, ordusu da, XIV. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar en parlak dönemini yaşadı. Yeniçeri ocağı, bu ordunun en seçkin sınıfıydı. Bu ocağın çekirdeğini, Hıristiyan ailelerden toplanıp devşirme usulüyle yetiştirilen çocuklar meydana getirirdi.

«Yeni asker» anlamına gelen yeniçeri, Osmanlı ordusunun daimî ve ücretli piyade askeridir. İlk zamanlarda, yeniçeri ocağına alınacak acemiler, esir edilen Hıristiyan ailelerinin 14-18 yaşlarındaki sağlam ve yakışıklı çocukları arasından seçilirdi. Bunlar, Türk ailelerinin yanında altı-yedi yıl hizmet görüp Türkçe öğrendikten, Türk-İslâm gelenek ve göreneklerini ve İslâm dinini benimsedikten sonra ocağa alınırdı. İstanbul'un fethinden sonra, yeniçeri ocağına asker yetiştirmek üzere acemi ocağı kuruldu. Bu ocağa, savaş esiri çocukların yanı sıra, reayadan devşirilen çocuklar da alınmaya başladı.

Yeniçeri ocağını oluşturan sınıfların tümüne «kapıkulu» denirdi. Yeniçeriler kendi aralarında bölüklere ayrılırlardı. Her bölüğün ayrı nişanı, kazanı ve subayları vardı. Yeniçeri ocağında disiplin çok sıkıydı. Yeniçeriler âmirlerine kayıtsız şartsız itaat etmek, gerektiğinde açlığa, yorgunluğa ve her türlü sıkıntıya katlanmak, bütün yeniçerilerle kardeşçe geçinmek, gösterişten kaçınmak, dürüst ve mert olmak, İslâmlığın buyruklarını yerine getirmek, evlenmemek, kışladan ayrılmamak, başka bir iş ve meslekle uğraşmamak zorundaydılar.

Yeniçerilere üç ayda bir törenle «ulûfe» denilen ücret ve ayrıca cülûs ve sefer bahşişi verilirdi. Yeniçerilerin kendilerine özgü kiyafetleri vardı. Dolama denilen çuhadan yapılmış, bol yenli bir elbise, mavi dimiden, baldırları sıkı bir çakşır, börk adı verilen, arkası kollu, ön kısmında ise tenekeden bir kaşıklık bulunan bir başlık giyerlerdi.

XVII. yüzyıldan sonra yeniçeri ocağının gelenekleri yozlaştı. Yeniçeriler sık sık ayaklandılar, savaşlarda eskisi gibi dövüşmediler. Bunun üzerine İkinci Mahmud, 1826'da yeniçeri ocağını kaldırdı.

200 Reaya

XV. ve XVI. yüzyıllarda, Osmanlı imparatorluğu, dünyanın en geniş ve en güçlü devletlerinden biriydi. Bu devletin yönetimi altındaki müslüman olmayan uyruklara «reaya» denirdi.

Fatih Sultan Mehmed'in Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde reayaya tanıdığı haklar İkinci Meşrutiyet'e (1908) kadar sürdü. Bu uzun devir boyunca reaya din, ibadet, eğitim, öğretim, gelenek ve göreneklerinde tamamıyle serbestti. Buna kaşılık reaya da devlete «cizye» adı altında bir vergi ödemekle yükümlüydü. Bu vergiyi ödeyen gayri müslimler, Osmanlı devleti tarafından korunur; can, ırz, mesken ve mal dokunulmazlıkları güvenlik altına alınırdı.

Reaya askere alınmazdı. Müslüman halk ile reaya arasında hukuk bakımından hiç bir ayrılık yoktu. Reayadan devletin inşaat ve bayındırlık işlerinde çalışanlar, gönüllü olarak sipahi ve yeniçeri ocağına girenler pek çoktu. İçlerinde yeteneği olanlar, devlet görevlerinde en üst basamaklara kadar çıkabilirlerdi. Osmanlı devletinin öğretim kurumlarında, reayadan özellikle yabancı dil ve deneysel bilimler alanında öğretmen olarak yararlanılırdı. Reaya, kendisine tanınan hak ve olanaklara dayanarak, özel öğretim kurumları, din okulları ve ibadet yerleri açabiliyordu.

Ne var ki, Osmanlı devletini parçalamak ve paylaşmak amacını güden Avrupa devletlerinin destek ve kışkırtmasıyle, reaya, büyük çapta bölücü ve yıkıcı faaliyetlere girişti. Balkan ve İkinci Dünya savaşları boyunca devletin bütünlüğünü yok etmeye yönelik eylemlerde bulundu. Kurtuluş savaşından sonra, Türkiye Cumhuriyeti kurulunca, Türkiye sınırları içinde yaşayan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kabul edildi. Böylece, müslüman halk ile reaya arasındaki ayrılık ortadan kalkmış oldu.

201 Şehzade

Şehzade, Osmanlı padişahlarının oğullarına verilen isimdir. Genellikle en büyük şehzade, padişah olurdu. Tahta rakip görülen diğer şehzadeler öldürülür ya da sarayın bir dairesinde, sık bir göz hapsi altında bulundurulurdu.

Padişahın ilk oğlunun doğumu, başkentte büyük şenliklerle kutlanırdı. Şehzadenin bakımıyla «usta» denilen yirmi kadar genç cariye uğraşırdı. Bir yaşına gelen şehzadenin bakım ve eğitimi, bir baş lala ile onun emrindeki üç lalanın sorumluluğuna bırakılırdı. Şehzade beş - altı yaşına gelince, eğitim ve öğrenimi için kendisine bir hoca tayin edilirdi. İlk şehzadelerin sünnet düğünleri de, tıpkı doğumları gibi, büyük törenlerle kutlanırdı.

Onüç - ondört yaşlarına gelen şehzadeye, sarayda bir daire ayrılır, öğrenimi için de, devrin ileri gelen bilginlerinden özel hocalar verilirdi. Osmanlı devletinin ilk zamanlarında «çelebi sultan» denilen şehzadeler oldukça serbest yaşar, öğrenimlerinin dışında ata binmek, ok atmak, gürz kullanmak, ava gitmek, kayık gezintilerine çıkmakla vakit geçirirlerdi. Genç şehzadeler, Anadolu'da bir sancağın başına getirilir, orada devlet işleriyle ilgili tecrübe ve bilgiyi kazanırlardı. Şehzadeler bazen bir sefere de kumandan olarak gönderilirdi.

İmparatorluğun ilk dönemlerinde şehzadelerin tahta çıkması belirli bir kurala bağlı değildi. Bu yüzden pek çok şehzade, baba ve kardeşlerine karşı taht kavgasına girişti. Tahta yeni çıkan padişahlar da, her türlü ayaklanmayı önlemek için, ilk fırsatta kardeşlerini öldürttüler. Bu gelenek, XVII. yüzyılın başlarına kadar sürdü. Padişah Üçüncü Mehmed'den sonra, şehzâdeler öldürülmediği gibi, sancaklara da gönderilmedi. Topkapı sarayının Şimşirlik adı verilen dairesine hapsedildiler. Bu şehzadelerin hizmetine on kadar cariye ile birkaç ağa verilirdi. Bunların dışında şehzadenin bir kimseyle görüşmesi yasaktı. Şehzade hasta olduğu zaman ancak padişah izin verirse yanına hekim girebilirdi. Şimşirliğe hapsedilen şehzadeler, padişah oluncaya kadar çocuk sahibi de olamazlardı. Şimşirlikte doğan şehzade çocuğu hemen öldürülürdü.

202 Cariye

Osmanlı padişahlarının hareminde 500-1000 cariye bulunurdu. Bunlar köle pazarlarında satılan savaşlarda esir alınan veya padişaha hediye edilen sağlıklı ve güzel kızlar arasından seçilirdi

Bütün Osmanlı saraylarında cariyelerin yatıp kalktığı bir «cariyeler dairesi» vardı. Hareme alınan cariyeler, ilk devirlerde hastalar ustası ya da ebeler, son zamanlarda da doktorlar tarafından muayene ediliyordu. Özellikle son yüzyıllarda, Osmanlı sarayı için Kafkasyalı cariyeler tercih edilmekteydi.

Cariyelere güzellikleri, görünüşleri ve huylarına göre daha çok Farsça isimler verilirdi. Yeni cariyeler, haremin geleneklerini, sarayın görgü kurallarını öğrenmek üzere «kalfa»ların emrine girerlerdi. Yiyecek ve giyecekleri hazine tarafından sağlanır, kendilerine ayrıca gündelik verilirdi.

Cariyeler, saraydaki dairelerin mutfak, kiler, külhan gibi genel hizmetlerinde çalışır, padişahtan ayrı olarak sultan, şehzade ve haremağalarına da hizmet ederlerdi.

Cariyeler, sarayda belli bir hizmet süresini doldurduktan sonra, saraydan ayrılabilirlerdi. Böylelerine «saraylı» denirdi.

Cariyelerin yüz ve vücut bakımından en güzelleri ve en pahalıları padişah ve şehzadelere ayrılırdı. Bunlara okuyup yazma ve sarayın görgü kuralları öğretilirdi. Padişahlar, beğenip ilişki kurdukları cariyelerini yani «ikbal» ve «kadın efendi»lerini genellikle «has odalık» denilen cariyeler arasından seçerlerdi. «Haseki» de denilen bu cariyeler, güzel ve gözde oldukları sürece durumlarını korurlardı. Padişahın gözdelerinden çocuk doğuranlara «haseki sultan», çocuk doğurup padişahla nikâhlananlara «kadın», bunların en yaşlısına «baş kadın» ya da «kadın efendi» adı verilirdi. Padişahların odalıklarından doğan çocuklarına da «şehzade» denirdi.

Padişahın ölümü ya da tahttan indirilmesi nedeniyle cariyelerin bazen saraydan çıkarıldıkları da görülmüştür. Bunlar eski saraya gönderilir ve orada bir çeşit sürgün hayatı yaşarlardı

203 Bir Hümanist

Ortaçağ'ın sonunda, Eskiçağ'dan kalma her şeye büyük bir ilgiyle eğilen yeni bir akım ortaya çıktı. Bu akımın temsilcileri olan hümanistler yani «bilgili insanlar», öğrenmeye meraklı ve Eskiçağ'ın bilgin ve edebiyatçılarına hayran kimselerdi.

«Şu sırada sürdüğüm hayatı seninle paylaşmak isterdim. Günlerim göz açıp kapayıncaya kadar geçiyor! Sabahtan başlayarak, iki arkadaşla birlikte, kırlarda uzun süre dörtnala at koşturuyoruz. Dönüşte, hava nasıl olursa olsun, yolumuzun üstündeki ufak bir göle dalmayı hiçbir zaman ihmal etmiyoruz. Soğuk su, insanın zihnini açıyor. İşte artık, Eskiçağ'ın bilgin ve edebiyatçılarıyle haşır neşir olmaya hazırım. En güzel elbiselerimi giyiyor ve onların eserlerini açıp yapraklarını karıştırmaya başlamadan önce, yerlere kadar eğilip selâmlıyorum. Onlara olan saygı ve hayranlığımı bu şekilde belirtiyorum. Kitaplığımla ne kadar övünsem yeridir. Üç yüz elyazması kitabım var. Her halde pek çok kralın kitaplığı bu kadar zengin değildir. Bu eserleri o kadar çok karıştırdım ki, bir çok bölümlerini ezbere biliyorum. Bununla birlikte onlardan, çoğu zaman yemek saatlerini unutacak kadar büyük zevk alıyorum; hizmetçilerim, çalıştığım sırada beni kesinlikle rahatsız etmemek gerektiğini biliyorlar. Ama, eğer tabiat, hakkını aramaya kalkar da midem açlıktan feryada başlarsa, yapacağım tek sey, bir kelime söylemektir. Bunun üzerine, saat kaç olursa olsun, bana hemen bir kahvaltı çıkarılır. İhtiyaçlarımı rahat bir şekilde karşılayan gelirler, babamdan miras kaldı: şehirde yirmi iki odalı, güzel bir bahçeyle çevrili bir evim, sayfiyede, dört yüz hektarlık bir arazim var. Sayfiyedeyken sürekli olarak avcılık ve atılıcıkla uğraşırım. Çünkü, Eskiçağ'ın bilgin ve edebiyatçılarıyle haşır neşir olmaya önem verdiğim kadar, uygar bir insanın aynı zamanda müzik, dans ve resimden anlaması ve ayrıca, silâh kullanma yeteneğine sahip bulunması gerektiğine inanıyorum.

204 Matbaacı

Matbaacılık, XV. yüzyılda, Almanya'nın Mainz şehrinde doğdu. Bunun üzerine kâğıt yapımı yaygınlaştı ve Avrupa'nın her yerinde basım atelyeleri kuruldu.

Matbaa ustası, atelyede her şeyi inceden inceye kontroldan geçirir. Usta, on beş yaşına kadar öğrenim gördü, biraz Latince öğrendi ve sonra babasının yönetimi altında çalıştı. Şimdi dört baskı makinası var; işinde kendisine karısından başka yirmi kadar kalfa ve çırak yardım ediyor.

Kendine karşı insaflı olmayan bu adam, başkalarına da sert davranır. Yiyecek, yakacak, yatacak yer ve ışık sağladığı işçilerinden ezici bir çalışma ister. Sabahın dördünde yataktan kalkan çocuklar, basılacak beşyüzlük kâğıt toplarını yerleştirmekle işe başlarlar. Daha sonra kurşun hurufatı temizler, arkasından da, çok zahmetli bir iş olan baskı işine geçerler. Akşam olunca da, ertesi gün basılacak kâğıtları ıslatmak için su taşımaları gerekecektir.

Devamlı müşteri bulmak ve baskı işlerini mümkün olduğu kadar yüksek fiyata almak matbaacının hiç bitmeyen tasasıdır. Zira baskı ücreti kâğıt başına ödenir. Gün doğmadan kalkan usta, kalfalarıyle aynı saatte atelyeye gelir. Kendine yazıhane olarak ayırdığı küçük bir yerde, mum ışığında, metinlerin üzerine eğilip hatâları düzeltir. Bu kültürlü adam, her şeyin mükemmel olmasını, yazılarda dizgi yanlışları bulunmamasını ister.

Usta, daha sonra işçilerin çalışmalarını denetler, gerekirse onlara yardım eder ve provaların vaktinde çekilmesini sağlar.

Böylece, gerek halk diliyle yazılmış dâvetiyeleri, afişleri, takvimleri, gerek çok daha fazla özen isteyen kitapları hazırlar. Çoğunlukla yazarı hesabına yayımladığı kitapları, atelyesinin bitişiğindeki kitapçı dükkânında satar.

205 Kraliyet Okuyucusu

Fransa kralı François I tarafından, Paris'te «Kraliyet Okuyucuları Koleji» adıyle kurulan Collège de France, kısa zamanda, eski metinler üzerine araştırmalar yapan en ünlü kültür merkezlerinden biri haline geldi. Burada görevli profesörlerin aylıkları kral tarafından ödenirdi

Pierre, İbraniceyi çok iyi bilir. Bu yüzden kral onu Collège de France'a profesör olarak atadı. Kendisine yüz altın aylık bağlandı. Ne var ki, bu paranın değeri, Pierre'in üstlendiği görevin şerefi yanında hiç kalır. Kralın okuyucusu, bu şerefe lâyık olduğunu gösterecek.

Sabahları saat dörtten önce kalkan -pazarları bir saat daha fazla dinlenir- hiç vakit kaybetmez. Çabucak duasını bitirir, elini yüzünü de hemen, ama özenle yıkayıp giyinir. Haftada iki defa berbere gider. Saat beşte, çalışma masasının başına oturur. Belgeleri gözden geçirir ve incecik yazısıyle bir yığın kâğıdı doldurur. Saat altıya doğru, biraz dinlenmek için meslektaşlarını ziyaret eder. Öğleyin ekmek, şarap ve meyveden oluşan yemeğini yer ve kısa bir uykudan sonra, Seine nehrinin rıhtımları boyunca bir gezinti yapar ya da çoğu zaman olduğu gibi, palma denilen top oyununa kaptırır kendini. Paris'te, iki yüz elli salonda yapılan bu sporda, Pierre'in üstüne yoktur. Öğleden sonra, eğer dersi yoksa yeniden, tam üç saat boyunca kitaplarına dalar. Haftada iki gün ders verir ve sonra bu derslerin özetini kaleme alır. Son olarak yaptığı bir yoklama, ona, öğrencilerin çalışmalarının denetlemek olanağını verir. Tembellerin vay haline! Kırbacı yediklerinin resmidir.

Akşamları, Pierre, yemeğini çoğu zaman davetlileriyle ya da diğer bilginlerle birlikte yer. Bu, onun gün boyunca yediği en rahat ve zengin yemektir. Saat dokuza doğru, dinlenme ve eğlenme faslı başlar. Tavla, satranç oynar, konsere gider. Bazen de Pierre, odasında öğrencilerinden birinin okuyacağı kitabı dinlemeyi tercih eder.

206 Tıp Öğrencisi

Montpellier üniversitesi, Fransa'nın en eski üniversitelerinden biridir. Bu kurum, özellikle tıpla ilgili bilim dallarında yaptığı başarılı öğretimle, büyük bir ün kazanmıştı.

Basel'li bir üniversite öğrencisinin yakınlarına yazdığı bir mektup:

«Sizleri merak içinde bırakan 220 fersahlık yolculuğum çok iyi geçti. Üç hafta boyunca bir tek tatsız olayla karşılaştım. Ağır aksak giden atımın üstünde, uyuklaya uyuklaya yol alıyordum. Birden, alnıma yediğim sert bir darbeyle kendime geldim: bana vuran, bir eşkiyanın sopası değildi, ağaçta sallanan bir ölünün ayaklarına çarpmıştım! Calvin'ci oldukları anlaşılan on zavallı, aynı şekilde ağaçlara asılmışlardı.

«Handa konaklamak ve atımı baktırmak için, bahşiş dahil, sadece üç lira harcadım. Şu anda, Yahudi dönmesi bir eczacının yanında kalıyorum. Odam, bir incir ağacının gölgelediği bir terasa açılıyor.

«Bu bölgelerde kış soğuk olmuyor; ocakta yanan biberiye kokulu kocaman bir ateş, havayı ısıtmaya yetiyor. Delikleri yağlı kâğıtla iyice kapatılmış pencereler, soğuk rüzgârı geçirmiyor, ama odayı karartıyor. Burada cam kullanmayı bilmiyorlar. Yemekler pek zengin değil; sadece sebze çorbası, lahana ve kızarmış et yiyoruz. Bir de gizlice, çok nefis bir kırmızı şarap veriyorlar. Meyveler hattâ portakal bile hemen hemen bedava. Her gün, sabah ve akşam, üç konferansta bulunuyorum. Latinceyi çok iyi bilmem, son derece işime yarıyor. Birçok kadavra üzerinde yapılan teşrih ameliyatını gizlice izlemek imkânını da bulabildim.

«Burada her saati çalışmakla geçen, çok düzenli bir hayat sürüyorum. Ama bana her ay gönderdiğiniz on lira, giderlerimi karşılamaya yetmiyor.»

207 Pirenelerin Çetecisi

XVI. yüzyılda, yoksul ve geri kalmış bölgelerde yaşayanlar, krallık yönetiminin egemenlik iddialarına boyun eğmek istemediler. Bunun sonucu olarak, Pirene dağlarında, çeteciler, iktidara karşı savaştılar.

İspanya kralına verilen bir rapordan:

«Bu ülke insanları dışarıdan gelecek en ufak bir zorlamayı, şüpheyle karşılıyor ve azimle dövüşüyorlar. Haşmetli kral hazretlerinin iktidarına karşı savaşmak söz konusu olunca, bütün dağlılar birbirleriyle dayanışıyorlar. Kilise adamları, büyük ya da küçük soylular, soylu olmayanlar, onları yöneten temsilcilerinize karşı bileşiyor, vergi alıyor asker topluyor ya da Majestelerinin onlar için sağduyu ile yayımlatmış olduğu yönetmelikleri uyguluyorlar. Bu insanlar ülkeyi çok iyi tanıyor ve bu yüzden, casuslarınıza karşı büyük bir üstünlük sağlıyorlar.

«Çok tehlikeli birer haydut olan çetecileri evlerinde saklandıkları köylülerden ayırdetmek mümkün olmuyor. Onlar da köylüler gibi külot pantolon giyiyor, baldırlarını da tabanları ipten, yüzleri kıldan yapılmış ayakkabılarının bağlarıyle sarıyorlar. Bu hafif ayakkabılar, onların her türlü arazide kolayca yürümelerini sağlıyor. Ceketleri ve pelerinleri onları hem yağmurdan, hem soğuktan koruyor. Süt ve süt ürünleri, kurutulmuş et, has buğday unundan yapılmış peksimetle besleniyor, bir köylü kulübesinde de, ormanın ortasındaki bir kulübecikte veya bir mağarada da aynı rahatlıkla barınıyorlar. Silâh olarak, namlusu ucuna doğru bir huni ağzı gibi genişleyen acayip bir karabina taşıyorlar. Onları herkes destekliyor, saklıyor, besliyor ve Majestelerinin soruşturmacıları daima aldatılıyor.

«Bu dağlılar, vergi ödemeyi reddettikleri veya görevlilerinizden birine saldırdıkları zaman, kendilerinin haklı olduklarına inanıyorlar. Hattâ onları bu alçakça cinayetlerinde rahipler bile destekliyor.»

208 Floransa'lı Tacir

XIII. yüzyılda, Kuzey Italya ve Flandre, Avrupa'nın en gelişmiş bölgeleriydi. Daha sonra kapitalizm diye adlandırılacak olan yeni üretim ve değiş tokuş biçimleri bu bölgelerde doğdu.

Bruges'lü bir tüccarın İtalya'dan gönderdiği bir mektup:

«Bu şehir Bruges'e ya da Gand'a benziyor: burada da aynı faaliyet ve fazla olarak da bol güneş var. Burada her şey, bizim esnaf derneklerimize benzeyen «arti» dedikleri tüccar birliklerinde bir araya gelmiş en zengin tacirlere bağlı. Bu tacirler, kendilerine özgü ticarî yeteneklerini çok genç yaştan başlayarak kazanıyorlar. Burada bütün iyi aile çocukları Latinceyi anlıyor ve oldukça iyi yazıyorlar. Ama, çok güzel bulduğum ana dillerinden başka, görüşmelerde bulundukları yabancıların dillerini öğrenmek için de çaba harcıyorlar.

«Floransa'lı gençler, üniversiteye gitmekten hoşlanmıyorlar. Pratik bilgilere meraklı olduklarını söylüyorlar. İçlerinde uzun ve tehlikeli yolculuklar yapanların sayısı oldukça fazla. Öğrendikleri her şeyin bir gün firmaları için yararlı olacağına inanıyorlar.

«Burada her şey, para kazanmak amacıyle düzenlenmiş. Belirli bir sınırın üstünde ücret almayı yasaklayan bir yasa var. Tacirler faizle borç para da veriyorlar. Bu adamlar birbirini çok iyi tanıyor. Onların bir tek imzası noterlikte düzenlenen sözleşmelerden daha büyük değer taşıyor.

«Şehrin en büyük zenginlerinden biri olduğu söylenen bir tacirle karşılaştım. Yüzünden öyle olduğu hiç anlaşılmıyor. Evi büyük, ama saraya benzer hiç bir yanı yok. Bununla birlikte sayfiyede bir köyü var, veba tehlikesi baş gösterir göstermez, oraya çekiliyor; o zaman da bir köylü gibi çalışmaktan, bağ belleyip budamaktan kaçınmıyor. Serveti bir milyon florini geçiyormuş. Yirmi kadar şirketi yönetiyor, oniki gemide ortaklık payı var, maden ocakları işletiyor, otuz şehirle iş ilişkilerini sürdürüyor.»

209 İtalyan Çalgı Yapımcısı

XVI. yüzyıldan itibaren, müzik zevki bütün Avrupa'ya yayıldı ve giderek güç beğenir hale gelen halk, geliştirilmiş müzik âletleri istemeye başladı. Böylelikle müzik âleti yapımcıları ve özellikle Cremona'lı çalgıcılar ün kazandılar.

Çalgı yapımcılığı anlaşılması ve açıklanması çok zor, teneffüs ettiğimiz hava kadar sır dolu bir sanattır; bu, her şeyden önce bir yetenek, özellikle de çaba işidir.

Çalgı yapım ustası olabilmek için, yirmi yıldan uzun zaman gereklidir. Önce yedi yıl çıraklık, sonra on iki yıl işçilik yapılır. Bir genç adam, işte o zaman, kayıtsız şartsız buyruğu altında yaşadığı babasının yanında kalfa olabilir. Böyle bir kalfa, ancak otuz yaşına doğru bir yuva kurmayı ve kendi hesabına çalışmayı düşünebilecektir; ama daha önce, bir «şaheser»i gerçekleştirerek, buna lâyık olduğunu göstermek zorundadır.

Bir kemanın ya da herhangi bir telli çalgının yapımı, çok geniş ve eksiksiz bir bilgi ister. Bütün tahtaların niteliklerini son derece iyi bilmek, liflerini tanımak, zamkla birleştirildikleri zaman ne ölçüde tepki göstereceklerini önceden değerlendirmek gerekir. Bu tahtaları işleme tarzı, onların cinsine göre değişir: iki keman hiç bir zaman birbirinin aynı olamaz. Çalgıyı kaplayan cilânın da önemi büyüktür. Çalgı ustası, bu cilâyı kendi eliyle vurur, zira onun yapım sırrını titizlikle saklar. İşçi, eserini tamamladıktan sonra, ustalık mevkiine erişmiş olur. Usta, hem mesleğinin değerini düşürmemek, hem de ününe leke sürdürmemek için, yılda on beş ya da yirmi çalgıdan fazlasını yapmaz. Ama, bunlar onun rahat bir hayat sürmesine, büyük bir evle birkaç hizmetçiye sahip olmasına yetecektir.

Eğer mesleğinde isim yaparsa, onun için servet yolu açılmış olacaktır; Avrupa'nın her yerinden siparişler alacak ve sarsılmaz bir şöhrete kavuşacaktır.

210 Venedik'li Gondolcu

IX. yüzyıla doğru, bir bataklığın üzerinde kurulan Venedik, sayısız kanallarla kaplıdır. Bu kanallarda yükler, yelkenli, kürekli mavnalarla taşınır. Yolcular ise, gondol denilen, geçmiş çağlardaki özelliğini korumuş ve hiçbir yerde benzeri yapılmamış kayıklardan yararlanırlar.

Bu şehir var olduğundan beri, gondolculuk, Francesco'nun ailesinde babadan oğula geçmiştir (en azından böyle olduğuna inanılır).

Bu meslekte, Francesco'nun hüner ve becerisine herkes saygı duyar. Bunun nedeni, onun herkesten daha güzel sesli olması ya da şehrin en kuytu ve gizli köşelerini bile başkalarından daha iyi bilmesi değildir. O, her şeyden önce eşsiz bir gondolcudur. Tek küreğini büyük bir ustalıkla kullanır ve kayığını hiç bir yere çarptırmadan götürür: onarım işlerinde de uzmandır. En tecrübeli dulger gibi, her gondolu meydana getiren sekiz ayrı cinsten tahtayı seçmesini ve bu parçaları yerlerine yerleştirmesini bilir. Francesco, gondolunu övünerek gösterir. Otuz yıl önce kendi eliyle yaptığı bu teknenin yepyeni olduğuna herkes yemin edebilir. Bununla birlikte Francesco'ya asıl ün sağlayan şey başkadır. O her sırrı bilir, ama ağzından hiç bir şey kaçırmaz. Karnavalın yedi ay devam ettiği, her şeyin şenlik ve eğlencelere vesile olduğu, tam bir özgürlüğün hüküm sürdüğü ve kesesi dolu olanın bütün bu imkânlardan yararlandığı bu şehirde, ağız sıkılığının eşsiz bir değeri vardır. Reddilen âşık, derdini ona döker, siyah kadife maskenin arkasına gizlenmiş kadın, kendisini baloya götürmesini ondan ister. Bu büyük servet ve ayrıcalık sahibi kişilerle konuşa konuşa, Francesco, ince ve kibar bir lisan kazanmıştır. Ve hizmetleri nın karşılığı olarak eline bir gümüş para tutuşturulduğu zaman, gondolcu, bir lütuf kabul ediyormuşcasına alçakgönüllü davranır. Böylelikle ufak bir servet sahibi olduğu kulaktan kulağa söyleniyor. Ama onun, dinine bağlı bir insan olmakla birlikte, sırası geldiğinde biraz tefecilik yaptığı da ileri sürülüyor.

211 İsviçre'li Mızraklı Piyade

Kaynakları sınırlı bir ülkede, çetin bir hayata alışkın olan İsviçre'li dağlılar, XVI. yüzyılda, askerliğe yetenekli olmaları dolayısıyle aranılırdı. Bu güçlü kuvvetli adamlar, yabancı devletlerin ordularında paralı askerlik yaparlardı.

Fransa kralının talimatı:

«Haşmetli Fransa Kralı ile yaptığı anlaşmanın verdiği yetkiye dayanarak, Bossons derebeyi, Kantonlar ülkesinin köylerini dolaşmak ve iki bin kişiyi geçmemek üzere, bulabildiği kadar asker toplamakla görevlendirilmiştir. Kendisi, Kral Hazretlerinin gönüllülere sağlayacağı yararlar konusunda onlara bilgi verecektir. Her asker, yirmi yıllık bir sözleşme imzalar imzalamaz, kendisine peşin olarak iki yüz gümüş ekü ödenecek. Her yıl, bakımından kendisinin sorumlu olduğu bir takım elbise alacak. Askerî binalarda, kışlalarda yaşayacak ve buralardaki askerlik disiplinine ve boru sesiyle bildirilecek saatlere uyacak: yazın saat beşte, kışın saat altıda yataktan kalkış; ekmek ve çorba ile kahvaltı; saat sekizle on iki arası talim yerinde eğitim veya nöbet; öğle yemeği (bir çorba, sebze yemekleri, domuz yağı, bir tuzlama, çeyrek litre şarap); saat üçten altıya kadar devriye görevi veya manevra eğitimi; saat yedide akşam yemeği; akşamın saat dokuzunda ışıkların söndürülmesi.

«Askerlerin on iki lira tutarındaki aylık ücretleri, terhislerine kadar alıkonacaktır. Bununla birlikte, askerler, kişisel alışverişleri için bu paranın dörtte birini kullanabileceklerdir. Dinî hizmetler, Katolik olsun veya olmasın, herkese sağlanacaktır.

«Askere alınacakların epey ağır olan baltalı mızrakları kolayca taşıyabilecek kadar kuvvetli kollara sahip olmaları zorunludur. Sözleşme imzalanmadan önce, asker adayları bir koşu sınavından geçirilecektir.

«Dil meselesine gelince, bu pek de önemli değil, zira İsviçre'li alayların subayları askerlerine meram anlatmayı biliyorlar.»

212 Yangın Tulumbacısı

Tulumbacı ocağı, Osmanlı devrinde, İstanbul'da yangınları söndürmekle görevli bir örgüttü. Zamanla birtakım serseri ve sabıkalıların da girdiği bu örgüt giderek yozlaştı ve sonunda yerini itfaiye teşkilâtına bıraktı.

Tulumbacı teşkilâtı, İstanbul'da, XVII. yüzyılın başlarında kuruldu. Tulumbacıbaşının emrine elli tulumbacı verildi. Daha sonra bu sayı beş yüze çıktı. Tulumbacı ocağı, acemi oğlanlar kışlasının içindeydi ve tulumbacılar acemi oğlanlarından yetiştirilirdi. Yangın söndürme çalışmaları yeniçeri ağasının denetiminde yapılırdı. XIX. yüzyılda, İstanbul'un her büyük semtinde bir tulumbacı takımı kuruldu. Bu tulumbacılar her takımda yetki ve görevlerine göre sıralanırdı. Tulumbacıların başına *ağa* ya da *reis* denirdi. Tulumbacı takımını yangına ikinci reis götürür, reis, takımı at üzerinde izlerdi. İkinci reisten sonra sırasıyle *fenerci*, *borucu* ve *hortumcu* gelirdi. *Sandık* denilen tulumbayı omuzlarında koşar adım taşıyarak yangın yerine dört *uşak* götürürdü.

Tulumbacılar gerek yangına giderken, gerek yangın dönüşü, bağlı bulundukları tulumba ocağını belirten naralar atardı. Örneğin: «Haaayt! Karada aslan, denizde kaplan, yetmiş iki buçuk millete duman attıran, yaman gelir, yaman gider Kasımpaşa'nın yiğitleri... Haaaytl.» gibi. Tulumbacılık bir spor olarak da benimsenmişti; takımlar yangın yerine daha önce varmak için birbirleriyle yarışırlardı.

İlk tulumbacıların kılığı yeniçerilerinki gibiydi. Başlarına tas denilen bakır bir miğfer, üstlerine göğsü açık duran kolsuz bir gömlek ve diz kapaklarına kadar inen bir don, ayaklarına da yemeni giyerlerdi. Yeniçeri ocağıyle birlikte yeniçeri tulumbacılar da dağıtılınca, esnaftan gelen tulumbacılar keçe külah ve beyaz dizlik kullandılar ve yangına çıplak ayakla gitmeğe başladılar.

Zamanla yağmacı ve çapulcuların da tulumbacı takımlarına girmesi bu örgütü gözden düşürdü ve Cumhuriyet'le birlikte tulumbacılık ortadan kalktı.

213 Henri III

Catherine de Médicis ile Henri II'nin oğlu olan Henri III, 1574'ten 1589'a kadar Fransa tahtında oturdu. Zeki ve kültürlü, ama aynı zamanda zevk düşkünü ve dengesiz olan bu kral, Jacques Clément adında bağnaz bir papaz tarafından hançerlenerek öldürüldü.

Kral çok geç yatar ve hiç bir zaman sabahın dokuzundan önce kalkmaz. Uyanınca ellerini çırpar. Bitişikteki odada bu işareti beklemekte olan krala hizmet etmekle görevli yüksek rütbeli ve soylu kişiler, hemen içeri girerler.

Bir nedim, krala bir altın tabakla damasko kumaştan bir peçete sunar. Onun arkasından, sofracıbaşı ve yardımcıları, üzeri kapalı tabakları taşırlar. Kral, yastıklar arasında yatağına uzanmış olarak, bir fincan haşlama suyu içer ve iştahsız iştahsız biraz meyve ezmesi yer.

Ancak ondan sonradır ki, tuvalet faslı başlar. Bir büyük senyör, krala gömleğini sunar. Bu arada berberler, parfümcüler ve masajcılar harıl harıl çalışırlar. Hükümdar, istedikleriyle görüşmek için bu anlardan yararlanır. Söylenenleri hemen anlar ve konu üzerinde hiç tartışmadan karar verir. Henri III, pek şıktır. Kendi seçtiği, beli penslerle daraltılmış elbisesini, tüyler ve değerli taşlarla süslü başlığını giyer ve kulaklarına da yine değerli taşlardan salkım küpeler takar.

Kurul toplantısından ve âyinden sonra, öğle yemeği saati gelir. Kral, çevresinde müzisyenler olduğu halde, bir parmaklığın arkasında saygıyla duran uyruklarının gözleri önünde tek başına yemeğini yer. Herkesin şaşkın bakışları altında, kendisi için yapılmış bir âleti kullanır: iki dişli bir altın çatal! Ona gelinceye kadar bütün krallar elle yemek yerlerdi. Öğleden sonra, Henri III, tahtırevanıyla gezmeğe çıkar, ata biner, palma ya da bilboke oynar.

Bu akşam kral, birkaç diplomatı kabul edecek ve akşam yemeğinden sonra da muhteşem bir resepsiyona katılarak, gecenin geç saatlerine kadar dansedecek.

214 Frankların Baronu

XVI. yüzyılda, bazıları soylu, ama varlıklı olmayan ailelere mensup çete reisleri, Avrupa'da cirit atardı. Bu kara vicdanlı insanlar, yağmacılıkla geçinir ve yerleştikleri ülkenin halkını haraca kesip sömürürlerdi.

1611 yılında, Frankların baronu, Neuchese derebeyi, Viyana'daki Saint-Savin manastırını zaptetti. Silâhlı çetenin adamakıllı korkuttuğu başrahip ve keşişler, silâhları ve eşyalarıyle birlikte teslim olduktan sonra kaçtılar. Baron, manastıra yerleşti. Erkek, kadın ve çocuk, aşağı yukarı yüz kişiden meydana gelen çete, kısa zamanda, manastırı tahkimli ordugâh haline getirdi.

Bütün bölge, korkudan tir tir titriyordu. Frankların baronu, kendi topluluğunu yaşatmak için, düzenli olarak ülkeyi haraca kesiyor, halkın varını yoğunu alıyordu. Kılıcı, tabancası ve haydutları, bu amacına ulaşmak için en fazla kullandığı araçlardı. Köylüler, hayvanlarını barona vermekte âdeta yarış ediyorlardı; baron da bunları kestirip tuzlatıyordu. Ertesi gün sıra, başka zavallıların mallarına el koymaya geliyordu.

En besili, yünü en gür sürü hayvanları, en güzel şarap, barona ayrılıyordu. Ona karşı gelenin vay haline! Hemen kellesini uçururlardı zavallının...

Baronun soylu bir aileden gelen ve güzelliği dillere destan olan karısı, sık sık saraya giderdi. Becerikliliği sayesinde, baron için akla gelebilecek her türlü lütfu koparırdı. Saray adamları, onu eyaletinde görseler tanıyamazlardı. Beraberinde silâhlı adamlar olduğu halde evleri basar, ev halkını sille tokat döver, dolapları, giyecekleri, erzakı ve gümüş eşyaları yağma ederdi.

Bu yağma yıllarca sürdü. Ama, her şeyin olduğu gibi bunun da sonu geldi: Baron, Bastille'de, sanıldığına göre zehirlenerek ölmüştü.

215 Hus'çu Köylü Asker

Ortaçağ'ın son dönemi, son derece karışık bir devirdir. Slavların (Çek halkı) yaşadığı Bohemya, Alman egemenliğine karşı savaşan Jan Hus adındaki bir din reformcusunun etkisinde kalarak ayaklanır.

Hus'çulara karşı savaşan bir askerin mektubu:

«Bu din sapkınları, inanılmayacak kadar azimli ve kararlı kimseler; onlarla savaşmak kolay değil. Üç haftadan beri tattığımız acı tecrübeler bize bunu öğretti.

«Onlar ülkeyi bizden daha iyi tanıyor ve hemen hemen bütün köylülerden destek görüyorlar. Onların dilini biraz konuşabildiğim için, bazı bilgiler elde etmeyi başarıyorum. Bu adamları konuşturmak için başvurduğum usullere kimse dayanamaz. Bana boyun eğmeyenleri demirli kayışlarla ya da kıpkızıl ısınmış demir çubuklarla dövüyorum. Hus'çuların askerleri bizimkilere çok zahmet çektiriyor. On beş yirmi kişilik topluluklar halinde, köylü arabalarıyle yolculuk yapıyor ve uzun mızraklarının ucuna taktıkları madenî levhalarla korunuyorlar. Bir işaret üzerine saldırıya geçiyor ve bizleri bir kıskacın çeneleri gibi kıskıvrak sarıyorlar.

«Tutsak aldığımız yaralılar, bize çok şaşılacak bir şey söylüyorlar. Onların başkanları, soyuna sopuna değil, değerine bakılarak seçilirmiş ve kendisine kayıtsız şartsız boyun eğerlermiş. Dinsel törenlere hepsi de canla başla katılıyorlar; ilâhilerinden birini de savaş şarkısı haline getirmişler. Birçok defa dinlediğim bu şarkı, kesinlikle söyleyebilirim ki, insanın kanını donduruyor, hele bu şarkının yankısı, dörtnal giden atların çektiği arabaların uğultusuna karışınca, büsbütün ürkütücü oluyor.

«Bu soylular, bu din adamları, bu köylüler ve bu zanaatkârlar bize karşı koydukları sürece, imparator, bütün askerlerine, onların tecrübe ve cesaretine rağmen bu bağnazların hakkından gelemeyecektir.»

216 Kadırgalardaki Forsa

Kadırga, Giritliler ya da Fenikeliler tarafından icat edilmiştir. Hem kürek, hem yelkenle hareket eden bu ince uzun savaş gemisi, Akdeniz'de 1750'ye kadar dolaştı. Kadırgada kürek çekenlerin çoğunu forsa denilen mahkûmlar ve esirler meydana getirirdi.

Mahkeme, Pierre'i yirmi yıl kürek cezasına çarptırdı. Forsa denilen bir başka kader yoldaşıyle birlikte boynundan zincire vurulan mahkûm, otuz iki kadırgalık donanmanın üssü Marsilya'ya kadar yürümek zorunda kaldı. Mevsim kıştı. Gemiler rıhtımda hareketsiz duruyorlardı. Pierre, amiral kadırgası «Reale»e bindirilmişti. Boyu 58 m, genişliği 15 m olan bu geminin pupası, som meşeden yontulma heykellerle süslenmişti. Otuz iki oturaktan her birine altışar kürekçi zincirlenmişti.

Şafak sökerken, top gürler, kürek mahkûmları uyanır. İlk iş olarak güverteyi bol suyla yıkar, sonra bol sulu çorbaya katılmış kara ekmekten ibaret ilk yemeklerini yerler.

Saat sekizde, karada çalışmaya giderler (tersanede tesviye işleri, şehirden su taşıma v.b.). Daha talihli olan bazıları, iyi tutum ve davranışlarından dolayı, rıhtımda ufak mesleklerde çalışmak hakkını elde etmişlerdir. Bu gibiler berberlik, perukacılık, pipo yontuculuğu, çilingirlik yaparlar. Ama, akşam olunca, hepsi de gemiye dönmek zorundadır. Gemide, forsalar, bir oturağa zincirlenmiş ve ayaklarına da bir pıranga vurulmuş olarak, bir çanak bakla ve taş gibi sert bir peksimet ekmeği yerler. Sonra üzerlerine bir çadır örtülür. Mahkûmlar böylece balık istifi gibi üst üste, haşarat, fare ve pislik içinde uyumaya çalışırlar.

Önümüzdeki ilkbaharda, donanmayı yeniden savaşa hazırlamak gerekecek. «Reale» ve «Superbe» kadırgaları, direkleri yeniden dikilmiş, yelkenler ve toplarla donatılmış olarak denize açılacaklar.

Kürekçibaşı, bir ağaç tokmağı vurarak, forsalara ritim verecek. Ve 16 metre uzunluğundaki kürekler, dakikada üç kez suya dalıp çıkacaklar.

217 Mayflower Yolcuları

Püritenler, İngiltere'de, dinsel inançları yüzünden baskılara uğrayan ağırbaşlı protestanlardı. Bunlardan bir kısmı, 1620 eylülünde **Mayflower** (Mayıs Çiçeği) adlı bir gemiye binerek Amerika'ya göç ettiler.

Mayflower yolcuları, yürekleri umutla dolu, yola çıktılar. Atlas okyanusunun öbür yakasında, «huzur içinde ibadet edebilecekleri, özgür yaşayacakları bir vatan» kurmak istiyorlar. Otuz kişilik mürettebat ve erkek, kadın ve çocuklardan meydana gelen yüz iki yolcu, bu üç direkli ağır gemide, iki ay sürecek korkunç bir yolculuk yapacaklar.

Deniz kudurdukça kuduruyor. Yolcular sandıkları ve denkleriyle güvertenin altına yığılmışlar. Gündüzleri güneş zorlukla seçiliyor; geceleri ise zifirî bir karanlık çöküyor. Deniz tutması, rutubet, fareler, hamamböcekleri, bit, pire ve tahtakurularıyle mücadele etmeleri gerekiyor. Sabahları, hava elverişli olduğu zamanlar, biraz nefes almak için güverteye çıkıyorlar. O zaman her birine günlük yiyecek ve içecek payları dağıtılıyor: iki litre acı su ve geminin baş tarafındaki kocaman bir kazanda pişirilmiş bir kepçe bulamaç. Hepsi de ağırbaşlı yaşayacaklarına, zenginlerle fakirler arasında tam bir eşitlik gözeteceklerine andiçtiler. Kadınlar uzun elbise ve başlık giyiyorlar. Günün büyük bir kısmını dua etmekle geçiriyorlar. Günde üç defa toplanarak, cehennem azabı üzerine ciddî ve sert bir vaız dinliyor, mezamirler okuyorlar.

Yolcular Virginia'ya gitmeyi umuyorlardı, orada kendilerini bekleyenler vardı. Ama, çok daha kuzeydeki Cod burnuna yanaştılar. Burada ne imtiyaz, ne hak sahibiydiler. Bunun üzerine 41 kişi, aralarında bir sözleşme imzaladılar. Denizde kaleme alınan bu «Covenant» (Antlaşma) gereğince, daima birlik olacaklarına ve topluluğun çıkarı için bazı kurallara saygı göstereceklerine söz verdiler. Bu yeni ülkeye «Yeni İngiltere» adını koydular ve çok geçmeden, orada Plymouth şehrini kurdular.

218 Sayfiyedeki Zengin

Geçen yüzyıla gelinceye kadar tek sözleşme düşünülemezdi ki noter huzurunda yapılmasın. Zengin ve saygın kişiler olan noterler, görevlerinin dışında, zevkine göre yaşamak olanağını bulurlardı.

Üstad Perrot, Paris'te noterdir. Pazartesiden perşembeye kadar, başını kitaplardan hiç kaldırmadan yaşar ve başkâtibinin her sabah yonttuğu kaz tüyü kalemle sözleşmeleri düzenler ve imzalar. Bu sıkı, ama ona yılda 15 000 lira getiren çalışma, geriye kalan zamanlarında, keyfince yaşamak olanağını sağlar.

Üstad Perrot, perşembe akşamı, beraberinde karısı ve kızı olduğu halde, başkentten ayrılıyor. Karosasına gömülerek, sayfiyesine doğru yola çıkıyor. Bu sayfiye, iki saat uzaklıktaki bir çiftliktir. Kırlarda, üstad Perrot bambaşka bir insan oluyor. Neşeli ve pratik bir kılığa bürünüyor: yaldızlı şeritlerle süslü bir deri ceket, yeşil kadifeden külot pantolon, sarı ipek çoraplar ve maroken ayakkabılar.

Üstad Perrot, ilk iş olarak, zemin katta bulunan mutfağı dolaşıyor. Şöminede kebap çevrilmeye başladı bile. Ocak çengeline asılı üstten kulplu tencereden, iştah kabartan bir çorba kokusu yayılıyor. Çevresine gıcırdayan altı iskemlenin sıralandığı kocaman meşe masanın üzerinde tavuklar ve çeşit çeşit sebzeler duruyor. Yemek güzel olacak. Daha sonra Perrot, mahzene iniyor. Koca koca beyaz şarap fıçıları ağızlarına kadar dolu.

Üstad, öğleden sonra çizmelerini giyiyor ve atını koşumlatıyor. Uzun gezintisi, ortaklık kararıncaya kadar sürüyor. Memnun, ama yorgun dönüyor. Şimdi en çok istediği şey, şöyle boylu boyunca uzanıp yatmak. Yatağı, bir anıttan farksız. Yatağın dört yüksek burmalı sütun üzerinde duvan tavanlığından aşağı, sarı ipekten, püsküllü perdeler iniyor.

Füten yatağına uzanan noter, pufla yorganının altına giriyor ve portreleri odanın duvarlarını süsleyen on iki Roma imparatorunun sert bakışlarına aldırmadan, uykuya dalıyor.

219 Bir Flaman Kadını

Flandre, XVII. yüzyılda, İspanya'nın egemenliği altındaydı. Bu bölge, birçok savaş gördükten sonra, yoğun bir ticarî faaliyetle zenginleşti. Flandre, özellikle şehir evlerinin örnek bakımı, düzeni ve temizliğiyle ün salmıştı.

Evde öyle bir hareket ve faaliyet vardı ki, taşınıyorlar sandık. Oysa böyle bir şey yoktu. Sadece, bize söylendiği gibi, her cumartesi olduğu üzere, ev temizliği yapılıyordu. Her şey alt üst olmuştu. Üstüne bol bir gri eteklik ve bir karako (uzun kollu, düz bir bluz) giymiş, başını da bir örtüyle bağlamış olan ev sahibemiz, hizmetçileri ikide bir paylıyordu. Elinde bir anahtar demeti, mahzenle kiler arasında mekik dokuyordu. Nihayet bütün cesaretimizi topladık ve kendisini tutup sarsarak varlığımızdan haberdar ettik.

Evvelâ döşemeler ve ağaç mobilyalar bol suyla yıkandı. Evde dolaşırken ayağına hasır şıpıtıklarını giymeyenin vay haline! Sonra sıra, odaların mozaik döşemesini kum ve sabunla ovarak temizlemeye geldi; bu arada altın ve gümüş kap kacak, kilitler ve zıvanalar ovuldu. Ne yalan söyleyeyim, bu kadar temizlik bizleri şaşırttı. Ev halkının vakit kaybetmemesi gerekiyordu. Bu yüzden, öğle yemeği olarak, tereyağlı küçük sıcak ekmeklerle yetinmek zorunda kaldık. Tanrıya şükürler olsun ki, cumartesi haftada bir geliyor! Ertesi gün, evimiz, dünyanın en sâkin, en sevimli eviydi.

Bu kez ev sahibemiz mavi ipekten bir elbise giymişti. Boynuna bir inci gertakmıştı. Birlikte kilíseye gitmemizi teklif etti, ama biz kabul etmedik. Ülkemizi Hollanda fethetmişti gerçi, ama dinimizi değiştirecek duruma gelmemiştik. Üç hafta boyunca, kızarmış tavukları, etleri, ezmeleri doyasıya, ama hiç bıkmadan yedik ve tam bir şölen olan bu yemekleri, ev sahibinin sırf bizim için mahzenden çıkardığı şaraplarla ıslattık.

220 Pfalz'lı Prenses

1671'de, Pfalz seçici prensinin kızı Elisabeth-Charlotte, Fransa kralı Louis XIV'ün kardeşi Philippe d'Orléans ile evlendi. Onun mektupları, saray hayatıyle ilgili, merak uyandıran açıklamalarla doludur.

«Bu koskoca sarayda yapayalnız, kendi köşeme çekildim. Burada herkes, insanları birbirine düşürmek için uğraşıyor; öyle ki, bu durum, sonunda herkesi kırgınlığa ve mutsuzluğa götürüyor..»

Günlük yaşayışı pek can sıkıcı, pek tatsız tutsuz olan prenses, saraydan böyle yakınıyor işte. Elisabeth-Charlotte, kendi çirkinliğiyle alay ederek şöyle yazıyor: «Vücudum tam bir küb gibi dört köşe. Çiçek bozuğu, alacalı bulacalı bir burnum var. Ağzım kocaman, dişlerim çürük.»

Mutsuz prenses, saray hayatının baskı ve zorlamalarına da dayanamıyor: «Koca bir yıl, sabah kahvaltılarını ve öğle yemeklerini tek başıma ve elimden geldiği kadar çabuk, yarım saatten daha kısa bir zamanda yiyorum. Zira, siz yemek yerken etrafınızda bulunan yirmi uşağın her hareketinizi seyretmesi ve ağzınıza attığınız lokmaları sayması kadar can sıkıcı bir şey olamaz. Akşamları, kralın sofrasında yiyorum. Masanın çevresinde beş ya da altı kişi oluyoruz. Manastırdaki rahibeler gibi, herkes yüksek sesle tek kelime konuşmadan birbirini gözlüyor. Ancak, yanınızdakine bir iki kelime fısıldamak cesaretini bulabiliyorsunuz!»

Prenses, sadece ava gitmekten hoşlanıyor, başkenti ve orada sürülen hayatı şiddetle eleştirerek diyor ki: «Paris'te iki saat kaldıktan sonra başıma ağrılar giriyor...»

«Şu anda Paris'te, kadınların da erkekler gibi sarhoş olmaları, karışıklık çıkarmaları ve her türlü iğrenç davranışı yapmaları en büyük moda. Bu yüz kızartıcı hayatı sürenler arasında çok soylu en az yarım düzine kadın var. Hattâ Madame d'Orléans ile Madame la düşes bile kendilerini şimdi pek moda olan tütün içme alışkanlığına kaptırmışlar. Ama ben bu iğrenç alışkanlıktan tiksiniyorum: insanın genzini yakıyor ve pis bir koku çıkarıyor.

221 Venedik'li Kadın

Venedik, uzun bir zaman, siyasî, iktisadî ve askerî bakımdan çok güçlü bir devlet olarak yaşamıştı. Ama, XVIII. yüzyılda artık sadece bir zevk ve eğlence şehriydi. Zengin senyörler orada günlerini gün ederek, havaî bir hayat sürüyorlardı.

Bir mektuptan alınmış bir bölüm:

«Ne hoş, ne tatlı bir şehir şu Venedik! İnsan, karnavalın altı aydan fazla sürdüğü böyle bir yeri dünyanın neresinde bulabilir?'

«Benim gözümde ev sahibelerinin en sevimlisi ve en incesi olan kadın arkadaşım, beni Venedik yüksek tabakasının kurallarına alıştırmakta gecikmedi. Burada zamanın da hesabı yapılmıyor, paranın da. Para ancak zevk ve eğlence içinde yaşamaya ve Paris'tekinden daha sık değişen modayı izlemeye yarayan bir araç. Zengin senyörler şehirde dolaşan dedikoduların hepsini biliyor, ama onlara hiç önem vermiyorlar... Ailelerinin kaldığı muhteşem saraylarında çok yaşamıyorlar, daha çok, her şeyin kendileri için bir zevk ve eğlence kaynağı olduğu dışarıda vakit geçiriyorlar. Bizim memleketimizde hayat ne kadar hoş olursa olsun, burada sürülen hayatla ölçülemez.

«Venedik'te daha pek çok eğlence imkânı var. Bahçede, yumuşacık minderler üstünde oturarak geçirdiğim uzun saatlerin tadını unutamam. Orada insan sadece özlü konuşmaların ve zarif nüktelerin zevkini doyasıya çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda güneşin nimetlerinden de yararlanıyor. Maharetle yapılmış, geniş kenarlı, üstü açık şapkalar sayesinde, tenimizi yakmadan saçlarımızı sarartıyoruz.

«Öte yandan burada her soylu kadının kendisine her yerde arkadaşlık eden, onun her dilediğini yerine getiren, unuttuğu bir şey varsa onu hemen tamamlayan ve... para ihtiyacını karşılayan bir kavalyeye sahip olması gerekiyor. Benim arkadaşımın kavalyesi gerçekten hayran olunacak bir adam. Bir gün gondolla dolaşmaya çıkmıştık, arkadaşım birden bir parfüm şişesini ve kartvizitlerini unuttuğunu hatırlayarak üzüldü? Kavalye, tek kelime söylemeden, onları kadına uzattı. Adam bu kadara kadar düşünmüştü.»

222 Eski Rus Kadını

Bugün, hem Avrupa'da, hem Asya'da geniş toprakları olan Rusya, «Deli Petro» adıyle bilinen çar Petro I'e (1672-1725) gelinceye kadar, uzun çağlar boyunca Moğolların ve Türklerin etkisi altında yaşadı.

Çar, Rus aile reislerinin en büyük efendisi olduğuna göre, bir koca da ev halkının ve kendisine sevgi ve itaat göstermekle görevli karısının efendisidir. Kadın, gün ağarırken kalkar ve evin hamamında yıkanıp hazırlandıktan sonra ibadetini yapar, duasını eder. Sonra, gündüz yapacağı işler hakkında kocasından talimat almak üzere onun yanına gider. Kadın, ancak kocasının uygun göreceği kişileri davet edebilir ve kocasının izni olmadıkça, hiç bir konuda konuşmalara katılamaz. Eğer bu kurala uymayacak olursa, ağır bir cezayı, kırbaçla adamakıllı dövülmeyi canına minnet bilecektir.

Kadın, evin kendisine ayrılmış olan kısmını, «terem»i terkedemez. Ama, bu kısımda, faal davranmak zorundadır: hizmetçilere emirler vermek, yemeklerin hazırlanmasına, giyeceklerin temizlenmesine ve bakımına nezaret etmek onun görevidir. Elbise dolaplarının durumunu ve hangi giyeceklerin fakirlere bağışlanacağını daima bilecektir.

Kadın, sadece yüzünü ve ellerini açıkta bırakan üç uzun elbisesini giymeden ortalıkta dolaşamaz. Eğer kocası hoşlanıyorsa, gerdanlık ve yüzüklerini takabilir. Güzel bir yüz, kocasının elbette hoşuna gider. Bunun için yüzüne düzgünlerle makyaj yapar: yanaklarını kan kırmızısına, gözlerini yeşile ve siyaha boyar. Bu arada güzel kokular sürünmeyi de unutmaz.

Kadın, kutsal kitapların örnek gösterdiği kadının yolundan gitmeli, temiz ve çalışkan olmalı, evin her işine ilgi göstermeli, çocuklarını ve hizmetçilerini eğitip yetiştirmeli, kocasının sözünden dışarı çıkmamalıdır.

223 Çarın Çinovnik'i

Çocukluğu Moskova'nın «yabancılar mahallesi»nde geçen Petro I, Batı ülkelerinin teknik gelişmelerine karşı beslediği hayranlığı hayatı boyunca sürdürdü ve bu gelişmeleri imparatorluğuna aktarabilmek için, soylu devlet görevlilerinden oluşan «Çin» teşkilâtını kurdu.

Aleksey Mihayloviç Larionov bugün 43 yaşında. *Çin* teşkilâtına gireli tam yirmi beş yıl oluyor.

Teşkilâtın ilk basamağına adımını attığı zaman, sadece okuyup yazmayı ve sayı saymayı biliyordu. Çalışması ona iyi bir yönetim dili kazandırdı ve böylikle Larionov, *Çin* teşkilâtının ilk dokuz kademesini çabucak tırmandı.

Larionov dört yıl önce Tambov eyaletinin valisi ve *Çin* teşkilâtının on üçüncü, yani sondan bir önceki kademesine yükselmis olan Sergey Grigoroviç'in kızı Katerina Sergeyeviç İvanova ile evlendi. Bu ünvanla İvanova, çara hizmet eden soylular sınıfına bağlı bulunuyor ve kocası, karısından daha aşağı bir mevkide yer alıyor. Ama, çara hizmet etmek için gösterdiği sürekli çaba ve özel hayatının temizliği, herhalde pek yakında ona, aşama sırasının en yüksek basamağına ulaşma olanağını sağlayacaktır.

Larionov Almanca öğrendi, şimdi de Fransızca çalışmayı tasarlıyor. Böylece, beş yılda, *Çin* teşkilâtının on ikinci kademesine, beş yıl sonra da on üçüncü kademesine, yani soyluluk basamağına erişebilecek. Yeter ki, Majesteleri, Larionov'un bugün almakta olduğu 5 000 ruble yıllık ücretin karşılığını dairesinde her hafta 80 saat çalışarak fazlasıyle ödemekte olduğunu dikkate almak lütfunda bulunsun.

Çinovnik'in toplumsal aşamada yükselmesi, onun işini fazlalaştırmayacak, ama, yaptığı işin niteliğini arttıracak.

224 Kazaklar

Polonya'dan Büyük Okyanus'a kadar, 10 000 km boyunca uzanan uçsuz bucaksız ovalar, bir zamanlar, Orta Asya Türk boylarından biri olan yarı göçebe bir halkın, Kazakların diledikleri gibi at koşturdukları topraklardı..

Tarihî kaynaklar, Kazakları, Orta Asyalı yarı göçebe bir halk olarak gösterir. Kazaklar, Cengiz Han'ın fetihleri sırasında ortaya çıktılar.

XVI. yüzyılda, Kazakların önderi Kasım Han, küçük Kazak beyliklerini egemenliği altında birleştirdi. Bundan sonra Kazaklar, Taşkent'i yönetim merkezi yaparak, Batı'ya doğru yayıldılar. Egemenlikleri 1846 yılına kadar sürdü. Bu tarihten sonra Kazaklar, Rus egemenliğine girmek zorunda kaldılar. Bugün Kazaklar, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde ve dağınık olarak da Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Batı Sibirya ve Volga nehri boylarında, ayrıca, Çin ve Moğolistan'da yaşamaktadırlar.

Kazaklar barış sırasında kendilerine yeni topraklar ararlar, avcılık, balıkçılık ya da hayvan yetiştirmekle geçinirlerdi. Hemen hemen her yerde hür olarak («kazak» kelimesi «hür» ve «savaşçı» anlamına gelir) yaşayan bu halk, önderleri olan «ataman»larını oy ile seçerlerdi. Ancak, savaşta başarılı olamayan ataman, en gür akan nehirlere atılarak boğulmak suretiyle cezalandırılırdı.

Kılıç kullanmakta çok usta olan bu savaşçıların binicilikte de üzerlerine yoktu. Dört nala koşan bir atın sırtında ayakta durarak, dizgin ağızlarında ve kollarını kavuşturmuş vaziyette giderlerdi. Yirmi dört saat boyunca durup dinlenmeden at koşturarak, yüzlerce kilometre yol alırlardı. Bu yüzden, çarlar, Kazak ulakları diğerlerine tercih ederlerdi.

Yumak gibi ölümsüzleşmek, her Kazak'ın hayalinde tüterdi. XVI. yüzyılda yaşamış bu efsanevî binici, Ural dağlarından Büyük Okyanusa kadar uzanan uçsuz bucaksız Sibirya'yı, yani aşağı yukarı 8000 kilometrelik yolu at sırtında aşmayı başarmıştı!

225 Antillerin Avcısı

Antil takımadaları, Amerika'nın Kristof Kolomb tarafından keşfedilmiş ve yerleşilmiş ilk toprağıdır. İspanyol hükümeti bu adaları resmen, yabancı maceracılar ise fiilen sömürgeleştirdiler.

Bir İspanyol valisinin raporu:

«Haşmetli İspanya Kralının egemenliği, kuzeyde, İngiltere ve Fransa kralları tarafından sömürgeleştirilen toprakların dışında, Atlas okyanusu kıyısında bulunan bütün topraklara yayılmış bulunuyor. Bununla birlikte, Karayip adını verdiğimiz bu denizdeki birçok adada ve özellikle büyük San Domingo adasında, Avrupa'dan gelmiş, ama İspanya dışında doğmuş birtakım maceracılar, kıyılarımıza yerleşmiş olup hükümdarımızın hükumetini tanımıyorlar.

«Bu adamlar, adada su ve ot bol olduğu için pek çok bulunan yaban domuzu, boğa ve yaban ineği gibi hayvanları avlıyor ve onların derisini ve yağını alıp etini de Kızılderililerin yaptığı gibi, büyük bir odun ateşinin dumanında kurutuyorlar. Dört ya da altı hafta sonra, bu et parçaları görünüşü kayışı andıran bir çeşit pastırma haline geliyor. Artık ondan sonra bu eti uzun süre saklamak mümkün oluyor Bu et kurutma yerlerine «bukan» adı verildiği için adamlara «bukanye» diyorlar. Adaya yanaşan pek çok denizci, onlardan alışveriş ediyor. Güneşten derileri yağızlaşmış bu maceracılar, öldürdükleri hayvanların kanıyla sertleştirilmiş bezden bir gömlek ve boyu dizlerini geçmeyen bir kısa pantolon giyiyorlar.

«Bukanyelerin çoğu Fransız asıllı, bazıları da İngiliz ve Hollandalı. Bir çeşit hükümet kurmuşlar ve sarece ona boyun eğiyorlar. Tepeden tırnağa silâhlı ve çok keskin nişancı olan Bukanyeler, kralımızın subaylarını öldürmekten çekinmiyorlar. Onlar var oldukça, kral hazretlerinin şeref ve menfaatlerini hiçe saymağa devam edeceklerdir.»

226 Antillerin Korsanı

XVI. yüzyıldan itibaren, Karayibler denizinde İspanyol gemileri vızır vızır gidip gelmeye başladılar. Ama, çok geçmeden, kalyonların hazineleri, başka maceracıları da bu sulara sürükledi. Bu korsanlar, tam bir yüzyıl boyunca bu adalara hâkim oldular.

Bir kadın yolcunun mektubu:

«Bu, benim için olağanüstü serüvenlerle dolu bir yolculuk oldu. Kocam ve üç kızımla birlikte İspanyol donanmasının amiral kalyonuna binmiştik. Ama, korkunç bir rüzgâr, bizim gemiyi filodan ayırıp uzaklara sürükledi. Gece yarısı, birdenbire yatağımdan sıçradım. Beni uyandıran, şeytanın ta kendisiydi! Simsiyah derili bir adam, korkudan tir tir titreyen kızlarımı ite kaka kamarama sokmuştu... Tabancasını bana doğrultmuş, sessizce sırıtıyordu...

«Dört yüz yolcu taşıyan koca gemimiz, otuz korsanın baskınına uğramıştı. Reisleri kendine Brezilyalı dedirtiyordu, ama, Fransızca konuşuyordu. Tam üç hafta, her şeye rağmen kadınlara karşı nazik davranan bu adamlarla birlikte yaşadık.

«Kurtulmamız kocama 50 000 kuruşa patladı. Kocam, kendisi için de bir o kadar para verdi. Adamların hiç şakası yoktu. Bunun böyle olduğuna kanaat getirmemiz için, birkaç kişinin başını uçurmaları bize yetti de arttı bile. Korsanlar içki, kumar ve altını seviyorlar, ama onların gücü daha çok savas disiplininden ve ölüme meydan okumalarından geliyor.

«Fidyelerimiz ödenince, reis hepimizi topladı ve kendisinin bir deniz haydutu değil, bir korsan olduğunu ve Hasmetli Fransa Kralından bir komisyon aldığını söyledi. Sonra büyük bir gururla bize, görev belgesine benzer bir kâğıdı çıkarıp gösterdi. Ne var ki, bu belgede, kendisine, Danimarka kralının sahip olduğu biricik adada, yaban keçilerini avlama izninin verildiği yazılıydı. Ama, ne reis, ne de adamlarından biri okuma biliyordu! Daha sonra öğrendim ki, Fransız genel valisi, vurgunda ele geçirilen ganimetten yüzde on alıyormuş!»

227 Bir Türk Denizcisi

Turgut Reis, Türk denizcilik tarihinin Barbaros'tan sonra en büyük kahramanıdır. Romanlara ve efsanelere konu olacak kadar harika savaşları ve serüvenleri vardır. Venedik ve İspanyol donanmalarına karşı kazandığı zaferlerle bütün Avrupa'yı titretmiştir.

Turgut, Menteşe köylerinden birinde, fakir bir çiftçinin oğlu olarak doğdu. Genç yaşta korsan olarak, leventliğe başladı. Zeki, canlı ve güçlü kuvvetli bir delikanlıydı. Kısa bir süre sonra reis oldu ve Cezayir'e giderek Hızır Reis'in, yani Barbaros Hayrettin'in emrine girdi. 1538 eylülünde, Barbaros Hayrettin Paşanın Preveze önlerinde Andrea Doria'ya karşı kazandığı büyük zaferde yedek donanmaya kumanda etti.

1540'ta, Korsika adasında küçük donanmasıyle dinlenmekteyken baskına uğradı ve esir düştü. Düşman gemilerinde tam uç yıl forsa olarak çalıştı. Ne var ki, 1543'te Cenova'yı kuşatan Barbaros, şehri yakacağı tehdidiyle Turgut Reis'i kurtardı. Turgut Reis yeniden bir küçük donanmanın başına geçerek, Akdeniz'i kasıp kavurmaya başladı. «Dragot geliyor!» sözü, düşmanlarının yüreğini ağzına getiriyor, ünlü tarihçi Hammer'in yazdığı gibi: «Hıristiyan sahilleriyle sefinelerini titretiyordu...» Tunus karşısındaki Cerbe adasını kendisine üs yapmıştı. Bir gün orada gemilerini kalafatlarken, müttefik Avrupa devletlerinin büyük donanması tarafından kuşatıldı. Görünüşe bakılırsa hiç kurtuluş ümidi yoktu. Fakat Turgut Reis, dâhice bir buluşla gemilerini yağlı kızaklarla karadan yürütmek suretiyle adanın arka tarafına geçirip Akdeniz'e açılmayı başardı. Kanunî Sultan Süleyman onun ününü duyunca kendisini İstanbul'a çağırdı ve Trablusgarp'ın fethiyle görevlendirdi. Trablusgarp'ı ele geçiren Turgut Reis, orada on bir yıl beylerbeyliği yaptı.

1565'te Osmanlı donanması Malta'yı kuşatmıştı. Turgut Reis de donanmasıyle oraya hareket etti. Malta kusatması çok kanlı savaşlarla sürerken, kaleden atılan bir mermi, Turgut Reis'i başından vurarak şehit etti.

228 Brezilya'lı Haydut

XV. ve XVI. yüzyıllarda, Avrupalılar, dünyayı fethe giriştiler. Güney Amerika'da, önceleri kıyı bölgelerini ele geçirmekle yetindiler. Bununla birlikte, Brezilya'da bazı maceracı haydutlar, ülkenin iç bölgelerine daldılar.

Bir misyonerin hatıra defterinden:

«Bir zamandan beri bizim Kızılderililerin tam bir gönül huzuru içinde yaşamakta oldukları bu bölge haydutların saldırısına uğradı. Ne büyük bir felâket bu! Haydut çetesinin yaklaştığını öğrenir öğrenmez, ormanın en kuytu yerinde yaşayan Kızılderililer bile büyük bir korkuya kapıldılar. Onları ikna etmek için çok uğraştık, ama boşuna. Bu gezginci çeteler, genellikle Portekizli baba ile Kızılderili anadan doğmuş serserilerden meydana geliyor. Güney Amerika yerlileri lehçesiyle konuşan bu serseriler, hem hıristiyan olduklarını ileri sürüyor, hem de bin bir türlü zulüm yapmaktan geri kalmıyorlar.

«Onlara göre her Kızılderili, bir av. Hattâ hıristiyanlığı kabul etmiş olsa bile. Yerlileri acımasızca kovalıyor ve tuttuklarına diğerlerinin nerede gizlendiklerini itiraf ettirebilmek için en korkunç işkenceleri uyguluyorlar. Özellikle köle arıyor ve bu amaçla sağlam buldukları her Kızılderiliyi alıkoyuyorlar. Bunun dışında altın ve değerli taşlar araştırıyorlar. Yerlilere işkence etmelerinin bir başka nedeni de bu oluyor.

«Gözlerini hırs bürümüş bu adamlar, ülkenin her gün biraz daha içerilerine ilerliyorlar; böylece, bizim misyonlarımıza kadar geldiler.

«Binek hayvanları gibi kendilerini de deriden zırhlara bürüyorlar. Bu önlem, onların dikenli çalılardan ve korkunç yılanlardan korunmalarını sağlıyor. Bu baş belâsı serseriler, ülkeyi tam bir harabe haline getiriyorlar. Bir yandan hıristiyan olduklarını söylüyor, bir yandan da kıyasıya adam öldürüyorlar. Bunu hangi vicdan, hangi mantık kabul eder?»

229 Kanada Yerlisi

XVII. yüzyılda, Kanada'nın yerli halkları, az sayıda ve genellikle birbirine düşman kabilelere bölünmüştü. Bu halklar, doğal kaynakların işletilmesine dayanan özgün bir uygarlık geliştirdiler

Bir Avrupalının not defterinden:

Bu «vahşiler», ihtiyaçlarını karada ve suda avlanmakla karşılıyorlar. «Tatlı deniz» adını verdikleri göllerin kıyılarına kurulmuş ağaç dallarından yapılma kulübelerde yaşıyorlar.

Ağlarını sabahları kurup akşamları topluyorlar. Onlara göre bu da tıpkı karada avlanmak gibi, erkeklere düşen soylu bir görev sayılıyor. Balıkçı balıkları kayığıyla kıyıya kadar getiriyor, karısı da oradan balıkları alıp kulübeye getiriyor. Aynı şekilde, avcı, avını kulübenin kapısına bırakıyor, ama içeriye girmiyor.

Daimî oturma yerleri olan köydeki kulübenin ağacına ve tahtasına biçim vermek ve kayık yapmak, erkeğe düşüyor.

Aile bir yerden bir yere göç ederken, erkek yalnızca silâhlarını alıyor ve bütün yükü karısına bırakıyor. Ancak karısının gücü yetmeyecek olursa, ona yardım ediyor. Tıpkı bunun gibi, baba, çocuğunu ancak peşinden yürüyemeyecek kadar küçük veya yorgunsa taşıyor.

Kulübeyi kadın yönetiyor. Etleri hazırlıyor, kurutuyor, kıyıya gidip kocasının tuttuğu balıkları getiriyor ve temizleyip pişiriyor.

Ağları onarmak, yakacak odun sağlamak, tane ve tohum toplamak, bütün aile için çarıklar yapmak kadının görevi. Kulübeye su getiren, elbiseler yapmak için hayvan derilerini işleyen, ağaç kabuğundan tabaklar yapan, kayıkla bir yerden bir yere gidildiği zaman yatak örtülerini, yorganları taşıyan yine kadın. Erkekler, tütün denilen kokulu bir otu tüttürüyorlar. Düşman karşısında cesaret gösterenlere ve acıya dayananlara âdeta tapıyorlar. Ama, «ateş suyu» adını verdikleri alkole sahip olmak için her şeyi inkâr edebilirler.

230 Kanada'lı Orman Gezgini

Kanada topraklarında kürk aramak için maceraya atılan ilk göçmenler Fransızlar oldu. Ormanlarda vızır vızır dolaşan ve bazıları melez olan bu adamlar, iki yüzyıl boyunca Kanada'nın kürk alışverişini ellerinde tuttular.

Bir yolcunun anlattıkları:

Yaptığım yolculuklar sırasında, «orman gezginleri»yle tanıştım. Fransız baba ile Kızılderili anadan doğmuş melezlere burada bu isim veriliyor. Zaten bu adamlar Kızılderililer gibi giyiniyorlar: deri pantolon, deri ceket, deri çarık. Ok ve yay kullanmayı çok iyi biliyor, ama bugün ithal malı silâhlar kullanmayı tercih ediyorlar. Üzerlerinde daima uzun bir tüfek taşıyor ve her fırsatta, barut-la rişegin pahalı olması nedeniyle aynı hedefe hiçbir zaman iki defa ateş etmediklerini söyleyerek övünüyorlar.

Bunlar, inanılmayacak kadar dayanıklı adamlar. Her gün, en az kırk kilo yükle, çetin bir arazide, on fersahtan fazla yolu çıplak ayakla yürüyorlar. «Orman gezginleri», sandalla yolculuk yapmayı pek seviyorlar. Kızılderili kayıkları tarzında ağaç kabuğundan yapılmış bu sandallar, pek hafif olmalarına rağmen son derece sağlam oluyor. 500 kilodan fazla yük taşıyabiliyor ve günde 15 - 20 fersah yol alabiliyorlar. Bu sandallar, iki kürekçi tarafından, iki elle kullanılan kısa kollu birer kürekle yürütülüp yönetiliyor.

«Orman gezginleri» kendileri avlanmıyorlar. Kürkleri, dostları olan Kızılderililerden ıvır zıvır ve incik boncuk karşılığında satın alıyor ya da aldıklarını ileri sürüyorlar! Oysa ben, onların yerlilere kürke karşılık alkollü içki, barut ve ateşli silâhlar verdiklerinden kuşkulanıyorum. Fransızların rakibi olan İngiliz tüccarları, belki de kıskançlık yüzünden, Montréal'de satılan her kunduz kürkü balyasının, «orman gezginleri»ne iki misli kâr sağladığını söylüyorlar.

231 Kanada'lı Öncü

XVIII. yüzyılda, Fransız asıllı Kanadalılarda doğum oranının çok yüksek olması, onları yeni topraklar ele geçirmeye zorladı. Bunun üzerine, öncüler, o zamana kadar kara ve balık avıyla toplayıcılığa bırakılmış olan bölgeleri değerlendirmek için harekete geçtiler

Bir öncünün yakınlarına yazdığı mektup:

«Ben buraya yerleşeli yakında üç yıl oluyor. Talihimi uzaklarda denemem için bana köyden ayrılmamı salık veren rahibe teşekkür borçluyum.

«Bir orman parçasını yakarak toprak sahibi oldum. Yanık yerde biten buğday, ilk yıl karnımı doyurdu. Sonra arpa, yulaf, havuç yetiştirdim. Bir çift öküz, bir inek ve on koyun beslemekle işe başladım; şimdi iki atım, dört ineğim ve üç de domuzum var. Bu hayvanları beslemek için arazimin yarısını çayır olarak bırakmak zorunda kaldım. Ama, bereket versin gübre toprağı zenginleştiriyor ve onun kuvvetten düşmesine engel oluyor. Komşularımın yaptığı gibi, ben de üç yıldan beri işlemekte olduğum toprağı dinlendirmek için nadasa bırakacağım ve şimdi otluk olan yerleri sürüp ekeceğim.

«Ama, her şeye rağmen biraz kaygılıyım, zira burada yalnızca ilk ürünün gerçekten iyi olduğunu söylüyorlar. Daha sonra, aynı verimi alabilmek için, daima biraz daha fazla toprak gerekiyormuş. Bana patatesi pek övdüler, ama bu tarımı denemek fırsatını bir türlü bulamadım. Çünkü tek başımayım ve kalaslardan kendi ellerimle inşa ettiğim çiftliğimde her şeyi ben yapmak zorundayım. Keşke evli olsaydım, bana yardımcı olacak bir kimse bulunsaydı! Ama burada kadın o kadar az ki...

«Bu işlerin yanı sıra potas da topluyorum. Ama, sanıyorum ki, İngilizlerin iyi fiyatla satın aldıkları bu maddeyi kendi tarlalarımı daha verimli hale getirmek için muhafaza etsem daha iyi olacak.

«Eğer kardeşlerim de memleketten ayrılmak istiyorlarsa, sakın Amerika Birleşik Devletlerindeki fabrikalara gitmesinler, doğrudan doğruya buraya gelsinler.»

232 Kürk Hayvanı Avcısı

Sömürgeleştirme hareketi, ilk zamanlar, daha sıcak ve çekici olan Kuzey Amerika'yı içine alıyordu. Ama, çok geçmeden, Kanada'nın da zengin hazinelere sahip olduğu ortaya çıktı: kürk hayvanları.

Uzaktan bakılınca, kendisinin Eskimo mu yoksa Avrupalı mı olduğu anlaşılmıyor. Kuzeye, karda ve dondurucu rüzgârlarda yolculuk yapmaya elverişli bir giyimi var: başını iyice örten bir kürk kukuleta, boynunu, belini ve bileklerini sımsıkı saran bir anorak, tersine çevrilmiş deriden yapılma ve içi kürklü olduğu için iyi ısıtan bir pantolon, yumuşak fok derisinden, uzun konçlu ve üstten bağlı çizmeler. Ne var ki, bu adam bir Avrupalı.

On köpeğin çektiği bir kızağa binmiş, elinde bir kırbaç, omzunda bir tüfek bulunan ve ayrıca bir yay ve oklarla donanmış olan bu adam, avlanmaya gidiyor. Mevsim kış ve bu mevsimde kürkler, her zamankinden daha güzel olur. Avcı, güvenini kazanmayı başardığı Eskimoların dilini konuşabiliyor. Yazın, becerikli ve kurnaz tüccarlar gibi, fıçıyla alkollü içki, madenî kap kacak veya incik boncuk karşılığında kunduz, kurt, ayı ve vaşak kürklerini satın alabilirdi. Ama ne okuyup yazmayı, hattâ ne sayı saymayı biliyor ve işporta malı tapon eşyalara karşılık onlardan on kat fazla para eden kürkleri elde edebileceğini bir an bile aklından geçirmiyor.

Çok yorucu ve tehlikelerle dolu bir hayatı var. Bununla birlikte, bu donmuş, uçsuz bucaksız topraklarda dört ay boyunca tek başına kalmayı olağan buluyor. Onu korkutan nedenler başka. Bugün artık bu tehlikeli mesleği sadece Fransız asıllı Kanada'lılar yapmıyor. İngilizlerin kurduğu Hudson Körfezi Kürk Ticaret Şirketi mensupları da bu ıssız bölgelere yerleşerek gittikçe kızışan, korkunç bir rekabet yaratıyorlar.

233 Cromwell'in Süvarisi

XVII. yüzyıl İngiltere'sinde, kral ile parlamento arasındaki anlaşmazlık sürüp gitti ve bu süre içinde iki defa, iç savaşa dönüştü. Tahtın en amansız muhalifleri, Cromwell ve onun kurduğu zırhlı süvari birliğinin askerleriydi.

Tutuklanan bir kraliyet askerinin mektubu:

«Tanrı bana canımı bağışladı; yaralandım, ama sağ kaldım. Bu yara yüzünden de esir düştüm. Şimdi Cromwell'in zırhlı süvari alayı ordugâhında tutsak bulunuyor ve ister istemez, bu süvarilerle bir arada yaşıyorum.

«Bu süvarilerin ünü her yeri sarmış, ama, onların birliğini diğer birliklerden ayırdetmek imkânsız. Ceketlerinin boz rengi, zırhlarının rengiyle karışıyor. Manda derisinden donatımları basit, ama çok kullanışlı. Kıyafetleri, kraliyet süvarilerinin gösterişli giysileriyle tam bir karşıtlık meydana getiriyor.

«Cromwell'in zırhlı süvari alayında bir askeri öbüründen hiç bir şey ayırmıyor ve bütün askerler bir kitle halinde kaynaşmış bulunuyor. Hepsinin sakalı tıraşlı, saçları kısa kesilmiş. Bu yüzden onlara pek yerinde bir deyimle «yuvarlak kafa» adını takmışlar. Onların askerlik disiplinlerine hayran olmamak elde değil. Öyle bağırıp çağırmak, düzeni bozmak diye bir şey yok. Bir tek defa bile bir sarhoş askere rastlamadım. Sert içkiler ve kumar yasak. Askerler boş zamanlarında silâhlarının ve binek hayvanlarının bakımıyle uğraşıyor ve hem pahalıya mal olan, hem de hiç bir işe yaramayan o silâh uşakları kalabalığından kurtulmuş bulunuyorlar.

«Cromwell'in emrindeki on beş süvari bölüğüne komuta eden subayların yarısından çoğu, dediklerine göre, soylu olmayan ve askerlerinin saygısını sadece kendi değer ve yetenekleriyle kazanmasını bilmiş kişilermiş. Bu adamlar dinî görevlerini hiç bir zaman savsaklamıyor ve savaş sabahı, büyük bir aşk ve şevk ile dua ediyorlar. Hayatım tehlikede değil, yaram sarıldı. Gerçi az yemek veriyorlar, ama, herhangi bir süvari erine de daha fazlasını çıkarmıyorlar.»

234 Old Bailey'in Avukatı

İngiliz adliyesi, geleneklere büyük bir saygı gösterir. Bu teşkilâtta giyilen elbiselerin ve kullanılan dilin eski çağlardaki niteliklerini aynen koruması bundandır. Yine bu nedenden dolayı, kanun adamlarının İngiliz toplumunda seçkin bir yeri vardır.

Bir yolcunun mektubu:

«Şansım iyi gitti de, şimdi misafiri olduğum Old Bailey'in (Londra Cinayet Mahkemesi) ünlü avukatı dostumun bir dâvayı savunmak üzere taşraya hareket etmesinden önce Londra'ya varabildim.

«Avukat dostumun genellikle kendisinin kullanmayı tercih ettiği özel kupa'sıyla (dört tekerlekli, kapalı at arabası) yola çıktık. Ama, durum gereği, dostum dizginleri arabacıya bıraktı ve bana meslek hayatını anlattı. Oxford Üniversitesinde bakalorya imtihanını verdikten sonra, Londra'da avukatlık stajını yapmak olanağını sağlayan dört belli dernekten birine kaydını yaptırmış. Bir yıl sonra staj imtihanlarına girmiş ve bir avukatın yardımcısı olmak hakkını elde etmiş. Çok az bir ücretle, yarı aç yarı tok yaşayarak, mesleğin ince noktalarını o avukatın yanında öğrenmiş. Yılmadan çalışması sayesinde yükselmeyi başarmış. Patronunun çevresindeki küçük mahkemelerde avukatlık yapmaya yetkili hukuk müşavirleri ve dâva vekilleriyle ilişkiler kurmuş ve nihayet genç avukat olarak dâvalara girmeye başlamış. O sırada otuz yaşındaymış. O zamandan beri mesleğinde bir çok basamağı tırmanmış. Şimdi, bu şehrin en zengin avukatları arasında yer alıyor. Yaşayış tarzı bunun en güzel delili: kendine ait yirmisekiz odalı bir konak, sayfiyede bir ev, hizmetçiler v.b.

«Şehirde, bütün aristokratların hazır bulunduğu ziyafetler, söylevler ve balolarla ağırlandık.

«Dostumun müvekkilinin dâvası çıkmazdaydı ve kendisi hakkında idam kararı verilmişti. Bununla birlikte mahkûm soğukkanlılığını kaybetmedi. Onun ayrıca, bu gibi duruşmalarda pek kalabalık olan dinleyicilerin davranışlarına göğüs germek için de çok cesarete ihtiyacı olacak.»

235 Hollanda'lı Gazeteci

Hollanda, uzun süre, Avrupa'nın bir ticaret kavşağı oldu. Bu ülke, daha o sıralarda çok çeşitli ve değerli haberleşme kaynaklarına sahip bulunuyordu. Bu haberleri yaymak amacıyle, yeni bir meslek icat edildi: gazetecilik.

Anton Von Beumelar, «Hollanda'nın Aynası» adlı bir gazete kurdu. Bu gazete, bütün vaktini alıyor, zira kendisi gazetenin hem muhabiri, hem yazarı, hem basımcısı.

Anton, Amsterdam'da çok kimseyi, özellikle en iyi Hollandalı kaptanları tanır. Bu bakımdan, her olay hakkında en iyi haberleri genellikle o alıyor ve gazetesi, dört tam sayfa halinde çıkmaya başladığı günden beri büyük bir başarıya ulaştı.

Üç yıl içinde, gazetesinin tirajı üç misli arttı (günlük baskı sayısı bin) ve birçok yabancı ona abone oldu. Bu durumda artık o, bir bahşiş karşılığında haber satan rasgele habercilerden, gazeteleri dağıtan komisyonculardan ve bazen de yarım gün çalışan bir yazardan yararlanmak zorunda. Anton'un o kadar işi başından aşkın ki, zamanını çok ölçülü kullanması gerekiyor.

Gün doğmadan yataktan kalkan gazeteci, rıhtımları arşınlayarak yeni haberler bulmaya çalışır. Sonra, sabah sonu postasıyle gelen mektupları almak için postahaneye gider. Bir meyhaneye uğrayıp ringa balığı, tereyağlı kara buğday ekmeği, bir dilim peynirden ibaret öğle yemeğini bir birayla birlikte çabuk çabuk yer. Öğleden sonrasını haberlerin seçimine ayırır ve gerekirse bu haberleri hayalinde yaratır. Sonra gazetesini basar ve son abonmanları gönderir.

Gece yarısından önce eve döndüğü pek seyrektir. Evi rahat, ama gösterişsizdir. Üç çocuğuyla kısa bir süre oyalandıktan ve bu arada onlarla birlikte dua okuduktan sonra karısıyle yemeğe oturur.

236 Genç Alman Prensi

Zengin olsun, fakir olsun, Alman hükümdarları, teşrifata her zaman bağlı kaldılar. Bir yüzyıla yakın bir süre Ondördüncü Louis'nin saray teşrifatına göre hareket ettiler, daha sonra da Viyana sarayının tören kurallarını benimsediler.

Genç Wurtemberg prensi şimdi on yedi yaşında. Babası, kraliçe Marie - Therèse'in büyük oğlu için kendi eliyle kaleme almış olduğu günlük yaşayış ve çalışma programından esinlenerek, büyük bir titizlikle bir program düzenledi. Prens, kendisini bir asker öğretmene emanet ettikleri günden beri, anababasını hiç görmüyor.

Prensin tam bir plan ve programa bağlanmış olan günü, saat altıda başlıyor. Otuz dakikası tuvalete, on beş dakikası sabah kahvaltısına, ondan sonraki saatleri de bir dizi derse ayrılmış: Latince, tarih (ailesinin tarihi), Almanca, Fransızca ve İtalyanca. Saat birde, öğretmeniyle birlikte öğle yemeğini yiyor. Öğleden sonraki programda coğrafya, sivil mimarî, felsefe, matematik ve armacılık bilimiyle ilgili temel bilgiler yer alıyor. Saat altıda, tesbih duasını okuyor, sonra kendini müziğe veriyor. Onun eğlencelere ayıracağı zamanı pek az. Ata biniyor, öğleden sonraları bazen dansediyor veya bilardo oynuyor. Bu sıkı eğitimden iyi sonuçlar alınacağı ümidediliyor. Geleceğin hükümdarı, üç yabancı dili -hiç değilse kuramsal olarak- bilecek ve kendisini örnek bir hükümdar yapacak olan büyük ilkeleri öğrenecek.

Ne var ki, genellikle pek yetenekli olmayan öğretmenler tarafından verilen bu eğitim, çoğu zaman en parlak zekâları bile söndürmekten başka sonuç vermiyordu. Bazı prensler surat edip homurdanıyorlardı. Örneğin Wurtemberg'in genç prensi Charles Eugène: «Peki, ama, gülmeye ne zaman hakkım olacak?» diye yakınıyordu. Oysa bu hak, hiç bir programda yer almıyordu. Prens, bu hakkı elde etmekte eğer çok geç kalmış değilse erginlik çağına erişmeyi beklemek zorundaydı!

237 Puro Yapımcısı Kız

İspanyol fatihleri, Amerika'dan, Kızılderililerin daha önce tanımakta oldukları bir bitki getirdiler: tütün. O zamandan beri, Avrupa'da tütün çiğnenir (çiğneme tütünü), buruna çekilir (enfiye) veya yakarak içilir (pipo tütünü, puro, sigara). Tütünün Avrupa'ya girmesi, yeni sanayilerin doğmasına yol açmıştır.

Bir İngiliz yolcusunun mektubu:

«Bir puro yapımının bu kadar çalışma istediğini gözümle görmesem asla inanmazdım. Bir puro fabrikasını gezmek olanağını buldum. Ne var ki, bu duvarları yüksek ve penceresiz binalara girmek pek zor. Bu yüzden, müdürün yardımına ihtiyacım oldu. Zira, fabrikada çalışan işçilerin hepsi kadın ve burada, bir erkeğin akrabası ya da işçisi olmadıkça bir kadını gözetlemesi çok ayıp karşılanıyor. Sigara fabrikasında çalışan kızlar genellikle çok genç. Çünkü bu meslek erken öğreniliyor ve insanı çabuk yıpratıyor. Öte yandan, itiraf etmek gerekir ki, giyimleri de oldukça ilginç. Hareketlerinde serbest olmayı tercih ediyor ve bu yüzden de gömleklerini ve hattâ genellikle etekliklerini çıkarıyorlar. İyi havalandırılan ve aydınlatılan atelyelerde, üzerine puroların bileşimine girecek olan çeşitli cinsten tütünlerin yığıldığı uzun masaların arkasında yirmi otuz yıl çalışıyorlar.

«İşçi kızlar, önce, düzleştirip kıvırdıkları yapraklarla puronun «bebek» adını verdikleri dolguluk kısmını meydana getiriyorlar. Sonra bu dolguyu, ince ve dayanıklı tütün yapraklarından seçilmiş bir sargıyla sarıp bacaklarının üzerinde yuvarlıyorlar. Bütün bu hareketleri, puroya nazar değmesin diye, bir şarkı mırıldanarak yapıyorlar.

«En hünerlileri, günde en az elli puro imâl ediyor. Aldıkları ücret çok düşük. Orta bir erkek işçi gündeliğinin üçte birinden de az. Ama, işçi kızlar buna hiç itiraz edemiyorlar. Kaldı ki, aldıkları paradan hiç bir şekilde yararlanamıyorlar, zira bütün kazançları hak olarak baba ya da kocalarına düşüyor.»

238 İspanyol Sereno'su

Pek çok başkent, görkemli ve büyüleyici bir şehre sahip olmak istiyen krallık iktidarının iradesiyle doğmuştur. Madrid, bunlardan biridir. İspanya'nın bütün büyük yerleşme yerlerinde olduğu gibi, Madrid'de de her mahalleye bir sereno nezaret ederdi.

Bir yolcunun anlattıkları:

Geçen akşam bizim mahallenin sereno'suyle (geceleri sokaklarda dolaşan ve saatleri bildiren bekçi) tanıştım.

Ağırbaşlı ve ihtiyatlı yürüyüşüyle bir caballero'yu (şövalye) andırıyor. Kemerinde beş yüzden fazla anahtar taşıyor.

O gece, sırrını açmaya kararlı görünüyordu. «Zatı âliniz, beni bir dakika dinlemek lütfunda bulunur musunuz?» dedi. Sonra bana, «iyi bir sereno'nun her yere göz kulak olması, ama bunu yaparken de aşırılığa kaçmaması gerektiğini» söyledi. Evine dönen bir kimseyi karanlıkta adım atışından tanıyacak kadar kavrayışlı olmalı, ama buna karşılık, sizinle ilgisi olmayan sözlere kulaklarınızı tıkamalısınız. «Ayrıca, çok hünerli ve becerikli olmanız da gerekir, diye sözlerine ekledi. Evine dönmekte olan kimse, daha kapısına varmadan önce, yüzlerce anahtarın içinde, o kapıya uyanı bulmalı ve karanlıkta, hiç duraksamadan, kilide sokmalısınız. Bu el uzluğu, bir günde kazanılmaz!»

Mesleğinin çok zor olup olmadığını sorduğum zaman, gecenin karanlığında binlerce gölgeyi gözlemek ve gürültüyü dinlemekten sıkılmadığını söyledi.

«Günün büyük bir kısmında uyurum, diye ilâve etti. Beni herkes tanır, görevime değer verir. Bunun benim gözümde, yılda bir aldığım ücret kadar önemi vardır. Her halde iyi bir işçiden daha fazla kazanıyorum. Üstelik, zatı âliniz gibi yüksek kişilerle de sık sık konuşabilmek şansına sahibim.»

Bu pohpohlama, bir İspanyol altınına değerdi doğrusu! Serono'nun cebimden çıkardığım doblon'u öyle bir alışı vardı ki, beni kral, onu da bir İspanyol soylusu sanırdınız!..

239 Katerina II'nin Mujik'i

Sırtına her türlü angarya amansızca yüklenen mujik, efendinin mutlak buyruğu altında yaşar. Ama, efendinin topraklarında oturduğu günler sayılıdır. Bu toprakları onun verine kâhva yönetir.

İvan, kendi elleriyle yaptığı izba'da yaşıyor. İzba'nın üst üste bindirilmiş kayın kutuklerinden yapılma duvarları, saman saplarıyle örtülmüş ve kenevir kıtığıyle pekiştirilmiş; bu duvarlar, en sert havalarda bile soğuğu geçirmez. Bütün kış yanan, pişmiş topraktan yapılmış kocaman soba, izba'yı kurum içinde bıraktı, ama, tatlı bir sıcaklık veriyor.

Dışarda, taşları çatlatacak kadar şiddetli don yaptığı zamanlar, bütün aile ocağın üstünde uyur. İvan, dışarda her zaman, koyun postundan abasıyla dolaşır. İçerde, bu abanın yün hırkasını sırtında taşır. Kaba çuhadan geniş bir külot pantolon, dolaklar, içine saman doldurulmuş çizmeler ve bir külah, mujik'in giyimini tamamlar. Karısı Ulyana da aynı şekilde giyinir ve başına örtü takar. İşlemeli giysilerini bayram günlerine saklar.

Döşeme eşyası çok basittir: yatak ödevini gören oldukça geniş sıralar, baltayla yontulmuş bir masa, duvara tutturulmuş bir ikona. Tavanda erzak, mumlar ve domuz yağı asılı duruyor. Çerçevelerine domuz kesesi gerilmiş iki küçük pencereden hafif bir ışık giriyor. İzba'nın içini aileyle birlikte domuzlar ve kümes hayvanları da paylaşırlar.

Her şey mülk sahibine aittir, hattâ sebze bahçeleri bile. Köylülere yiyecek dağıtan, itaatsizlik edenleri yargılayan, kırbaç ya da hapis cezasına çarptıran da odur. Köylüler lahana çorbası, kara buğday ekmeğiyle beslenirler, ama hiç bir zaman et yemezler. Bayram günleri, dostlarıyle bir araya gelirler. Mandolin ve flüt eşliğinde danseder, hep bir ağızdan şarkılar söylerler. Bayramın şerefine, Ivan, bir kaç bardak kvas içer. Arpadan yapılmış bu beyaz alkollü içki çok serttir, insanın içini ateş gibi kavurur.

240 Büyük Mülk Sahibi

Pavel Manilov mülk sahibidir, köyde büyük bir arazisi var. O kadar büyük ki, topraklarının sınırlarını kendisi bile bilmez. Ayrıca 500 baş «adam»ı, yani toprağına bağlı 500 kölesi olan Manilov, hesaba kitaba sığmaz bir servet biriktirdi.

Pavel Manilov, imparatorluğun başkenti Petersburg'da yaşar ve topraklarına ancak yaz mevsiminde, ürün kaldırma zamanı gelir.

Şehirde debdebeli bir hayat sürer. Köşkü dost ve tanıdıklarına her zaman açıktır ve sofrasında hemen hemen daima otuz kadar insan bulunur.

Köşkünün büyük bir bekleme salonu duvarları aile portreleriyle donatılmış bir yemek salonu, eşyalarla tıka basa dolu bir salonu -bu eşyalar arasında Manilov'un çalmasını bilmediği, fakat sahip olmaktan gurur duyduğu bir klavsen de yer alır-, içinde kâğıtlarla küflenmiş kitapların, vodka şişeleriyle eski pipoların yan yana durduğu çalışma odası ve ayrıca daha pek çok odası vardır. Tabiî, ek yapılar bunlara dâhil değildir.

Evin hizmetini elliden fazla hizmetçi görür: on iki ata bakan dört arabacı, efendi için üç, hizmetçiler için on iki aşçı, iki sofracıbaşı, on oda hizmetçisi. On iki kadar uşak da sofraya hizmet eder. Kadınlar köşkün bakım, temizlik ve diğer âdî isleriyle uğraşırlar.

Erzakın büyük bir bölümü köydeki araziden gelir. Efendi, buğday, çavdar, yulaf ve kümes hayvanı ihtiyacını kâhyaya kendisi bildirir. Fakat, emirlerini yerine getirmeyenlerin vay haline! Pavel Manilov böylelerini kıyasıya döver. Onun korkunç öfkesinden herkes tir tir titrer. Hizmetçi kadın ona erzakın hesabını hele bir vermesin, arabacının sorumlu olduğu atlardan biri hele bir yaralanmış olsun, uşaklar efendinin gereksiz ve huysuzca isteklerini yerine getirmekte hele bir geç kalsınlar! Görecekleri hakaret, yiyecekleri sopanın yanında solda sıfır kalır!..

241 İskoçya Dağlısı

İskoçya dağlıları, ataları Keltlerden kalma geleneklerini koruyan ve bağımsızlık düşüncesine yürekten bağlı olan insanlardır. Bu nitelikleriyle onlar, XVIII. yüzyılda, İngiliz egemenliğine karşı ayaklandılar.

İngiliz ordusundan bir subayın mektubu:

«Efendimiz Cumberland dükü hazretleri, büyük bir zafer kazandı. 10 000 kişilik ordumuz, 6 000 savaşçıdan meydana gelen İskoçya birliklerini bozguna uğratarak onlara 1 200 kayıp verdirdi. Buna karşılık bizim ordumuzun kaybı sadece 50 kişi.

«Bu dağlıların çok garip gelenek ve görenekleri var. Aralarında kan bağı olan birkaç aileden meydana gelme *klan*'lar halinde yaşıyorlar. Bu topluluklarda her şey herkesin ortak malı. Bununla birlikte buyurma yetkisi, bir başkanın elinde bulunuyor. Her toplumsal grup, kendisini kurmuş olan atasının adını taşıyor ve aynı zamanda, kıyafetinin rengiyle de bir başka gruptan ayrılıyor. Erkekler çizme ya da sandalet, yün çoraplar, ince çuhadan bir eteklik, düğmeli bir ceket, kurdelalı bir takke ya da ponponlu bir bere giyiyor, kemerlerine de keçi derisinden kocaman bir kese asıyorlar. Kolsuz, bol bir manto, onları soğuk ve rüzgârdan koruyor. En ilginci de, tartan denilen renkli kareli İskoç kumaşından yapılmış, belden dizlere kadar uzanan, altı ilâ sekiz ayak boyundaki tören eteklikleri. Bu eteklerin deseni, her klanda başka başka.

«Savaş meydanında, sayısız tüfekten başka, iki yüzü de keskin, kısa kılıçlar ve ayrıca, «gayda» denilen, bir deri tulumla bir borudan yapılmış acayip müzik âletleri de topladık.

«Kulübelerinde sadece, millî yemekleri olan yulaf lapasını yapmakta kullandıkları birkaç çuval yulaf unu ve tahılların mayalandırılıp damıtılmasıyle elde edilen bir alkollü içki bulduk. Viski denilen bu harikulâde içkinin tadı damağımızda kaldı.»

242 Washington'un İhtilâlcisi

Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı, uzun ve çetin bir savaş sonunda kazanıldı. Ana devlet İngiltere'nin istediği vergileri ödemeyi reddeden ihtilâlciler, İngilizlerin egemenliklerini kabul ettirme girişimlerine karşı 13 koloniyi savundular.

Bir gönüllünün mektubu:

«Kıyı kentlerinde Valley Forge kampında toplandığımız söyleniyor... Ama, konaklama yerimizin düzenini kimse doğru dürüst tasavvur edemez. Ormanın içine gelişigüzel dağılmış, ağaç dallarından yapılma birkaç kulübede yaşıyoruz. Bu kulübeler genellikle dört-altı kişilik gönüllü gruplarını barındırıyor. Kulübemizin ocağı gece gündüz yandığı halde üşüyoruz. Ocağın dumanı gözlerimizi yakıyor, kokusu deri elbiselerimizin içine siniyor...

«Çuha paltolarımız kırk yerinden yamalı... Dizanteri canımıza okuyor. Beslenme, her günkü sorunumuz. Un çuvalları ya da salamura yiyecek fıçıları bize güçlükle ulaşıyor, zira İngiliz ordusunun paralı askerlerini, yolları dikkatle denetleyen o «satılmış Hessen'li»leri atlatmak gerekiyor.

«Cephanemiz o kadar az ki, avlanmak olanağına bile sahip değiliz. Haftalardır, devamlı olarak gönüllüler bizden ayrılıyor. Bizi terkedenlerin sayısı oldukça kabarık; ayrılmak için her türlü bahaneyi ileri sürüyorlar. En çok da askerlik görev sürelerinin artık dolduğunu bahane ediyorlar.

«Bu sıkıntı ve çöküntü içinde, umudumu yitirmemeye devam ediyorum. Komutanımız George Washington, kendisinde her zaman görmeğe alıştığım sükûnet ve metaneti elden bırakmıyor. Onun varlığı, sözleri, soğuk azimkârlığı, yılmadan çalışması bize cesaret ve kuvvet veriyor. Komutan, bizi davamızın haklı olduğuna inandırmayı biliyor. Bugün zayıf olabiliriz, ama hak bizden yana. Tanrının yardımıyle, bir gün bu hakkı kazanacağız.»

243 Hindistan'daki İngiliz Subayı

XVIII. yüzyılın başında, İngilizler, Hindistan'ı egemenlikleri altına aldılar. Bu egemenliği korumak için, 1757 ile 1857 yılları arasında, İngiliz subaylarının kumanda ettiği «Sepoy» birliklerini kurdular.

Hindistan Kumpanyası'nda görevli bir subayın anılarından:

Sepoy'ların başarısızlıkla sonuçlanan o yürekler acısı «Büyük İsyan»ı beni şaşkına çevirdi. Bununla birlikte, o sırada Hindistan'ın kuzeyinde, Mirat ovasındaki garnizonda bulunuyordum; ülkenin kuzey bölgesinin yarısını baştan başa saran ayaklanma hareketi ilk defa orada patlak verdi. O sırada ben ve kendileriyle son derece iyi ilişkiler kurduğum subay arkadaşlarım çok mutluyduk. Hindistan Kumpanyası'nda, mütevazı şartlarımızın bize bir başka yerde sağlayamayacağı bir mevki bulmuştuk.

Yaşayışımız, sömürgede görevli her hangi bir subayın hayatından farksızdı. Kışlada veya eğitim alanında bulunmayı pek gerektirmiyor, buna karşılık bize kulüp hayatının konfor ve keyiflerinden bol bol yararlanmak, orada çeşit çeşit içkiler içmek olanağını sağlıyordu. Polo sahasına hiç diyecek yoktu. Harikulâde av partileri düzenliyorduk. İki Hintli asker devamlı olarak hizmetimdeydi. Bir gün bile çamaşırlarımı yıkamak ya da çizmelerimi boyamak sıkıntısına düşmedim.

...cak mevsimde, her yıl iki aylık izin alıyor ve yedi yılda bir, Avrupa'da, bir yıl süreyle paralı tatil yapıyordum. Bu süre içinde, bankadaki hesabım, aylıklarımın toplanmasıyle çoğalıyor ve Büyük Britanya'daki bir bankanın müdüründen daha çok para biriktirebiliyordum.

Öbür insanlarla ilişkilerimiz soğuk ve seyrekti. Kanımıza göre, otoritemizi göstermenin biricik yolu buydu. Ne var ki bu tutum, bize pahalıya mal oldu.

244 Sepoy

1857'de, o zamana gelinceye kadar İngilizlere başarıyla hizmet etmiş olan Sepoy'lar, korkunç ve amansız bir isyanla ayaklandılar. Bugün Hintliler o kanlı döneme «Hindistan'ın Birinci Bağımsızlık Savaşı» adını veriyorlar.

Hindistan Kumpanyası'nda görevli bir subayın anıları (devam):

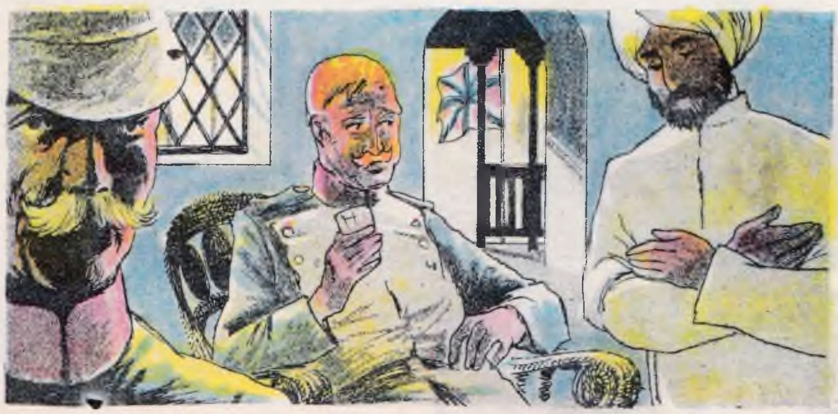
Hindistan Kumpanyası, Sepoy'lara bir üniforma veriyor ve onları besliyordu; yemekler gerçi çok azdı, az olmasına; ama, bir ova köylüsüne bol bol yeterdi. Kumpanya ayrıca onları özel olarak inşa edilmiş kışlalarda barındırıyordu.

İngiliz gelenek ve görenekleri disiplin aşılıyordu: sağlamlık ve metanet, ağır kusurlarda kırbaç ya da değnek cezası...

Askerler, ister hindu, ister müslüman olsunlar, biz İngilizleri hiç sevmezlerdi, ama bunun bizim için ne önemi vardı? Yiyecek ve içecek konusundaki alışkanlıklarımız, onların kanına dokunuyordu. Alkollü içki içtiğimizi ve domuz eti yediğimizi gören müslümanlar bizden iğreniyorlardı; hindular da kendileri için kutsal bir hayvan olan ineğin etini yediğimiz için bize kötü gözle bakıyorlardı.

Onların isyanının temel nedeni bunlar oldu. O sıralarda kullandığımız tüfeklerin fişeklerini, usule göre, dişlerle yırtmak gerekiyordu. Oysa ki biz, bu fişeklerin karton ve fitillerine domuz ve inek yağı emdirilmiş olduğunu hiç düşünmüyorduk. Sepoy birliklerine bu fişekleri verdiğimiz zaman, askerler, ağızlarını bu şekilde kirletmeyi reddettiler. Böylece isyan patlak verdi.

İlk kıyımlardan şans eseri kurtuldum. İngiliz kura erlerini yeniden topladık, paralı asker mevcudunu Himalaya eteğindeki eyaletlerde topladığımız Sikhi ve Gurka askerleriyle takviye ettik. Dinleri ne olursa olsun, Hintlilerin nefret ettiği bu paralı askerlerin yardımıyle bölünmüş ve sarılmış Sepoy birliklerini ezdik.

245 Paraguay'lı Guarani

1609 ve 1773 yılları arasında cizvitler, Paraguay'a yerleştiler ve ülkeyi hıristiyanlaştırmak amacıyle, kırk kadar «reduccione» (yerli köyü) kurdular. 100 000 Kızılderilinin yerleştiği bu köyler, 80 rahip tarafından örgütlendirildi.

Bir tüccarın raporundan:

Rahipler, Guarani'lerin köylerine yabancı hiç kimsenin girmesine izin vermiyor ve bu durumun olduğu gibi korunmasını denetliyorlar. Hattâ Majestelerinin subayları bile, vergi toplamakla yetinmek zorundalar.

Köyün yönetim işleri, köylülerce seçilmiş bir kurulun da yardımıyle, iki rahip tarafından yürütülüyor. Rahipler, Kızılderilileri onları tehdit eden tehlikelerden korumak istediklerini ileri sürüyor ve bu nedenle, dış dünya ile her türlü ilişkiyi kesiyorlar.

Bu yerli köyleri son derece ilginç. Hepsi birbirine benzeyen evler, genis, düz ve birbirini dimdik kesen sokakların çevresine toplanmış. Büyük bir meydanın etrafında, hastane, okul, kilise, belediye dairesi ve mezarlık yer alıyor. Para yasaklanmış. Ne zengin var, ne fakir, ne ücretli ne de memur. Çocuklar okula gidiyor ve orada kendi dilleriyle, yani Guaranice okuyup yazmayı, sayı saymayı öğreniyorlar. Yeni evlenenlere bir ev veriliyor. Dullar ve yalnız kadınlar, kendilerine özel olarak ayrılan bir binada yaşıyorlar. En ufak ayrıntılarına kadar örgütlenmiş ve sıkı bir çalışma programına göre düzenlenmiş işler, her köyün geçimini sağlıyor. Köylüler tahıl ve mate denilen ve yapraklarından çok nefis bir çay yapılan bir çobanpüskülü yetiştiriyorlar. Ayrıca, bitki lifleri ve yün dokuyorlar. Rahipler, köle alışverişi peşinde olan tacirlere karşı savaşmaları için bu yerlilere silâh kullanmayı da öğretmişler. Guarani'ler o kadar iyi dövüşüyorlar ki, biz bu kârlı ticaretten vaz geçmek zorunda kaldık.

246 Çin'deki Cizvit

XVI. yüzyılın ortasından XVII. yüzyılın sonuna kadar. cizvit tarikatı rahipleri, Çin'e Hıristiyanlığı yaymak için çaba harcadılar. Teknik bilgilerinden ve geleneksel düşünceyi kolaylıkla kavramalarından dolayı, imparator ve mandarinler onları takdir ederlerdi.

Bir imparatorluk fermanı:

«Saraya kabul edilen hıristiyan rahipler, bize büyük hizmetlerde bulundular. Matematikte uzman olan bu din adamları, iyi öğütler de veriyorlar. Başka ülkelerde yazılmış pek çok ilginç kitabın dilimize kazandırılmasını onların olağanüstü yeteneklerine ve bıkmadan usanmadan çalışmalarına borçluyuz. Bu çalışmalarından ötürü ben de kendilerine saygı ve sevgi duyuyorum. Bağlı oldukları dinî inançların imparatorluğumdaki dinî inançlarla çelişen hiç bir yanı yok. Hiç bir şekilde halkı isyana kışkırtmıyorlar. Yasalarımıza titizlikle uyuyor, gelenek ve göreneklerimizi göz önünde bulunduruyorlar. Bu rahiplerden pek çoğu mandarinlik imtihanını kazandı ve bu yüksek görevin en üst sırasına kabul edildi. Rahipler en çetin ve en derin metinleri bile mandarinlerle tartışabiliyorlar. Ben bile, bu yabancılardan birini, rasathanemi yönetmesi için seçtim. Öte yandan, bu adamlar, benim ünlü seleflerimden birinin sarayındaki matematik salonunda kutsal eliyle çizdiği iki «King Tien»in birçok kopyasını çıkararak, hükümdarlığıma olan bağlılıklarını ortaya koydular.

«Bu işaretler, «göğü gözleyin» anlamına geliyor. Ama, cizvitler onlara şu anlamı veriyorlar: «Göğün Tanrısına tapın.» Bundan dolayı, biz, isteyen herkesin, bu rahiplerin kiliselerine giderek, onların Yüce Tanrıları için yaptıkları ibadete serbestçe katılmasına izin veriyoruz.»

247 Bengal Köylüsü

Hindistan'da iki büyük nehir, Ganj ve Brahmaputra, uçsuz bucaksız genişlikte bir delta meydana getirir. Bengal adını taşıyan bu alçak ovalarla kaplı bölge, sayısız kanallarla bölünmüştür. Deltanın çok kalabalık olan nüfusu, her bakımdan doğaya bağlıdır.

Tarım çalışmaları, her zaman oldugu gibi sonbaharda değil, ağustosta başladı. Korkunç su baskınları, zaten yeterli olmayan yazlık pirinç ürününün dörtte üçünden fazlasını mahvetmişti. Yüzbinlerce aç insan, nasıl olursa olsun, bir iş bulmak için yollarda başıboş dolaşıyor. Yaşayabilmek için, bitki kökleri ve ağaç kabuklarıyle yetinmek zorundalar.

En çelimsizleri, çocuklar ve ihtiyarlar dayanamayıp ölüyor. Hiç kimsenin ölüsüne karşı olan son görevini yerine getirmek için onu yakacak odun toplamaya dermanı yok. Buğday ve güzlük pirinç ürünü ancak kasımın yarısında hazır olacak ve bakalım umulanı verecek mi? Binlerce tarım işçisini beslemeye yetecek mi? Tarım işçilerinin gündeliği, çalıştıkları zaman, bir kilo pirincin yerini tutuyor ve bu gündelikle altı ilâ on kişilik bir aileyi yaşatmak zorundalar. Onların dışında, sayıları iki misli fazla olan işsizler, hemen hemen açlıktan ölmeye mahkûm bulunuyor! Herkes, elinden geldiği gibi, açlıkla savaşıyor. Kadınlar, varsa, mücevherlerini sattılar. Hayvanlar, henüz yeşil olan ürünler ve en sonunda da topraklar elden çıkarıldı.

Alıcılar, irili ufaklı mülk sahipleri, bu durumdan yararlandılar. Onların yürekler acısı halini fırsat bilerek, çok düşük fiyatlar (normal değerin yarısını veya üçte biri) verdiler ve böylece daha zengin, daha güçlü olmak imkânını buldular.

Gelecek yıl, yüzlerce işçi, vaktiyle sahibi bulundukları topraklarda çalışacaklar; hatta bu da yetmiyormuş gibi, bazıları, topladıkları ürünün yarısını, arazinin yeni sahibine vermek zorunda kalacaklar.

248 Bir Volof Çiftçisi

Senegal, çok sayıda etnik grubun yaşadığı bir ülkedir. Ülkenin doğusunda yerleşmiş olan ve bir milyondan fazla nüfusa sahip bulunan Volof'lar, Senegal'in başlıca halkını meydana getirirler. Bu insanlar hemen hemen sadece tarımla uğraşırlar.

Tarım yapılan topraklar çabucak kuvvetten düşüyor. Bu yüzden, her dört beş yılda bir, kabile, çalılıkları yakarak yeni topraklar kazanmak için yer değiştiriyor.

Her seferinde, köyü yeniden kurmak gerekiyor. Dikdörtgen biçiminde, duvarları kalın ve damları ağaç yapraklarıyle örtülü büyük kulübeler yerden mantar biter gibi yükseliveriyor. Bu kulübeler, on kadar kişiden oluşan aileyi barındıracak, ona gölge ve serinlik sağlayacak. Bu barınaklar birkaç odadan meydana geliyor; ayrıca ona bitişik bir ambar, değerli tahılı saklamak olanağını sağlıyor. Köyün etrafını sebzeliklerin ve meyve ağaçlarının bulunduğu bahçeler bir çelenk gibi kuşatıyor. Köylüler, kulübelere ait bu bahçelerin toprağını hayvan gübresiyle zenginleştiriyorlar. Arazi, bütün köylülerin ortak malı. Toprak, yaş gruplarına göre kurulmuş kadın, erkek ve çocuklardan meydana gelen takımlar tarafından işleniyor. Bu çiftçiler, «daba» denilen ve toprağı fazla derin yarmadan alt üst edebilen, küreğe benzer bir Afrika çapasından yararlanıyorlar. Münavebeli tarım yapıyor ve toprağı nadasa bırakıyorlar. Böylece dört yıl boyunca, geleneksel tahıl olan darı ile yerfıstığı üretiyorlar. Kurak mevsimin sonunda, çalılıklar ateşe veriliyor ve bunların külü tarlalara yayılıyor; ama bu gübreleme yetersiz olduğu için, verim de düşük oluyor.

Volof toplumu, kastlara bölünmüş, yani aşama sırasına göre sınıflara ayrılmış bir toplumdur. En üst sırada kral soyundan gelenler ve savaşçılar, sonra toprağı işleyen özgür insanlar ve en aşağıda da köleler yer alır.

249 1790'da Atlantik'te Bir Yolculuk

İlk büyük deniz yolculukları XVI. yüzyılda başladı. O tarihten iki yüzyıl sonra denizaşırı yolculuklar gene de çok pahalıydı ama, hiç değilse daha sık, daha hızlı ve daha konforlu hale gelmişti

Bir İngiliz gezgininin mektubu.

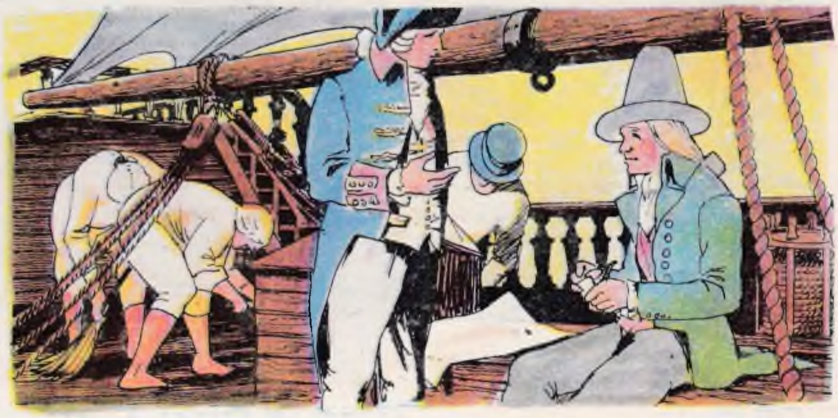
«Avrupa'ya gidecek bir tek ingiliz gemisi bulamadım. Neyse gene şansım varmış ki, küçük bir fransız yelkenlisinin sahibi, uzun görüşmelerden sonra beni gemisine almayı kabul etti. 300 ingiliz lirası karşılığında bana küçücük özel bir kamara ayırdı. Geminin marangozu da kamarayı benim zevkime göre değiştirip düzenlemeyi üstüne aldı (ama ne fiyata!). Ona sadece oymalı bir sandalye ısmarladım; içinde mobilya olarak bir tek karyolayla benim kilitli sandığımdan başka bir şey bulunmayan kamaranın havasını bu sandalye biraz olsun şenlendirdi.

«Kamara için masrafa girmeyi kabul etmediğim halde, yemeklerimi kaptanın masasında yiyebilmek için fazladan kırk lira daha ödemeyi gözden çıkarmak zorunda kaldım. Fransız gemileri bizimkilere çok benziyor. Dört saatlik nöbet sürelerini, borda nöbetlerinin değişme zamanını haber vermek ve yolcuları yemeğe çağırmak için zil çalıyorlar. Geceleri, oradan oraya koşup duran ambar farelerinin gürültüsünden başka ses yok; öyle sanıyorum ki bu fareleri tayfalar gizlice besliyorlar, çünkü öldürdükleri her fare için kaptan onlara bir kuruş veriyor.

«Doğrusu geminin temizliği beni şaşırttı ama, yemekler hiç de umduğum gibi çıkmadı. Fransızlar bütün yemeklere, yanına yaklaşılmayacak kadar çok karabiber ve sarmısak katıyorlar...

«Yola çıkmadan önce, geminin baş taraftaki ambarlarına 200'den fazla tavuk, birkaç da inek yüklemişlerdi. Bu sayede bol bol kızartılmış ya da haşlanmış tavuk, sık sık omlet, hatta bir keresinde taze sığır eti bile yiyebildik.

«İçkiden çok iyi anlayan kaptanın en iyi cins Bordeaux şaraplarını, rom ve konyağı seçmiş olması beni hepsinden çok sevindirdi. Kötü hava koşullarının bir türlü yakamızı bırakmadığı, ondört günün fırtınayla geçtiği elli günlük bir yolculuğa katlanmamda bu nefis içkilerin bana çok yardımcı olduğunu itiraf etmeliyim.»

250 Bir Esir Gemisinde

XVIII. yüzyılda Güney Amerika'daki Avrupa sömürgeleri, işçi olarak çalıştırmak üzere Afrika'dan çok ağır koşullar altında zenci esirler getirtiyorlardı. Bu esirleri toplayıp Amerika'ya gönderen zenci esir tüccarları da bu işten büyük kazanç sağlıyorlardı.

Zenci esir ticaretine yönelmiş bir şirkete sunulan bir öneriden:

Şirketimizin iş hacmini ve gelirini arttırmak için, yeni ve çok umut verici bir çare var. Bunun için gereken tek şey, elimizdeki gemilerden üç ya da dört kat fazla zenci taşıyabilecek yeni gemiler yapmak.

Sizlere sunduğum bu planlarda, geminin bordaları dışarıya doğru genişletilmiş. Güvertelerden herbirine, uzanmış ya da çömelmiş durumda yedi sıra zenci yerleştirilebilir ve üstüste üç kat güverte yapılabilir. İki güverte arasındaki boşlukların tavandan tabana kadar olan yüksekliğini 1.20 metreye indirirsek, zenciler ayağa kalkma isteğini duymazlar. Böylece güçlerini boş yere tüketmemiş olurlar. Üstelik, yatarak ya da uzanarak hareketsiz durmak insanın uykusunu getirir, bu da yiyecek masraflarında gözle görülür bir tasarrufa yolaçar; bu durumda günde bir öğün yemek onlara yetecektir.

Güverteler arasındaki boşluklar, çok sağlam demir kafesler geçirilmiş dört lombozla havalandırılacak; dıştan açılıp kapanan tahta kapaklar da, fırtına sırasında bu lombozları örtmeğe yarayacak. Öte yandan, zincire vurulmuş haldeyken bile, zencileri güverte üstüne çıkarmak kesinlikle söz konusu olmamalı; çünkü, genellikle bu fırsattan yararlanıp denize atlıyorlar, bu da şirkete büyük kayıplara mal oluyor. Bu yüzden güverteler dışa doğru iyice eğik olacak ve yalnız demir kafes geçirilmiş lombozlarla denize açılacak; böylece, limana varıldığında, hatta denizin ortasında esirleri bol suyla yıkayabiliriz.

... Çok büyük malî yararlar sağlayacağı için, idare meclisi bu tasarıyı oybirliğiyle kabul etti.

251 Siu Kızılderilisi

Kuzey Amerika'nın büyük ovalarında yaşayan Kızılderili halkların çoğu göçebeydi. Avrupalı sömürgecilerin yaygınlaşan istilâlarıyle, bu halklar, isteyerek ya da istemeyerek yok edildiler.

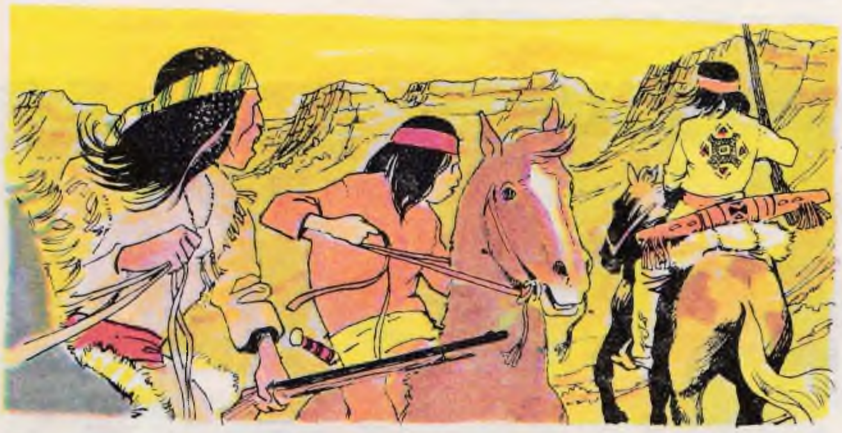
Bir Siu reisinin bir parlamento konuşyonu karşısındaki ifadesi:

«Bize 'Siu', yani 'düşman' adını veriyorsunuz, ama düşman, siz 'soluk yüzlüler' değil de kim? Bütün umutlarımızı elimizden aldınız sonra da halkımızı kırıp geçirdiniz.

«Gerçi bizlere at ve ateşli silâhlar getirdiniz, bunlarla hareket ve kuvvet kazandık. Ama çok geçmeden, bu getirdikleriniz, halkımızı felâkete götürdü, ırkımızı zayıf düşürdü. Atları eğitmeyi ve yetiştirmeyi çabuk öğrendik. Silâhlarınızı aldık, çünkü onları yapmasını bilmiyorduk. Kaderimizi ellerinize teslim ettik. Şeytanca bir kurnazlıkla, bizlere 'ateş suyu'nu, güneş-tanrı Wi'ye çabucak kavuşmamızı sağlayan o içkiyi tanıttınız. Ama bu 'su', sağlımızı mahvetti, bizleri eskiden hiç çekmediğimiz her türlü uğursuz hastalığın pençesine attı. Bizonlar bizim tek geçim kaynağımızdı. Onların etiyle beslenir, derisiyle elbiselerimizi, ayakkabılarımızı, çadırlarımızı yapardık. Tezeğiyle ateşimizi canlandırırdık. Onları da siz öldürdünüz.

«Bizi avlandığımız topraklardan sürüp çıkardınız. Oysa bizimle törenli anlaşmalar yapmış, günler günleri kovaladıkça ve çayırlarda ot oldukça, bu topraklardan yararlanacağımıza söz vermiştiniz. Sizin yüzünüzden, Siu halkı, Kızılderili İşleri Bürosunun gönderdiği bozulmuş yiyecekleri dilenmek zorunda kalıyor.

«Hepinize lânet olsun!»

252 Osaj Kızılderilileri

XVIII. yüzyıldan itibaren, Beyazlar, Kanada'ya ve A.B.D. ne akın ettiler. Bu nüfus çoğalması, yerli halkların zararına oldu. Bu durumdan zarar görmeyen nadir topluluklardan biri, Osaj Kızılderilileriydi.

1890'da, bir New York gazetesinde yayımlanan yazı:

Bazıları hâlâ, öncülerin şu eski özdeyişine inanıyor: «İyi bir Kızılderili, ölmüş bir Kızılderilidir.» Böyle düşünenler bazen haksızlık ediyorlar. Hele bir Güneybatıya, Oklahoma tarafındaki yerleşmeye yeni açılan topraklara doğru gitsinler.

O bölgede, Osaj Kızılderililerinden «beş uygarlaşmış kabile» oturuyor. Cherokees'lerle akraba olan Osajlar, bir alfabesi, yazılı kanunları ve bir yerel gazetesi olan tek yerli halktır. Osajlar, becerikli insanlar. Geleneklerini ve bunlardan özellikle, Kızılderili topraklarını kabilenin ortak mülkü sayan yasalarını asla terketmediler. Onları yerlerinden yurtlarından çıkarmaya çalıştık, ama, atalarından kalma toprakları korumay bildiler. Keskin zekâlarına hiç diyecek yok! Bizim en yetkin kanun adamlarımıza başvurdular ve onlardan aldıkları öğütlerle hukukî girişimlerde bulundular. Böylece, oturdukları toprakların mülkiyetini tam olarak elde etmeyi başardılar. Bu danışma onlara pahalıya maloldu, ama, o zamandan beri, verdiklerini kendilerine kat kat fazlasıyla geri getirdi. Zira, toprakları bir petrol denizinin üstünde bulunuyor!

Petrol araştırıcıları etraflarında dolanıp durmağa başlayınca, Osajlar kuşkulandılar. İçgüdülerinin sesine uyarak, topraklarını her ne şekilde olursa olsun bölüşmeyi sonuna dek reddettiler. Zira böyle bir adım atmak, topraklarını kaybetmenin başlangıcı olurdu.

«Servet avcıları» için bir tek umut var: Osaj kadınları yabancılarla evlenmeyi kabul ediyorlarmış. Hepsi de milyonermiş ve dediklerine göre çok da güzelmiş! Bir kadın için bundan üstün nitelikler olur mu?

253 Bir Altın Arayıcısı

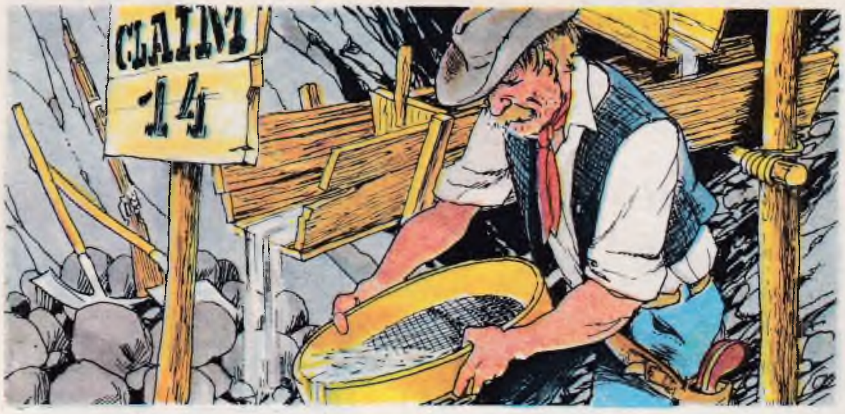
24 Ocak 1848. Diğer günler gibi bir gün. İşçinin biri, Kaliforniya'da, bir hızarda çalışırken, birdenbire, suyun içinde altın külçeleri görür. Sır, pek çabuk ortaya çıkar ve «altına hücum» başlar.

Otuz beş öküz arabası ve yetmiş dört atıyla uzunluğu 2 km'yi geçen kervan, Saint-Louis'den yola çıktı. En başta, en güçlü kuvvetli adamlar gidiyor. Kuyruklu arabalara erzak yüklenmiş: füme sığır eti, domuz yağı, kurutulmuş balık, mısır tütün v.b.

Bu her ırktan, her dilden adamlar, kadınlar ve çocuklar, neşeyle gidiyorlar. Zengin olmayı ümidediyorlar. Günlerce ve günlerce yürüyecek, binlerce kilometrelik yol boyunca ırmaklar, çayırlar ve çöllerden geçecekler. Salt Lake City'den sonra, sıcak yakıp kavuruyor, erzak ve su tükeniyor. Her yer tehlike dolu! Bata çıka gidilen ilkel yolda, görülmemiş şiddette fırtınalar, zehirli böcekler, çakallar ve hepsinden kötüsü, kafa derisi yüzen Kızılderililer onları bekliyor.

Maden yolunun başlangıcı olan San Francisco'ya varıncaya kadar, günde on altı kilometre yol alabilmek için, aylarca savaşmaları gerekiyor.

Oraya varan altın arayıcıları, Americanos nehri kıyılarında bulunan Fort Sutter'in yolunu tutuyorlar. Kırmızı flanelden bir gömlek, süed deri çizmeler, geniş ve kalkık kenarlı bir şapka giyen bu adamlar, kemerlerinin bir tarafında kocaman bir toplu tabanca, öbür tarafında da bir İspanyol bıçağı taşıyorlar. Yanlarında kazma, kürek ve elekler olduğu halde, binlerce erkek ve kadın, toprağı kazacak, elekten geçirecek, sonra da ırmağın suyunda yıkayacaklar. Bu iş herkesi zengin etmiyor, ama, çok kimse birkaç külçe altın üretmek şansına sahip bulunuyor. Canla başla çalışmakta kadınlar erkeklerden geri kalmıyorlar.

254 Petrol Araştırıcısı

Petrol, Eskiçağın başlarından beri biliniyor, ama pek az ve genellikle tıbbi nitelikleri dolayısıyla kullanılıyordu. 1850'de her şey değişti; petrol, aranan bir yakıt haline geldi.

Petrol, Pennsylvania'da, Titusville'e 10 mil (16 km) uzaklıkta fışkırdı. O zamana kadar önemsenmeyen bu sıvı, birden, «kara altına hücum» konusu oldu. Yüzlerce serüvenci, öküz arabalarıyla, atla, şimendifer yollara düşüp altın aramaya koştular. Bölgenin tek oteli hemen doldu. İnsanlar tahta barakalara balık istifi gibi yığıldılar. Sabahleyin kazmasını ve colt'unu (bir Amerikan tabancası) kapan, canla başla, âdeta yarışırcasına kazmağa başlıyor.

Cyrus, bir petrol araştırıcısı. Tamamıyle kendisine özgü, fakat denenmiş yöntemleri, ona, yanında çalışan üç adamının saygısını kazandırdı. Bir petrol yatağını bulup ortaya çıkarmak için, Cyrus, şapkasına güveniyor! Şapkayı var gücüyle havaya fırlatıyor; şapka döne döne uçtuktan sonra süzülerek yere iniyor: işte orada, toprağın derinliklerinde petrol olması gerekir!

Cyrus, «Pennsylvania usulü» denilen bir kuyu açma yöntemi uyguluyor. Bu sistemde bir direk, iki ucuna kablolar bağlanmış bir terazi kolunu taşır. Kolun bir ucuna, ağır bir kütle asılmıştır. Bu kütlenin altında, kayayı yaracak olan delgi bulunur. Kolun öbür ucuna da, üzengiler takılmıştır. Cyrus ve yardımcıları bu üzengilerin üstüne binince terazi kolu onlardan tarafa eğilir. Delginin şiddetle yere vurması için, üzengilere binmiş olanların yere atlaması yeter. Cyrus, usulüyle övünüyor, ancak onun da şu sakıncası var: Delginin açtığı delikte biriken kalıntıları ikide bir toplamak gerekiyor. Ama basınç altındaki bir petrol cebinin delindiğini görmek ne büyük bir zevk! Kuşkusuz, bu buluş çoğu zaman birdenbire oluyor ve fışkıran petrol, insanları ve malzemeyi fırlatıp atıyor. Ama, böyle bir durumdan sonra sağ kalmak ne mutluluk!

255 Pony Express

Demiryolunun icadından önce, Amerika Birleşik Devletlerinde Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus arasındaki bağlantı (yani 4 000 km'lik mesafe), atlar, at ya da öküz arabaları aracılığıyla kuruluyordu.

Avrupalı bir yolcunun mektubu:

«Dediklerine göre, Pony Express, sürat ve teşkilât bakımından örnek bir postaymış. Şirket, bu iş için son derece dayanıklı seksen atlı kullanıyormuş. Bu adamlar, Saint-Joseph'i San Francisco'ya bağlayan 2 800 km'lik yolda, sırayla görev yaparak, «mochila» dedikleri posta çantasını sadece on günde götürüyor ve on günde getiriyorlarmış. Bu işi gerçekleştirmek için yüz doksan menzil kurulmuş ve beş yüzden fazla at alınmış. Bugün bu atlılardan pek çoğu, Poney Express'in yerini alan demiryolu şirketleri hesabına bizon avcılığı yapıyor. Ben kendim, Saint-Joseph ile Salt Lake City arasında at arabasıyle yolculuk yaptıktan sonra, böyle bir işin zorluklarını daha iyi anlıyorum. Bu iki şehir arasında ulaşımı sağlayan Wells Fargo şirketi, düzenli çalışması ve sürücülerinin ustalığıyle ün yapmış. İki kişinin yönettiği arabayı altı güzel at götürüyor. Arabacı dizginleri tutuyor, ama arabada Tanrıdan sonra tek hâkim olan sürücünün emirlerine harfi harfine itaat ediyor.

«Ne yolculuk ama! Öyle sarsılmıştım ki, bu araba benim için tam bir işkence odası olmuştu. Üstelik, her menzilde bir parça tuzlu domuz etiyle birkaç kavrulmuş patates almak için fazladan bir ya da iki dolar ödemem gerekiyordu. Kızılderililerin bir saldırısı, bu işin üstüne tüy dikerdi. Ama, olmadı. Son saldırının üzerinden henüz on beş gün geçmişti!

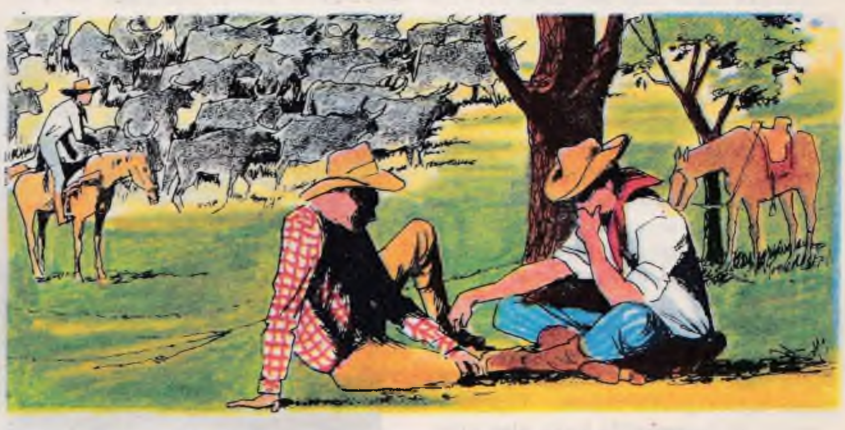

256 Kovboy

Kuzey Amerika'nın çayırlarla kaplı geniş ovalarında, önceleri, sayısız bizon sürüleri dolaşırdı. Daha sonra bu yerlerde, büyük öküz sürülerinin ve kovboyların saltanatı başladı.

Gregory, yirmi yaşında bir kovboy işe çok genç yaşta artçı yardımcısı olarak başladı, sonra artçılığa yükseldi, derken öncü oldu, yani gidilecek yolları seçmek ve sürüyü yöneltmek görevini üstlendi. Gregory, on iki kişilik bir kovboy topluluğuyla birlikte ve on yıldan beri aynı patronun emri altında çalışıyor. İleride patronun yerini o alacak ve aylığı da şimdikinin iki katına yani 100 dolara çıkacak. Ama böylece sorumlulukları da artacak. 2 000 ilâ 4 000 baş hayvanı, bu demektir ki, 100 000 dolarlık bir sermayeyi gözetim altında tutması gerekecek. Otlaklarda üç ilâ beş gün süren uzun yolculuklar yapmak, günde 15-20 kilometre yol almak, gerektiğinde, binek değiştirmenin (Gregory'nin altı bineği var) dışında, ayağını hiç yere basmadan, otuz altı saat at sırtında gitmek, dağılan sürüyü toplamak için dörtnala at sürmek, akşam olunca sürüyü toplamak, geceleri saatlerce nöbet tutmak... İşte, kovboyun hayatı böyle geçiyor. Ama, Gregory, bu yeknesaklığa, rahatlıktan yoksunluğa, yetersiz ve kötü yiyeceklere rağmen hayatını seviyor. Kızarmış ya da haşlanmış mısır, hintdarısı peksimedi, domuzyağlı fasulye, jambon hiç değişmeyen yiyeceklerini oluşturuyor. Bir sürü hayvanını kesmek zorunda kalırlarsa, bir parça et yüzü görebiliyorlar. Gregory'nin giyimi basit, ama rahat: Yüksek ökçeli çizmelerin içine sokulmuş dar bir pantolon, alacalı bulacalı bir gömlek, geniş ve kalkık kenarlı bir Stetson fötr, renkli bir fular. Silâh olarak da, kemerindeki kılıflarda Colt modeli iki altıpatlar tabanca, Winchester marka bir filinta ve bir kement taşıyor.

Kovboylar, konakladıkları şehirlerde içki âlemleri yaparak ya da hayvanların kızgın demirle damgalanması sırasında şenlikler düzenleyerek, arada bir de olsa eğleniyorlar.

257 Far West'in Öncüsü

XIV. yüzyıl, öncülerin, uçsuz bucaksız Kuzey Amerika topraklarının içerilerine doğru yayılmalarına tanık oldu. «Far 'West» (Uzak Batı), yavaş yavaş, önce madencilere, sonra kovboylara ve nihayet çiftçilere açıldı

Bu bölgede arazi dümdüz; çayırlar ve özellikle buğday tarlaları, bir deniz gibi göz alabildiğine uzanıyor. Manzara son derece yeknesak. Kenarları 800 m uzunluğunda kare tarlalar, başı boş dolaşan sürülerin ekili toprakları harap etmesini önlemek gerektiği zamandan yadigâr kalan dikenli telden çitler... Çiftliklerin ayrılmaz bir parçası olan rüzgâr tulumbaları su pompalıyor.

Öyle görünüyor ki, her yerde verimli olan toprağın değeri, demiryoluna yakınlığına bağlı. Demiryolu şirketleri, hat boyunca geniş bir toprak şeridi elde etmeyi başardılar. Bu şerit üzerindeki arazi, hükümetin sahip olduğu uzak topraklardan yüz kat fazla para ediyor.

1870 yılının başından beri, Far West, zenginliğini hiç kuşkusuz köleliğe, ama onunla birlikte üç buluşa borçlu: dikenli tel, ürünlerin şirketler tarafından inşa edilmiş dev tahıl ambarlarına taşınmadan önce saklandığı prefabrike silolar ve nihayet, tarım makinaları (tohum ekme makinası, biçerbağlar). Sadece iki atın koşulduğu araçlar, iki adama, günde sekiz hektarlık yeri işlemek olanağını sağlıyor (bir orakçı aynı işi on günde yapabilir).

İşler ağır, ama insana dinlenip eğlenecek zaman da bırakıyor. Baş düşmanlar öldürücü sıcak, kar fırtınaları, çekirgeler ve bir de... bankacılar... Evet, bankacılar, çünkü bütün çiftçiler borçlu; onların elde ettiği gelirin genellikle dörtte üçünü yüksek tarifeyle mal taşıyan demiryolları yutuyor. Bu insancıklar ancak buğday üretiyorlar ve onu satıp şehirden et, kümes hayvanları, yumurta, süt ve hattâ ekmek alıyorlar. Ürünün kötü olduğu yıl, onlar için felâket demek.

258 Mormon Çiftçisi

Mormonlar, 1827'de kurulmuş bir Protestan tarikatının üyeleridir. A.B.D.'ne birçok yandaş sağlamış ve yeni kıtanın kalabalıklaşmasında çok önemli bir rol oynamışlardır.

Şu Salt Lake City'den daha şaşırtıcı bir kent olamaz. Lût gölünü andıran, 6 000 km² den daha geniş bir tuzlu denizkulağının kıyılarında kurulmuştur. Bu denizkulağına dökülen nehirlerden biri de Jordan (Ürdün) adını aldı.

Ama, Mormonlar buraya geldiğinden beri, çöl canlandı. Bu öncüler, Batı'ya, sulama yöntemlerini getirdiler. Yüzlerce hektarlık arazi üzerinde her çeşit sebze, tahıl ve hattâ ağaç yetişiyor. Mormon halkını çok otoriter bir şekilde yöneten Meclis, sert önlemler aldı. Herkes, Meclis'in iradesine harfi harfine boyun eğiyor. Çok kıt olan su, bundan böyle sadece kıyıda oturanlara değil, bütün topluluğa ait olacak. Topraklar, ·r biri bir kooperatife bağlı olan sulama bölgelerine bölündü; her kooperatif üyesi, payına düşen toprağı alıyor. Bu pay, Amerikan hükümetinin her öncüye verdiği 64 hektarlık «homestead» (çiftlik ve müştemilâtı) yanında pek küçük kalıyor. Elde ettikleri başarılara rağmen, Mormonlar, öbür Amerikalılar tarafından kınanıyorlar. Bunun üç nedeni var. Birincisi, bu insanlar, Hıristiyanlığa bir çok yabancı fikirler, Müslümanlığa, hattâ Budizme yakın düşünceler karıştıran bir inanca bağlılar. İkincisi, bir erkeğin birkaç kadınla evlenebileceğini ileri sürüyorlar; bu görüş, kadın sayısının erkeklerinkine oranla çok daha az olduğu A.B.D.'nde sert tepkilere yol açıyor. Üçüncüsü, Mormonlar kişi olarak çıkar gütmeyen, toplumlarının çıkarlarını amansızca savunan insanlar; ürünlerini dağlara yayılmış madencilere ateş pahasına ve karşılığı altın olarak hemen ödenmek şartıyla satıyorlar.

259 Amerikalı Zenci Köle

Güney Amerika'da, sömürgecilik, köle ticaretine yeni bir hız kazandırdı. Madenleri ve büyük tarım işletmeleri için işgücüne ihtiyacı olan Avrupalılar, bunu sağlamak üzere Afrikalı Zencileri zorla getirdiler.

Ne var ki, bütün köleler bu şansa sahip değiller. Genellikle, sahip, tarım işletmesinde çalışan bu emekçilerin durumunu hiç bilmiyor ve onların yönetimini işçibaşılara bırakıyor. Bu yoksul ve basit yaradılışlı Beyazlar, üstünlüklerini göstermenin tek yolunu, Zencilere tepeden bakmakta ve sert davranmakta buluyorlar. Zira, kıyasıya çalıştırdıkları bu Zenciler gibi onlar da çok düşük bir ücret ve biraz yiyecek yardımı alıyorlar: un, melas ve bazen de bir parça salamura yağ. Evimiz dedikleri barakalar Zencilerin kulübelerinden de kötü. Bunlar ağaçtan ya da tuğladan yapılmış, tepesine de yüksek bir baca kondurulmuş derme çatma yapılar. İçlerindeki ranzaların arasında kümes hayvanlarıyle domuzlar cirit atıyor.

Bu köleler hayatlarından hemen hemen hiç şikâyet etmezler. Sahibin de pahalıya mal olan bu işgücünü iyi kullanması menfaati gereğidir.

Efendilerin kocaman evinden biraz ötede, aşağı tarafta, tarım işletmesinin kölelerine mahsus kulübeler ve onların çalıştığı atelyeler bulunuyor. James Hill, sürekli olarak, otuz kadar uşak ve hizmetçiyle meşgul oluyor. Bunların arasında iki kunduracı, iki demirci, iki duvarcı ve dam ustası, iki dülger, üç değirmenci, dört terzi, üç çamaşırcı ve ayrıca seyisler, aşçılar, gündelikçi kadınlar ve ortalık hizmetçileri var. Bu insanlar belli ki iyi yiyip içiyor, doğru dürüst giyiniyor ve kendilerine sert sözler söylemeyen, hiç bir kötü davranış yapmayan efendilerine bağlılık duyuyorlar.

260 Amerikalı Milyarder

A.B.D.'nin ekonomisi, XIX. yüzyılda çok hızlı bir gelişme gösterdi. Bu gelişmeyle birlikte, olağanüstü servet sahibi kimseler, «kral» diye anılan milyarderler ortaya çıktı.

1890'da yapılmış bir görüşmeden:

«Servetinizi şansa mı borçlusunuz?

— Hayır! İşten anlamama borçluyum. Daima halkın farkında olmadan eksikliğini duyduğu şeyi bulmaya çalıştım ve bulunca da, onu tek başıma yapabilecek şekilde hazırlanarak, halkın ayağına götürdüm. Böylece fiyatlarımı dilediğim gibi koyabiliyor ve bu yeni pazarı yaratmak için yapmak zorunda kaldığım yatırımların ana parasını çabucak çıkarabiliyordum.

— Büyük paralar mı yatırıyordunuz?

— Çok büyük! Bir tek dolar kazanmadan önce, 100 000 ya da 300 000 doları gözden çıkardığım olmuştur.

— Vaktinizi nasıl geçirirsiniz?

— Durmadan hesaplar yaparım ve her yeni fikri, benim kafamdan çıkmış olmasa bile kılı kırk yararak inceler, yeni kombinezonlar tasarlarım.

— Çok zengin olmakla ün yaptınız. Daha da zengin olmak niyetinde misiniz?

— Ben dolar milyarderiyim, bu doğru. Almanya'nın bütün demiryollarını, bütün İngiliz ticaret gemilerini ve dünyanın en güzel bin tablosunu satın alabilirim... Kişi olarak beğenilerim çok basit. Benim için çocukluğumda içtiğim çorbadan daha güzel bir şey yoktur. Ama, zenginlik beni bazı şeylere zorluyor. Bu yüzden bir düzine malikânem, binden fazla hizmetçi ve uşağım, bir eğlence filom var... Ama neye yarar? Aynı zamanda birden fazla yerde olamadıktan sonra...

— Öyleyse bu kadar ve daima daha fazla paranın sizce ne gereği var?

— Para, bana güç veriyor. Devlet adamları beni dinliyor. Bir hiç olan ben, öyle bir kuvveti temsil ediyorum ki, bana kralmışım gibi davranıyorlar.»

261 San Domingo'lu Çiftçi

Avrupalılar, uzak sömürgelerinde, ana yurdun ihtiyacı olan ürünleri sağlayacak büyük tarım işletmeleri meydana getirdiler. Tarım işletmecileri sadece toprağın değil, onu işletmek için kullandıkları kölelerin de sahibiydiler.

«M. de S.'nin evinde bir yıldan beri yaşıyorum; hayatın buradakinden daha güzel olabileceği bir yer düşünemiyorum. Ahşap bir ev, ama her şeyi ile bir sarayı andırıyor. Yirmi odalı bu yapı, şahane mobilyalarla dayanıp döşenmiş. Mobilyalar, Paris'in Saint-Antoine semtindeki en büyük mobilya ticarethanesinin atelyelerinde yapılmış. Bunun için M. de S., o mobilya mağazasının tem silcisini büyük masraflarla ayağına kadar getirtmiş. Halılar Doğu'dan gelmiş, işlemeler ise Lyon'da yapılmış.

«Evi, aşağı yukarı bahçe seviyesinde bir veranda çevreliyor.

«M. de S. ev idaresiyle hiç kafasını yormuyor. Bir mabeyinci gerek evin ihtiyaçlarıyle, gerek hizmetçi ve uşaklarla meşgul oluyor. Onun emrinde, Avrupa'nın büyük konaklarında bulunan uşaklardan daha iyi yetişmiş kırk Zenci köle var. M. de S. çamaşırlarını Avrupa'da yıkatıyor. Anayurda gidiş geliş yolculuğu bir aydan fazla sürdüğü halde, o bir gün giydiğini ertesi gün giymiyor. Bu durumda giyeceklerinin sayısını siz düşünün.

«M. de S. çok iyi ata biniyor. Tavlalarında elliden fazla atı var. Ama bütün bunlar, kitaplığının yanında bir hiç kalır. Kendi ifadesine göre, kitaplığında altı bin cilt kitap var ve Avrupa'da çıkmış en son eserlerin hiçbiri eksik değil. Bu kültürlü adam, Lâtince gayet zarif mısralar yazıyor ve Avrupa dillerinden çoğunu konuşuyor.

«Bütün bu zenginliklere, şeker üretimi sayesinde kavuşmuş. Bu alana yatırılan para, bire karşılık on getiriyor.»

262 Amazonya'lı Seringuero

XIX. yüzyıldan itibaren, Beyaz maceracılar, Amazon ormanlarının «yeşil cehennemi»ne girdiler. Onları bu serüvene iten şey, kauçuk ağaçlarının özsuyunu toplayarak zengin olmak umuduydu.

Antonio bir seringuero'dur. Ana yurdu Portekiz'den uzun zaman önce ayrıldı ve şimdi Amazon ormanının yeşile çalan ve rutubetten yapış yapış alacakaranlığında tek başına yaşıyor. Nehrin kıyısındaki kulübesinden her sabah gün doğmadan çıkar ve bulduğu yüz kadar kauçuk ağacını birbirine bağlamak için kendi açıp bakımını kendi yaptığı 12 km'lik yola düşer.

Elinde keskin bir bıçak ve şapkasında bir lamba asılı olduğu halde, bütün gün her ağacın kabuğunu çizerek yarar. Tıpkı çam ağacının reçinesi gibi, kauçuk ağacının özsuyu lateks de, çizilen ağaçlara bağlanmış kovalara akar. Antonio bu işi saat ona doğru bitirir ve bu defa geldiği yönde giderek, biriken lateksleri toplar.

Saat beşe doğru kulübesine döner ve kauçuk topağını hazırlar. Bunun için bir ateşin üstüne asılmış bir sopanın üzerine lateksi yavaş yavaş döker; ateşin dumanı, lateksi dondurur. Antonio, tüccarların istediği ağırlıkta, yani otuz kiloluk bir topağı elde etmek için haftalarca uğraşmak zorundadır. Her yıl patron buralara uğrar ve seringuero'ların kıyıya bıraktığı topakları toplar. Topak başına, Antonio bir altın alır.

Bu adamlar pek sade bir şekilde yaşarlar. Pirinç, kuru sebze ve kurutulmuş etle beslenirler. Bunun dışında, kendilerine silâhları için cephane, lambaları için gazyağı ve torba yapmak için de pamuklu bez gereklidir. Üstünde hep eski bir pantolonla bir gömlek bulunan Antonio, fötr şapkasını ve boyalı ayakkabılarını, bir gün zengin olunca yeniden görmeyi umduğu ana yurdunun bir yadigârı olarak gururla saklıyor.

263 Pampa'nın Goşo'su

Arjantin pampası, Türkiye'nin yüzölçümünden daha geniş bir alanı kaplar. Bu pampanın göz alabildiğine uzanan, dümdüz ve ağaçsız çayırlarında, göçebe sürülerin çobanları, goşolar yaşar.

Çakılsız toprağın sık otlarla kaplı olduğu bu son derece yeknesak manzarada, goşonun hayatı hiç değişmez. Sabahın alacakaranlığından gün batıncaya kadar, kilometreler boyunca, binlerce sürü hayvanına çobanlık eder.

Sırtında deri elbise, başında geniş kenarlı bir hasır şapka bulunan goşonun ayak parmakları çıplak. Atına binmek için, üzengi yerini tutan ve arkasında büyük mahmuzlar bulunan deriden bir halkaya geçiriyor. Eyerine iş âletleri asılı: «bola» denilen ve en güçlü bir hayvanın bile ayaklarına fırlatılınca onu tepe taklak etmeğe yeten, bir kayışa bağlı ağaç gülleler; «lasso» denilen, 20 metre uzunluğunda, örme kayıştan yapılmış ve ucunda bir demir halka bulunan kement.

Goşo, ne pampanın dondurucu fırtınalarından, ne tornadolardan, ne de azgın sürülerin saldırılarından korkar. Hayvanların sahibinden aldığı ücret pek az; deri matarasındaki su ve kızarmış etle yaşıyor. Eğer bir barınak sahibi olmak istiyorsa, birçok hayvan öldürmek zorunda; vahşi hayvanlar onların etlerini sıyırınca, kalan kemikler, goşoya evi için gerekli kireci sağlayacak.

Hayvanların damgalanacağı gün geldi. Bu gün şenliklerle kutlanacak. Çevreye yirmi fersah uzaklıkta oturan adamlar, maharet ve cesaret yarışına girmek için koşup geliyorlar. En çok tutulan yarışma, boğa avı. Goşo, çitle çevrili alana girdi; bir boğa, şimşek hızıyla ona saldırdı. O anda lassonun ıslığı duyuldu; sadece bir kez. Boğa yakalanmıştı.

Eğlenceler gecenin geç saatlerine kadar sürecek ve yarın, büyük yolculuk yeniden başlayacak...

264 Kutup Kâşifi

Amerika, Asya ve Afrika'nın yüksek dağların ya da kutupların keşfi uğrunda, nice insan, hayatını tehlikeye attı. Onları bu yola çeken şey, kazanç hırsından çok, keşif tutkusuydu.

Scott'un ölümünden sonra yayımlanan günlüğünden bir bölüm:

«İnsan denen varlıklar acaba bizim kadar büyük bir felâketle karşılaştı mı? Öyle sanıyorum ki, saatte 100 kilometre hızla esen dondurucu kuzey rüzgârlarına ve kar fırtınalarına rağmen, eğer yol arkadaşlarımızdan biri kendini kaybetmeseydi, eğer biraz daha yiyeceğimiz ve yakacak ispirtomuz olsaydı, dayanabilecektik. Ama, kızaklarımızı çeken midillilerimiz öldü, kızakların yükünü boşalttık. Yetersiz erzakı ve çadırları kendimiz çekmek zorunda kaldık. Son merhaleyi aşmak için mutlaka ulaşmamız gereken depoya 18 km'den az yolumuz kalmıştı. Ama bu sırada fırtına, iradelerimizin hakkından geldi. Bir haftadan beri boraların ardı arası kesilmedi. Daha sekiz gün önce adam başına ısınmak için iki fincanlık çayımız ve dört yemeklik malzememiz kalmıştı. Bugün hiç bir şeyimiz yok. Yolculuk ve yoksunluktan öylesine tükendik ki, amansız soğuktan vücutlarımız kötürüm hale geldi, iliklerimize kadar titriyoruz. Ne kürklü elbiselerimiz, ne çadırlarımız bizi korumaya yetmiyor. Artık hiç umut yok. Tanrının iradesine boyun eğmemiz gerekiyor. Kuşkusuz, umudumuz olmadan da, sonuna kadar savaşımızı sürdüreceğiz. Ama gücümüz tükeniyor, artık sonumuz yakın. Vücutlarımız, umutsuz çabalarımızın tanığı olsun ve Tanrı aşkına, ülkemiz, geçimi bize bağlı olanların bakımını üzerine almayı kabul etsin!»

265 Hollanda Cava'sında

XVI. yüzyılda, Portekizliler, Sunda adalarını keşfettiler. Çok geçmeden bu adalar, Hollanda Hindistanı adıyle Hollandalıların egemenliğine geçti. Bu dönemde Hollandalılar, söz konusu adaları başarıyla değerlendirdiler.

Yabancı bir rapordan alınmış bir bölüm:

«Hollandalılar Cava'yı çok güzel bi koloni haline getirdiler. Vali M. Van den Boosch'un sert ve etkili yönetimi altında, gerek kendileri, gerek anayurtları adına yerlileri çalıştırıyorlar. Toprağın beşte biri zorunlu olarak Avrupa'ya ait tarımlara ayrılıyor: şeker, kahve, çivit, tütün, tarçın, karabiber, çay.

«Bu durumda yerliler mecburi çalışmaya mahkûm ve valilerin geniş yetkilerine ve sert yasalara boyun eğmek zorunda bulunuyorlar. Köyün başkanı, teslimi zorunlu mallardan sorumlu. Yükümlülüklerini yerine getirmeyenler şiddetle cezalandırılıyor. Dövülüyor, başparmaklarından asılıyor, hattâ bütün gün çıplak olarak çarmıha geriliyor.

«Toplanan mallar, devletin ambarlarına getiriliyor, ayrılıyor, kurutuluyor, kabuklarından çıkarılıyor ve niteliklerine göre sınıflandırılıyor. Bu çalışma yerli köylülerin işine geliyor, zira altı yüz kahve ağacından oluşan orta çapta bir tarım işletmesi onlara aşağı yukarı 36 florin getiriyor. Bu parayla birtakım şeyler, özellikle çok değer verdikleri dokuma kumaşlar satın alabiliyorlar. Böylece, aynı para, aşağı yukarı hemen hükümetin kasalarına dönüyor.

«Her yerli, ayrıca, ayda sekiz gün Hollandalılar hesabına angaryaya koşuluyor. Bu emekçiler, aldıkları her paradan kesinti yapan müteahhitler beslenıyor ve ücrete bağlanıyor. Bu hayattan kurtulmaya kalkışacak zavallıya, daha da ağır ve az paralı bir iş te, «kuli» olarak çalışmaktan başka olanak tanınmıyor.»

266 Avustralya Yerlisi

Avustralya, Avrupa'dan daha büyük, fakat uçsuz bucaksız denizlerle dünyadan ayrılmış bir adadır. Avrupalılar bu adayı keşfetmeye başladıkları zaman, sayıca pek az olan ve ilkel bir yaşam süren bir yerli halkla karşılaştılar.

Bir kâşifin anlattıkları:

«Yerlilerle ilişki kurmam güç olmuştu. Beyazların henüz girmedikleri bir bölgeye ulaşabilmek için, güneydoğu kıyısından içeriye doğru 1 000 millik (1 600 km) yolu aşmam gerekti. Vardığım yer, bitki örtüsü oraya buraya serpilmiş korkunç dikenli çalılıklardan ibaret, kurak bir alandı. Bu ıssız yerlerde hayvanlar da seyrek olduğundan, insanların nasıl yaşayabildiklerini anlamak zor. Benim yaklaştığımı gören yerliler kaçıyorlardı, onların güvenini kazanmak için epey çaba harcamak zorunda kaldım. Tanıdığım ilk topluluk, yirmi kişiden fazla değildi. Bunlar, kısacık boylarıyle olduğu kadar, vücutlarının biçimiyle de insanı şaşırtıyorlar: incecik bacaklarının üstünde koskocaman bir karınları var. Derileri çikolata renginde, sakalları gür, saçları uzun ve kıvırcık. Yüzleri yassı, burunları iri, çeneleri geniş. Kaş kemerlerinin arkasına gömülmüş gözleri, korkularını açığa vuruyor. Genellikle çıplak dolaşıyorlar.

«Madeni tanımıyorlar, ama taş, kemik ve ağacı işlemeyi biliyorlar. Uçları zehirli mızrakları çok tehlikeli. En ilginç silâhları da bumerang. Bu eğri değnek, hedefine ulaşmayınca, atıcısına geri geliyor. Ama bu geri dönüş binde bir oluyor ve bumerang, hangi hayvanı olursa olsun cansız yere serebiliyor. Av iyi gitmişse, yerliler çiğ et yiyerek eğleniyorlar. Ama çoğu zaman kökler, kurtçuklar ve hattâ dişleri arasında ezdikleri bitlerle yetiniyorlar...»

267 Avustralyalı Kürek Mahkûmu

Büyük devletler, uzak sömürgelerinde cezaevleri kurmakta gecikmediler. İngiltere, kürek mahkûmlarını önceleri Kuzey Amerika'ya, Bağımsızlık Savaşından sonra da Avustralya'ya sürgün ediyordu.

Bir gazete yazısı:

«Burada bulunan Avrupalıların 100'de 70'i kürek mahkûmu. Geri kalanlar da askerler -mahkûmların gardiyanları-, özgürlüğüne kavuşmuş eski makûmlar ya da koyun yetiştirerek çabucak zengin olmuş sömürgeciler. Cezaevi, konuksever topraklardan 2 000 fersah uzakta kurulmuş. Buna rağmen bazı mahpuslar kaçmayı başarabiliyorlar. Kaçaklar müthiş çeteler kuruyorlar. Bu yüzden gerek ticaret amacıyle, gerek başka işler dolayısıyle yolculuk yapmak son derece tehlikeli oluyor. Bununla birlikte kaçış o kadar zor ki, mahkûmların çoğu sömürgede kalmaktan başka yol bulamıyorlar. Yönetim mahkûmları toprak tesviye çalışmalarında kullanıyor. Mahkûmlar, aldıkları besinin yetersizliğini protesto etmek için, kötü niyetle çalışıyorlar. Yedikleri, domuzyağlı bezelye ve salamura balık. On iki saat çalışmak zorunda oldukları halde, bu zamanın yarısından daha az bir sürede yapılabilecek kadar iş çıkarıyorlar. Prangadan kurtulan bazıları, ufak tefek ticaret işleri yaparak durumlarını düzeltmeğe çalışıyorlar.

«Başa çıkılması en zor olanlar, İngiltere kralına suikast girişiminde bulunmaktan mahkûm İrlandalılar. Her on mahkûmdan dokuzu kaçakçılık, kaçak avlanma ya da hırsızlıktan hüküm giymiş. Beş yıl ya da daha fazla kürek cezasına çarptırılmak için, iki ekmek ya da bir piliç aşırmak yeterli. Cezasını çeken mahkûmlar ülkelerine nasıl dönsünler? Bu yüzden burada, oldukları yerde kalıyorlar ve sayıları her yıl biraz daha artıyor. Bu toprakların sömürgeleştirilmesi ancak hükümetin özgür kişilere buraya gelme kolaylığı sağlamasıyle hız kazanacak.»

268 Avustralya'ya Göçenler

XIX. yüzyılın ortasında, Kaliforniya ve Avustralya'daki nehirlerin alüvyonlarında altın bulunduğu haberi yayıldı. Bunun üzerine serüvenciler, bu yaşanılması zor ülkelere göç ettiler.

Bir göçmenin gemide tuttuğu günlük:

«Victoria gemisi, Avustralya'nın Botany körfezine gitmek üzere Liverpool limanından ayrılalı tam iki ay oluyor. O zamandan beri, sadece bir defa karayı gördük: içme suyu ve taze erzak almak için Saint-Helena adasına uğradık.

«Yelkenli gemimiz gıcır gıcır. Boyutları da oldukça büyük: uzunluğu 70, genişliği 13 metre. En yükseği 80 metre olan dört direği var. Bu direklere bağlı yelkenler açıldığı zaman 4 000 m^2 tutuyor. Bu büyük yelken takımı, en korkunç dalgalarda bile, teknenin dengede kalmasını sağlıyor. Rüzgâr elverişliyse, gemi saatte 14 mil (26 km) hızla yol alıyor.

«Taşıma şartları hepimize çekici geldi: adam başına 100 sterlin. Bununla birlikte, şirket kâr ediyor. Gerçekten de bu yeni gemiler eskilerine oranla iki kat fazla yolcu taşıdığı ve üç defa daha süratli olduğu için, yiyecek giderleri de o oranda azalıyor.

«Gemide hayat zor. Baş tarafta, güvertenin altında, hiç yıkanmayan ve hep hasta olan otuz dokuz kişiyle birlikte paylaştığım bir koğuşta, çadır bezinden bir asma yatakta uyuyorum.

«Başımızın üstünde, koyun ağılı ve tavuk kafesleri bulunuyor. Bu hayvanlar zenginlere et ve taze yumurta sağlıyorlar, ama, bize sadece tavan aralarından sızan dışkılarının kokusunu veriyorlar.

«İçim dışım domuzyağlı bezelye oldu! Günde üç öğün bu yemeği veriyorlar. Su çok sınırlı ölçüde veriliyor. Bira ateş pahası.

«Avustralya kıyılarını görmemize daha elli gün var.»

269 Polinezya'lı Denizci

Avrupalılar Pasifik okyanusunu XVI. yüzyılda keşfettiler, XVIII. yüzyılda da arayıp taradılar. Çok üstün denizciler olan Polinezyalılar, uzun zamandan beri bu suları oyma kayıklarıyle bir baştan bir başa dolaşıyorlardı.

Bir yolculuk öyküsünden:

Bu adalarda oturanlar denizcilikten çok iyi anlıyorlar. İnanılmayacak kadar uzun -40 m'den fazla- oyma kayıklar yapıyor ve bunlarla en azından bin millik yolculukları gerçekleştirebiliyorlar.

Demiri tanımıyorlar, ama taştan âletlerle ağacı şaşılacak bir ustalıkta yontup işliyorlar. Kayıklarının orta düzlüğüne mutfak takımlarını, kurutulmuş balıkları, meyveleri, domuzları, tavukları, köpekleri, yağları ve bambudan yapılmış tatlı su kaplarını özenle yerleştiriyorlar. Bu oyma kayıklara yüzden fazla insan binebiliyor. Yüz tekneden oluşan bazı filotillalar, reisin işaretlerine şaşılacak bir kesinlikle uyuyorlar. Bizim teknelerimizden daha su geçirmez olan bu oyma kayıkların aşağı tarafı sivri, üçgen biçiminde, büyük bir yelkeni var. Yelkenin bu özelliği, kayığa, bizim en hızlı yelkenlilerimizden en az iki kat fazla bir süratle yol almak olanağını sağlıyor.

Polinezyalılar denizin sırlarını gizlice birbirlerine iletiyorlar. Bu adamlar gerçi yazıyı tanımıyorlar, ama, basit deyneklerle dünyayı, burunları, körfezleri, akıntıların yönlerini ve hâkim rüzgârları şaşılacak bir ustalıkla tanımlayabiliyorlar.

Bu denizciler, inanılmayacak kadar dayanıklı insanlar. Bu da kuşkusuz onların sert sporlara olan düşkünlüklerinden ileri geliyor. Erkek olsun, kadın olsun, boks, güreş, oyma kayık yarışı, ok atma, dar enli iki tahta üzerinde dengede durarak dalgaların üstünde gitme (surf'ün atası) gibi sporları yapıyorlar. Suyu el ve ayaklarıyle döve döve, çok güzel yüzüyorlar.

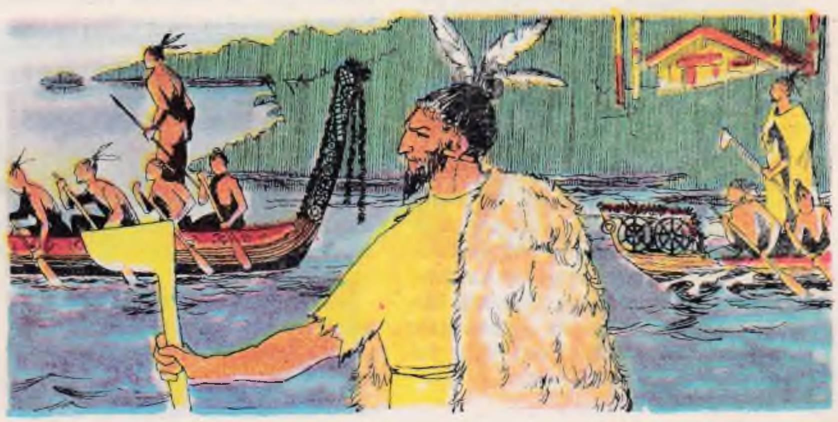

270 Yeni Zelanda'lı Maori

Cook, 1770'te Yeni Zelanda'yı keşfettiği zaman, bu takımadada birkaç yüzyıldan beri ateşli ve sert bir halk, Maori'ler oturmaktaydı. Pasifik adalarının yerlişi olan bu insanlar, Yeni Zelanda'ya oyma kayıklarla geçmişlerdi.

Bu adalarda Polinezyalılara benzeyen, parlak tenli, uzun siyah saçlı, dik başlı, vücutları adaleli insanlar yaşıyor. Aynı zamanda güçlü kuvvetli, gözüpek, ağaçlara tırmanmada ve yüzmede pek usta olan Maori'ler, bu adalara gelişleri sırasında sahip oldukları gelenekleri sürdürüyorlar. Onlar da ataları gibi, oyma kayıklarda gruplar halinde örgütleniyorlar. Muhtemel hücumlara karşı korunmak için, tahkimli köyler kuruyorlar. «Whares» denilen evlerinin ağaçtan ya da topraktan yapılmış sağlam duvarları var. En çok eğreltiotu ve balıkla besleniyorlar. İçlerinde Hıristiyanlığı kabul edenler pek çok olmakla birlikte, Maori'ler, eski savaşçı geleneklerini koruyorlar. Farklı oyma kayıklarla gelenlerin torunları arasındaki düşmanlık, zaman zaman yeniden alevleniyor. Savaşçılar hep aynı törene uyuyorlar. Karşılaşma, rakip kabile reislerinin anlaşıp birlikte kararlaştırdıkları yer ve saatte düzenleniyor. Her zaman kıyasıya yapılan bu boğuşmalar bitince, çok kesin ve karmaşık büyü törenlerinden sonra, yenenler yenilenleri yiyor. Hattâ, ünlü düşmanlarının dövmelerle dolu derilerini yüzüp kendilerine sakladıkları da oluyor.

Maori'ler ateşli silâhlar kullanmağa başladığından beri, bu kıyımlar iyice arttı. Ama, onların kendi aralarında bu kadar iyi kullandıkları bu silâhları bir gün, topraklarını ele geçiren sömürgecilere çevirmelerinden korkulur.

271 Sahralı Çoban

Cezayir'in güneyi, aşağı yukarı 1 000 metre yüksekliğinde, uçsuz bucaksız bir yayladan meydana gelir. Kışların dondurucu soğuk, yazların kavurucu sıcak, su kaynaklarının pek az, otlakların seyrek olduğu bu bölgede çobanlar yaşar.

Cemal, Veled Nail kabilesinde bir çobandır. Bu kabilenin çadırları üzerinde bulunan bir şövalye kalkanındakine benzer simgesi, ta uzaktan seçilir. Cemal, yüksek boylu, yürümekten yorulmayan, ama iyi süt vermeyen otuz kadar dişi koyuna bakıyor.

Cemal, kışın Sahra'nın ovalarında konaklar. Bu bölgelerde yumuşak iklim ve sonbaharda tek tük yağan yağmurlar sayesinde bazı otluk kısımlara rastlanır. Çoban, sürüsünü oralarda otlatıyor. Ama, pek yakında hiç bir şey kalmayacak. Cemal, toprağı kavuran güneşten kaçarak, kuzeye doğru, yeni bir otlak aramaya çıkacak.

Cemal, kuyuların ve bitki örtüsünün durumunu öğrenmek üzere büyük oğlunu önden gönderdi. Sabahleyin, sayısı pek az olan köylerin pazarlarında, öncüler buluşarak, büyük bir dayanışma içinde, çevredeki kıtlık ve kuraklık üstüne bildiklerini birbirlerine aktarıyorlar. Birlikte yolculuk yapmak için anlaşmalar yapılıyor; önde siyah tüylü, beyaz ayaklı küçük keçiler, arkada koyunlar olmak üzere sürülerin geçeceği arazilerin sahibi kabilelerle bağlar kuruluyor.

Cemal'in bu kabile reislerine birkaç kuzuyu ya da Güneyden getirdiği birkaç çuval kuru hurmayı haraç olarak vermesi gerekecek. Ama, eğer gerçekten elinde verecek bir şey yoksa, yerleşik halkın yardımına güvenebileceğini biliyor.

Hasat zamanı Kuzeye ulaşacak. Ürünün toplanmasına yardım edecek; karşılığında azıcık para, ama daha da önemlisi, sonbahara, tekrar Güneye ineceği vakte kadar, sürüsünü anızlarda otlatma iznini alacak.

272 Macaristan Çingenesi

Sürekli olarak göçebe hayatı yaşayan çingeneler, bozkırların ve ormanların içinde, binlerce kilometre yol alırlar. Onlar, ta Romanya'nın Boğdan bölgesinden Macaristan'daki Balaton gölüne kadar yürüyerek geldiler.

Yarın temsil verilecek. Sağlam bir zincirle bağlanmış terbiyeli ayı, kuşkulu, ama gene de hayran köylülerin önünde, tef sesiyle dans edecek. Hantal ve endişeli bir tavırla, bir sağ, bir sol ayağı üzerinde sallanarak müziğin ritmine uyacak. Bu akşam sabırsızlanıyor, homurdanıyor, zincirini ısırıyor; ama sahibi boğuk sesle verdiği bir emirle onu yatıştırdı. Gösterinin sonunda, genç kızlar, seyircilerin attığı paraları toplayacaklar. Daha sonra hasır işlerini ve işlemeleri satmak için ev ev dolaşacaklar.

Çingeneler böylece bir köyden öbürüne geçiyorlar. Her yola çıkışta, çadırları toplayıp katlamak, hayvanları arabalara koşmak gerekiyor. Önde, ağır yükleriyle eşekler gidiyor, onları erkeklerle kadınlar izliyor. Genç yaşlı, hepsi de şarkılar söyleyerek yol alıyorlar. Sahip oldukları her şey, topluluğun ortak malıdır. Bağlı oldukları tek şey de kabileleridir.

Topluluk, yamalı çadırlarını gölün kıyısına kurdu. Koşumlarından çıkarılan atlar, başıboş dolaşıyorlar. Gece oldu. Kadınlar, gündüzün yol boyunca başak devşirmişler, sonra bunların tanelerini ayıklayıp döverek un haline getirmişlerdi. Şimdi bu unla çorba yapmak için tencereyi iki taş arasında yaktıkları ateşin üstüne oturttular. Bir sürü çocuk, oyun oynuyor, bağırıp çağırıyor. Kimi gençler, gitar çalıp şarkı söylüyorlar. Erkekler, ellerinde çekiçlerle, koşum takımlarını onarıyorlar. Bazıları da sigara içip dinleniyor. Her taraftan, at kişnemeleri ve köpek havlamaları arasında haykırmalar, seslenmeler yükseliyor.

273 Balina Zıpkıncısı

Balinalar, XIX. yüzyılda, özellikle yağları dolayısıyle büyük bir değer kazandı. Av seferleri genellikle dört yıl sürerdi. Bu seferlere 500 tonluk üç direkli yelkenlilerle otuz iki kişi katılırdı.

«Mary», gemisinin baş tarafında, sadece zabitana mahsus bir kamara var. John'a gelince, o bir zıpkıncı ve geminin kıç tarafında, diğer tayfalarla birlikte yaşıyor. Yemek salonunda, her tayfanın bir yatağı ve içinde birtakım şeylerini sakladığı süslemeli bir sandığı var.

Her zaman koyu bir sis tabakasıyle kaplı olan Ekvator hattını artık aştılar. Şimdi günlük uğraşıları, balinaları bulmak ve avlamak. Direklerin tepelerinde nöbet tutan gözcüler, denizi dikkatle araştırıyorlar. Birden, bilinen haykırış yükseliyor: «Püskürtüyor! Püskürtüyor!» Derhal on adam, geminin yan tarafında asılı duran balina sandalına çıktılar. Sandal hemen suya indirildi.

İkinci kaptan, daracık sandalı bir boyana küreği ile yönetiyor. John, baş tarafta. Sol dizini özel bir kertiğe dayadı ve zıpkınını kavradı. Onu iki eliyle kaldırdı ve gözlerinin hizasında nişan aldıktan sonra, var gücüyle hayvanın üstüne fırlattı. Zıpkının demir temreniyle yaralanan balina, dibe daldı. Az sonra, tekrar yüze çıktı ve sandalı şiddetle salladı, ama çok geçmeden tükendi. O sırada, sandalın baş tarafında ayakta duran ikinci kaptan, ince uzun mızrağıyle balinaya son darbeyi vurdu. Balinanın ölüsü, gemiye kadar yüzdürüldü ve orada, parçalama işlemine başlandı.

Birinci tayfa, hayvanın başını gövdesinden ayırıyor. Bu, soylu bir iştir. Zira balinanın kafası, «ispermeçet» denilen, yüksek kaliteli bir beyaz yağ deposudur. Daha sonra gövde, 40 santimetre küplük parçalara ayırılıyor ve bunlar bir tuğla fırının üstünde eritilerek yağları çıkarılıyor. Güverteyi iğrenç bir kokuya boğan bu iş, iki gün sürecek. Bu arada, parfümcülükte kullanılan ve altın kadar pahalı olan kül renkli amberi, balinanın bağırsak salgısından meydana gelen maddeyi bulanlara ne mutlu!

274 Aran Balıkçısı

Küçük Aran adası, İrlanda'nın batısında yer alır. Çoğu zaman, şiddetli rüzgârların, azgın fırtınaların etkisi altındadır. Gözüpek denizciler olan ada halkı, korkulu ve zorlu bir hayat sürer.

Dokuz gündür, fırtına, ortalığı kasıp kavuruyor. Dalgalar yalıyarın üstünde yer alan köye kadar ulaşamadı, ama rüzgâr çatıları söküp attı. Hattâ arduvazların üzerine konan kocaman taşları bile kapıp götürdü.

Bir haftayı geçti, köylüler, yere inatla tutunan alçak evlerinden dışarı çıkmadılar. Bu süre içinde sadece yulaf bulamacı ile biraz kurutulmuş balık yediler. Neyse ki, turba dumanı kokan o güzelim viski eksik değil. Onun sayesinde, rüzgârın ve dalgaların ulumasından başka bir şey duyulmayan bu sonu gelmez saatlere rahatça katlanıyor insan.

Bu ıssız adada pek az tarım yapılıyor: biraz çavdarla kara buğday, biraz patates, o kadar. Ada halkı, İrlanda'dan ateş pahası olan tuzlanmış yiyeceklerle süt ve yumurta getirtir. Aran adasının biricik serveti balıktır. Balıkçılar, ava çıkmak için havanın azıcık olsun düzelmesini fırsat bilirler. Morina ya da ringa avlar, onları taze ya da kurutulmuş olarak yerler. Aran'lı erkeklerin hayatı, korkunç denizle savaşarak geçer. Bütün denizciler gibi, onlar da az konuşur, hattâ kıyılarına pek seyrek çıkan İrlandalılarla bile iki çift lâf etmekten kaçınırlar.

İrlandalılar, Aranlıların dili olan Galce'yi iyi bilirler, ama aralarındaki ilişki, ticarî alışverişten öteye gitmez.

Korkusuz ve mağrur denizlerdir bunlar. Katranlı bezden yelkenler gerilmiş acayip görünüşlü ağaç sandallarında, denizin insanüstü gücünü alt eder ve yine denizden çekip aldıkları servetle özgür yaşayabilirler!

275 Kuzey Kutbundaki Gabyacı

Eskiden, gemicilik, tehlikelerle dolu bir işti. Özellikle gabyacılar son derece tehlikelî bir görevi yerine getirir, direklere tırmanarak yelkenleri idare ederlerdi.

Tom'un kardeşi Ken, talihsizliğe kurban gitti. Güvertenin elli metre üstünde, babafingo sereni üzerinde çalışıyordu ve yalpa şiddetliydi. Birden, yanlış bir hareketle dengesini kaybetti ve güverteye düşerek can verdi. Ken, şu eski ilkeye uymayı ihmal etmişti: çalışırken ya da bir dayanak noktasına tutunurken, «bir el gemi için, bir el kendin için.»

Kaptan, gösterişli bir cenaze töreni düzenledi ve ölüye son görevini yaptı. Mürettebatın önünde, beresi elinde dua etti. Sonra gabyacının yelken bezine sarılmış ve bir ağırlık bağlanmış cesedi denize atıldı.

«Saint Georges» gemisi kutup sularında dolaşırken ölümle sonuçlanan ikinci kaza bu. Kaptan, tayfaları işe alırken uyarmıştı. Çeşitli tehlikelere göğüs gerecekler, ama buna karşılık büyük çıkarlar sağlayacaklardı. İyi beslenecek, başka tayfalardan üç kat fazla ücret alacak ve 5 000 liralık bir primi paylaşacaklardı.

Gabyacıların işi rahat değildir. Rüzgâr eser, gemi sallanır, halatlar hoyratça kıvrılır ve hattâ koparken, direklerin tepesinde, bazen güverteden altmış metre yükselikte çalışmaları gerekir. Gabyacı sadece ayak parmaklarının altındaki basit üçleme halata tutunur; tırnaklarını tersine çeviren sert ve kaba yelken bezini kavramak için öne doğru eğildiği zaman serenin gönderi karnını testere gibi keser. Bu zahmetli çalışma, çok geçmeden dayanılmaz hale gelir. Soğuk o kadar şiddetlidir ki, en kalın giysilerin içine işler; halatlarsa makaralarda kaymaz olur.

276 Eskimo

XIX. yüzyılda, İngilizler, Kuzey Kutup bölgesinde, ilginç ve mutlu bir halk keşfettiler: Eskimolar! Bu barışsever insanlar, mevsimlerin gidişine uyarak yaşar ve yılın dört ayını karanlıkta geçirirler.

Ne garip insanlardır şu Eskimolar! Ayı postundan başlık ve pantolon, Ren geyiği postundan ceket, kürklü çizme ve eldivenler giyer, ağız ve burunlarını da bir tilki derisiyle korurlar.

Uzun kış yaklaşıyor. Grönland'ın kuzeyinde kış, sekiz aydan fazla sürer. Eskimolar bu mevsimi «igloo» denilen, kalın buz bloklarıyle yapılmış kulübelerde geçiriyorlar. İgloo'ya girebilmek için, alttaki bir geçitten emekleyerek geçmek gerekiyor. İgloo tek gözlü, eşyasız bir konut. İçinde aydınlatma ve ısıtma aracı olarak sadece fitilli bir lamba var. Bu lambada fok balığı yağı yanıyor.

İgloo'nun havası boğucu. Erkekler ve kadınlar, çiğ et parçalarını iştahla gövdeye indiriyorlar («Eskimo» sözcüğü «çiğ et yiyen» anlamına gelir). Doymuş olanlar da postların üzerine uzanmışlar. Bu iklimde soğuğa karşı koymanın en iyi yolu, çok büyük miktarda besin almaktır. Eskimo, yaşamak istiyorsa avlanmak zorundadır. Sonbahar av seferi zaten başlamıştı. Mors avlamak için, hayvanı, «kayak» denilen, tahta çerçeveler arasına gerilmiş derilerden yapılma hafif bir tekneyle izliyorlar.

Mors, zıpkınla avlanıyor ve kıyıya, yedekte çekilerek getiriliyor. Avcılar, hayvanın boğazını keserek, henüz sıcak olan kanını içiyor ve parçaladıkları etini de, kış mevsiminde yemek üzere, igloo'ların yanına gömüyorlar. Eskimolar, fok balığı da avlıyorlar. Bu memeli hayvanın, soluk almak için her on dakikada bir suyun yüzüne çıkması gerekir. Ama, fok sudan başını çıkarır çıkarmaz, zıpkını yedi demektir. Bundan böyle o da, doğal buzdolabında, morsun yanında yerini alacaktır!

277 Napolyon'un Muhafız Eri

Napolyon Bonapart'ın muhafız birliği, Büyük Ordu'nun en seçkin askerlerinden kurulurdu. Doğrudan doğruya İmparator'un kumandasında görev yapan bu birliğe mensup olmak, eşi bulunmaz bir şerefti.

Asıl adı Hans Cornelis Petersen; ama, biraz mürekkep yalamış bir şakacı, ona Pierre Corneille (ünlü Fransız oyun yazarı) adını taktı.

İmparatorun fetihleri sonucu, Hamburg'da doğan bu adam bir Fransız vatandaşı oldu. Eğer biri onun bu sıfatını tartışmaya kalkışacak olursa, Petersen, küplere binerdi. Gerçi Fransızcayı başını gözünü yararak, garip bir şekilde konuşuyor ama, konuşulanları pek iyi anlıyor.

Petersen, 1811 yılında Napolyon ordularının Rheinland harekâtı sırasında 18 yaşındaydı. Birden kararını vererek, gönüllü asker yazıldı ve o zamandan beri üniformayı sırtından çıkarmadı. Alayının günlük emirlerinde yararlığı üç kez övülen Petersen, çavuşluğa terfi ettirilmişti. Eğer okuryazar olsaydı, subay apoletlerini çoktan takardı. Ama, cehaleti ona, imparatorluk muhafız birliğine girmek olanağını sağladı. Gerçekten de o sırada, ordunun en kahraman assubaylarından, rütbelerini terkederek muhafız birliğine er olmaları isteniyordu. En uzun boyluları olduğu için, Hans'ı, birliğin ilk sırasının başına koydular. Her geçit töreninde, bütün bölük, ona bakarak sıralanıyor. İçine iki şişe şarap, rakı ya da bira sığabilecek o yüksek ve tüylü başlığının altında dimdik duran başıyla, herkese tepeden bakıyor.

Muhafız bölüğü, Büyük Ordu'nun eksiksiz donatılmış belki de tek birliğidir: imparatorluğun şerefi bunu gerektiriyor! Ve eğer, Petersen, menzillerin uzunluğundan, aylıkların geç ödenmesinden, iaşenin (yeme içme) kötülüğünden dolayı homurdanıp duruyorsa, bunu geleneğe olan saygısından yapıyor. Zira, sağdan soldan yiyecek aşırmakta, onun üstüne yok. Zafer törenleri ise, katlanılan bütün yorgunluklara değiyor.

278 Ordu Bakkalı Kadın

XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında, Avrupa'nın büyük devletleri, donatımı ve üniforması hükümetçe sağlanan düzenli ordulara sahiptiler. Sefer sırasında bu orduları, erzak satıcılarının arabaları izlerdi.

Gertrude, dobra dobra konuşan, düşünceleri açık ve kesin bir kadındır. Ona karşı gelmeğe kimse cesaret edemez. Bir çeyrek yüzyıldan beri bu böyledir ve Gertrude kadına karşı gelinemeyeceği her yeni kura erine öğretilir.

Bakkal kadın hem konut, hem iş yeri, hem kasa görevini yapan üstü kapalı arabayı kendi sürer. En değerli yiyecek maddelerini ve özellikle şarabı orada saklar. Ama onun tuzlanmış yiyecekler, elbiseler ve her çeşit eşya yüklü dört arabası daha var, onları da kızları sürerler. Sürekli olarak orduyla birlikte giden kadın bakkallar sadece Gertrude ve kızlarıdır. Diğer devamlı bakkalların hepsi de erkek; onların eşleri, bu zor işi ancak yılın birkaç ayında yapabiliyorlar.

Gertrude kadın, aynı zamanda soğukkanlı ve akıllı bir alıcıdır. Bu usta tacir, en yoksul köyde bile, şarap mahzenlerinin ve jambon kilerlerinin yerini bilir. Mallarını kendisine satması için köylüyü ikna etmekte zorluk çekmez. Ne kuvvete, ne tehdide başvurur: doğruluk, onun baş silâhıdır.

Ordu, Gertrude kadının krallığıdır. Her askerin gözünde o bir «ana»dır. Öyle bir ana ki, bu sert çeyreye şefkat getirir, sırdaşlık eder, teselli verir. Habercilik görevini çoğu zaman o yapar. Bütün sırları bilir, ama hiçbirini ele vermez.

Kendi gibi bakkal bir ananın kızı olan Gertrude, hep orduların peşinde yaşadı. Beş evladını tek başına yaşattı. Ömrü olduğu kadar da orduda yaşayacak!

279 Çivici Çırağı

XIX. yüzyıla gelinceye kadar el işleri, zanaattan öteye gidemedi. Her mesleğin kendine göre ustalıkları ve sırları vardı. Bunlar, işe çok genç yaşta, çıraklıktan başlayarak, uzun yıllar çalıştıktan sonra kazanılırdı.

Saat sabahın dördü! Sadece demirci ocağının aydınlattığı atelyede, on işçi daha şimdiden harıl harıl çalışıyor.

Yeni çırak François, az önce geldi. Ailesinden ve on dört yıldır yaşadığı çiftlikten dün ayrılmıştı. Sırtında bir gömlek ve ayağında nalınlarla, kendisini yeni evine ulaştıracak olan on beş kilometrelik mesafeyi, dağdan, yaya olarak aştı. Patronunu da, yeni arkadaşlarını da tanımıyordu. Ama, atelyenin eşiğinden adımını atar atmaz, kendisini karşılamak ve vaftiz etmek bahanesiyle kaba şakalar başladı. Âdet gereğince yeni çırağın yüzü kurumla karalandı, beline bir deri önlük takıldıktan sonra, başından aşağı bol bol sular döküldü. İşte artık, demirci ocağının körüğünü çalıştıran kulpu çekmek hakkını kazandı. Daha sonra, akkor haline gelmiş bir demir çubuğu döverek, bir çivi taslağını yapmayı öğrenecek: on çekiç çivinin sapı için, dört çekiç ucu için, beş çekiç de başı için vuracak. İş kolay değil; elini çabuk tutmak ve fiyatı yüksek olduğu için patronun ancak ufak miktarlarda aldığı madeni ziyan etmemek gerek. İnce çivi yapımının sırlarını elde edebilmek için daha uzun yıllar çalışmak lâzım. Bu süre boyunca, François, ustasının sürekli gözetimi altında yaşayacak. Çırak, ustasının yanında çalışıyor, onun evinde yatıp kalkıyor, onun sofrasında yemek yiyor. Övgüden çok azar işitiyor ve ücret olarak, sadece bayram günleri üç beş kuruş alıyor. İyi kalfalar ancak böyle yetişir. Patronu, mesleğin basamaklarını böyle tırmandığını ona hatırlatmaktan hoşlanıyor: önce çıraklık, sonra kalfalık ve nihayet ustalık.

280 Matbaa İşçisi

XV. yüzyılın ortasında doğan matbaacılık, ta temelinden itibaren, uzmanlaşmayı gerektiren bir işti. Bu meslekte çalışanlar, uzun bir çıraklık döneminden sonra, çok üstün bir niteliğe sahip olduklarını ortaya koymak zorundaydılar.

Jacques, ustasının evine on iki yaşınken girdi. Daha şimdiden okuyup yazmayı biliyor. Öğrenimini bitirince, onu, çıraklık yapacağı üç çetin yıl daha bekliyor.

Anababası, ustasıyle bir sözleşme yaptılar. Oğulları usta tarafından barındırılacak, beslenecek, giydirilecek ve bir miktar da para alacak. Buna karşılık o da matbaa kalfalarına tam bir sadakatla itaat ve hizmet edecek.

Jacques, atelyede yatıyor. Kışın, ocağı o yakıyor ve temizliyor. Sabahtan mürekkebi hazırlıyor ve basılacak kâğıtları nemlendiriyor. Ağır bir iş olan baskı makinasını çalıştırmak da onun görevi. Bazen, günlük işler arasında, şehre bir paket götürmesi gerekiyor. Akşam olunca, ancak her şeyi tekrar düzene koyduktan sonra dinlenebiliyor. On yıl sonra, eğer ustası kendisinden memnunsa, ona bir uzluk belgesi verecek. İşte artık o zaman Jacques, kendi yolunu kendi çizebilecek; kalfa olmuş olacak. Yeni teknikler öğrenmek için bir atelyeden öbürüne gidecek. Kısa bir süre sonra da tekrar doğduğu şehre gelecek ve ücretli olarak çalışacak. Mesleğin basamaklarını böyle ağır ağır tırmanacak.

Jacques, sabahın beşinden akşamın yedisine kadar, on iki saat çalışıyor. Öğleyin iki saatlik yemek tatili var, bu süre içinde isterse evine de gidebilir. Başka işçilerden daha iyi para alıyor. Ama, ezici bir çalışma yapmak zorunda, hem de yarınına hiç güvenmeksizin... Siparişler yavaşlamaya görsün, ihbarsız tazmniatsız isine son verilecektir.

Matbaa işçileri meslekleriyle övünürler; bu mesleğin soyluluğunu göstermek için de kılıç takarlar.

281 Maden İşçisi Kız

XIX. yüzyılda, maden ocaklar ve fabrikalarda çalışan işçiler arasında çok küçük çocuklar da vardı. Özellikle İngiltere'nin sanayi şehirlerinde bu küçük işçilerin durumu başka yerlerdekinden daha da kötüydü.

Bir soruşturma kurulu önünde verilen ifade:

«Maden kömürü ocağında çalışmaya yedi yaşımda başladım; Şimdi on iki yaşımdayım. Her sabah saat dörtte kalkarım. Biraz ekmek ya da bulamaç yedikten sonra, üstümde gördüğünüz bu yamalı pantolonla yırtık ceketi giyerim; başka da elbisem yok. Kömür ocağına gitmek için yayan, tek başıma yola düşerim. Sabahın saat beşinde ortalık henüz kapkaranlıktır. Madenden de akşamın saat sekizinde çıkarım. Sadece öğleyin, yemeğimi ayakta ya da çömelmiş olarak yiyecek kadar dinlenirim. Benim işim kömür yüklü vagonları çekerek götürmektir. Bunun için ellerimi ve dizlerimi 300 kilo kömür yüklü bir vagonun zincirlerine kenetlerim. Ve bütün gün bu vagonu çekerim; vagonun arkasından da bir başka küçük kiz iterek bana yardım eder. Bu işte çocukları çalıştırmayı tercih ediyorlar, çünkü alçak ve daracık galerilerde küçükler daha kolay gidip gidiyor. Karanlıkta el yordamıyle ilerliyor ve günde otuz sefer yapıyoruz. Kömür ocağında çalışan benim yaşımda ve çoğu hasta kırk kadar çocuk var.

«Benim bağlı olduğum ekipteki adamlar çıplak çalışıyorlar; ama başlarına bir miğfer takıyor ve bazen de bir pantolon giyiyorlar. Onların aldığı ücret, kuyuda teslim ettikleri kömürün ağırlığına göre hesaplanıyor. O adamlar her zaman bizim gereği kadar hızlı çalışmadığımızı söylüyor ve bizi öldüresiye dövüyorlar.

«Geçen yıl vagona kömür yüklenirken başımdan yaralanmıştım. İki hafta boyunca ne ücret aldım, ne de ödenek. Henüz çok gencim, ama kollarım ve bacaklarım öyle eğrildi ki! Daha ne kadar çalışabilirim? Acaba açlıktan ölmeğe mi mahkûm olacağım?»

282 İngiliz Demiryolcusu

Kömür ve buhardan doğan sanayi devrimi, XVIII. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktı ve çok geçmeden Avrupa'ya yayıldı. O sıralarda, özellikle demiryollarını geliştirmek için, Avrupa'ya İngiliz teknisyenleri çağrılırdı.

Mark Anthony Cunningham'ın adını burada hiç kimse asla doğru dürüst telâffuz edemedi. Akıl almaz bir ustalıkla hazırladığı et yemeklerinden dolayı genellikle herkes onu «Rozbif» ya da «Biftek» lâkabıyle tanıyor. Şivesi o kadar garip ki, söylemek istediğini anlayabilmek için onu yüz kere dinlemek gerekiyor. Buna rağmen, sekiz yıl önce yerleştiği bu Fransız şehrinde onu çok seviyorlar.

Rozbif'in görevi, lokomotif makinistlerini yetiştirmek. Pek yakında yüzüncü ekibinin mezuniyetini kutlayacak.

Onu herkes, dünyayı bağışlasalar üstünden çıkarmayacağı acayip, fakat rahat kıyafetinden tanır. Memleketinin yününden yapılmış bu çuha giysiler, Fransızların giydiği keten iş gömleklerinden ve kazaklardan çok farklı. Silindir biçiminde yüksek şapkasını da başından hiç eksik etmez. Bu onun, kendisini diğer demiryolu işçilerinden iyice ayıran, belirgin niteliğidir.

«Rozbif», günde ortalama yarım sterlin, yani iyi bir yetenekli işçinin kazandığından üç kat fazlasını kazanıyor. Kendisi bu durumdan son derece memnun ve gerçekten hak ettiği bu ücreti tartışmak kimsenin aklından geçmiyor.

Burada herkes, onun bilgisine, lokomotifleri onarmak ve makineleri en son gücüyle çalıştırmakta gösterdiği ustalığa büyük değer veriyor. Bundan başka, ilerletmek için her gün uğraştığı Fransızca gibi zor bir dilde, ilgililere yararlı ve kolay anlaşılır açıklamalarda bulunmak için gösterdiği büyük sabra da hayranlık duyuyor.

283 Eton Koleji Öğrencisi

Eton, İngiltere'de, Londra'nın batısında, Thames kıyısında bir kasabadır. 1440'ta kurulan Eton Koleji, Büyük Britanya'nın ünlü bir eğitim ve öğretim kurumudur. Bu kolejden pek çok ünlü kişi yetişmiştir.

Thomas şimdi on altı yaşında. Bir kaç ay sonra, krallığın en ünlü halk okullarından biri olan Eton kolejini bitirecek.

Ailesinin bütün erkek çocukları gibi, Thomas da bu okula, doğduğunda yazıldı, on yaşına gelince de okula girdi. Bu yıl, üst sınıf öğrencisi olması dolayısıyle, «ders nazırı» atandı. Bu sıfatla, diğer bütün öğrenciler okul disiplinine ve aynı zamanda kendisine karşı saygılı davranmaya zorlaması gerekiyor. Artık Thomas, çekinilen ve sözü dinlenen bir kişi. Bunun böyle olduğunu görmek için, küçük öğrencilerin ona karşı davranşlarını gözlemek yeter. İçlerinden birçoğu kendisine hemen onun «hizmetkâr»ı olmayı önerdi; bu mevkide olmayı bir şeref sayıyorlar. Kolej hayatı, her yatılı öğrenciye, bir işçinin hayatı boyunca kazandığı paradan daha fazlasına, 2 000 sterline mal oluyor. Bu küçük servet, oldukça iyi bir Latince, Yunanca, matematik ve tarih bilgisi kazanmak olanağını veriyor. Disiplin çok sert. Isıtma tesisatı, konfor diye bir şey yok. Üstelik çocuklar gevşemesinler diye yemekleri de az veriyorlar. Buna karşılık, değnekten herkes payını bol bol alıyor. Zorunlu dinî törenler ve cismanî cezalar, tıpkı kollektif sporlar gibi, öğrencilerin karakterini oluşturan bir yol sayılıyor. Öğrencilerden hiçbiri, öğretmenlerinin daracık redingotu, silindir şapkası, ölçülü yürüyüşü ve hırçın konuşma tarzıyle alay edemez.

Thomas, geleceği gururla düşünüyor. Bir yıla kalmadan, babası onu çevresindeki «centilmen»lere tanıtacak ve Thomas'ın kravatına şöyle bir göz atmak, onun ünlü Eton kolejinde okumuş olduğunu o kibar erkeklere öğretecek.

284 İrlanda Köylüsü

İrlanda, XVII. yüzyılın ortasında Cromwel ve Protestan İngilizler tarafından istilâ edildi ve boyunduruk altına alındı. O zamana kadar hep Kelt ve Katolik geleneklerine bağlı kalmış olan bu millet, yabancı egemenliğine katlanmakta çok zorluk çekti.

İngiliz gezgininin mektubu:

«Besbelli ki bu memleket boşalmış. Bana dediklerine göre, bundan yirmi yıl önce, nüfus, şimdikinin iki katıymış. Issız köylerin görünüşüne bakılırsa, bu dedikleri doğru olmalı. Pek çok İrlandalı, Amerika'ya göç etmiş. On yılda göç edenlerin sayısı bir milyona yaklaşıyor. Ülkede kalanlara gelince, sayıları göç edenlerin üç katından fazla olan bu insanların da sırf açlık yüzünden ölecekleri ileri sürülüyor.

«Gerçekten talihsiz bir memleket bu. Oysa toprağı, kısa zamanda balık, bira ve viskiyle birlikte beslenmenin temelini meydana getiren patates tarımına çok uygun gelmişti. Ama, 1845'ten beri, bu yumruya garip bir hastalık dadandı. Bu hastalık sonunda kapkara kesilen patatesin tadı öyle berbat ki, onu domuzlar bile yemiyor. Bununla birlikte, açlıktan perişan olmuş bir çok İrlandalı, bu konuda hayvanlar kadar titizlik göstermiyordu. Kimileri de, ellerinden geldiği kadar henüz sağlıklı olan tek tük sebzeleri kullanmağa çalışıyorlardı. Bu sebzeleri, midelerinde daha uzun süre kalsın diye az pişmiş yiyor, böylelikle açlıklarını biraz olsun bastırıyorlardı.

«Bu sefaletin göbeğinde, bizim Britanyalı yurttaşlarımız gayet iyi yaşıyor. Bunlardan bazıları rahipler sınıfından olup köylüden topladıkları aşarla kendilerine çok iyi bir kazanç sağlıyorlar. Bazıları da vaktiyle İrlandalıların malı olan arazileri ele geçirmişler, bu topraklarda onların eski sahiplerini çalıştırıyorlar. Kanuna göre, bu topraklar kendilerine pek kısa bir süreyle icara veriliyor. En ufak bir hoşnutsuzluk gösterenler, kovuluyor. İngiliz mal sahipleri, İrlandalıların efendileri.»

285 Çarın Ulağı

Uçsuz bucaksız Rus İmparatorluğunda, telgrafın ve demiryolunun icadından önce, haberleşme ulaklar tarafından sağlanırdı. Çar, acele ve gizli bildirilerini, seçkin subaylardan oluşan ulaklar birliğine emanet ederdi.

Bir özel görevle ilgili rapordan:

«Majestelerinin verdikleri emir gereğince, bana bizzat teslim etmiş oldukları armalarıyle mühürlenmiş zarfı yerine ulaştırarak, görevimi eksiksiz yerine getirmiş bulunuyorum. Her ihtimale karşı, sivil kıyafetle yolculuk yapmam gerekiyordu, hattâ bu yüzden üniformamı bile sarayda bırakmıştı. Hükümet bana, usul ve kaidelere uygun olarak, Vladivostok'lu tüccar Nikola Aleksandrov adına düzenlenen bir geçiş izni belgesi vermişti. Bu belgenin sahteliği hiç bir zaman ortaya çıkmadı. Görev emriyle birlikte bana 300 rublelik bir kredi mektubunu derhal verdiler. Bu parayla yolculuğumun ilk bölümündeki masraflarımı hiç dikkati çekmeden karşılaya bildim. Yarı yolda, bir haberci aracılığıyle, yine aynı miktarda para aldım.

«Edindiğim bilgileri titizlikle koruyabilmek için, bana bütün kapıları açabilecek olan imparatorluğun yazılı geçiş iznini kullanmak yerine, herkesin başvurduğu, bilinen yollardan yararlandım. Bu yüzden yolculuğum öngörülen zamandan daha uzun -19 gün yerine 24 gün- sürdü, ancak, dikkati çekmemek için, bu şarttı. Dönüşüm daha çabuk oldu, ama giderken olduğu gibi, gelirken de aynı tedbirleri almayı ihmal etmedim.

«24 gün süren bu yolculuk boyunca, 500 fersahtan fazla yol aştım. Harcamalarım 423 ruble 60 kopek tuttu. Artan meblâğı (176 ruble, 60 kopek) derhal Hazine'ye geri verdim. Aynı şekilde, geçiş izni belgesini de, bir makbuz karşılığında iade ettim.

«Bu görevin sonunda 10 günlük kanunî izin hakkımı istemiştim, şimdi bana verilmiş olan bu izni kullanmaktayım.»

286 Plevne Kahramanı

Plevne Savunması, Osmanlı devletinin en zayıf bir döneminde, ayaklar altına alınmak istenen ulusal onurumuzu yeniden yüceltmiş bir savaştır. Bu savaşın kahramanı Gazi Osman Paşa'nın adı yüz yıldan beri dillere destan olmuştur.

Çökmekte olan bir imparatorluğun yedi cephesinde verdiği başarılı savaşlarla kendini gösteren Osman Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı başladığı sırada, Plevne'yi savunmakla görevlendirildi.

Ruslar, Plevne'ye ilk saldırılarını 19 temmuz 1977 günü yaptılar. Osman Paşa bir karşı saldırıyla düşmanı Osma suyunun öbür yakasına attı. Ruslar 3 000 ölü vermişlerdi.

İkinci Rus saldırısı on gün sonra başladı. Rusların 50 000 asker ve 184 topuna karşılık Osman Paşa'nın 23 000 askeri ve 58 topu vardı. Kanlı çarpışmalardan sonra birincisinden daha ağır bir yenilgiye uğrayan Ruslar, 7 000'den azla ölü vererek çekildiler. Bunun üzerine Rus çarı Aleksandr, Rumenlerden yardım istedi. 11 eylülde başlayan Rus - Rumen ortak saldırısını da püskürten ve düşmana 3'ü general, 350'si subay olmak üzere 15 000'den fazla kayıp verdiren Osman Paşa, «Gazi» unvanını aldı.

Ne var ki, bütün bu çarpışmalarda Türk ordusu 3 500 şehit ve birçok yaralı vermişti. İstanbul'dan beklenen yardım bir türlü gelmiyordu. Osman Paşa'nın kaderiyle baş başa bırakıldığını gören Ruslar, 150 000 kişilik bir ordu ve 800 topla Plevne'yi tekrar kuşattılar. Paşa, bir avuç yorgun askerinin başına geçerek bir yarma hareketine girişti. Ama bu sırada bir mermi, Paşa'nın atını öldürdü, kendisini de dizinden yaraladı. Paşa, Vit ırmağı kıyısında yarası sarılırken esir düştü. Az sonra Büyük Dük Nikolay, arkasından Çar Aleksandr, kendisini ziyaret etti. Çar, Gazi Osman Paşa'yı saygıyla dinledikten ve kılıcını, üniformasını ve nişanlarını taşıyabileceğini bildirdikten sonra:

«Sizi kutlarım, Mareşal,» dedi. «Sizin gibi bir kumandanın kılıcı alınmaz. Onu şerefle taşıyabilirsiniz...»

287 Lebedyan'lı At Cambazı

Ukrayna'da, Tambov'a bağlı ilçe merkezi Lebedyan'da ünü pek yaygın olan büyük bir panayır kurulur. Bu panayır dolayısıyle, bölgenin bütün at cambazları adı geçen kente akın ederler.

Anastaz İvanoviç, malikânesini Lebedyan panayırından ayıran on verst'lik (aşağı yukarı 10 km) yolu, dörtnal sürdüğü talikasıyle geldi. Seyisleri, daha şafak sökerken, A. İvanoviç'in en güzel atlarını panayıra götürmüşlerdi. Malikânede sadece taylar, köpekler ve bir de ahırların uğurluğu olan ihtiyar teke kalmıştı.

Anastaz İvanoviç, sırtında en güzel kürk paltosu olduğu halde, pazarı gözden geçiriyor. Kalabalık, sözle anlatılacak gibi değil. Meydanın çevresine yirmi otuz araba sıralanmış. Binek ya da koşum hayvanı yüzlerce at, satışa çıkarılmış. Kalabalığın içinde her türlü insan var: mağrur edalı, bıyıkları boyalı derebeyleri, üniformaları içinde taş kesilmiş birkaç subay, elbiseleri yırtık pırtık köylüler.

Anastaz İvanoviç, bu gürültülü havayı sever. Gerektiğinde pazarı şöyle bir dolaşmak, ona, atlarının panayırdaki en güzel, en sağlıklı ve en iyi cins yulafla beslenmiş hayvanlar olduğunu göstermiştir. Herkesin bildiği gibi, Anastaz İvonoviç, atlarına tuz ve zencefil vererek onları sunî bir şekilde semirtmez.

Alıcılar geliyor. Anastaz İvanoviç onları kurnaz bakışlarla ölçüp biçiyor. Uzun pazarlıklar yapılacak, oyunun kuralı bu.

Pazarlık sonuca bağlandı. Anastaz İvanoviç istavroz çıkardı ve paltosunun eteğiyle sağ elinin üstünü örttükten sonra eli tıpkı kendisininki gibi paltosunun altında gizli olan alıcıya atın dizginlerini uzattı. Eski bir göreneğe göre, alıcıyla satıcının parmakları birbirine dokunmamalıdır.

Artık gece oldu ve satıcıların bağırıp çağırmaları yerini şarkılara bıraktı. Yeniden topraklarına dönmeden önce, Anastaz İvanoviç, meyhanede başarılarını kutluyor.

288 Avusturya-Macarıstan Postacısı

Telgrafın geliştirilmesi, idarî teşkilâta her şeyi çabuk öğrenmek ve anında harekete geçmek olanağını sağladı. Bunun içindir ki, posta gibi, telgraf da, birkaç yıl sonra devletin kontrolu altına girdi.

Ladislas, Posta İdaresinin memur almak için açtığı sınavlara girmiş ve işe kabul edilmişti. Esasen mesleğini ana hatlarıyle tanıyordu. Çeşitli servislerde göreceği altı ay ilâ dokuz ay arasında değişen kurslarda, bir gün, kendisine yüklenebilecek bütün görevlerin uygulamasını görecek: posta alıcılığı, mektup ayırımı, posta dağıtıcılığı, havale kabul ve ödeme memurluğu, telgrafçılık. Daha sonra, işe yeni başlayan bütün memurlara olduğu gibi, ona da uzak bir köyde bir görev teklif edecekler. Aslen bir Çek olan Ladislas'ı ana dilini konuşabileceği Bohemya'ya gönderseler hiç de fena olmazdı hani. Ladislas, Avusturya idaresinin resmî dili olan Almancayı ana dili kadar bilmiyor. İtalya veya Polonya'daki eyaletlerden birine atanmak da pek işine gelmezdi. Ladislas, haklarını ve ödevlerini biliyor. Posta idaresindeki her memur gibi o da, devletin kendisine vereceği bir konutta oturmanın ne büyük bir nimet olduğunun farkında. Bu konutun genellikle köydeki evlerin en konforlusu olması, onun itibarını bir kat daha arttırıyor. Şüphesiz maaşı yüksek olmayacak -orta hali bir işçinin ücreti kadar-, ama parasını düzenli bir şekilde alacak ve 40 yıllık hizmetten sonra, kendisine ölünceye kadar bir emeklilik aylığı bağlanacak ve o öldükten sonra da, dul karısı, yaşadığı sürece bu aylıktan yararlanacak. Ama, Ladislas, ödevlerinin ağırlığını da hissediyor: her gün uzun bir süre iş başında bulunmak, sekiz haftada bir pazar günleri nöbetçi olmak. Bununla birlikte Ladislas, bu soylu çalışma uğruna özgürlüğünden vazgeçebilir. O çok iyi biliyor ki, halk, imparatorun hizmetkârlarına ve onların taşıdığı üniformaya büyük saygı göstermektedir.

289 Alman Üniversite Öğrencisi

XIX. yüzyılın sonunda, Alman öğrenciler, bir üniversiteye kaydolabilmek için, oldukça yüksek bir vergi öderlerdi. Bu vergi, bilim dalında, edebiyat dalına oranla daha fazla idi. Ne var ki, bu öğretim kurumlarında öğrenciler fazla çalışmazlardı.

Hans, üniversitenin birinci sınıfına alındı. Bu mertebenin simgeleri olan çaprazlama şeridi, sipersiz düz şapkayı ve kılıcı kasıla kasıla taşıyor. Artık yeteneklerini ortaya koyması, kendini göstermesi gerek.

Hans, biraz öğrenim görecek, ama her şeyden önce ata binmeyi, kılıç kullanmayı, sigara ve içki içmeyi öğrenecek. Kuşkusuz, saygıdeğer profesörlerin genellikle Latince verdikleri dersleri saygıyla dinliyor. Ama, «öğrencilik hayatı»nı öğrenmek, onun için çok daha önemli.

Bir «Verbindung»a (öğrenci derneği ya da birliği) kaydolmak için payına düşen ödentiyi ödedi. Bu derneğe kabul edilmezden önce, «vaftiz töreni»ne (yeni gelen öğrencilere yapılan ağır şaka) katlanmak zorunda kaldı; kendisinden büyük arkadaşlarının bir bardak birayı traşlı başından aşağı dökmelerine ve birtakım üzücü oyunlarına hiç sesini çıkarmadan boyun eğdi.

Bol bol içki içmek, öğrenciler arasında bir görenek haline gelmiş. Bu konuda öğrenciler çok kesin kurallara uyuyorlar. Hans da içmeyi âdeta dinî bir görev biliyor. Öğrenciler günlerini meyhanede geçiriyorlar. Hekimin aksine bir tavsiyesi olmadıkça, içki ve sigara kullanmak zorunlu. Böylece günde on litre, hatta daha fazla birayı gövdeye indiriyor ve sonunda, evin yolunu bulmakta zorluk çekiyorlar.

Öğrenci çevresinin zorunlu kıldığı bir faaliyet daha var: düello. En ufak bir hakaret yüzünden çarpışıyorlar. Kocaman koruyucu gözlükler, madenî bir burunluk ve kalın bir göğüslük takan düellocular, yerlerinden hiç kımıldamaksızın çarpışıyorlar. Kılıçları ustura gibi keskin. İlk kan damlasında, dövüş kesiliyor. Yaralar, çoğunlukla basit sıyrıklardan öteye gitmiyor. Ama, bu şerefli yara izini taşımayan öğrenci utansın!

290 Alman Kadını

Almanya'da, XIX. yüzyılın başında, halkın üçte birinden fazlası şehirlerde toplanmıştı. Bütün bu şehir insanları, kökleşmiş geleneklere sıkı sıkıya bağlı ve bir örnek bir hayat sürerlerdi.

Frau Hepner, kolej müdürünün karısıdır; bu yüzden ona «Frau Direktorin» adını koydular. Müdürün eşi, her salı öğleden sonra, dostlarını kabul eder.

Ambardaki mahzenden, cila kokularıyle karışık tarçınlı pasta kokuları geliyor. Evin on odası var, ama sadece «Wohnstube», her gün oturdukları oda ısıtılıyor. Yeşil reps koltuklar, çiçekli yastıklarla donatılmış; masaların üstünde, küçük turtalar konmuş gümüş tepsilerle kadınların tercih ettiği içecekler olan portakal şerbeti, beyaz şarap ve hafif kahve dolu sürahiler duruyor. Ev sahibesi, şişmanlığını iyice belli eden göğsü dantelli bol bir elbiseyle topuksuz, rahat ayakkabılar giymiş. Penceresinin dışına yerleştirilmiş bir dikiz aynası, ona, sokaktan gelip geçenleri görünmeden gözetlemek olanağını sağlıyor. Frau Direktorin, bir yandan gelecek olan ilk davetlilerini gözlerken, bir yandan da dedikodu konusu arıyor.

Evlendiği günden beri, Frau Direktorin sadece kocası, çocukları (şimdi dört çocuğu var) ve evi için yaşadı. Tek hizmetçisini annesi yetiştirmişti.

Pazar günleri, Frau Hepner, evinden çıkar. Kocasının kolunda ve arkasında çocukları olduğu halde, Luther kilisesine gider. Bu, herkesin en güzel giysilerini herkese göstermesi için en iyi fırsattır.

Hepner'lerin hepsi de müzisyendir. Bu akşam Bach ya da Mozart'tan parçalar çalıp okuyacaklar. Yirmi yaşındayken o kadar, cici ve zarif bir genç kız olan Frau Direktorin, şimdi kelli felli, boğazına düşkün ve çenesi düşük bir hanımefendi olup çıktı.

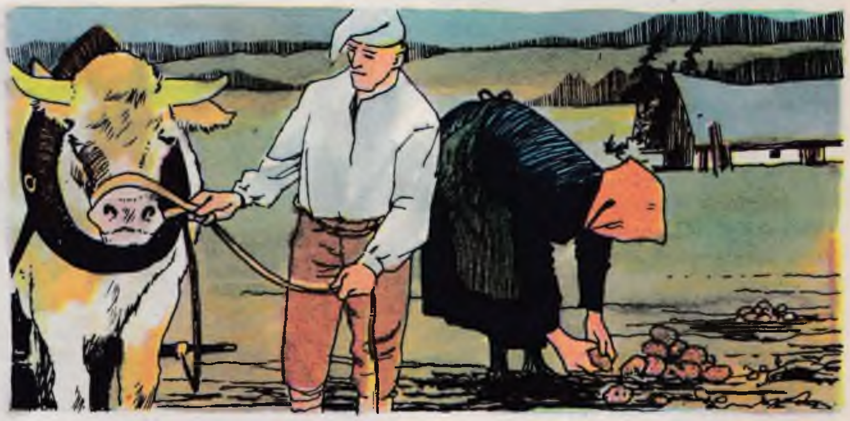
291 Bir Prusya Köylüsü

Almanya'nın kuzeyinde, kral Friedrich II'nin «Almanya'nın kum ocakları» adını vermiş olduğu ovalarda, köylülerin hayatı, Avrupa devletlerinin pek çoğunda olduğu gibi, yüzyıllar boyunca hiç değişmeden sürüp gitti.

Azgın deniz rüzgârı, köknar tahtasından çitlerin doğru dürüst koruyamadığı çiftliğe kudurmuşçasına saldırıyor. Çiftlik binası, sazlarla kaplı gölcüklerin ortasında yükselen kumluk bir tepeciğin üstüne kurulmuş; sazlardan yapılma, çok büyük bir çatıyla örtülü alçacık duvarları, yere sımsıkı tutunmak istiyor sanki. Binanın içi, boyutlarıyle insan şaşırtıyor: uzunluğu on sekiz, genişliği altı metre. İnsanlarla hayvanları (birkaç at, inekler ve domuzlar) hiç bir bölme ayırmıyor.

Bu binanın içinde ancak zorunlu eşyalar var: bir masa, iki sıra, birkaç tabure. Birkaç tahtayla ayrılmış çok büyük bir saman döşek, yatak olarak kullanılıyor. Büyükler ve çocuklar, bu döşeği örten pufla yorganların altında uyuyorlar. «Hayvanların sıcaklığı» dışında hiç bir ısınma aracı yok. Bir tek ateş mutfak ödevini görüyor. Doğrudan doğruya yerde yakılan bu ateş, daima üstünde duran demir kazandaki suyu zar zor kaynatıyor. Dumanlar ve ağır kokular, pek seyrek açılan tek pencereden, alçacık kapıdan ya da köylünün kışı düşünerek hayvanların yiyeceği otu koyduğu tavan arasının tahta aralıklarından kolay kolay çıkmıyor.

Bu sert iklimli ülkede yaşamak zor. Hayvanlara bakmak, patates, çavdar ve şalgam tarımı yapmak gibi işler arasında, köylüler, insanı ayakta tutan, doyurucu yemekler yiyerek güç kazanmak zorundalar. Kıvamlı lahana çorbası, patates, domuz yağı ve domuz etinden yiyecekler bunların başında gelir. İçki olarak bira ve rakı içiyorlar. İncil dışında hiç bir şey okudukları yok. Ama, ellerinin altında bazı büyücülük kitaplarının bulunduğu şüphe götürmez. Zira, her ne kadar her zaman açıklamaya cesaret edemiyorlarsa da, Şeytan'a hâlâ inanıyorlar.

292 İsviçre'li Çoban Kızı

Koyunlar ve sağmal inekler, nisanın başından eylülün ilk soğuklarına kadar, güzel günler boyunca, kız ve erkek çobanların uyanık bekçiliği altında yaşamak üzere, Alp dağlarındaki otlaklara çıkarlar.

Çoban kızı Lotte, on altı yaşından beri, her yıl olduğu gibi bu yıl da Alp dağlarındaki otlağa kavuştu. Lotte, hayvanlarını çok iyi tanır. Eğer içlerinden biri kaçacak olursa, hayvanın çıngırağının sesini artık duyamayacağı için, bunun hemen farkına varır. Gerçekten, hayvanların boyunlarında taşıdıkları küçük çanların her birinin değişik bir sesi vardır. Öte yandan, sürüdeki çoban köpekleri de hayvanları çok iyi korurlar.

Çoban kızı Lotte, kulübesinin kapı ve pencere deliklerini tıkamaya ve temizliğini yapmaya çalışıyor. Minicik odasında bir ot döşekle onu örten bir pufla yorgan, kendisine yatak ödevini yapacak. Karaçamdan konsolun üzerinde bir İsa heykelciği taşıyan bir haç ve bir kurgulu saat var. Oyma kalemiyle işlenmiş çekmecelere, bir etekle işlemeli bir ipek mintandan ibaret bayramlık giysilerini özenle yerleştirdi; bu giysiler burada gereksiz, ama, dünyayı bağışlasalar Lotte onlardan ayrılmaz.

Çoban kızının tek başına geçireceği o uzun günlerin hiç biri diğerinden farklı olmayacak. Lotte, gün doğarken kalkacak, bütün vaktini hayvanları sağmak ve peynirler hazırlamakla harcayacak. Haftada bir gün, mal sahibi, çoban kızının biriktirdiği sütü ve hazırladığı peynirleri almak üzere onu dolaşmaya gelecek. Gelirken de beraberinde çoban kızına çorbalık taze sebze getirecek. Çorba ve süt, çoban kızının başlıca besinleridir. Pazar günleri, Lotte, salamura fıçısından aldığı bir dilim domuz yağı ile kendisine ziyafet çeker. Bir genç kız için bu hayat, pek sıkıcı olsa gerek. Ama, Lotte öyle düşünmüyor. Yalnızlığı ve sessizliği seviyor. Sonbaharda eline geçecek azıcık parayla, çeyizini zenginleştirebilecek.

293 Fener Bekçisi

Bazı fenerler, açık denizde, kayalıkların üstüne dikilmiştir. Çok şiddetli fırtınalarda, bu fenerlere günler boyunca erzak ve malzeme ikmali yapılamaz. Fenerde gündüz ve gece, iki kişi nöbet tutar.

Sert bir ihtiyardı. Tam kırk yıl boyunca, denizi gözetlemişti. İngiltere'nin Cornwall yarımadası açıklarında geçirdiği kırk yıl içinde, ancak birkaç kez, kısa süre karada kalmıştı. Az konuşurdu, ama, karayla her türlü bağlantıları kesilmiş olarak, tek arkadaşıyle birlikte geçirdiği o uzun haftaları hatırlar hatırlamaz, yüzüne bir canlılık gelirdi.

İhtiyarın bütün dünyası, taştan bir kule, beton duvarlar arasında döne döne yuvarlak bir salona çıkan bir merdiven ve arkadaşıyle birlikte yaşayıp nöbetleşe uyudukları odaydı.

Nöbet, daha yukarıda, demir basamaklı bir merdivenle tırmanılan fener odasında tutulurdu. Bu küçücük yerde alışık olmayanlar için dayanılmaz bir ışık vardı. Odağı hiç değişmeyen bir ritimle dönen bir mercek, insanın gözlerini yakardı. Nöbet, aralıksız yirmi dört saat sürerdi. Her beş saatte bir, lambanın kömürünü değiştirmek ve üç saatte bir, feneri bir eski saat mekanizması gibi döndüren ağırlığı kurmak gerekirdi.

Yukarıda, kendini koyverip uyuklamaya dalmak söz konusu olamazdı. Gözetleme, her an dikkatli olmayı gerektirirdi. Yemekleri çıkarmak, nöbet başında olmayan arkadaşın göreviydi.

Feneri karaya sadece ışığı bağlardı. Orada hayat, sessizlik ve bekleyişten ibaretti. Gözlem odalarına kapanmış bu iki adam, dalgalarıyle bazen onların sığınağını da sarsan azgın fırtınaları, gelip geçen gemileri gözetler ve ayrıca, kendilerini karaya bağlayan, onlara haber ve erzak getiren fener gemisini gözlerlerdi.

294 Yelken Ustası

XIX. yüzyılın ortalarına kadar, bütün uzak ve ağır taşıma işleri, deniz yoluyla yapıldı. Bu taşıma işlerinde kullanılan gemilerin yapımı ve bakım görevi, son derece yetenekli kişilere verilirdi.

Franz Van Loo, yarım yüzyıldan beri yelkencilik sanatıyle uğraşıyor. On üç yaşında görevli olarak ilk deniz yolculuğuna çıkan Franz, acemilik dönemini uzun yol gemilerinde geçirdi. O sırada kendisinden sadece basit dikiş işleri isteniyordu. Gemide geçirdiği aylar boyunca, yelken kesmeyi, ana yelkeni meydana getirecek bezleri birleştirmeyi ve bağlama gözlerini yerli yerine koymayı öğrendi. İş bununla bitmiyordu, zira su, güneş ve rüzgâr, durmadan, yelken bezini yırtmak ve patlatmakla tehdit ederdi. Böyle durumlarda yelkeni en kısa sürede onarmak gerekirdi. İki yıl içinde Franz öğrenmişti ki, bir yelkenin kopması, serenler üzerinde çalışan gabyacılar için ölüm demektir.

Franz'ın bugün limanda bir atelyesi var. İşi hiç eksik olmuyor, zira gemiler, her sefere çıkışta birtakım zararlar görüyor. Franz, deposunda devamlı olarak 4 000 m² yelken bezi ve onarımda kullanılmak üzere bir ip stoku bulunduruyor. O, yirmi fersahlık çevrenin en halî vakti yerinde zanaatçısıdır. Şehirde ailesi için güzel bir ev aldı, ama kendisi ondan pek yararlanamıyor, zira günde en azından on saat atelyesinde, ya da limanda kalıyor. Ama, Franz usta bu durumdan hiç şikâyetçi değil; onu denizden, tayfaları, bahriyelileri, kaptanları ve yolcularıyle cıvıl cıvıl rıhtımlardan hiç bir şey koparamaz. Onun hayatı, ağacı işleyen ve yerli yerine takan dülgerlerin, halat ören ipçilerin arasında, kazanlardan çıkan dumanların, katran kokularının ve düdük seslerinin içinde, yelkenden ve ipten ibarettir.

295 1830'da Bir İlkokul Öğretmeni

1830'da, dünyanın eğitim ve öğretim alanında en ileri gitmiş ülkelerinden biri olan Fransa'da, 31 400 ilkokul vardı; o tarihte bu okullara giden öğrenci sayısı bir milyonu geçiyordu. Ama, bu öğrenciler konusunda büyük sorumluluk taşıyan öğretmenlere ödenen aylık çok azdı.

Bir müfettişin raporundan:

Şurası kesinlikle belli ki, ilkokul öğretmenlerinin yarısı, yılın her gününde ekmek almaya yetecek kadar bile para kazanmıyorlar. Geçimlerini sağlayabilmek için küçük bir bahçeyi işlemek ve ellerinden geldiği kadar tavşan ve tavuk yetiştirmek zorunda kalıyorlar.

Onlar için bir tek oda, hem derslik, hem konut ve hem de ambar ve kümes ödevini yerine getiriyor. Öğretmenin ailesiyle hayvanları bu odada kalıyor; onlara ders saatlerinde, yani pazar ve tatil günleriyle tarla işlerinin ek çalışmayı zorunlu kıldığı zamanlar dışında her gün saat sekizden on ikiye ve on dörtten on altıya kadar, öğrenciler de katılıyor.

Öğretmen, altı yaşındaki öğrencilerle on yaşındaki öğrencilere aynı şekilde ders verilemeyeceğini biliyor. Bununla birlikte, çoğu zaman öğrencilerini yaşlarına göre ayıramıyor ya da ayırmak istemiyor. Bu durum, öğrencilerin öğrenimine zararlı oluyor.

Aşağı yukarı her beş öğrenciden dördü, okulu bitirdiğinde, doğru dürüst okumayı ve hele yazmayı bilmiyor. Buna karşılık, herkesin daha yararlı bulduğu hesaptan biraz daha iyi anlıyorlar. Hemen hemen her yerde anababalar okula karşı çıkıyor; zaten düşük olan ücretlerinin bir kısmını öğretmene vermeyi kabul etmiyor ve çiftlik işlerine katkıda bulunan çocukların yardımından yoksun kalmayı pek istemiyorlar. Bu konuda patronların ve mülk sahiplerinin tutumu daha da sert: «Hayatlarını alınlarının teriyle çok daha erken yaşta ve çok daha iyi kazanabilecek olan köylülere okumayı öğretmenin hiç bir yararı yok,» diyorlar. Onlar, özellikle, köydeki bütün çiftçilerin biraz öğrenim gördükleri gün, artık işçi bulamayacaklarından endişe ediyorlar.

296 Mühendis

Makine yapım uzmanı anlamına gelen «mühendis» kelimesi, XIX. yüzyılda, Büyük Britanya'da ortaya çıktı. Sanayi uygarlığı, bu mesleğe seçkin bir yer verdi.

Avrupa'nın ve Amerika Birleşik Devletlerinin bütün gazetelerinde yayımlanan bir ilân:

Evrensel Süveyş Deniz Kanalı Şirketine, beş yetenekli mühendis alınacaktır. Adayların aşağıdaki şartlara uymaları gerekmektedir:

— Lisans seviyesinde matematik ve fizik öğrenimi yapmış olmak;
— En az on yıl mühendis olarak çalıştığını gösterir belgelere sahip bulunmak;
— Sağlıklı olmak;
— Büyük Britanya, Prusya, Fransa, Belçika veya Amerika Birleşik Devletlerinden herhangi birinin pasaportunu taşımak;
— Şirketle üç yıllık kesin ve feshedilmesi mümkün olmayan bir iş sözleşmesi yapmak.

Seçilecek mühendislerin bagajları ve taşınabilir eşyalarıyle birlikte çalışma yerine kadar götürülmesini Şirket üzerine alacaktır. Her mühendise, dokuz odalı bir villa ve iki hizmetçi verilecektir.

Mühendis, pazar ve bayram günleri gibi çalışılmayan günlerden ayrı olarak, her yılın sonunda altı haftalık izin hakkından yararlanacaktır. Bu süre içinde memleketine dönmek isterse, gidiş-geliş masraflarının birinci yılın sonunda yarısını, ikinci yılın sonunda da tamamını Şirket ödeyecektir.

Şirket, mühendislerin hastalıklara ve muhtemel kazalara karşı sigorta masraflarını üzerine alacaktır. Ölüm halinde, ölünün yakınları, on yıllık ücret tutarında bir ödenek ve ayrıca, bu ödeneğin üçte biri tutarında yetimlik ödeneği alacaklardır. Her mühendis için başlangıç ücreti yılda 6 000 altın franktır; her uzmanlık karşılığında, bu ücrete, yılda 1 000 franktan başlayarak, 9 000 franga kadar zam yapılacaktır.

297 Çeltikçi Kız

Ortaçağ'dan beri, Po ovası, İtalya'nın en iyi tarım yapılan bölgelerinden biridir. XIX. yüzyılda, teknik gelişmeler, sulamalı ince pirinç tarımını Piemonte bölgesine yaymak olanağını verdi.

Bir yönetim kuruluna sunulan rapor: Gelecek yıl yeni kanalla sulanacak olan yörede, yedi yüz hektar arazi daha satın alınmıştır. Bölgede en fazla kâr getiren tarım, tahıl tarımıdır: özellikle de buğday veya mısırla nöbetleşe pirinç ekimi. Hektar başına, Asya'nın en iyi tarım yapılan ovalarında elde edilenden üç kat fazla pirinç üretmemiz gerekiyor.

Pirinç tohumu, yani çeltik, önce serpme usulüyle fideliklere ekilecek. Tohumlar birkaç günde çimleniyor. Bitki 15-20 santimetre boyunda filizler haline gelince sökülecek ve çeltik tarlasına dikilecek. Bu iş, çok sayıda işçi istiyor. Ama, bu bölgede yeteri kadar işçi yok. Ben bu durumda pek çok kol işçisinin boşta bulunduğu Güney'den işçi getirtilmesini öneriyorum. Şimdi, demiryolu sayesinde bu iş kolay olacak. Kadınları tercih etmeliyiz. Aynı işi kadınlar, erkeklerin istediği ücretin yarısı karşılığında yapıyorlar. İşletmede az masrafla birkaç yatakhane yapmak kâfi gelecek. Güneş doğduktan batıncaya kadar iş başında olacakları için, bu «çeltikçi kızlar» hiç eğlence de istemeyecekler. Boş zamanlarında, San Marco köyünün onları rahatça alacak kadar büyük kilisesine sığınarak, kendilerini ibadete vermekle yetinecekler.

Öngörülen masraflar, işçi toplayıcıların aylıkları, ulaşım ve yemek giderleri ve çeltikçi kızların ücretlerinden ibaret olup, yapılan hesaplara göre, bu masrafların her iş gününe düşen miktarı, beş kilo pirincin bedeli kadardır.

298 Sicilya'lı Mafia Üyesi

Ortaçağ'dan itibaren, Sicilya, sırasıyle Arapların, Fransızların ve diğer yabancı milletlerin egemenliğine girdi. Mafia, başlangıçta, bu yabancılara karşı kurulmuş gizli bir direnme örgütüydü.

Bir adamın öldürülmüş olduğunu herkes gibi Giacomo da öğrendi; o da herkes gibi endişeli.

Öldürülen kişi Giacomo'nun hancılık yaptığı bu kasabadan beş fersah uzaklıktaki büyük bir kasabanın noteri Lamizano idi. Şimdi herkes biliyor ki, adamcağız -resmen açıklandığı gibi- at çiftesinden ölmedi. Noter, ağzını tutma yasasına tam anlamıyle uymadığı için, ibret olsun diye dili koparılıp dudakları dikildikten sonra «idam edilmişti». Giacomo, Lamizano'nun Mafia'ya bağlı bir aileye mensup olduğunu çok zaman önce farketmişti. Zaten hancının kendisi de örgütün ast sıralarından birinde yer alıyordu, ama o, üzerine düşeni yapmakta hiç kusur etmemişti. Kendisine verilen bilgileri ilgililere ulaştırmış, emirleri onları yerine getirecek olanlara iletmiş, örgütün üyelerinden paylarına düşen ödentileri toplamış ve götürüp Mafia'nın kasasına yatırmıştı.

Ve hepsinden önemlisi, daima dilini tutmasını bilmişti. Örgüte yandaşlar bulmuş, ona rakip olanların cesaretini kırmış, böylece, örgütün kendisine yaptığı iyiliklerin bedelini fazlasıyle ödemişti.

Ama, Giacomo bugün çok düşünceli. Meçhul bir habercinin getirdiği mektupla yarın akşamki yemeğe çağrılmasının anlamı ne olabilir? Bu mektubun, kendisini sorguya çekmek isteyen Mafia'dan geldiğine hiç şüphe yok. Kaçmak, bir suçluluk itirafı olur. Şu halde gidecek. Eğer Mafia üyeleri cevaplarından memnun kalırlarsa, kendisine karşı aynı hesaplı ve dikkatli saygıyı göstermeğe devam edecekler ve o da, serbestçe evine dönebilecek. Aksi halde, Giacomo ölecek! Vicdanı rahat, rahat olmasına... Ama... Giacomo gene de endişe ve merak içinde!..

299 Ünlü Opera Şarkıcısı

Avrupa'da tiyatro ve operaya karşı duyulan ilgi, XVII. yüzyıldan itibaren durmadan arttı. Turneler düzenlenmeye başladı ve sanatçılar, yolculuk zorluklarına rağmen, çok çeşitli yerlerde temsiller verdiler.

Gittiği her yerde, soyunma odası, meçhul hayranlarının sunduğu sayısız çiçek sepetleriyle dolup taşıyor. Bu hayranlarından biri ve hepsinden daha çılgın olanı, «diva»yı bütün yolculuklarında izliyor ve her temsilde, en ön sırada yerini alıyor.

Sözleşmesi Carlotta'ya suvare başına 100 000 altın franklık bir ücret sağlıyor Pek çok mücevher ve kürkü olan sanatçı, çok rahat bir hayat sürüyor. Napoli'de, ailesinin kaldığı büyük bir ev yaptırdı.

Ama, bu hayatın da birtakım sakıncaları var: sürekli olarak yer değiştirmek, atlı arabalarla yapılan yorucu yolculuklar, insanı bitkin düşüren temsiller, her günkü uzun provalar. Carlotta, kişisel hayatını bir yana bıraktı ve bütün zamanını sanata veriyor. Kilisenin opera ve tiyatro sanatçılarına iyi gözle bakmadığını biliyor. Öbür dünyada azaplı bir hayat geçirmekten korkuyor. Bu yüzden henüz otuz beş yaşında olduğu halde sahneden çekilmeyi düşünüyor.

Carlotta, aralıksız on dakika süren alkışlarla üst üste beş defa çağrıldıktan sonra, dinleyiciler sahneye doluştu... Bu, sanatçı için zafer demekti!

Napolili pek yoksul bir ailenin on birinci çocuğu olarak dünyaya gelen Carlotta'nın okulu, sokaklar oldu. Bir «bel canto» (güzel şarkı) meraklısı, onu sokakta, arkadaşlarıyle birlikte şarkı söylerken farketti. Bu, küçük kız için beklenmedik bir talih kuşuydu. Koruyucusu, Carlotta'ya okuyup yazmayı öğretti, müzik ve şan dersleri verdi ve onun bir opera sanatçısı olarak sahneye çıkmasına yardımcı oldu. Bugün, Carlotta bir «diva», ünlü ve büyük bir opera şarkıcısı.

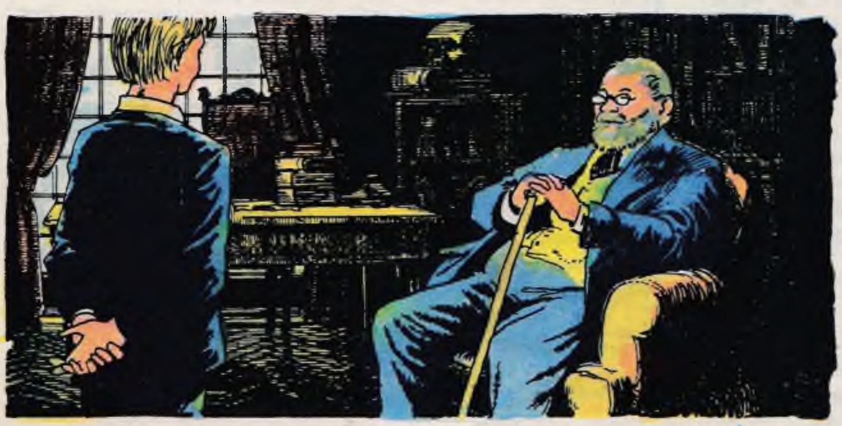
300 Pasteur'den Önceki Hekim

Eskiçağ ile Yeniçağ arasında, tıp, az bir ilerleme gösterdi. Pasteur'ün çalışmalarından (1880'e doğru) önce, mikroplardan ileri gelen bulaşıcı hastalıkların nedenleri ve dolayısıyle tedavi yolları bilinmiyordu.

Hekim olmamı babama borçluyum, çünkü o da hekimdi. On beş yaşımdaydım. Bir pazar günü, babam beni çalışma odasında bir köşeye çekti. Çok ciddî bir tavırla konuşması beni etkilemişti. «Memnuniyetle görüyorum ki, dedi, Latinceden zevk alıyor ve ata binmeyi seviyorsun. Doğru mu düşünüyorum?» Konuya bu şekilde girişine şaşırmış bir halde, çekinerek: «Evet,» diye karşılık verdim. «Güzel, diye devam etti babam, iyi bir hekim olmak için gerekli bütün nitelikler var sende! Ama şunu da söyleyeyim ki, bu mesele yalnızca ikimiz arasında kalsın.» Bundan sonra konuşmayı tek başına sürdürdü: «Görüyorsun, hekimlik, açık havayı, gece gündüz demeyip her türlü havada at koşturmayı sevenlerin çok hoşlanacağı bir meslek. Ben kendim, günde on iki ilâ on beş fersah yol gidiyorum. Yaptığım yolculuklarla dünyanın çevresini on defa dolaşabilirdim! Atın bu meslekte ne kadar zorunlu olduğunu görüyorsun. Latinceye gelince, o da en az at kadar gerekli. Latince sözler, hastaları etkiler. Çoğu zaman sadece bu sözleri duymakla bile, hasta kendini daha iyi hisseder. Sakin ve fedakâr bir insanın varlığı, pek hastalığı iyileştiren sırrın ta kendisidir. Zira, ishal ilâçları ve kan alma dışında, doğru dürüst pek az ilâç ve tedavi yolu vardır.

«Bildiğin gibi, refah içinde yaşıyoruz. Evimiz, noterinkiyle birlikte, kasabanın en güzel evi. Diğer iki evle altmış hektar tutan tarla, çayır, koru ve bağları yine bu meslekten kazandığım paralarla satın alabildim.

«Yarın, koleje dönüyorsun. Latinceni ilerletmeye bak. Bu çalışmanın bir yıl sonra tıp fakültesine girdiğin zaman sana çok faydası olacak!»

Yeniçeri - Kaptanpaşa
İlk insansı yaratık -
Menhir yapımcısı - Si
Akıncılar - Âşık - Ke
Ünlü kadın şair : Sap
Cüzamlı - Kutup kâşif
İskenderiye'de bir bi
Kadı - Mevlevî derviş
Delphoi râhibesi Pyth
Hunlar - Hintli çilek
Şeyhülislâm - Etrüsk
Hazreti Muhammed'in s
Baal râhibesi - Hanni
Germenler - Çinli den
Mezopotamyalı râhip -
Asurbanipal - Hitit a
Kerbelâ şehidi - Samu
Boşimanlar - Kovboy -

a - Müderris - Şehzade
- Danimarka'lı balıkçı
idon'lu kumaş boyacısı
eşiş - Katedral mimarı
pho - Rodos'lu armatör
fi - Simyacı - Şövalye
ilgin - Vesta râhibesi
şi - Sadrâzam - Cariye
hia - Olimpiyat atleti
keş - Viking denizcisi
kralı - Etrüsk kadını
sahabesi - İnci avcısı
ibal - Romalı mühendis
nizci - Hintli Brahman
- Laurion'daki köleler
atçısı - Bir Aka kralı
uray - İskoçya dağlısı
- Pony Express - Sepoy

20.

YÜZYILIN
KİTAPLARI